

Светосавски зборник 1 (2011)
Годишњак за светосавску културу у Црној Гори

С благословом

Архиепископа цетињског Митрополита црногорско-приморског г. Амфилохија
Епископа будимљанско-никшићког г. Јоаникија
издају

Митрополија црногорско-приморска (Цетиње)
Епархија будимљанско-никшићка (Никшић)
Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори (Подгорица)

СВЯТОСАВВСКИЙ СБОРНИК 1 (2011)
Ежегодник святосаввской культуры в Черногории
SAINT SAVA STUDIES 1 (2011)
The Annual for Saint Sava Culture in Montenegro

Цетине - Никшич - Подгорица

Cetinje - Nikšić - Podgorica

Главный редактор
Боголюб Шиякович

Editor-in-Chief
Bogoljub Šijaković

Секретарь
Никола Мароевич

Secretary
Nikola Marojević

художник
Никола Кадович

Design
Nikola Kadović

СВЕТОСАВСКИ ЗБОРНИК 1 (2011)
Годишњак за светосавску културу у Црној Гори

Цетиње – Никшић – Подгорица
2011

Садржај

Богољуб Шијаковић, О Светом Сави и Светосављу	7
---	---

I Свети Сава - Живо предање

Свети Сава, Жичка беседа о правој вери	11
Краљ Никола Петровић, Пјесма Светом Сави	15

II О култу и прослављање Светог Саве у Црној Гори

Љубомир Дурковић Јакшић, О почецима светосавске прославе у школи	21
Јован Бојовић, Мисао Светог Саве у Црној Гори	27
Предраг Вукић, Прослава Светог Саве на Цетињу (у раздобљу од 1856. до 1916. године) и о култу Светог Симеона у Црној Гори	47
Свештенотученик Јоаникије Липовац, Култ Светог Саве у Боки Которској	59
Петар Д, Шеровић, О култу Светог Саве у Боки Которској	64
Бранислав Марковић, Још нешто о култу Светог Саве у Боки Которској	68
Петар Петровић, Прослава Светог Саве у Тивту	71
Жарко Лековић, Светосавска традиција у Дробњаку	75

III Обнова светосавских академија у Црној Гори 1992-2010

Митрополит Амфилохије Радовић, Светионик словенског југа - Свети Сава и Црна Гора	87
Епископ Јоаникије Мићовић, Вјечити спомен Светог Саве	90
Богољуб Шијаковић, Свети Сава или о незаслуженом дару	93
Матија Бећковић, Црна Гора је очевина Светог Саве	98
Епископ Јован Пурић, Укрепи децу моју у благоверности	102
Вук Јеремић, Светосавско слово своме роду	107

IV Светосавске академије у Црној Гори 2011

Андријевица	111
Бар	112
Беране	113
Бијело Поље	114
Будва	115
Даниловград	116
Дужи - Шавник	117
Жабљак	118
Колашин	119
Котор	120

Мојковац	121
Никшић	122
Плав	123
Плужине	124
Пљевља	125
Подгорица	126
Подгорица	127
Страшевина	128
Улцињ	129

V БЕСЈЕДЕ

.	133
Андријевица	135
Бар	142
Беране	144
Бијело Поље	146
Будва	150
Даниловград	152
Дужи - Шавник	154
Жабљак	157
Колашин	164
Котор	168
Никшић	169
Плав	171
Плужине	174
Пљевља	176
Подгорица	180
Улцињ	

VI Свети Сава и Светосавље у огледалу науке

.	185
Васо Ј. Ивошевић, Његош и Светосавље.	188
Радош Вешовић, Св. Саво и морално изграђивање нашега народа	

Уз први број *Светосавској зборника*

О Светом Сави и Светосављу

У читавој културној историји српског народа не постоји личност самјерљива са Светим Савом (1174-1235). Кнез Хумске области Растко постаде светогорски монах и потом архиепископ Сава, државник и законодавац, ходочасник и дипломата, светитељ и просвјетитељ, писац и учитељ.

1.

Свети Сава се прославља већ од XIII вијека, а *Савиндан* је записан у *Минеју* Божицара Вуковића штампаном у Млецима 1536-1538. Први српски календар са светитељима из *Србљака*, и Светим Савом, сачињен је у Аустрији 1771. Светитељ је прослављен 1806. у Араду у породичној цркви Саве Текелије. Свети Сава је заштитник Велике школе од оснивања 1808. у Београду, као и Матице српске од оснивања 1826. у Пешти. На Савиндан 1810. положио је Саво Вуковић темељац за новосадску Гимназију, Светитељ је патрон школског фонда који су Срби основали у Земуну 1812, а прослављен је 1839. у школској згради у Сегедину. Најстарије сачувано свједочанство о Светом Сави као *школској слави* је из 1734. (у једном уџбенику за Српско-латинску школу у Сремским Карловцима). Кнез Милош око 1823. наређује да се Свети Сава светкује у школама (од 1827. сви га у Кнежевини прослављају), а 1840. званично је проглашен за школског патрона у Кнежевини Србији. Православна општина у Трсту прославља Светога Саву 1849. У Новом Саду први пут као школска слава Свети Сава је прослављен 1854, на Цетињу 1856, а у Карловачкој гимназији 1860.

2.

Све то свједочи колико је дубоко Свети Сава уткан у наше народно биће, што добро илуструје *Светосавска*

химна, настала 1817. у неком од фрушкогорских манастира, која изражава свесрпско црквено-народно и културно-просвјетно јединство. Њен први нотни запис сачинио је 1858. композитор Корнелије Станковић након Светосавске прославе у Бечу. И управо из свечарског и химничког придјева „светосавски“ настала је именица „Светосавље“ (по узору на „православље“) да сублимирано означи приврженост драгоценом а угроженом црквено-народном идентитету.

3.

Искупитељско жртвоприношење, као срж православне вјере, уједно је и суштина Светосавља, а онда и хришћански карактер наше историје: историјски догађаји постају за нас вриједносни оријентир и тачке ослонаца у којима видимо надисторијски смисао. О томе нам говори и Косовски завјет, и Видовданска етика... Свети Сава је српском народу дао најпоузданију вриједносну оријентацију јер је то оријентација око олтара и Христове жртве, одакле исходи све што је везано за Светог Саву и Светосавље. Онда враћање Светом Сави није архиварски гест неког традиционализма, није манифестација историографске културе нити навика обичајне културе, као што ни светосавска светковина није профани празник већ сакрална пуноћа. Као личност која пројављује ванвремену димензију историје Свети Сава је увијек наш савременик, и то онај који нам подарује идентитет који траје кроз историју. Он је наш оријентир и тачка ослонаца.

4.

Светосавље изражава хришћанску природу душе и духа српског народа, сусрет наше народне душе са Христом: благодарећи Светом Сави православно

хришћанство је постало својина и одлика читавог осветосављеног народа, преображавајућа и оплемењавајућа народна вјера. Светосавље као аутентично доживљено хришћанство српског народа, као самосвојни начин нашег охристовљења, садржи идеале правде и слободе, самопожртвовања и страдања, трпељивости и праштања; оно је љубав према Богу и човјеку без које нема љубави према човјечанству. Благодарећи Светосављу српски народ није биолошка, безлична паганска етница него охристовљени народ који има своју историјски потврђену личност, националну личност потврђену у наднационалној хришћанској култури. Због тога српском народу није својствен национални егоизам. Отуда је етнографија недовољна да опише српски народ: њега најтачније описује хагиографија његових светитеља-христоносаца. У Светом Сави и Светосављу отуд не треба да гледамо тек неку нашу културну специфичност, наш културни посјед, већ превасходно универзалност хришћанске вјере утемељену у универзалности Христове љубави и Његове Жртве искупљења. Истина Светог Саве је Христос!

5.

Као што је Мојсије свом народу донио Закон са Свете Горе Синајске тако је Свети Сава своме народу донио Законоправило са Свете Горе Атонске, – да би тако моћ зауздао правом, да би право саздао на темељима етике, а да би етику засновао на хришћанској вјери, на безусловном важењу људског достојанства због лика Божијег у нама. Тиме нас је Европејац Сава достојно поставио као Запад Истоку и Исток Западу, и то тако што је хришћанску културу, хришћанске вриједности Европе, без чега ни данас нема духовног јединства Европе, положио у темеље културе и државе српског народа.

6.

Због свега тога Срби доживљавају Светосавље као израз свог националног карактера и уједно као универзалну вриједност своје народне хришћанске културе. Због тога Светосавље представља основну црту српског идентитета. Идентитет једног народа је

његов интегритет – општа способност самоодржања: они којима смета Светосавље хтјели би заправо да уклоне ову способност самоодржања. За нас Србе – Свети Сава је Божји дар а Светосавље је обавеза и задатак. Треба да настојимо да на ту обавезу достојно одговоримо, угледајући се на најугледније међу нама.

7.

Светосавски зборник, који као годишњак треба превасходно да документује Светосавске академије у Црној Гори, дио је наше обавезе према Светом Сави. Први Зборник отвара Светог Саве *Бесједа о њравој вјери*, која има увијек савремен и многострук значај (од историографског до теолошког). Слиједе текстови о прослављању Светог Саве код Срба а нарочито у Црној Гори. Као свједочанство времена, јер говоре о духовном и ширем контексту, репродукујемо у хронолошком поретку неколико изабраних Светосавских бесједа из претходних обновеитељских година Светосавских академија у Црној Гори. У средишту овог Зборника су Светосавске академије у Црној Гори 2011. године: након кратког фактографског описа академија (по азбучном поретку градова), дајемо све Светосавске бесједе (по азбучном поретку бесједника). На крају су преиздања за нас значајних радова о Светом Сави и Светосављу, не само да се сјетимо минулих угледних аутора него и да подстакнемо на писање научних расправа и огледа, као и на објављивање разноврсне грађе, архивске и истраживачке, о значају и присуству Светог Саве посебно у нашем народу у Црној Гори.

Поштовани читаоци, драги Светосавци, узимајући у руке први број Светосавског зборника сви заједно и јединствено:

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави,
Српске цркве и школе
Светитељској глави...

Богољуб Шијаковић

І СВЕТИ САВА - ЖИВО ПРЕДАЊЕ

СВЕТИ САВА БЕСЕДА О ПРАВОЈ ВЕРИ

Краљ Никола I Петровић ПЈЕСМА СВЕТОМ САВИ

ВЪЗНЕСЕННА ХВАДО
ПРАВАГО БОРАЛАХЪ ТНІ
А ѿ НАУЛА МИРОУ ВЪ
ЛАХЪ ѿ СМАСАТА ѿ СЛО
ЖНА СЕТЕ БЫТАСТА
ИНВАСЕЛЕНЬСКІН ПРА
ВІСБОРЪ ВАНІКЕН ПРИ
ВЕЛНЦЕМА ЦРНИСОСТА
НТННА ВЪДЕСТОЖЛАХЪ
ЦРТКАНГО НЖЕ ЦРТВО
ВАЛАХЪ ЛА ВЪХОУЖЕСА
ШАШЕН СЕСТНН ѿ ЦНУН
СЛОМЪ ТНІ СТАРХНШИ
МЫЖЕСБОРОУ ВЪХОУ СЯ

НАГРАДА ПРИМЛН ТРОФА
НЪ ПАТРИАРСЕ АЛЕКСА
НДРЪ ПАПА АЛЕКСАНДР
СКИН КВАСТАФНН ПА
ТРИАРХЪ АНТИ ѿ ХН
СКИН НМАКАРНИНН Р
САЛН МАСКИН САНДОШ
ЖЕСАНА АРНИСОУ НМОУ
ДРЪНАГО ПРИЗВН ТРАКИ
ВЪША АЛЕКСАНДРЪ СКИН
ЦРКВН ХОУЛЕША ЖЕ ІНАКЖ
ИГЯ НАШЕГО КХАНСТННА
ГОБА ТВАРЬ БОГОГО ЛАШЕН
УТНКИН ННЕНД ННОСОУЦ

Свети Сава
Први архиепископ српски

Беседа о правој вери

(1) Браћо и пријатељи и оци и чеда богозваного, приклоните богољубива срца ваша да чујете божанске догмате. И чувши ове свете речи ставите их, браћо, у срца ваша и у савести душа [ваших] и пред очи ума [вашег], и разумите их.

(2) Премилосрдни и човекољубиви Бог, имајући неизмерну милост према роду људском, приклони небеса и сиђе на земљу, и Својим божанским домостројем и добровољним подношењем многоврсних страдања божанског тела [Свог], просвети род наш; и посла у сав свет Свете Апостоле, рекавши им: „Идите и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа“. Али пошто они сами до нас не дођоше, то оци наши, чувши у истини речи њихове, повероваше им. И преблаги Бог, Који има бескрајну милост и не жели да погине ниједан од нас, по истој тој првој заповести и истим начином по науци и проповеди Светих Апостола уздиже мене на ово светитељство хотећи да преко мене „испуни недостатке“ отаца наших; и Духом Својим Светим заповеди ми да вам објавим ову реч своју о вашем

спасењу, коју ви чувши са љубављу је сачувајте, да бисмо и ми били заједничари реда светих.

(3) Стога вас, браћо и чеда, ово прво молим да, положивши сву наду своју на Бога, држимо се пре свега праве вере његове. Јер, као што рече Апостол, „темеље другога нико не може поставити осим онога којега постави“ Дух Свети преко Светих Апостола и богоносних Отаца, а то је -- права вера која је на светих седам васељенских сабора потврђена и проповедана. И зато на овом темељу свете вере треба нам зидати злато и сребро и драго камење, то јест добра дела. Јер нити користи исправност живота без праве и просвећене вере у Бога, нити нас право исповедање [вере] без добрих дела може извести пред Господа, него треба имати обоје, да „савршен буде човек Божји“, а не да због недостатка [једнога] храмеље живот наш. Јер, као што рече Апостол: „Спасава вера, која кроз љубав дела“.

(4) Верујемо, дакле, у Оца и Сина и Светога Духа, певајући Тројицу Божанску, Узрок и Саздатеља свега проузрокованого, видљивого и невидљивого.

[Тројицу] Која је једне суштине, то јест природе, и у три Лица, то јест говоримо Ипостаси и Личности, чиме нећемо да подразумевамо обличјем или разликом три Бога или три природе или суштине, него исповедамо једнога Бога и једну просту и бестелесну природу и суштину, а разликом Лица различитост Ипостаси означавамо; клањајући се [на тај начин] Тројици у Јединици и Јединици у Тројици, Јединици Триипостасној и Тројици Једносуштној и једномоћној и сабеспочетној. Њу једину познајемо вечнопостојећу, беспочетну, нестворену, бесмртну, непропадљиву, нестрадалну, свезадтељну и [све] држећу и [све]промислитељну.

(5) И једнога од Тројице, не Оца ни Светога Духа, но од Бога Оца рођенога Сина и Бога, Логоса, надвремено и од Њега Родитеља нераздељиво рођенога, а не створенога, једносуштног Родитељу и увекпостојећег са Њим; Који је [Логос] добротом [Својом] све привео из небића у биће, и Који је у последње дане ради нашега спасења сишао са небеса и уселио се у утробу Дјеве и сјединио Се с телом одушевљеним, и душу разумну и умну суштински примио од те исте Пречисте Дјеве Марије (Богородице). Он, од Бога Оца једносуштни Њему Бог Логос, због премногог човекољубља [Свог] изволео је, вољом Оца и Духа [Светог], да спасе Своје створење; сивавши из Очевог наручја, одакле се није одвојио, (и ушавши у утробу Пречисте Дјеве) и узевши на себе не раније зачето тело одушевљено душом разумном и умом, произиђе [из Дјеве] Бог оваплоћен, родивши се неизрециво и са и сачувавши неповређеним девство Оне која је родила; не претрпевши не сливање нити промену, него остаде оно што беше а постаде оно што не беше; узевши на Себе обличје слуге, истински а не привиђењем уподоби се нама у свему осим греха.

(6) Њега знамо као савршенога Бога и савршенога Човека, не другога и другога, него једнога и истога пре оваплоћења и по оваплоћењу, једну сложену Ипостас; Њега једног истог у двома савршеним природама и својствима, и у двома природним вољама и дејствима, обома сједињеним по Ипостаси неизменљиво. Исповедамо Њега једног истог вољом

хотећег и делајућег божанска [дела] као Бог, и Њега једног истог вољом хотећег и делајућег човечанска [дела] као човек. Јер Он не беше подложен природним нуждама, него се по вољи [Својој] родио, по вољи гладнео, по вољи жеднео, по вољи био уморан, по вољи се бојао, по вољи умро, истински, а не привидно, претрпео сва природна и беспрекорна страдања човечанска. И Он, Безгрешни, би распет и смрт окуси, и трећи дан васкрсе телом не видећи трулежност, и људску суштину неповређену и неосмрћену васкрсе, и узевши је на небеса седе с десне стране Оца; и опет ће доћи да суди живима и мртвима; као што се узнесе телом Својим тако ће доћи и дати свакоме по делу његовом. Јер вели: „Васкрснуће мртви и устаће који су у гробовима, и они који чинили добро“ са правом вером „отићи ће у живот вечни, а који су чинили зло – у васкрсење суда.“

(7) Уз то, ми се клањамо и поштујемо и целивамо свечесну икону човечанског оваплоћења Бога Логоса помазаног Божанством и оставшег непромењено, тако да онај који је помазан вером сматра да види самога Бога Који се јавио у телу и с људима поживео. Клањамо се и дрвету Часнога крста и светим часним сасудима и божанским црквама и светим местима. Клањамо се и част одајемо икони Пресвете Богородице и иконама свечесних Божјих угодника, уздижући очи душе (наше) ка првообразном лику и ум узносећи на оно што је несхватљиво.

(8) Ово је богољубиви (моји), догмат православних Отачких предања. Следујући њима, и ми тако верујемо и тако исповедамо, а све јеретике и сваку јерес њихову проклињемо.

(9) Примамо свих седам Васељенских сабора: први, који је био у Никеји, 318 Светих Отаца; други, у Константиновом граду, 150 Светих Отаца; трећи, ранији, у Ефесу, 200 Светих Отаца; четврти у Халкидону, 630 Светих Отаца; пети, опет у Константиновом граду, 164 Светих Отаца; шести, опет у Константиновом граду, 170 Светих Отаца. И још онај, мало касније дивши у Никејској митрополији, седми Сабор 350 Светих Отаца, против

оних који се одричу часних икона и не изображавају их и не поклањају им се, безбожно клеветајући хришћане. А примамо и све Свете саборе који су се Божјом благодаћу у разна времена а и места сабирали ради утврђивања православног јеванђеоског учења, које прима Саборна Црква. А оних којих се одрекоше ови Свети Оци, одричемо се и ми; и које проклеше они, проклињемо и ми.

(10) Јер многу јерес у разна времена и раздобља јаво измисли, и многи кукољ зловерја кроз слуге његове јересеначелнике посеја у васељени ради кварења и смућивања праве вере, које ми проклињемо, и с њима оне који измислише зле догмате, и гнушамо се сваке нечастиве јереси.

(11) Ми пак стремимо се већма ка свакој побожности којој нас уче богомудре слуге Божје: Пророци, Апостоли и Светитељи, као што и сам Господ Исус Христос Син Божији рече, када од Оца дође на земљу оваплотивши се и роди се по други пут, од пречисте присно дјеве, и догмате домостроја Очевог и Свог изврши дивно, и заиста неизрециво разапе се на крсту, и трећи дан васкрсе, и по васкрсењу Своме остаде овде на земљи четрдесет дана; и када хтеде узићи на небо ка Оцу [Своме], заповеди ученицима Својим Апостолима говорећи: „Идите и научите све крајеве крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, учећи их да све држе што сам вам заповедио“. И опет: „Проповедајте Јеванђеље сваком створењу; ко поверује и крсти се, спашће се; а ко не верује, осудиће се“. Ово је дакле права вера: крстити се у име Оца и Сина и Светога Духа.

(12) И тако, ми који смо хришћани обећали смо: молити се Богу своме свагда, (држећи заповести Његове и увек творећи вољу Његову). Јер је „вера без дела мртва“, по речи Јаковљевој. Но, браћо и чеда моја љубљена, као што и напред рекох, обоје [треба] да са страхом и трепетом држимо [и чувамо]. Држите (стога) реч Божју и свету веру Христову, и призивајте чистим срцем пресвето Име Његово, и не ленећи се у светим молитвама припадајте к Њему исповедајући грехе своје, плачући са сузама пред Њим и Њему певајући и припевајући

у срцима вашим свагда му певајући и припевајући у срцима вашим свагда дан и ноћ непрестано. Јер Бог, када Га људи исповедају и моле Му се, сам уверава људе и духовно улази вером у срца оних који добро слушају науку Његову. Јер духовна наука није игра, нити речи безумља мисли људских, него је то проповедана света вера Божја на којој су основани свети чинови у Христу Исусу Господу нашем, о Коме Пророци Светим Духом Божјим прорекоше, и Апостоли научише, и Мученици исповедише, и сви Свети сачуваше, и Преподобни оци беспрекорно одржаше као на недељивом крајеугаоном Камену црквеном Христу Који је Премудрост и Сила Очева [и то сачуваше] светодуховски и силно и крепко и чврсто и поуздано у вери, Који [Христос] и до сада многе уверава и утврђује и свима потврђује Своју веру божанску. Он, Преблаг Човекољубац, и до нас достиже Својом богатом милошћу, исправљајући наше недостатке, хотећи као Пастир истинити да нас, заблуделе овце, сакупи у небески тор (Свој). Досежући до тога тора мисаоним и душевним очима (нашим), ми Му се свагда молимо припадајући Му у сваки час, и исповедајући Му се, како Он сам дарује исказати то или помислити и неизречено сачувати. И ми, сатворивши вољу Његову, добићемо од Њега спасење у овом веку и у будућем, ако верно сачувамо заповести Његове које нам је сам Господ заповедио да држимо и обећао нам за то небеску награду, рекавши: „Заиста вам кажем: Ко одржи реч Моју неће видјети смрти вавијек“.

(13) Да, чеда моја љубљена, шта је поузданије и праведније од ове речи коју Христос сам посведочава и потврђује истином? Шта је боље од овога: не окусити смрти довека? Јер само то неокушање смрти већ је далеко од греха, јер је окушањем греха укус смрти ушао у сав род људски до Христа. Ради тога окуси смрт Он, Који је безгрешан и бесмртан по [Свом] првом рођењу од Оца, но окуси је ради нас, и пострада, да и ми вером у Њега окусимо бесмртност, као што рече Пророк: „Окусите и видите како је добар Господ“. Веома је дакле добар [Господ] и праведна и веран и свима речима Својим, и сва су

дела Његова у вери. Зато чеда моја богољубљена, ми који Га љубимо треба да чинимо дела вере у Христу Исусу Господу нашем, ми који смо примили од Њега бесмртну веру, толики дар – да не умremo никада!

(14) Зато, ако ово сачувате, бићете блажени (од Бога у векове, и блажена биће срца ваша, и блажене биће душе ваше, и бићете блажени) ви који сте примили веру Божју и сачували је у чистоти. Гледајући на бесмртни дар Христов, творите свагда бесмртна дела у Христу: веру чисту и молитву честу, имајући према Њему љубав и наду, и савест чисту пред Богом и људима, пост и бдење, на земљи лежање, истину у свему, чистоту телесну и душевно уздржање, чувајући разум светог крштења – просвећења Божјег, којим се одрекосмо Сатане и свих дела његових. И свагда љубити покајање и исповедање грехова својих и плакање над њима; умиљење, смирење, праведност, поучење, исправљање живота свога, мржњу на грех; не опијање, не блудничење, него, напротив, чист живот какав је Божјим очима угодно гледати.

(15) Јер Бог је један од почетка и у бесконачне векове. И ово је прва заповест речена онима који Га љубе: да сваки од вас „љубите Господа Бога свога свим срцем својим, свим умом својим, и свом душом својом, и свом снагом својом“. И нека буду речи ове, које вам ја данас заповедам, написане на срцима вашим и у душама вашим, да се бојите Господа Бога Сведржитеља, и у Њему јединоме да служите са

страхом и трепетом, и Њему јединоме да служите са страхом и трепетом, и Њему јединоме узносите част и славу, и Њему јединоме приљубљујте се, и Именом Његовим не куните се, него нека је ваша реч по Апостолу: да да, и не не. И уопште, нека се никако не спомиње међу вама други Бог, осим Онога Који је створио небо и земљу; ничему „од онога што је на небу горе и што је на земљи доле и што је у води под земљом, да се не поклоните нити му послужите“, осим Господу Богу нашем, у Кога се крстисте и поверовасте, и одрекосте се тајнога срама, и постадосте заједничари добре вере Његове и саучесници бесмртности Његове. Њега јединога неодступно се држите, јер је „пред очима Његовим све откривено“, као Што рече Апостол“, и „јер је Бог наш огањ који спаљује“, и „узвраћа за грехе очева на деци до трећега и четвртога колена, онима који Га не љубе и не творе вољу Његову, а чини милост на хиљаде и десетине хиљада онима који Га љубе и држе заповести Његове“. Јер је он „Бог над боговима и Господар над господарима, Бог Велики и Силини и Страшни“. Да „држите заповести Његове, и да извршујете пре очима Његовим све речи које вам заповедах“, „да буде добро вама и синовима вашим после вас, и живи будете довека, ако чините добро и угодно пред Господом Богом вашим“, Коме (нека је) слава и беспочетност у бесконачне векове, амин.

превод владике Аџанасија (Јевђића)

Никола I Петровић Његош

Пјесма Светом Сави

У свом двору на Рибници
подранио краљ Немања,
стар и брижан, а животом
рђавога одвек стања;

подранио, слуге зове;
зове слуге и дворјане
прије сунца да на ноге
као и он свак устане.

Двор је краљев у забуни,
у њ најљепшег нема члана,
који га је украсива'
неколико прије дана.

Краљ, краљица, Вук и Стефан
и дворјани сви устали;
прошлу ноћ су и дан прошли
у бригама исплакали.

Књаза Растка нигдје нема, –
ка' прогутан земљом да је –

гдје је поша', куд се дио,
досад нико не дознаје.

Није ли га прогутао
вал Мораче ил' Рибнице,
на чамчићу ловећ' рибу
испод града и Горице?!

Јесу ли га звјерад у лов
растргнула у планине,
када се је за срнама
гором пео уз висине?

Да л' је жртвом зликоваца
књаз лијепи гдје пануо?
Хвала Богу, гдје ће бити
млад краљевић издахнуо?!

Свак се пита, свако зебе,
на несрећу свако слути,
а краљевски пар и кућу
превелика жалост мути ...

Гдје је онај дивни момак,
ка' звијезда што јежђаше
Ћемовскијем на свом хату,
и ка' соко летијаше?

Гдје је онај зор младосни
с бујном својом околином;
куда зађе сјајни витез
из властеле са дружином?

Њемило је зам'јенило пјесму,
свирку, смијех, шале;
црне слутње на двор краљев
ненадно су ето пале ...

Свако тражи, распитује
гдје је Растко? – Растка није;
да л' га жива или мртва
ко год, можда, гдје год крије?

У његовим одајама
представља се на погледу
све на мјесту, ствари све су
и у добром све је реду,

књиге, стр'јела, мач и копље
и од'јело и штит ту је;
у подруму зорни хат му
копа ногом, подврискује...

Многобројне слуге му се
с пажљивошћу распитују,
ал' не знају ништа рећи,
него горко јадикую...

Један само од њих свију,
плакајући тужан рече
да је младог књаза Растка
застануо једно вече,

обливена са сузама,
пред иконом на кољена

у молитви страсној, врелој,
чак до земље превијена

и ријечи чуо ове:
„Опрости ми, родитељу,
за одлуку, са којом ћу
нанијет' ти тугу вељу,

и ти, мајко, слатка мајко,
и ви, браћо, обојица
опростите, а тјешите
милог оца сва тројица!

Родитељски дом остављам
и књажевска преимућства;
другом двору, другој кући
мене тајна вуку чувства!

Тамо нема бојних справа
од стријела и мачева;
тамо оклоп, срма, злато
са зидова не одс'јева ...

Тамо нема тамбурица,
ни свирала на дохвату;
пјеваније чут' там' нећу
ни глас моме добром хату ...

Тамо ми је омиљена
душе моје вјереница,
халак, пјесму и оружје
та не воли сиротица ...

Она хоће кротост срца,
мир и љубав и самштину
и молитву, изречену
у побожност и тишину.

Њој је име, свето име –
црква, рајско уточиште;
руку њену, свету руку
моја душа данас иште.

Света цркви, вјеро света,
у твоје ме прими крилу,
драгу Зету, краљевину,
ти заштити моју милу;

у то име приносим ти
на жртвеник младост моју;
цркви света, вјеро света,
милост за род просим твоју!

О Атонска Горо света,
мог спасења Арарате,
нек' анђели кроке моје
к твојој страни сјутра прате!"

Кад Немања ово чуо
мутно му се бистри лице,
па ће рећи пред дворјанством
и краљевства поглавице:

„Није љепше Бог могао
наградити моје труде,
ни положиј створити
ми завиднији међу људе;

сâм сам парче све по парче
скупља' ове краљевине,
и подига пред свијетом
њезин углед у висине ...

А Бог ме је обдарио
у мом дому са три сина;
јемство среће у њих наћ' ће
краљевства ми величина.

Два ће сабљом да га бране,
а у савез трећи с Богом
краљевство ми опасати
с добрим редом и са слогом.

Слава теби, Боже свети,
и ти, Растко, славан био

краљевство ми и сам себе
узвисио, прославио!"

Суза топла иза тога
краљевим се лицем ваља;
није суза жалосница,
коју око лије краља,

но је роса од блаженства,
што му борним лицем тече,
јер једнога светитеља
у својему дому стече ...

Српска црква би плакала
да се Растко не појави;
српској књизи и просвјети
кам темељац он постави,

и завјешта у аманет
да се Срби слогом вежу,
да туђину рад' неслоге
и трвења не подлежу.

Ка' анђеол из њедара
божанствених он излеће,
да му рука света сади
по ливади српској цв'јеће;

цв'јеће књиге, цв'јеће знања,
за које је уложио
своју младост, своју сјајност,
кад је цркви приступио.

У прегнућу младих срца
будућност је домовине;
младе снаге отачаство
умним радом сретним чине.

Своја лична удовољства
књаз је Растко пренебрега',
а цркви је и науци
себе дао, дао свега ...

Није лако младој души
сјајност двора оставити,
па се пустит' под сводове
од ћелија покмастити;

није лако, ал' је слатко
за народ се жртвовати,
и најдраже, најмилије
на олтару рода дати.

Дат' му душу, дат' му живот,
способности све му дати,
па ће мила домовина
као алем кам засјати,

а да нам је она љепша,
слобода је ресит' мора;
слободи је колијевка
Немањина Црна Гора.

Без слободе што су људи?
Чопор стоке на пасиште!
Груд Србаља од слободе
да удише – тамјан иште.

Здраво, мали слободани!
Здраво, синци земље ове!
Прирастајте да стечете
родном крају славе нове,

да дуг свети одужите
и аманет од прошлости,
да у гробу од радости
Немањине шену кости

и да харност укажете
наше књиге светој глави,
и захвални на вјекове
останете светом Сави!

Пред Савиндан, 1912.

II О КУПТУ И ПРОСПЛАВЉАЊУ СВЕТОГ САВЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Љубомир Дурковић Јакшић

О почецима светосавске прославе у школи

Јован Бојовић

Мисао Светог Саве у Црној Гори

Предраг Вукић

Прослава Светог Саве на Цетињу (1856-1916) и о купту Светог Симеона у Црној Гори

Свештеномученик Јоаникије
Пиповац

Купт Светог Саве у Боки Которској

Петар Д. Шеровић

О купту Светог Саве у Боки Которској

Бранислав Марковић

Још нешто о купту Светог Саве у Боки Которској

Петар Петровић

Прослава Светог Саве у Тивту

Жарко Пековић

Светосавска традиција у Дробњаку

Љубомир Дурковић-Јакшић

О почецима светосавске прославе у школи

Кад и где се почео светковати св. Сава у школи?¹

Знамо да је св. Сава у Св. Гори, где је цветала богословска православна наука, подигао манастир Хиландар „за примање људи од српскога народа“. Тај манастир је био прва велика српска школа. Она је дала српском народу и његовој цркви учене људе, благодарећи чијем раду почела је и развијала се црквена и национална српска култура. Морамо препоставити да је у тој школи почетак поштовања и слављења св. Саве, прво док је био жив, као заслужног Србина, који је ту школу подигао, а после смрти као светитеља. Вероватно да је тако било и доцније у свим оним српским школама које су се одржавале с тешком муком у манастирима. Дакле, мора да је св. Сава тада прослављан црквеним обредом.

Св. Сава прослављан је још у 13. веку као заштитник српског народа и државе. У цркви слављен је као велики празник „бденијем и славословљем, а доцније и акатистом“. Отуда је у Типицима и Минејима обележен 14 јануар као велики празник. У празничном минеју, који је Божидар Вуковић издао у Млетцима 1536-38, имамо потврду да је слављење св. Саве као највећег празника, било не само у цркви већ је било и у манастирским трпезаријама. По том Минеју знамо да се после службе св. Сави ишло у трпезарију, где се давало тзв. „велико утјешеније братјам“. То је први помен, за који знамо, о ванцрквеном слављењу св. Саве. Међу братијом, разуме се, било је и ученика. Како су ти ученици прослављали св. Саву није познато. Свакако овај помен прослављања св. Саве и ван цркве сведочи о почетцима светосавске прославе.

Када су почеле ницати српске школе изван манастира и цркава почело се мислити и о прослављању њиховог заштитника. Прве такве наше школе биле су у Аустрији у 18 веку. Те школе су по руском обичају биле под заштитом св. Богородице, а св. Саву

¹ У текст је укључена првобитна верзија овог рада. В. Д-р Љубомир Дурковић-Јакшић, „Проглашење и прослава школског патрона у Србији 1840 год.“, *Гласник, Службени лист Српске православне цркве*, број 1, Београд, 1. јануара (19 децембра 1946) 1947. год., година XXVIII, 34-36.

празновале су само као црквени празник, када су и ученици ишли у цркву. Године 1771 изашао је први српски календар у коме су били унети сви српски светитељи из Србљака. Аустриске власти, под притиском римокатолика и унијата, 1774 забраниле су да се празнују српски светитељи. Оне су дозволиле да се празнује само св. Сава и то као заштитник српског народа. Идуће године Синод у Карловцима прогласио је св. Саву заштитником српског народа. Ту одлуку касније потврдиле су и аустриске власти.

Једна од најсвечанијих прослава св. Саве као заштитника српског народа, која нам је позната, била је 1806 у Текелијиној породичној цркви у Араду. Том приликом позвани су Срби да прослављају св. Саву као што прослављају Мађари св. Стефана, или Руси св. Владимира и св. Александра Невског.

Викентије Ракић, јеромонах фенечки и свештеник Српске православне општине у Трсту, када је сазнао да су Устаници освојили Београд написао је и издао 1807 тропар св. Сави. У њему се прославља св. Сава као посредник пред Богом, који је допринео да се Београд радује и са њиме Србија и њен вођа Карађорђе. Ракић је 1810 дошао у Београд ради отварања Богословије. С правом можемо претпостављати да је он један од оних који су посејали у Београду идеју о свечаном прослављању св. Саве. Тврди се да је св. Сава „и формално сматран за заштитника Велике школе“, која је основана 1808 у Београду. Можда је ово заслуга Ракићева. Ако је ово тачно онда мора да је св. Сава био заштитник и Богословије у Београду, које је он био ректор.

Зна се да је кнез Милош наређивао око 1823, да се св. Сава светкује чак и по школама. Такође је познато да је наређивао 1827, да Бугари и Грци морају прослављати св. Саву, кога је „он још раније био огласио за заштитника српских школа“. Грци нису хтели да на Савиндан затварају радње. Кнез их је позвао к себи и пребацио им за то. Он им је том приликом рекао како су они прогласили за свеце чак и своје црквењаке, које и Срби светкују, а они неће да признају за светитеља једног српског великана. Тада им је запретио, да ако не буду славили св. Саву онда

ће он забранити Србима да празнују светитеље Грке. Тако је од 1827 прослављан св. Сава од свију грађана младе Кнежевине. Зна се да је 1829 прослављен св. Сава у школи у Београду. Тога дана одржао је „слово архијепископу Сави просветитељу српском“ београдски учитељ Михаило Николић, који је био по свој прилици родом из Земунa. У тој беседи спомиње се св. Сава као школски патрон. Године 1834 известио је митрополит Петар Јовановић кнеза, да је служио на Савиндан, да је том приликом пуцано из топова, и да су га при излазу из цркве дочекали учитељи, а у конаку господар Јеврем. Осим тога познато је да је св. Сава прослављан у Крагујевцу 1837, 1838 и 1839, и то као школски патрон. То слављење, ипак, није још било званично, јер није било од меродавних наређено да се св. Сава прославља по свима школама као њихов заштитник.

Споменути апел арадских родољуба III 1806 мора да је имао утицаја код Срба у Аустрији на прве појаве истицања св. Саве у вези просветних питања. Тако је на дан св. Саве 1810 добротвор Саво Вуковић ударио темеље гимназији у Новом Саду, Земунци су 1812 основали школски фонд, а Срби у Пешти 1826 основали су Матицу српску и узели су св. Саву за заштитника ове културне установе. Ово би били први знани нам случајеви када Срби у Аустрији везују име св. Саве за школе и културне установе. Треба истаћи то да је 1812 св. Сава проглашен у Земуну за патрона школског фонда. О томе сазнајемо из правила тога фонда. Осма тачка црквено-школског фонда гласи: „На дан 14 јануара, тј. просветитељ српски св. Сава. биће патрон школа наших. Тога дана ће бити школска свечаност и сваке године чиниће се спомен свима онима који што приложе... Уз то ће још један од старијих ученика говорити кратак говор у захвалу свима основатељима, или о користи наука и просвете.“ Тај правилник обновљен је 1826. У тач. 14 тога правилника налази се наређење о светковању св. Саве. Тамо се каже: „Опредељујемо да се 14 јануара, на дан просветитеља српског Саву, сваке године држи школско торжество“. Ова прослава вршена је у цркви, где, је неко од ученика изјављивао

благодарност добротворима и говорио је о потреби науке и просвете. Оваква прослава још није означавала школску прославу, јер је тада св. Сава прослављан само као патрон школског фонда.

Према досадашњим резултатима наше науке зна се да је св. Сава после богослужења прослављен у школској згради у Сегедину 1839. То је могло бити само благодарећи раду тамошњег проте и катихете Павла Стаматовића, иначе истакнутог српског родољуба. После богослужења „ишла је литија цркве у српску школу“. У цркви о причасном, на путу у школу, у школи и на повратном путу из школе у цркву певана је светосавска химна. Толико знамо о овој прослави. Изгледа да се у школи само водица светила, а цео други програм прославе да се обавио у цркви. Овде треба с радошћу нагласити да се тада првипут, колико је познато, певала химна „Ускликнимо с љубављу светитељу Сави“, која је по свој прилици поникла 1817 негде у неком фрушкогорском манастиру.

Званично проглашење св. Саве за школског патрона у Кнежевини Србији било је 1840. Ректор и професор Лицеума у Крагујевцу, Атанасије Николић, родом из Бачке, писао је Попечитељству просвете 5 децембра 1839, управо по доласку за ректора: „Поводом тим што свако заведеније свога светог или патрона има, ректор овог школског заведенија нашао је за нужно учињети, да би исто (Попечитељство) патрона школског изабрати и определити благоизволило, кога ће заведеније ово у напредак имати, давајући призренију мњеније, желећи патрона школског Просветитеља српског св. Саву имати“. Попечитељство сатласило се са овим предлогом ректора, али „немогући без предваритељног одобрења“ Совјета упутило му је 14 децембра ректоров предлог на решење. Совјет је ту ствар спровео 18 децембра Намесништву, с напоменом, да се саглашава с ректоровим предлогом, „с додатком да се за све школе патрон св. Сава одреди“. Намесништво је ово мишљење Совјета одобрило и о томе 2 јануара 1840 известило Попечитељство просвете, а ово је 5 јануара упознало са решењем митрополита Петра

Јовановића, ректора Лицеума Атанасија Николића и све окружне начелнике. Митрополит је обавештен зато, да би и он надлежне црквене власти упознао о овој одлуци и дао упутства да свештенство са учитељима изводе прославу. Митрополит је 10 јануара одговорио Попечитељству просвете. У одговору он је наглашавао, да је са радошћу тримио решење о проглашењу св. Саве за школског патрона „у премилом отачанству“, и да ће наредити „у духу благочестија“ да се прославља св. Сава. и на служби по црквама како је то раније чињено. Тако је 1840 проглашен св. Сава за патрона свију школа у Кнежевини.

Како је 1840 прослављен св. Сава по селима и мањим градовима у Кнежевини није нам познато, јер о томе нема ништа у извештајима окружних начелника. Зна се само како је текла прослава у Београду и у Крагујевцу. У Београду прослављен је св. Сава у Саборној цркви. Служио је сам митрополит Петар Јовановић, који је „при концу боженствене литургије слово, празнику овом, и определенију његовом сходно, на задовољство и восхишченије слушаатеља изговорио“. За време возгласа пуцале су прангије. Тога дана митрополит је примио конзуле страних земаља, намеснике, попечитеље и чланове Совјета. Најсвечаније прослављен је св. Сава у Крагујевцу. Ту је свечаност обављена по упред утврђеном програму, који је саставило Попечитељство просвете. Овде треба напоменути, да је Архијерејски Сабор 1844 дао своје упутство о празновању св. Саве, као школског патрона. У њему се говори како треба служити у цркви, а како у школи. Оба ова програма врло су значајна, пошто су доцније у целом Српству важили, с мањим или већим изменама или допунама, као традиционални програм светосавске прославе. По програму Попечитељства Ђаци свију школа у Крагујевцу скупили су се пред Лицеум. Одатле су с наставницима, носећи школске барјаке, пошли у цркву. Из цркве пошла је литија у зграду Лицеума. Прво су ишли Ђаци, а за њима претставници грађанства са својим барјацима. На крају су ишли рипидоносци и свештеници, носећи Јеванђеље и икону св. Саве. У литији учествовали

су и многобројни грађани града Крагујевца. Успут је певан тропар школског патрона. За време освешћења водике у школи пуцале су прангије. После освешћења водике отпевана је песма „Пој, Србе, пој!“ Иза тога је говорио ректор Лицеума. Он је том приликом истакао значај прославе школског патрона. Од стране ученика говорили су један лицејац и један гимназијалац. На крају ученици су отпевали песму „Сунце рађа с' Срб сину“, коју је био саставио лицејац Константин Новаковић. После овога литија је обишла и друге школске зграде, задржавајући се пред њима, док су свештеници „собе светом водом“ кропили. По повратку литије у цркву освешћено је кољиво, које су били спремили наставници свију школа, па је онда следовао отпуст. За време ручка који су били спремили наставници и ученици, сечен је колач и јело се кољиво. У току ручка певане су песме, које су побудиле присутне да дадну прилоге за сиромашне ученике. Исти дан увече била је осветљена зграда Лицеума. На једном прозору видео се лик св. Саве, а на другом грб Кнежевине. Ученици су дуго певали песме, а многобројни грађани окупили су се да их слушају. Ова прослава трајала је до два часа изјутра. Настављање прославе и увече било је по програму који је установило Попечитељство просвете. Овде треба тражити почетак тзв. „Светосавским беседама“, тј. светосавским забавама.

Годину дана пошто је установљено да се св. Сава светкује у школи донета је уредба о школском фонду. И у тој уредби се наређивало да се св. Сава по већ одређеном начину прославља сваке године, а према одлуци Архијереја да се за време вечерње и литургије помињу приложници фонда.

Код Срба у Аустрији спорије је ишло са увођењем обичаја прослављања св. Саве у школи. Иако је у Земуну ов. Сава био проглашен још 1812 за заштитника школског фонда, није то било исто што и заштитник школе. О томе имамо доказа. Као што је већ речено, школски фонд у Земуну основан је 1812, и то иницијативом проте Јевтимија Ивановића, родом из Прњавора манастира Кувеждина. Он је неко време ђаковао у Кувеждину, и ту се упознао са култом св.

Саве, јер се ту св. Сава од 16 века празновао као храмовни празник. Отуда је прота пренео прослављања св. Саве у Земун, а доцније у Митровицу. Године 1845 основао је школски фонд у Митровици. Идуће године прослављен је св. Сава у том граду. Прота Ивановић није хтео да с литијом оде из цркве у школу ради сводоосвешћења. Зато је био од Митровчана Срба оптужен патријарху Рајачићу. Из одговора на тужбу сазнајемо, да он није ни у Земуну заводио обичај да се иде из цркве у школу, и да он није био до тада чуо да се то игде на другом месту чини. И зато, како каже, ту „новост“ није хтео увести без одобрења виших црквених власти. Из тог његовог одговора сазнајемо и то какве су биле прве прославе код Срба с ону страну Саве и Дунава. За време благодарења били су претставници власти. Један од ученика захваљивао се приложницима, а остали ученици певали су песму. Иза тога изговарано је на амвону молепствије за здравље ктитора и приложника. На крају читана је молитва благодарности и завршавало се са „славословљем“. За време благодарења пуцало се из пушака. Ово је био основни образац за прослављање св. Саве. у првој половини 19 века, код Срба у Аустрији. Тада се у школу ишло врло ретко, и то само ради освешћења водике. Против оваквог прослављања св. Саве побунио се и Теодор Павловић, уредник „Српских народних новина“ у Пешти. Он је 1846, поводом прославе св. Саве у Шибенику, и то у цркви и ван ње, похвалио сва она места где се св. Сава прославља и ван цркве, међу којима набраја Шибеник, Пешту, Беч и Београд. Прекорио је Трст, Кикинд, Сомбор, Нови Сад, Бечкерек. Бечеј и друга места, у којима „о слави овој“ није било ни помена. На крају апеловао је на Србе и молио их да у свим местима прослављају св. Саву и у школама.

Буна у Војводини 1848/49 повећала је култ св. Саве у школи. Тај култ се отада брже шири. Године 1849 прославља св. Саву Српска православна општина у Трсту. Том приликом издао је Андрија Стојковић литографисани дукварчић са азбукама ћирилицом и латиницом. Тада су Тршћански Срби певали песму „Будницу посвећену Славији“, у којој

су позивани Словени на устанак, и то без обзира на вероисповест. Зна се да је 1852 прослављен св. Сава у школи у Кореници у Хрватској, а 1853 у Сомбору и Турији у Бачкој, и у Белегишу и Черевиху у Срему, као и у другим неким местима. У Новом Саду прославља се св. Сава тек 1854, када је после службе владика Платон, са свештенством и народом, дошао у гимназију и осветио водицу. Затим је говорио о св. Сави један професор гимназије, па су прочитана имена оснивача и приложника гимназије и певана је песма св. Сави. Вуковар је прославио св. Саву у школи 1857. Тада су Вуковарци основали школски фонд у спомен св. Саве. У Сремским Карловцима тешко је ишло са увођењем прослављања св. Саве у школи. Тамо су школе прослављале седам деценија св. Стефана Архиђакона (27 децембра), као имендан митрополита Стефана Стратимировића, који је основао гимназију 1792, богословију 1794, а 1797 благодјејаније и конвикт (Стефанеум). Пошто су сва већа места већ била примила обичај да прослављају св. Саву у школи, под притиском јавног мњења, патријарх Јосиф Рајачић дао је дозволу да се св. Сава прославља и у Карловцима. Прва светосавска прослава била је у карловачкој гимназији 1860. И ту се из цркве ишло у школу, где се светила водица, а после су ученици држали беседе у славу св. Саве. Чим је св. Сава прослављен у Карловцима онда је прослављан и у другим местима, где до тада није прослављан, тј. на целој територији Аустрије, где су живели Срби.

У Кнежевини Црној Гори прослављен је св. Сава први пут на Цетињу 1856. Из цркве се ишло у школу, где се светила водица, а иза тога говорио је најбољи ђак, после чега су ђаци отпевали „Ускликнимо с љубављу светитељу Сави“. Доцније, како су се оснивале школе, нарочито од 1884, св. Сава прослављао се редовно као школски патрон.

Колико је св. Сава слављен у Кнежевини Црној Гори сведочи нам сам истакнути српски песник, краљ Никола, који је 1912, у својој „Пјесми св. Сави“, певао:

„Српска црква би плакала,
да се Растко не појави,
српској књизи и просвјети
кам темељац он постави,
и завјешта у аманет,
да се Срби слогом вежу,
да туђину рад' неслоге
и трвења не подлегну“.

У Босни и Херцеговини почео се празновати св. Сава после херцеговачког устанка, тек 1878. али се и раније могла чути светосавска химна, нарочито у Сарајеву и у Бањалуци. У Сарајеву чула се још 1850.

У новослобођеним крајевима од Турака 1878, који су присаједињени Кнежевини Србији, почело се одмах са завођењем прославе св. Саве. Овде је вредно напоменути да је прослављен св. Сава у школи у Врању још од 1873, јер је тамошњи ужарски еснаф славио св. Саву из давних времена.

Под утицајем ослободилачке ратне акције Кнежевине, доцније Краљевине Србије и Кнежевине Црне Горе, под утицајем културне пропаганде, која је стизала од Срба из Аустрије и под утицајем устаника Срба, ширио се обичај светосавске прославе и у неослобођеним крајевима. Св. Сава прославља се у Призрену од 1862, у Приштини од 1864, у Љилану од 1871, у Пећи од 1894; по градовима у Рашкој, Скадру, Скопљу, Куманову и њиховим околинама такође од 1894. У неким местима на југу прослављао се и раније, напр. у Кичеву од 1873, у Солуку од 1893. Убрзо цео наш југ прослављао је св. Саву.

Ето тако је победила идеја о прослави св. Саве и у школи. Ова победа била је коначна на освитку 20 века. Тада су Срби прослављали свога просветитеља у свима школама Од Пеште и Беча до Солуна, од Тимока до Јадрана и свуда где је било Срба и Српчића.

Тај обичај, светковања св. Саве као школског патрона, почињемо и ми ове године (1953) да прослављамо у овом највећем дому наука под кровом Српске православне цркве, и то са жељом да буде срећан овај наш почетак.

Литература

- Јован Вукчевић, К питању о светосавским школским свечаностима, Српски сион (Карловци) 1895,
Јован Ђорђевић, Светосавака песма, Бранково коло (Карловци) 1898;
Д. Руварац, Светосавска песма, Тамо; Мојо Медић, Светосавска песма, Тамо; Ур. (П. М. Адамов), Светосавска песма, Тамо; Зборник правила, уредби и наређења Арх. сабора, Београд 1900;
Аноним, Прва прослава светог Саве као школског патрона, Гласник прав. цркве (Београд) 1901;
Д. Руварац, Кад и где се почео светковати св. Сава у Карловачкој митрополији, Српски сион 1905;
Иван Мартиновић, Свети Сава у песми, В. Кикинда 1905;
Мирко В. Веселиновић, Свети Сава школски патрон код Срба; Братство (Београд) 1908;
Ст. М. Димитријевић, Химна светог Саве. Дело (Београд) 1910;
Д. Руварац, Још која о светосавској песми, Братство 1921;
Исти, Најстарији текст светосавске песме, Гласник патријаршије 1922;
Рад. М. Грујић, Култ св. Саве у Карловачкој митрополији у XVIII и XIX веку, Богословље (Београд) 1935;
Урош Џонић, Свети Сава у народним и уметничким песмама, Београд 1836.
Изворник: *Гласник*, Службени лист Српске православне цркве, број 1, година XXXIV, јануар 1953, Београд, 41-44.

Јован Р. Бојовић

Мисао Светога Саве у Црној Гори

Е, да Бој да овдје увијек били и рађали се јунаци!
— Свети Сава

У историји српског народа, по времену трајања и разноврсности мотива, ниједна личност није више присутнија но што је дјело и мисао Светога Саве на читавом простору данашње Републике Црне Горе. Растко, у монаштву Сава, био је најмлађи син Немање, оснивача династије Немањића. Сава је живио у два вијека (1175-1236). Као шеснаестогодишњи младић управљао је Хумом (Захумљем). Његов боравак у Хуму, касније названом Херцеговина, оставили су неиздбрисиве трагове на том простору, као и на простору читаве Зете, касније назване Црна Гора. Као младић Сава се определијелио за духовни живот, што га је касније учинило бесмртним човјekom у српском народу, Српској православној цркви и у свјетској историји уопште. Мисао Светога Саве и данас живи у српском народу на простору Црне Горе. Коријени његовог дјела су дубоки и генетски су усађени у души Црногораца. Ти коријени су разноврсни и многобројни. Ми ћемо указати на неке

непознате или мање познате традиције дјела и мисли Светога Саве у Црној Гори као саставном дијелу српског народа и треће Југославије.

На основу записа Светога Саве, у историјској науци је познато да је Немања рођен у Рибници (1113-1114), на ушћу рјечице Рибнице у ријеку Морачу, у данашњој Подгорици, гдје су и данас видљиви остаци зидина града. На платоу остатака Немањиног града, 1992. године одржао је литургију митрополит црногорски, скендеријски, приморски и брдски Амфилохије са свештеницима. На десној страни Рибнице на ушћу у Морачу, улица носи име Немањина обала; њој су после Другог свјетског рата били промијенили име, како би се на тај начин заборавило сјећање да одатле воде поријекло српски владари Немањићи, међу њима и Свети Сава. Без обзира на ту промјену, народ је и после тога ову улицу називао старим именом.

У кући познате муслиманске породице Ђечевић у Подгорици чува се традиција да је кућу у којој је рођен Стефан Немања касније његов син Сава претворео у цркву. Данашњи власник куће Халид Ђече-

вић показао нам је видљиве остатке некадашње цркве која је претворена у кућу.

Традиција Немањића у Црној Гори је велика и у културном, вјерском и у политичком погледу. Уобичајено је да се за неку цркву или манастир каже да је она из времена Немањића (XII-XIV вијек) без обзира на који се период односи. Таквих цркава и манастира у Црној Гори је знатан број.

На простору бјелопољског краја (Бијело Поље са широм околином) подигнута је једна од најстаријих цркава из доба Немањића — црква Светог Петра, одакле потиче у сваком погледу чувено Мирослављево Јеванђеље.

Свети Сава — живећи једно вријеме у Захумљу – путовао је и преко територија које ће се касније назвати Херцеговина, Црна Гора и Приморје – Будва. Поред историјских података постоје многобројни топоними и легенде у Црној Гори о Светоме Сави. Познато је да је Сава као први српски архиепископ оснивач српских епископија (1219-1220) од којих су прво двије, а касније три, биле на данашњем простору Црне Горе, и то: Будимљанска (сједиште Свети Ђорђе данас код Берана) и Зетска (Свети Арханђел Михаило на Превлаци (у Луштици) на Приморју) одакле потиче први познати препис из 1262. године: Законоправила (Номоканон) Светог Саве. Средином XIII вијека сједиште Хумске епископије из Стона пренесено је у цркву Светог Петра у Бијелом Пољу (1254-1263), када је добила и велике земљишне посједе у томе крају.¹

¹ Литература о Светом Сави је обимна. Ми наводимо само ону коју смо користили у овом раду: Сава Немањић, *Живот Стефана Немање*, предговор Милан Кашанин, Рад, Београд 1975, 7; Свети Сава, *Сјоменица ѿводом осамстојодинице рођења* 1175-1975, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд 1977; Епископ Николај, *Живот светјога Саве*, Глас Цркве, Шабац 1988; Милија Станић, *Сава Немањић*, друго допуњено издање, Земун 1990; Атанасије Јевтић, *Свети Сава и Косовски завјет*, СКЗ, Београд 1992; Теодосије, *Житије Светјога Саве*, превео Лазар Мирковић, предговор Димитрије Богдановић, СКЗ, Београд 1990; Слободан Милеуснић, *Свети Срби*, Каленић, Крагујевац 1989, 40-54; *Сава Немањић-Свети Сава*, Историја и предање, међународни научни скуп, Зборник радова, уредник академик Војислав Ђурић, САНУ, Београд 1979; Драган Антић и Љиљана

У науци је познато да је у периоду Немањића на данашњем простору Црне Горе подигнуто више цркава и манастира, као великих образовно-културних центара у том и каснијем времену. Такви су познати манастири који су одолијевали разним недаћама у периоду турског ропства и зрачили културом и образовањем и уз то били и центри ослободилачке борбе српског народа, у Бијелом Пољу, Беранама, пљеваљском крају (Дубочица), три у кањону Таре (Аранђелово, Довоља и Добриловина), Морачи, Подмалинску, Бијелој, три у Пиви, Никшићком, Подгоричком, у Скадарском крају, Врањини и на Приморју. Нема података за остало колико и које и гдје су све биле цркве и манастири на простору данашње Црне Горе до њеног дефинитивног пада под турску и млетачку власт.

Током XVI-XIX вијека цркве и манастири у Црној Гори, у појединим раздобљима, били су изложени разним разарањима и пустошењима. Народ их је обнављао и подизао нове. Попис цркава и манастира у Црној Гори и Херцеговини, без Приморја, урадио је руски дипломата Петкович 1860. године. Према његовом попису тада је у: граховском крају било 5 цркава; рудинском 5; Чеву 7; Цуцама 7; Бјелицама 3; Ђеклићима 2; Пјешивцима 6; цетињском крају, ма-

Цвекић, *Венац Светјога Саве*, Шабац 1998; Владимир Р. Петковић, *Прејед црквених сјоменика кроз ѿвесницу срјској народа*, САНУ, Београд 1950; Ђоко Слијепчевић, *Историја Срјске ѿ православне цркве*, Београдски издавачко-графички завод, Београд 1991, књига 1-3, 90-91; Миодраг М. Петровић, *Сјуденички ѿишк и самостјалност Срјске цркве*, Дјечје новине, Горњи Милановац 1986; *Законоправило или Номоканон Светјога Саве*, *Иловачки ѿрејис из 1262. јодине*, фототипија, приредио и прилоге написао др Миодраг М. Петровић, Дјечје новине, Горњи Милановац 1991; Миодраг М. Петровић, *О Законоправилу или Номоканону Светјога Саве*, Култура, Београд 1990; Јелисавета Суботић, *Светјосавска духовност*, Побједа 14. VI 1992; Станоје Станојевић, Народна енциклопедија, српско-хрватско-словеначка, књ. I-IV, Београд-Загреб 1928; Богословље, *Венац Светјога Саве*, Београд 1987/1, посвећено осамстојодиници манастира Студенице; Српска православна црква 1920-1970, *Сјоменица о 50-јодинињем усјосјављању Срјске ѿѿријаршије*, Београд 1971; Олга Зиројевић, *Цркве и манастири на ѿогручју Пећке ѿѿријаршије до 1683. јодине*, Београд 1984.

настир и 4 цркве; Његушком 13; Никшићком, један манастир и 8 цркава; Дробњаци и Ускоци, 2 манастира (Малинско и Бијела) и 11 цркава; Морача и Ровца, манастир и црква; Васојевићи, манастир (Ђурђеви Ступови) и 6 цркава; Братоножићи, 4 цркве; Пипери, манастир и 5 цркава; Бјелопавлићи, 2 манастира (Острог и Ждребаоник) и 5 цркава; Загарач и Комани, 4 цркве; Љешанска нахија, 13 цркава; Црмничка нахија, 24 цркве; Ријечка нахија, 12 цркава; Зупци, 4 цркве; Корјенићи и Бањани, манастир (Косијерево) и 14 цркава; Пива, 3 манастира (Пивско око и 2 у Црквинама у рушевинама) и 13 цркава; Шаранци, 3 манастира (Аранђелово, Довоља и Добриловина); Пљеваљски крај, манастир (Света Тројица) и 5 цркава; Пријепољски крај, 7 цркава; и требињски округ, 3 манастира (Добрићево, Завала и Дужи) и 46 цркава. Положај ових цркава и манастира био је у сваком погледу веома тежак. Но, без обзира на све тешкоће они су зрачили српском националном мисли и православном вјером.

На простору Боке Которске, Будве и Паштровића 1838. године било је 8 манастира: Савина, Бања, Ластва, Маине, Прасквица, Дуљево, Градиште и Режевићи. У њима је било 17 калуђера. На том простору било је 175 цркава и 43 свештеника и 65 парохија.²

² Црнојорско-руски односи 1711-1918, Документи, књига 1, Подгорица-Москва 1922, 374-386; Грлица, календар црногорски за 1838, Цетиње 1838, 75; *Педесет година на престољу Црне Горе 1860-1910*, Цетиње 1910, 90-116; Сретен Петковић, *Манастир Св. Тројице код Пљеваља*, Београд 1974; исти, *Манастир Морача*, Београд 1986; Владимир Ђоровић, *Манастир Добриловина*, Годишњица Николе Ђупића, Београд 1934, XLIII; исти, *Прилози историји манастира Добриловине*, Гласник Скопског научног друштва, Скопље 1934, XIII; Андрија Јовичевић, *Манастир Добриловина*, Просвјета 1894, св. VI; Љуба Стојановић, *Сјачи српски зајиси и најйиси*, I—VI, фототипско издање; Поговор уз прву књигу Сима Ђирковић, поговор уз другу-шесту књигу Луција Цернић, Београд 1982-1988; *Историја Црне Горе*, 1-3, Титоград 1970-1975; Сава Накићановић, *Бока*, Антропогеографска студија, Београд 1913, 270; Божидар Шекуларец, *Врањинске њовеље*, Титоград 1984; исти, *Дукљанско-Зетске њовеље*, Титоград 1987; исти, *Добриловина и Добриловински конастир*, Мојковац 1988; Грлица, календар црногорски са шематизмом за

Државна традиција Немањића у Приморју, а посебно култ Светога Саве кроз читаво вријеме туђинске власти (млетачке, турске, аустријске) био је велики. Светосавска традиција је живјела у народу током вијекова, све до данашњих дана. Полуострво Превлака и у њему манастир Светог Арханђела Михаила и данас подсјећа да је у њему било сједиште Зетске епископије коју је основао Свети Сава 1219. године. У овом манастиру је преписано Савино Закономправило (Номоканон) 1262. године које је прије неколико година објављено и постало доступно ширем кругу читалаца. Овај манастир је једно вријеме био сједиште Зетске митрополије одакле је касније премјештена у Крајину, затим на острво Врађину у Скадарском језеру, одатле на Обод и са Обода у Цетиње 1485. године, гдје се и данас налази.

Манастир Савина у Херцег-Новом настао је средином XV вијека. Село Савина добило је име по црквици Светога Саве за коју народно предање каже да ју је саградио Свети Сава. У манастирском комплексу у Савини се налазе три цркве од којих су двије посвећене Успењу Богородице, а трећа Светоме Сави. Осим ове цркве, у Љуштици је на освитку XIX вијека (1800) подигнута црква посвећена Светом Сави.

У старом дијелу Будве налази се мала црква Светога Саве. Подигнута је у доба Немањића. Црква се помиње у Балшиној повељи из 1413. године.

У Велимљу (Почивала), у Никшићком крају, налази се црква Светога Саве. Према подацима руског дипломате К. Д. Петковича из 1860. године, у Бањанима (Депре) је подигнута црква Светога Саве. Затим, цркве посвећене Светом Сави у Кленку и у Сомини. Према истим подацима, црква Светога Саве је подигнута у Дробњацима, у селу Дужи. Према непотпуним подацима има цркава и у цетињском крају, посвећених Светоме Сави. Такве су и цркве Светога Саве у Његушима и у Ђеклићима.³

просту 1889, уредио А. Томановић, Цетиње 1889; Драгиња Жујовић, *Црквени сјоменици Колашина и околине*, Никшић 1989.

³ Сава Лакићановић, *Бока*, Клинци, 353, Савина 459-497; Љубомир Дурковић-Јакшић, *Одређивање међуцрквеној њоложаја*

Према народном предању у Црквинама у близини Колашина (на магистралном путу Подгорица-Београд) Свети Сава је пред народом побио у земљу велики дрвени крст и ставио у аманет да се на том мјесту подигне црква. Тек 1900. године овдје је подигнута црква која је касније срушена.

Традиција да се црква посвети Светоме Сави у Црној Гори је била уобичајена све до Другог свјетског рата. Уочи окупације Краљевине Југославије 1941. године у Тивту је озидана величанствена црква посвећена Светоме Сави. Она је завршена тек 1967. године када ју је осветио патријарх Герман и црногорско-приморски митрополит Данило са епископима. У њој је у 1992. години прослављен Савиндан – први пут у Црној Гори послије 1946. године.

Од Скадра па до Стона гдје је једно вријеме било и сједиште Хумске епископије подигнуто је низ православних цркава и манастира у периоду средњовјековне српске државе. Након распада српске државе и потпадања њених територија под турску и млетачку власт положај Српске православне цркве и њених цркава и манастира на Приморју био је различит. Српски народ и његове цркве и манастири који су потпали под турску власт били су изложени истребљењу и исламизирању, а цркве и манастири рушењу. На просторима који су потпали под млетачку власт народ је био изложен унијаћењу и католичењу, а неке цркве и манастири чак и рушењу, какав је случај био са манастиром Светог Арханђела Михаила на Превлаци који је разрушен 1441. године, а око 70 калуђера отровано.⁴

Црнојорској митрополији, Историјски записи 1953; исти, *Митрополија црнојорска никада није била аутокефална*, Београд-Цетиње 1991; исти, *Црнојорско-приморска митрополија*, Енциклопедија Југославије, књ. 2, Загреб 1956, 496-497; Војислав Ј. Ђурић, *Манастир Савина*, Бока, Херцег-Нови 1973/5; *Црнојорско-руски односи*, 380, 381, 382; Михаило Паповић, *Храм Светиога Саве*, Просвјета, Цетиње 1898/IX и X, 562; исто, свеска II, 132; Владимир Ђоровић, *Свети Сава у народном предању*, Београд 1927.

⁴ *Сјановништво словенској јоријекла у Албанији*, Зборник радова са међународног научног скупа у Цетињу 21-23. јуна 1990, Титоград 1991; Иван Божић, *О јорјасији Светиога Михаила*

У историјској науци је познато да је у средњем вијеку Скадар био престоница српских владара у Зети и да су у њему и његовој околини постојале српске цркве и гробнице српских владара из династије Војисављевића. Такође је познато да је на простору од Вирпазара до Ријеке Црнојевића било више цркава и манастира од којих су данас сачуване само зидине без фресака и без икаквог инвентара. О богатству духовног живота на овом простору свједочи и бројност повеља манастира Врањина на острву у Скадарском језеру. Међу њима је свакако најпознатија Повеља Светога Саве манастиру Светога Николе на Врањини из 1233. године, о чијој оригиналности у науци постоје различита мишљења. У новијој историографији преовладава мишљење да је она аутентична.⁵

Послије смрти цара Душана (1355) због унутрашњих и спољних чинилаца дошло је до слабљења и распадања српског царства. У појединим крајевима царства све више су се осамостаљивали крупни феудалци, чије области прерастају у државе. Такав је случај био и са Зетом, каснијом Црном Гором. У доба распадања Српског царства и стварања мањих држава, једино је Српска православна црква била центар духовног окупљања српског народа. Српске области су постепено потпадале под турску власт, када српски народ, цркве и манастири и српска кул-

на Превлаци, *Анали Филолошког факултета*, Београд 1969, св. VII; Марин Бици, *Искушења на јујуу јо црнојорском приморју*, Албанији и Србији 1610. године, превео с италијанског, предговор и напомене Никола Вучковић, Будва 1985.

⁵ Владимир Мошин, *Повеља Светиога Саве Манастииру Св. Николе у Врањини*, *Сјоменица Светиога Саве*, Београд 1977; Божидар Шекуларац; И. Јастребов, *Прейис хрисовуља на Цейињу о манастииру Св. Николе на Врањини*, Гласник Срп. ученог друштва, Београд 1879, XLVII; Љуба Стојановић, *Сјаре српске повеље и јисма*, I, СКА, Београд-Сремски Карловци 1934; Владимир Ђоровић, *Сјиси Светиога Саве*, СКА, Београд-Сремски Карловци 1928; Нићифор Дучић, *Врањина у Зетји и хрисовуље на Цейињу*, ЦСУД, Београд 1870, XXVII; Филип Радичевић, *О Врањинском манастииру*, Просвјета, Цетиње 1892/1; Гавро Шкриванић, *Власјелинство Св. Николе Врањинској*, Историјски записи 1959/3-4; Фр. Миклошич, *Monumenta Serbica*, Vienne 1858.

тура доживљавају својеврсну трагедију. То је вријеме убијања, одвођења у ропство, потурчавања српског народа, рушења цркава и манастира и уништавања српске културе. Црна Гора је више од једног вијека одолијевала турским и млетачким освајањима њене територије. У исто вријеме одупирала се и исламизацији и покатоличавању српског народа. Носилац тог отпора била је Српска православна црква и мисао Светога Саве.

Оно што је било од изузетног историјског значаја за даљи развитац културе српског народа, било је отварање штампарије у Црној Гори, на Ободу, 1493, одакле је пренесена у Цетиње, и штампање прве српске ћирилске књиге, Октоиха 1494. године.⁶

Отварање прве српске ћирилске штампарије на Ободу и штампање Октоиха, чију је 500-годишњицу свечано обиљежио српски народ и Српска православна црква, као и православни свијет и културни народи уопште, имало је историјску улогу у очувању српског народа и његовог духовног живота. Књиге штампане у Црнојевића штампарији (Октоих првогласник, Октоих петогласник 1494, Псалтир и Молитвеник 1495, и Четворојеванђеље 1495-96) одиграле су велику улогу у очувању духа и духовног живота српског народа.

Црна Гора је последња српска држава која је пала под турску власт (1499). Више од једног вијека Српска црква у Црној Гори је слободно радила преносећи дјело и мисао Светога Саве у народу. Ни у једној српској области Српска православна црква није одиграла државничку улогу као што је одиграла у Црној Гори током неколика вијека (XVI-XIX). Цетињска митрополија са сједиштем у Цетињу током XVII, XVIII и прве половине XIX вијека (када је дошло до подвајања духовне и световне власти) била је лучоноша ослободилачке борбе противу Турака у Црној Гори и шире. У процесу тешке и дуготрајне ослободилачке борбе Црна Гора се прва на Балкану

ослободила турске власти. У манастирима и црквама на ослобођеном простору слободно је вршено богослужење, а уз то културна и политичка мисао међу народом. И поред тешких услова живота под Турцима, одржаване су везе између Цетињске митрополије и Пећке патријаршије. Било је и узајамних посјета цетињских митрополита и пећких патријараха.

Манастир Милешева, у коме се до 1594. године налазио гроб Светога Саве, био је духовно и морално хранилиште српског народа, посебно у рашком, пљеваљском, бјелопољском и дурмиторском крају. Познато је да је у Милешеву у XVI вијеку радила штампарија. Од изузетног је значаја за српски народ и његову културу што је у њему била слика Савина рађена још за његова живота. Спаљивањем моштију Светога Саве на Врачару 1594. године од стране турског заповједника Синан-паше није прекинута мисао Светога Саве у српском народу. Напротив, љубав српског народа према свом просветитељу и свецу још више се раздруктала и све више сазријевала идеја о ослободилачкој борби противу Турака, што ће и довести до непомирљиве борбе у Црној Гори током XVII, XVIII, XIX и XX вијека и коначног ослобођења српског народа од турске власти у Балканском рату 1912. године.

Светитељска мисао Светога Саве долази до изражаја и током XVII, XVIII и XIX вијека у сликарству и његовом празновању у црквама, школама и народу.

Послије Савине смрти стварају се његове фреске и иконе по црквама и манастирима. Најпознатија је његова слика-икона у манастиру Морачи гдје су представљене сцене из његовог живота. Такве су иконе: Свети Сава и свети Симеун, Свети Сава и свети Сава II, икона Светога Саве и светог Симеуна са сценама из живота Светог Саве и обнове Мораче из 1644/1645; затим, икона Светог Саве, Симеун Немања, Стефан Вукановић и Кирил Филозоф, око 1644. У манастиру Пива фреска из 1626. приказује како Свети Сава пред Богородицом на престолу

⁶ *Октоих првогласник Ђурђа Црнојевића 1494*, фототипско издање, Цетиње 1987; Евгениј Љувовић Немировски, *Октоих првогласник Ђурђа Црнојевића из 1494*, Цетиње 1987.

одлаже знаке владарског достојанства.⁷ Немамо података за иконе и фреске у осталим црквама и манастирима у Црној Гори, посвећеним Светом Сави.

Током XVI и XVII вијека и касније на простору Црне Горе и Херцеговине по манастирима се преписују, купују и добијају на поклон књиге. Такви су манастири: Добриловица, Довоља, Никољац (Бијело Поље), Света Тројица (Пљевља), Бијела, Пива, Морача, Цетиње, Савина и други. Манастирске библиотеке у Црној Гори су располагале читавим богатством у књигама, нарочито у манастиру Пиви, Светој Тројици у Пљевљима и Цетињском манастиру. Током XIX вијека многе драгоцене књиге понесене су из Црне Горе међу којима и Савински препис Савина Законоправила.

Филип Радичевић је писао у Цетињској Просвети 1890. године (свеска I и II) о Морачкој крмчији, тј. Законоправилу, за коју је написао сљедеће: „Ова велика и врло важна старина била је својина овога Немањићева манастира, коју су долазећи путници као врло важну старину собом однијели, о којој се говори да је преписата из књиге просветитеља српскога Светога Саве и то руком владике Будимљанскога Теофила који је живио у Будимљу (једна од 12 епископија које је Свети Сава у српским земљама успоставио) у садашњој нахији Васојевићкој, близу старог и гласовитог манастира Ђурђевих Ступова, а ту је старину или г. Медаковић или г. Нићифор Дучић долазећи у Морачу собом однио.“ Он је у манастиру Морачи нашао препис текста већ помешаног Будимљанског владике Теофила на однесеној

Морачкој крмчији, у коме се говори, поред осталог, и о Светоме Сави.⁸

У првим деценијама ропства српског народа у Црној Гори под Турцима, штампарство Црнојевића Ивана и Ђурђа наставља у Венецији војвода Божидар Вуковић, родом из Подгорице. Он је у Венецији отворио српску ћирилску штампарију у којој су штампане познате књиге: Псалтир (1519-1520), Служабник (1519), Зборник за путнике (1520. и 1536), Октоих (1537), Празнични минеј (1538), Требник (1540). Улога ових и других књига у православним црквама и манастирима била је од велике важности.

У Празничном минеју штампаном у штампарији Б. Вуковића објављена је, колико нам је познато, први пут слика Светога Саве и светог Симеуна у дрворезу. Дакле, није само лик Светога Саве ширен путем икона и фресака већ и путем дрвореза у књигама.

Посебни значај у култури и ширењу светосавске мисли код српског народа у Црној Гори, Приморју, Херцеговини, Далмацији и уопште на балканском простору одиграла је штампарија Божидара Вуко-

⁷ С. Петковић, *Морача*; Божо Ђ. Михаиловић, *Пива*, Цетиње 1966; Аника Сковран, *Умјетничко благао манастира Пиве*, Цетиње-Београд 1980; Дејан Медаковић, *Историјске основе иконографије Св. Саве у XVIII веку*, Сава Немањић-Свети Сава, Историја и предање; Војислав Ј. Ђурић, *Одрицање од власи вере ради, поводом слике Св. Саве српској у Пиви*, 400 година Манастира Пиве, Зборник радова са научног скупа, Титоград 1991; Гордана Бабић, *Лонин у Пиви*, 400 година манастира Пиве; Борис Нилевић, *Светлост манастира у тимени Балкана*, 400 година манастира Пиве; Рајко Вујишић, *Иконописна гјела докошторских сликара у манастиру Пиви*, 400 година манастира Пиве.

⁸ Нико С. Мартиновић, *Стиари књижевни фонд у Црној Гори, Скрипторији и манастирске библиотеке у Црној Гори*, Зборник радова са научног скупа у Цетињу одржаног 26. и 27. октобра 1987. године, Цетиње 1989. У овом Зборнику објављено је више радова, од којих су за нашу тему посебно значајни: Петар Мавровић, *Наши стиари ћирилски скриптарији на подручју Црне Горе и Србије у средњем веку и у њиховом периоду* Рајка Вујошевић, *Скрипториј Скадарског језера* Васо Ивошевић, *Библиотеке православних манастира у Боки Которској и Пашировићима*; Рајка Иванишевић-Вујошевић, *Цетињска преписивачка школа у XVII и првим деценијама XVIII вијека*; Надежда Р. Синдик, *Текстери манастира Никољца*; Божидар Шекуларац, *Библиотека манастира Добриловине* Боривоје Маринковић, *Библиографија о нашем ћирилском штампарству, штампарима и књигама XV, XVI и XVII столећа*, прва књига, *Мних Макарије ош Черније Гори* (XV-XVI), Цетиње 1988; друга књига, *Бождар и Вићенцо Вуковић* (XVI), Цетиње 1989; трећа књига, *Следбеници Божидара Вуковића*, Цетиње 1989; Четврта књига (први дио) од Горажда до Мркшине црква (XVI), *Горажде, Рујно, Грачаница и Милешева*, Цетиње 1991; Филип Радичевић, *Стиарине*, Просвјета, Цетиње 1890, св. I и II, 33-35.

вића Подгоричанина у Венецији током прве половине XVI вијека. Она је снабдијевала црквеним књигама не само српски народ већ и остале припаднике православне вјере: Румуне, Бугаре, Русе и друге.⁹

Појава захумског митрополита светог Василија Острошког Чудотворца (1610-1671) и његов рад у Херцеговини са сједиштем у манастиру Тврдошу, а касније у никшићком крају и Бјелопавлићима, гдје је основао манастир у Острогу, у коме се чува његов ћивот — мисао Светог Саве је ојачала у овим крајевима и поред тешких услова живота српског народа под турским ропством. Трагови живота и рада светог Василија Острошког Чудотворца у Црној Гори, Херцеговини и српству уопште оставили су у народу неизбрисиво дјело не само код православних, већ и код других вјероисповијести (католика и муслимана), све до данашњих дана.

У освит XVIII вијека Цетињска митрополија је центар ослободилачке борбе српског народа, не само у Црној Гори већ и шире. То је период митрополита Данила, Саве, Василија, Петра Првог и Петра Другог Петровића (1697-1851), када долази до подвајања духовне и световне власти у Црној Гори (1852). Преломни догађаји у Црној Гори почетком XVIII и крајем тог вијека били су: истрага потурица (1707) и успостављање званичних веза Црне Горе са Русијом (1711). Историјским побједама Црногораца над Турцима 1796. и доношењем првих законских аката 1796. и 1798. Црна Гора као државица коначно је изашла на свјетску политичку сцену на којој ће остати све до уједињења са Србијом и стварања Југославије 1918. године. Уз ово је ишло објављивање Василијеве Историје о Црној Гори у Русији (1754), отварање Митрополитске штампарије у Цетињу и штампање првог црногорског календара, Грлице (1835-39), отварање Богословско-учитељске школе (1863), а касније Богословије (1869), покретање и штампање Орлића, црногорског годишњака (1865-

1870, 1885), календара Грлица (1889) и листова Црногорца и Глас Црногорца (1871. и 1873), Просвјете, листа за цркву, школу и поуку (1889-1901). Током друге половине XIX вијека у Црној Гори је дошло до обнављања старих и подизања нових цркава и манастира.

Од средине XIX вијека светосавска мисао у Црној Гори постала је свенародна свечаност свих узраста и полова почев од предшколске дјеце и основне школе када су Црква, школа и народ славили Савиндан (14/27. јануар) све до 1947. године када је забрањена прослава у школама овог свенародног празника српског народа у Југославији (другој 1945-1991). Била је то велика неправда према српском народу, његовој култури, његовом светитељу Светоме Сави чија га је мисао и одржала у току његовог вишевијековног ропства под Турцима.

Ми ћемо кратко указати на писање поменутих публикација о Светоме Сави и њиховом значају у ширењу светосавске мисли у Црној Гори.

У својој Историји о Црној Гори, „митрополит црногорски, скендеријски и приморски и трона српског егзарх Василије Петровић“, поред осталог, пише да је у Зети „Свети Сава поставио првог архијереја Илариона Шишојевића 1219“. У Цетињском летопису се каже да је Свети Сава основао архиепископију у Зети 1220. године.

У првом штампаном црногорском календару Грлици за 1835. годину, под датумом 14. јануар (по старом календару), прописан је светац. Под тим датумом пише „Сава Арх. Србс.“ (Сава архиепископ српски). То исто пише и у свим наредним годишњима Грлице закључно са 1939. годином, када је престала излазити.

У календару Орлић, који је излазио у периоду 1865-1870. и 1885. године у Цетињу, за Светог Саву на почетку се каже: „Покровитељ свијех Срба Св. Сава Архиепис. србски“, а под датумом 14. јануар 1865. године прописан је светац „Сава Арх. Србски“. Овако је у свим годишњима Орлића.

Обновљени календар црногорски Грлица за 1889. годину такође прописује да је дан Светог Саве

⁹ *Споменица војводе Божидара Вуковића Подгоричанина*, Подгорица 1939; Штампарска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгоричанина, Радови са научног скупа одржаног 29. и 30. септембра 1983. године, Титоград 1986.

светац. Тако је и у последњем годишњем календару Црне Горе као самосталне државе за 1918. годину.¹⁰

Просвјета, лист за цркву и школу који је мјесечно излазио у Цетињу (1889-1901), одиграо је велику улогу у духовном, образовном и научном животу Црне Горе. Поред осталог, заслугом ученог протођакона Филипа Радичевића, секретара Цетињске митрополије, у Просвјети је објављено више чланака из историје Српске цркве и манастира у Црној Гори које је највише писао сам Радичевић. Посебно су значајни записи из књига у појединим свескама Просвјете које је он објављивао, а тих књига данас на велику жалост нема.

Ми не располажемо подацима од када се Свети Сава слави у школама у Црној Гори. Знамо да се славио у свим српским православним црквама и манастирима у Црној Гори.

Прва основна школа у Црној Гори је отворена 1834. године. Да ли од тада и почиње слављење Светог Саве у школама у Црној Гори, немамо сигурних података. Највјероватније је да се он славио у школама у Црној Гори од отварања прве школе 1834. године, па до 1947. године када су прославе Светог Саве забрањене од стране власти. Према подацима Гласа

¹⁰ *Свјетли Василије Остјрошки Чудотворца*, Споменица поводом 300-годишњице његовог представљања, Београд 1971; Димитрије М. Калезић и Душан П. Берић, *Свјетли Василије Остјрошки у свом времену*, Београд 1987; Божо Ђ. Михаиловић, *Манастир Остјрој и Свјетли Василије Остјрошки*, Цетиње 1980; Јустин Поповић, *Свјетли Василије Чудотворца*, Београд 1990; Цетињски летопис, Цетиње 1962, *Историја о Црној Гори Митрополијџа Василија Петровића*, Москва 1754, фототипско издање; *Грлица* за 1835-1839; *Орлић*, црногорски годишњак 1865-1870, 1885, фототипско издање, Цетиње 1979; *Црногорац*, Цетиње 1871; *Глас Црногорца*, 1873-1918; *Грлица*, календар црногорски, са шематизмом за 1889. годину, Цетиње 1889; *Просвјета*, лист за цркву и школу, Цетиње 1889-1901; *Нова Зџа*, Цетиње 1889; *Луча*, за јануар 1896, 84-88; *Педесет година на престољу Црне Горе*, 91-116; *Невесиње*, лист за политику и књижевност, Никшић 1898-1900; Ђоко Пејовић, *Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852-1916*, Цетиње 1971, 277; *Државни календар Краљевине Црне Горе*, Париз 1918; Архимандрит Нићифор Дучић, *Књижевни радови*, књига 2, Београд 1982; В. М. Г. Медаковић, *Живот и обичаји Црногораца*, Нови Сад 1860; *Глас Црногорца*, 19/31. јануар 1874.

Црногорца, Просвјете, Невесиња, Оногошта, Луче, Нове Зете и других листова и часописа који су излазили у Црној Гори, прослава Светог Саве у Црној Гори је била од друге половине XIX вијека не само у црквама и манастирима већ и у свим основним и средњим школама. Једном ријечју, то је била најмасовнија свенародна прослава (14/27. јануар) сваке године. Прославе су биле организоване са програмима и по селима и по градовима у свим црквама и школама. За ондашње прилике у Црној Гори није био мали број цркава и основних школа: у Црној Гори је 1909. године било 289 цркава и манастира, а школске 1914/1915. године било је 211 основних школа.

Ми ћемо навести неке основне податке из листова који су тада излазили у Црној Гори о прослави Светог Саве у Црној Гори. У основи прослава се у градовима састојала из четири дијела: богослужење у црквама, литија до мјеста одржавања свечаности, говор учитеља, декламовање ђака и културно-умјетнички програм.

Лист Глас Црногорца од 19/31. јануара 1874. године обавјестио је читаоце да је у Цетињу одржана светосавска прослава. Лист пише да је „прослављен дан српског просветитеља Саве на најдостојанственији начин“. Он обавјештава да су богослужењу присуствовали угледне личности из Цетиња, ђаци и народ, а да је Књаз са породицом тога дана био у Ријеци Црнојевића. Након богослужења у Манастиру прослава је одржана у Основној школи, којој су присуствовали митрополит са свештеницима, угледне личности у граду, ђаци и народ. Поред осталог, на свечаности су говорили о Светоме Сави митрополит, учитељ и један ђак. Прослава је одржана и у Ђевојачком институту.

Просвјета је у јануарском броју 1889. године објавила о прослави Светог Саве у Цетињу, под насловом: Светосавска прослава у Цетињу, следећи текст:

И ове је године дан Св. Саве (14. јануара) прослављен у овд. основним школама. Прослава је извршена на врло свечан начин.

Учитељство овд. са мјесним школским надзорником објавили су грађанству пријестонице,

унапријед, светосавску прославу штампаним распоредом.¹¹

На сам дан била је у манастиру литургија, којој су присуствовала сва школска младеж са својим наставницима. Дотле је у школском здању било све за прославу нужно уређено: здање искићено заставама и вијенцима, а сала – за прославу одређена — била је врло лијепо, зеленилом, сликама и многим вијенцима украшена.

По литургији крене литија пут школе. Чинодјејствовао је Њег. Високо-просвештенство госп. митрополит Митрофан, за овијема је ишао народ, у коме бјеше г. г. војвода и министара, чланова Великог суда и других чиновника. Кад је литија ступила на праг школски, ученици и ученице запјеваше химну Светом Сави „Ускликнимо“. Затим је извршено водокршће, послје кога је говорио учитељ бесједу о Светом Сави.

По говору ученици и ученице пјеваху и декламаваху овим редом: „Сналиште“, „Дижите школе“, „Нашљедниково коло“, „Српској узданици“, „Ком младих у жилах“, „Пјесма старог српског мача“, „Онамо, онамо“, „Рањеници“, „Стари јунак“, „Српско коло (Бранково)“, „Мали Црногорац“, „Молитва Светом Сави“. Свечаност је завршена „Химном господаревом“.

Светосавској прослави у Бару 1889. године, поред осталих, присуствовали су књаз Никола са синовима књазом Данилом и књазом Мирком.¹²

Прослава Светога Саве 1895. године била је у свим мјестима Црне Горе гдје год је било „цркве и школе ту је била и свечаност“. Просвјета је објавила извјештај о прослави у Цетињу. Послије литургије кренула је литија из цркве у основну школу. Прослави су присуствовали књаз Никола са синовима. На вратима школе био је текст „Слава српском просвјетитељу Светоме Сави“. Сала је била искићена барјацима и српским тробојницама, сликама књазана

коле, књегине и насљедника, велика слика Светог Саве окићена вијенцима и тробојкама. У учioniци су биле слике „цара Душана, цара Лазара, Стефана Првовјенчаног, књазана Данила, Великог војводе Мирка, слике српских војвода, Вечера кнеза Лазара, Бој косовски, Гуслар, Косовска дјевојка. Спрам иконе Светог Саве поређане су слике српских књижевника: Владике Петра II Његоша, Бранка Радичевића, Вука Караџића и др. Осим поменутих слика било је још много других.“

Програм свечаности био је следећи:

Водоосвећење у основној школи

О Светоме Сави — говорио је учитељ Перо Мартиновић

Химну Светоме Сави пјевали су ученици и ученице

а) Дижите школе — декламација б) Химна — пјевали ученици

а) На Врачару — декламација б) На ноге се — пјевају ученици

а) Одломак из „Пјесник и вила“ — декламација б) Сабљо моја димишћео — пјевају ученици

а) Крст — декламација

б) Црној Гори — декламација

в) Срце бије — пјевају ученици

8. а) Ћачка пјесма — декламација

б) Сваки од нас све задаће знаде — пјевају ученици

9. Устај, устај Србине — декламација

10. а) Српчад — декламација

б) Српкиња — декламација

в) О српска млада — пјевају ученици

11. Молитва — декламација

На крају свечаности књаз Никола је одао признање организаторима и извођачима Светосавске прославе у Цетињу.¹³

Према писању листова Невесиње и Оногошт, Савиндан је величанствено прослављен 1899. и 1900. године у Никшићу, центру Херцеговине. „Послије литургије“, пише Невесиње 1899. године, „којој је

¹¹ *Просвјета*, лист за цркву и школу, Цетиње, јануар-фебруар-март 1889, 68.

¹² *Нова Зетна*, мјесечни књижевни лист, Цетиње, јануар 1889, 37.

¹³ *Просвјета*, 1895, 107-108.

присуствовао велики народ, ђаци основних школа са својим наставницима и овомјесни грађански и војни главари“, литија се кретала кроз град до школе гдје је одржана свечаност. На челу колоне била је икона Светога Саве окићена зеленилом и цвијећем. За њом су се кретали ђаци, народ и свештеник.

Како је било много народа који није могао стати у салу школе, а вријеме је било лијепо, свечаност је одржана пред школом. Прво је говорио учитељ о животном путу Светога Саве. Затим су ђаци декламовали пјесме, хор је пјевао и на крају је пјевао гуслар уз гусле. Увече је Пјевачко друштво „Захумље“ одржало културно-забавно вече. Говор учитеља Милутина Бошковића лист је објавио. Оногшт је на првој страни донио опширан чланак о прослави Светога Саве у Никшићу 1900. године. На почетку је уводничар истакао да „сви Срби православне вјере славе Светог Саву, славе га на свој начин, славе га како умије, како може и како му околности мјесне дозвољавају“, а лист даље пише да су се 14. јануара, „како сваке године тако ове, орила брда и долине од српскијех пјесама и краснијех говора“. Он наставља да Савиндан најбоље доказује да Србин „подноси мирно сваку муку, све ће и све дати и жртвовати, али српског имена, српскијех народнијех светиња и идеала нипошто и ни за какво благо на свијету“. Приказан је ток прославе уз пјевање светосавске химне „Ускликнимо с љубављу“.¹⁴

Према писању Гласа Црногорца, Невесиња и других листова, Светосавска прослава је редовно организована у Црној Гори све до њене окупације 1916. године. Прославе су организоване у свим школама, биле оне на селу или у граду. Истина, оне су биле богатије и разноврсније у градовима но у селима, што је и природно. Општа је карактеристика ове прославе у Црној Гори да је она имала свенародни карактер. Таква пракса је настављена у Црној Гори након уједињења Црне Горе и Србије и стварања

¹⁴ Невесиње, лист за политику и књижевност, Никшић 20. јануара 1889; Онојошћ, лист за политику и књижевност, Никшић 20. јануара 1900; Живојошћ или усјомене из живојаш Митрофана Бана, Цетиње 1991.

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године. Према писању црногорских листова Народне ријечи, Црне Горе, Слободне мисли, Боке, Зете, Ластира, и других, Свети Сава је редовно прослављан у Црној Гори у међуратном периоду (1918-1941), све до окупације и распада Краљевине Југославије 1941. године. Организатори прославе су били првенствено учитељи како по градовима тако и по селима и културно-умјетничка друштва.¹⁵

Ниједна личност у историји српског народа и Српске православне цркве није више била присутна у народу свих узраста и професија као Свети Сава у Црној Гори од средине XIX вијека па до краја Другог свјетског рата. Ваци прваци основних школа радовали су се Савинданској свечаности. Тога дана облачили су најљепша одијела, по први пут јавно су иступали декламујући пјесме пред учитељима, свештеницима, родитељима, а неки и пред владаром и митрополитом. То је била велика свечаност и за њихове родитеље и за народ. Тога дана народ је доносио храну у школе за заједнички ручак. Веселе је било свеопште. Учитељи су свестрано припремали предавања о Светом Сави. Најбоља су и објављивана у листовима. Савинданске свечаности су сваке године биле училишта о животу и раду Светога Саве и његовој улози у животу српског народа.

У науци је познато да се у рукописном зборнику у манастиру Свете Тројице код Пљеваља налазе познати стихови пјесника Силуана које је посветио Светоме Сави. Силуанови стихови у преводу гласе:

Од славе одбегнувши, славу стече, Сава Тамо одакле се слава јави роду. Рода свјетлост, свјетлост вјере презре, Те се тиме светило јави свему роду. Висина ума почаст висину сврже. Јер тиме ума доброти стиже. Слово славе Сави сплете Силуан.¹⁶

¹⁵ Глас Црногорца, 1873-1918; Народна ријеч, 1919-1929; Црна Гора, 1920-1929; Слободна мисао, 1922-1941; Зетша 1930-1941; Бока, 1936, 38; Пастир, 1936.

¹⁶ Иван Божић, Свети Сава у предању Сава Немањић-Свети Сава, 389-390; Радослав Џуверовић, Силуанови стихови о Светом Сави, Брезнички записи, Пљевља, 1990/2, 15; Доброло Аранитовић, Библиографија радова о Пљеваљском крају, Пљевља, 1988.

Сматра се да су стихови настали у XIV вијеку. Исто тако да је књига у којој су записани Силуанови стихови највјероватније пренесена у манастир Свете Тројице у вријеме сеобе Срба 1690. године под Арсенијем Трећим Чарнојевићем. Да ли су стихови били познати калуђерима у манастиру и да ли су ширени у народу није нам познато. У сваком случају они се сада у Црној Гори популаришу не само у часописима већ и у школама.

Игуман Дионисије Миковић је прикупљао предања и пјесме у Боки Которској о Светоме Сави. Поред осталог он је записао да у „Боки Которској нема села, а ваљда ни куће у којој се не прича о разним чудесима Светог Саве. Ја сам сабрао лијеп број прича и пјесама“. Миковић је од своје мајке Стане у Паштровићима записао десетерачку пјесму, која је објављена у Босанској вили, 1897. године. Пјесма је објављена под насловом Свети Сава и чобанин, са напоменом да је из збирке игумана Дионисија Миковића.¹⁷ Другу десетерачку пјесму у Црној Гори о Светоме Сави записао је Вук Караџић, коју је објавио под насловом Свети Саво и турски цар.¹⁸ О Светоме Сави има још десетерачких пјесама.

У Црној Гори су пјеване и друге пјесме посвећене Светоме Сави. Ми ћемо указати само на неколике пјесме настале у различитим временским периодима. Један од аутора пјесме о Светоме Сави јесте државник и пјесник краљ Никола Петровић. Он је уочи Савиндана 1912. године испјевао пјесму под насловом Пјесма Светоме Сави. Мотив је историјски. Немања и његов двор на Рибници су узнемирани. Његов најмлађи син Растко нестао је из двора. Растко је кришом напустио очев дом и пошао у Свету Гору, гдје ће се и замонашити. Пјесма је сликовита. Ђак је декламовао на Савиндан 1912. године у школи у Цетињу.¹⁹

¹⁷ Босанска вила, бр. 14 и 15, од 30. јула и 15. августа 1897, 221-222. Пјесму је објавио Владимир Ђоровић, *Свети Сава у народном предању*, 48.

¹⁸ Вук Караџић, *Српске народне пјесме*, Београд 1975, књига 3, 36-53.

¹⁹ Дан, 1912/1-2, *Пред Савиндан*, 110-113. Цјелокућна књижевна гјела краља Николе, Репринт издање, Никшић 1989, 278-283.

Свети Сава је и данас присутан у умјетничком стваралаштву српског народа. Савремени познати српски пјесници из Црне Горе: Момир Војводић, Матија Бећковић, Будимир Дубак и други, посветили су му пјесме. Први је 1988. године објавио пјесму под насловом Слово Славе Сави, а други годину дана касније под насловом Прича о Светом Сави. Дубак је објавио пјесму Слово о Немањи, 1993. године.²⁰

Пјесме црногорских савременика о Светоме Сави освјежавају сазнања о њему историчарима, а за омладину су својеврсна духовна храна надахнућа за младе генерације.

У Црној Гори многе породице славе крсну славу Светог Саву. Најмногобројнија је крсна слава Свети Сава у Дробњаку, Васојевићима и Приморју. У Дробњацима је старо крсно име Свети Сава (14/27. јануар). Према предању које је објавио Андрија Лубурић 1930. године у књизи Дробњаци, ову славу је славила позната дробњачка породица Косовчићи која према предању потиче из XIII вијека и од које данас постоје многобројне породице у Дробњаку: Барци, Вилотијевићи, Маловићи, Мандићи, Машићи, Мемедовићи, Пејовићи, Ђеранићи, Павићевићи, Алексићи, Абазовићи, Бошковићи, Војиновићи, Головићи, Ђрбовићи, Дуковићи, Ковијанићи, Одовићи, Пушеље, Перишићи, Радуловићи, Ђоровићи, Кадићи, Вуковићи, Ковчевићи, Симуновићи и Сандићи. Према истим подацима, сви огранци Косовчића славе Светог Саву како они у Дробњаку тако и они који су се иселили из Дробњака.²¹

Према непотпуним подацима и у Васојевићима неке породице су славиле и данас славе Крсно име Савиндан. Према подацима које нам је послао Радомир Н. Губеринић, Савиндан је као крсна слава слављена „код Бодичића на Драгосави, Ђукића на Горажду, Бојовића на Бучу и неких других“. Савиндан су славили они који су раније славили Аранђе-

²⁰ Момир Војводић, *Азбучна молитва*, Вршац 1988; Матија Бећковић, *Изабране пјесме и његове*, Београд 1989; Будимир Дубак, *Хиландар*, Београд 1993.

²¹ Андрија Лубурић, *Дробњаци – њелеме у Херцеговини*, Београд 1930, 47-51.

ловдан (21. новембар). Међутим, неке породице су тридесетих година овог вијека поново узеле да славе Аранђеловдан. Један број породица и до данас слави Савиндан. На крају нам је Губеринић о крсној слави у Васојевићима написао следеће:

Крсна слава никада није остављана сем код извјесних који су одустајали из неког интереса, због политичког убјеђења, а нарочито из страха да се не би нашкодило младима који су могли имати тешкоћа при упису у школу, добијању кредита, стипендија, заснивања радног односа и сл. Међутим, и код таквих породица, код извјесног броја славио се потајно, ломљењем колача у свом дому, итд.²²

Поред славе Савиндана, у неким мјестима Црне Горе као и Приморју, Његушима, Очинићима, недељу дана уочи Савиндана (20-27. јануар) се постило. Можда оваквих примјера има и у другим мјестима Црне Горе.

Према подацима Максима Злоковића и проте Васа Ивошевића, Савиндан су славиле и неке породице у Боки Которској. Поред слављења Светог Саве као крсне славе, у неким мјестима у Боки Которској уочи Савина дана ложили су се и бадњаци. „У неким крајевима Боке (Кртоли и Љуштица, можда и даље)“, пише прота Ивошевић, „старије особе посте такозвану Савину недељу од 20. до 27. јануара и тада се причесте“.²³

Једно од важних питања за објашњење присуства светосавске мисли у Црној Гори јесу и народна предања настала у прошлости на читавом простору данашње Црне Горе. Ниједан крај на југословенском простору није богатији предањима о Светоме Сави, но што је Црна Гора. Када су та предања настала, немогуће је установити из простог разлога што о томе немамо писаних података све до XIX вијека.

До прикупљања и записивања усменог народног стваралаштва у Црној Гори долази тек у XIX вијеку. Од тада па до данас она су прикупљана и записивана. Међу првима је митрополит Петар Први

у Црној Гори почео записивати народне пјесме и писати историју Црне Горе. Послије њега, најпознатији сакупљачи народног стваралаштва су Вук Караџић, Валтазар Богишић и други.

Што се тиче сакупљања предања у Црној Гори о Светоме Сави, поред Караџића и Богишића, сакупљали су и Руси Александар Гилфердинг и Павле А. Ровински; затим, Веселин Чајкановић, Дионисије Миковић, Владимир Ћоровић, Стеван И. Самарџић, Светозар Томић, Новица Шаулић, Ђуро Шпадијер, Аница Шаулић и други.²⁴ Има велики значај за историју религије и изучавање светосавске мисли и народног предања књига Веселина Чајкановића, *Мит и религија у Срба*, чије је ново издање приредио Војислав Ђурић 1973. године. Поред Чајкановића, велики је значај у сакупљању и објављивању предања о Светом Сави имао и лист Босанска вила и њени сарадници. Лист је излазио у Сарајеву од 1855. године до 1914. У листу је објављено доста народних предања о Светом Сави са читавог југословенског простора. Један од уредника Босанске виле био је и Владимир Ћоровић, који је и сам записивао предања о Светоме Сави. Касније је Ћоровић објавио књигу (1927) под насловом *Свети Сава у народном предању*. Поред осталог, он је у Мостару записао предање о Светоме Сави како је благосиљао Црногорце и објавио га у Босанској вили 1899. године, а касније и у књизи. Ћоровић је у књизи дао наслов овом предању *Свети Сава благосиља Црногорце*,

²⁴ Веселин Чајкановић, *Мит и религија у Срба*, Изабране студије, приредио Војислав Ђурић, Београд 1973; Александар Гилфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Сјарој Србији*, Сарајево 1973; Павле Аполонович Ровински, *Черногорија*, том II, књига 2, Петроград 1901; Владимир Ћоровић, *Свети Сава у народном предању*, Босанска вила, Сарајево 1885-1914; Светозар Томић, *Дробњак*, Насеља српских земаља, уредио Јован Цвијић, књига 1, СКА Београд 1902; исти, *Пива и Пивљани*, Насеља и порекло становништва, књ. 31, Београд 1949, 381; Новица Шаулић, *Српске народне ђриче*, Подгорица 1922, Београд 1925, 1931. и 1935; Аница Шаулић, *Свети Сава*, Антологија, Београд (без године издања); Ђуро Шпадијер, *Луча*, Књижевни лист, Цетиње, св. II, фебруар 1896; Иван Божић, *Свети Сава у предању*, Сава Немањић-Свети Сава.

²² Одговор на анкету Радомира П. Губеринића аутору рада.

²³ Одговори Максима Злоковића и Васа Ивошевића аутору рада.

Име и презиме, адреса"

тковање Светог Саве у Херцеговској крајини“. Била би велика неправда према аутору, према изнесеним подацима у његовом тексту, стилу и језику да га препричавамо, чиме би текст изгубио изворност. Због његовог значаја доносимо га у цјелини:

Овај велики српско-православни празник почео се молитвено поштовати и народски славити врло рано. Наши стари су причали да су прве народне прославе почеле за вријеме владавине Херцег-Стефана Вукчића Косаче, који је носио титулу „Херцег од Светог Саве“, и који је био ктитор многих цркава у овом крају (причао ми је стари Јоко Радовић из Бијеле прије 70 година).

Игуман манастира Савине, блажене успомене пок. отац Теофил Даниловић, причао ми је да је прослављање Светог Саве (тј. Савиндана) почело одмах после обнове Пећке патријаршије, отприлике у доба када је у манастиру основана нека врста православне богословије. У овом добу почеле су поједине породице, пребјегле из Херцеговине, славити Светог Саву као крсну славу. Такође у овом добу је велики дио становништва овога краја почео ложити уочи Савиндана бадњаке, као што је до тада ложено уочи Божића, Васиљевдана и Богојављења. Када сам, као дјечак, упитао покојног оца „откада ложимо бадњак уочи Савиндана“, отац ми је одговорио: „Још мој дједа, а твој прадјед Саво ложио је бадњак уочи Савиндана“. Не само у нашој кући већ за мога дјетињства у читавој Бијелој, Крушевици, Јошици и Горњим селима ложио се бадњак до „безбожничке страховладе Титове“, и његових трабаната. Многе куће и данас овај лијепо српски обичај одржавају. Наравно да се уз бадњак пјевају дивне народне пјесме, слуша се гуслар. Омладина иде од куће до куће, пјевајући као и о Бадњем дану и честита празник домаћину и укућанима.

Церемонија налагања бадњака је иста као на Бадњи дан, само што се пјева „тропар Св. Сави“ гдје још неко од укућана зна, а ако нико не зна тропар пјева се „Ускликнимо с љубављу“ и остало.

Према моме сазнању бадњак се ложи и данас у великом дијелу села херцеговске, рисанске, кр-

тољске, луштитичке општине. Свети Сава почео се славити као народни празник са народним колом и пјесмом код цркава одмах после 1820. године. Прве такве прославе биле су на Савини код цркве Св. Саве. Затим на Савиној Главици у Доњем Грбљу, у Кртолима, гдје је још била врло жива успомена на столицу зетског епископа на Превлаци у Луштини, Кривошијама и Котору.

У Котору је 1839. године основано „Српско пјевачко јединство“ које је на Савиндан после службе Божије у црквеној кући, гдје је било сједиште друштва, приредило мало славље и чланови донијели одлуку да сваке године се састају и славе овај дан. Од тада па до 1868. године сваке се године на сличан или могући начин славио овај дан. Године 1868. донесена је одлука друштва да се Свети Сава узме као слава друштва. Од тада са малим прекидима до 1941. године највеличанственије се славио овај дан у Котору.

Зна се да је прва школа у Топли на народном (српском) језику отворена 1812. године (премда ми имамо и ранијих помена о ћириловским школама у Боки). Свакако је и ова школа, која је била под окриљем цркве, прослављала Светог Саву. Од доласка за њеног управитеља проте Христифора Ломбардића, „школа је почела дисати светосавским духом“, како нам рече 1932. године врло умни и угледни Новљанин Светозар Мидаковић.

Године 1858. дозвољен је, после двадесетак година мољења и чекања, рад „Српској поморској фондационој школи“, задужбини родољубивих новских породица: Бошковић, Ђуровић и Лакетић, а која је била смјештена у Србини у дивној палати Мата (Матије) Владиславића, брата слављанског грофа Саве Владиславића.

Од ове (1858) године почела је редовна прослава Савиндана у овој школи. Ученици би се на Савиндан окупили у лијепој авлији школе и одатле би у пратњи својих наставника ишли на Савину, на свету литургију, у цркву Светог Саве. После службе Божије ишли су ђаци, наставници, свештенство у орнатима и народ са литијама истим путем школе.

У великој и пространој учионици обавезно би било резање славског колача, а затим и академија на којој би по један од наставника говорио о Светом Сави (професор Глиго Ђурасовић причао нам је 25 година касније да је био нарочито „упечатљив“ говор Сима Матавуља, књижевника, тада младог наставника ове школе).

Послије академије настајало би народно весеље у пространој авлији школе и богато почашћење за ђаке и госте, које би припремио нарочити одбор. У поподневним часовима народ из околних села би се слијевао на пијаци и пред Обрадовића гостионом, ту су се играла и пјевала народна кола (ово ми је причао мој стриц Томо Илин Злоковић, који је у то доба био ђак ове школе). Овако се прослављао Савиндан у Новоме и ближеј околини — све до 1914. године када су Швабе прегнуле да угуше све што је српско и православно. Послије ослобођења, 1920/21. школске године, почела је са радом Нижа реална гимназија у згради српске поморске фондацијске школе. Одмах је продужен обичај да школе прослављају Светог Саву по истом реду као и у претходном времену.

Ја сам ступио у Нижу реалну гимназију школске 1922/23. године. Нама су у школи предавали професори: Глиго Ђурасовић математику, Томо К. Поповић италијански језик, Сава Накићеновић историју и географију, прота Петар Рафаиловић вјеронауку. Ово су били преживјели професор „Српске поморске школе“, те млади професор Вуко Мандић латински језик и неки руски емигранти. Ове 1923. године и ја сам учествовао у светосавској прослави која је била као и предратних година. Поворка ђака и наставника кренула је пут Савине ка цркви Св. Саве. Пред поворком је ишао барјактар који је носио на правом копљу барјак, који је био од црвеног дамаста, метар дужине а метар ширине, са једне стране била је српска застава, а са друге је био умјетнички израђен лик Светог Саве, испод којег је писало: „Упамтите да сте српске мајке чеда и идете стопом овог светитеља“. Причало се да је овај барјак поклонила „Срп. фонд. школи“ наследница Мата Владислављевића. Барјак је стајао у стакленом ормару

у канцеларији директора школе све до 1941. године, гдје су га затекли италијански окупатори, па су га заједно са неким историјским сликама однијели и по свој прилици запалили.

Послије службе у црквама Топле и Савине, осим грађана на ову би се свечаност слегла маса народа из околних села. Мноштво људи, жена, момака и дјевојака били су одјевени у дивне народне ношње, што је давало незаборављену слику граду окићеном саговима и заставама.

На малом тргу испред Обрадовића гостионе (Крушевачка пијаца) играло је „народно коло“, које су водили старији домаћини, махом у сребрним и позлаћеним токама, са сребрним малим пушкама и ханцарима за појасом. Човјек би нехотице помислио да се нашао у загрљају косовских витезова. Ови дивни типови наших приморских делија повели су коло уз пјесму:

Сабљу паше стар коваче,
Ниско сабљу припасује
Да му боље позвекује...

Затим коло припјева „Капетане од Новог“ и остале угледне и заслужене људе. Из ове пјесме се види хајдучко поријекло људи овога краја.

На Великој пијаци испод стољетних мурава играло је друго коло, коло дјевојака и младића. Ова дивна и часна младеж била је махом одјевена у народне ношње, па се од њихових џамадана, јечерма, долама, појасева, разних врпца, накита и оружја шаренио читави град. Ово коло било је пуно складности, слоге и љубави, те дивних народних порука. Чула се и пјесма „На славу се слегло сво село...“, „Пошетала царица Милица...“, те она „Узрасла је у Нови наранца“. (Неколико старих Београђана, који су дошли у Нови да проведу зиму, били су одушевљени: „Низашто друго није се исплатило доћи у Херцег-Нови него да човјек види како овај народ прославља Светог Саву и да види љепоту и расност нашег динарског човјека“, закључи једна стара професорка која је била међу њима.)

Увече када је почео силазити први мрак почео се народ разилазити и у групама пјевајући крета-

ти својим селима. Увече су градска просвјетна друштва давала „Светосавски бал“ у великој сали Српског дома који је био lijепо уређен и окићен за ову вече. У програму су учествовали домаћи музичари, дилетанти и пјевачи. Причали су да је програм био добар, али да је могао бити и много бољи...

Остала насеља на херцеговској обали сва су на сличан начин прослављала овај велики празник. Кути су од изградње храма Свете Тројице и црквене ћелије нарочито свечано славили. У великој просторији новосазидане ћелије одвијала се прослава са пјесмом, колом, здравицама и народним весељем. Послије 1918. године ове прославе су узеле општенородни замах у којему је учествовала црква, школа и народ.

Сличне су прославе биле у Ћеновићу, Кумбору и Баошићу. Бијела је овај празник по причању Јока Радовића почела славити од 1824. године од када је проширена саборна црква и ограђена црквена ћелија. И овдје се прослава одвијала као и у осталим мјестима Новске крајине. Напомињем да је овдје прослава почињала уочи Савиндана, када су Бијељани послје вечерње налагали бадњак у ћелији која је имала сеоско огњиште које је било у употреби до данашњих дана.

У Морињу је слављен Савиндан од 1845. године, када је отворена и Српска читаоница, једна од првих у Боки.

У Рисну су ми рекли стари људи да је прослава Савиндана у рисанској општини слављена „од памтивјјека“, а нарочито од оснивања „читаонице општества рисанског“ 1835. године, која је била прва читаоница на српском језику у Црној Гори.

У читавој општини су се „некада“ ложили бадњаки.

У Кртолама и Луштици светосавска традиција била је, мислим, најприсутнија у Боки, с обзиром да је на Превлаци била столица Зетског епископа, којег је устоличио Свети Сава. Од разарања Светомихољског манастира од стране Млечића 1452. године па до данашњих дана народ ових села, не-

кад тајно а некад јавно, долази на развалине манастира и пали свијеће за душе побијених калуђера.

Године 1776. отворио је ћириловску школу у Кртолима савински калуђер Нектарије Ничиновић. Године 1877. (сто година касније) завршена је нова зграда школе. Светосавске свечаности, каже Васко Костић, и до тада су биле његоване, али за Светог Саву као светитеља. Прва велика прослава Светога Саве као просветитеља одржана је у Кртолама 27. јануара 1877. године и тада је Савиндан проглашен за празник кртољске школе. Послије освећења зграде настало је народно весеље. Свечано прослављање Светога Саве у Кртолама као и сусједној Љуштици настављено је са мањим прекидима до наших дана. Напомињемо да у Љуштици постоји дивна црквица Светога Саве, гдје се народ сваке године окупља да прослави овај велики црквени народни празник.

У Грбљу постоји Савина Главица, брежуљак на коме је била „од старог земана“ како нам је својевремено рекао покојни Костовић, црквица Светога Саве, па је и брежуљак по њој добио име. На овом бријегу се сваког већег благог дана, а особито о Савиндану, играло, пјевало и омладина се веселила на свој начин. Доласком младих учитеља из задарске и дубровачке школе почеле су и школе организовати светосавске свечаности.²⁷

Прота Васо Ивошевић одговорио је на наш упитник о култу Светога Саве у Приморју. Под насловом „О култу Светога Саве“ он пише следеће:

Основна школа у Кртолима, основана 1879, прослављала је своју славу на Савиндан 27. јануара присуством ученика и учитеља у Храму Успења Богоматере у Радовићима на светој литургији. Затим би се формирала црквена поворка, литија, од цркве до школе са ношењем црквених барјака и иконе Светитеља. У цркви би се резао славски колач, пјевала светосавска химна и ученици рецитовали. Парох би честитао славу, а учитељ би говорио о Светитељу.

²⁷ Веселин Песторић, директор Градске библиотеке и читаонице у Херцег-Новом, уз пропратно писмо од 26. јуна 1992. године, доставио нам је текст Максима Злоковића који смо цитирали. Оригинал писма је код нас.

Тако је било под Аустро-Угарском и касније све до 1941. Програм је био под старом Југославијом знатно богатији. У току рата италијанске власти су то забраниле, као и ћирилицу и српски језик, јер је Бока проглашена италијанском провинцијом. А 1945. год. прослава је први и једини пут обављена истим поретком као и раније. Већ сљедеће године прослава је забрањена. У јануару 1952. год. по жељи народа је прослава обновљена, али у самом храму без учешћа ученика, али доста вјерника који су у цркви поставили српску заставу и пјевали химну. Испред цркве је било народно коло. Мјесне власти су реаговале и критиковале свештеника, али без посљедица. Од 1985. год. интензивније се прослава врши, учествују и понеки од ученика, али само у храму. Послије литургије буду рецитације пред доста народа, али без испољеног јавног обиљежја. Ученици су тада на зимским феријама. Тако је било и ове 1992. године.²⁸

На писмо нам је одговорио и деведесетогодишњак Јагош Ђуровић, бивши директор четвороразредне гимназије у Даниловграду. О светосавској прослави у Црној Гори пише да „није била гора од божитње“. Свак се радо вао томе дану. „Школе су се такмичиле својим програмима“, пише Ђуровић, „у прослави. Гледало се увелико на квалитет програма, а и писало. Знам да је у народу било доста прича из живота Светог Саве. Народ га је поштовао као великог светитеља. Сјећам се и ја да сам имао у свом књижевном раду једну раније незабијежену причу из живота његова. Питај Бога гдје је сад.“²⁹

На писмо нам је одговорио и Драгиша Ђоковић, који је завршио основну школу у Шипачну и гимназију у Никшићу у периоду 1928-1941. године. Иначе, он је припадао комунистичком покрету уочи рата 1941. године. Он каже да је његова генерација у школском програму имала вјеронауку од петог разреда гимназије. Наставу су „изводили учитељи,

свештеници а доцније и теолози“. Поред наставе „практиковане су у школама и групне молитве“ на почетку школске године читањем Оченаш.

За „Савиндан као школски празник практиковане су приредбе“ са „доста богатим садржајем, као што су духовне хорске пјесме у славу Светог Саве, рецитације, гусле, предавања о Светоме Сави и слично. На томе су били ангажовани професори, ђаци, поједини грађани и ђачка друштва“.³⁰

О прослави Светог Саве у Шаранцима и Жабљаку разговарали смо са Момом Мандићем, Ђорђијем Р. Бојовићем, Вељком Бојовићем, Радомиром Кнежевићем и Видојем Шибелићем. Њихова казивања могу се резимирати да се Савиндан редовно славио у школама. Прослава се састојала од предавања које је држао учитељ о Светом Сави, у ђачком декламавању пјесама, пјевању уз гусле и у општем народном весељу. Након тога, био је заједнички ручак. Посљедња прослава Светог Саве у Шаранцима одржана је у основној школи у Брајковачи 27. јануара 1946. године, на којој је, поред осталих, декламавао пјесме Горски поток, и Ко удара такопозно... аутор овог рада.³¹

Према казивању прота Лопушине, светосавске прославе редовно су одржаване у Ускоцима (Боан) и Дробњацима (Шавник) све до 1941. године. Он је био свештеник у Тушињи. У мјестима гдје су биле близу школе црква, какав је случај био у Боану и Шавнику, прво је било богослужење у црквама, а затим прослава у школама.³²

Светосавска прослава на селу у Црној Гори била је највећа заједничка народна свечаност за све узрасте (дјецу у основним школама, омладину, средњовјечне и старије особе).

Традиција Светог Саве у Васојевићком крају је велика. То је и природно када је у народу дубоко

²⁸ Писмо прота Васа Ивошевића од 6. маја 1992. године аутору рада; *Уједињење Црне Горе и Боке Кошорске 1813-1814*, Зборник радова, Титоград 1991.

²⁹ Писмо Јагоша Ђуровића од марта 1992. аутору рада.

³⁰ Писмо Драгише Ђоковића од 28. марта 1992. аутору рада.

³¹ Одговори на анкету осамдесетогодишњака: Мома Мандића, Ђорђија Радова Бојовића, Радомира Кнежевића, Милене и Видоја Шибелића, аутору рада.

³² Одговор на анкету Радомира П. Губеринића.

укоријењено сазнање да је Свети Сава основао Будимљанску епископију и да је у њој често у пролазу боравио. Са нашом анкетом ми смо се обратили и људима у Васојевићком крају. Добили смо два одговора, од Радоша Јелића из Андријевице и Радомира П. Губеринића из Берана. Из њихових одговора навешћемо карактеристичне податке који још живе у народној традицији.

Радомир П. Губеринић пише да је Савиндан прослављен „искључиво у основним четвороразредним школама и у Беранској гимназији. Тога дана су ђаци у школе долазили рано, а нешто касније за њима и њихови родитељи, рођаци и остали грађани, који су за славу доносили храну: сир, кајмак, приганице, суво месо, суве шљиве и крушке сушене на сунцу. Тога дана ђаци су декламовали епске народне пјесме, такмичећи се ко ће боље и вјештије, а након тога се до касно послје подне настављало са народним весељем у просторијама школе. Послије 1946. године школска слава Свети Сава вољом Комунистичке партије Југославије бива потпуно ликвидирана као нешто сувише назадно и штетно, иако законом никада није забрањена. Од прошле године Савиндан се поново почиње славити, али треба времена за некадашњи размах.“³³

Радош Јелић из Андријевице пише да је био у четвртој разреди основне школе када је Југославија окупирана 1941. године. „Школа није радила у току три ратне године. Иако школа није радила, народ се окупљао на Савиндан у школу. Такав је случај био и 1943. године када су комунисти присилно купили у бригаду омладинце из села Врањештине (колашински крај), окупљене на Савиндан у школи, о чему се није смјело говорити послје рата.“ Послије рата „избјегавани су сједнице и ма какви други састанци на Савиндан“. Такво стање је остало све до 1992. године када је у школи у Андријевици поводом обиљежавања годишњице оснивања библиотеке отпјевана химна Светом Сави (Ускликнимо с љубављу Светитељу Сави...), што је наишло на опште задо-

вољство и френетични аплауз присутних. „Народ,“ пише Јелић, „враћа се својој вјери и традицији.“³⁴

У Васојевићима има неколико назива везаних за име Светога Саве. У селу Слатини код Андријевице имају два таква назива. То су Крштена вода за коју народно предање каже да ју је закрстио Свети Сава. Ово је свакако у вези са Водакршћењем, када се у црквама закршћава вода (18. јануар). У народу се вјерује да је Свети Сава „ову воду благословио те се обавезно узима за справљање свих врста лијекова и народних мелема“. Један засеок у Слатини зове се Савин До. Предање је да се ту на путу из Зете у Рашку одмарао Свети Сава. Исто тако се за Светога Саву везује и Немањића пут који је ишао преко села Божића. У Горњем Бихору једно село зове се Савин Бор. Предање је да се ту налазио стари бор на коме је Свети Сава урезао крст приликом постављања крстова тамо гдје није било црква, што је иначе у Савино вријеме било уобичајено. У истом мјесту постоје и мјеста звана Савино Брдо и Крс. У Крсу се налази православно гробље. У селу Лагатор, мјесто старог православног гробља код црквишта зове се Крс. Према подацима Милисав В. Лутовца, данашње село Бистрица у Доњем Бихору некада се звало Савино Поље гдје се сада задржао стари назив за средишњи дио села. У селу Будањама код Берана један бријег зове се Крижевица по томе што је на том мјесту Свети Сава поставио крст. Мјесто у Бабином Пољу код Плава зове се Крсна стијена, гдје је Свети Сава поставио крст.³⁵ Одговарајући на нашу анкету о Светоме Сави у Васојевићком крају Радомир П. Губеринић нам је написао и ово: „Интересантно је напоменути да је највише остатака старосрпске културе сачувано баш на исламизираним подручјима“ у Васојевићима. „Тако, поред очуваног ономастикона старих српских гробаља и црквина, тамо је сачувано и екавско наречје, а пажљивији посматрач би могао

³⁴ Одговор на анкету Радомира П. Губеринића аутору рада.

³⁵ Радомир Вешовић, *Плеће Васојевићи*, Сарајево 1935; Милисав В. Лутовац, *Бихор и Коритија*, Београд 1967; Радомир П. Губеринић, писмо аутору рада.

³³ Одговор Радоша Јелића.

запазити да је тамо боље очувао и расно словенско обиљежје људи“.³⁶

Неки манастири у Црној Гори и поред разарања и пљачкања, сачували су непроцјењиве историјске и културне вриједности. Поред осталих, они чувају и изузетне драгоцености везане за Светога Саву. То су личне ствари Светога Саве. Манастир Света Тројица у Пљевљима чува штап Светог Саве. Цетињски манастир епитрахил, а манастир Савина крст Светога Саве. На ове драгоцености Црногорци и Црна Гора су поносни.

У току Другог свјетског рата (1941-1945) и послје њега Српска православна црква у Црној Гори била је изложена разарању и пустошењу. Њена имовина пљачкању и уништавању непроцјењивих културних добара, какав је био случај са спаљивањем Библиотеке манастира Мораче, убијању и прогоњењу свештеника. Уз све то је ишло систематско и насилно расрђавање српског народа у Црној Гори. Послје 1946. године, скоро све православне цркве су затворене. Остали су само отворени опустошени у сваком погледу манастири у Пљевљима, Пиви, Морачи, Никшићу, Острогу, Цетињу и Савини. Кратко вријеме радиле су цркве у Зети, Подгорици, Бијелом Пољу и Котору. Све цркве на селу су престале са радом. Број свештеника и калуђера био је мали. Они су били изложени сваковрсним невољама и разним немаштинама. Најдрастичнији примјер односа власти према свештеницима био је у Зети када су ноћу на њих организовали физички напад о чему се и данас прича у Зети. Митрополит црногорско-приморски Јоаникије убијен је 1945. године у Србији, гдје му се ни данас, као ни многим, не зна гроб.

Митрополит скопски Јосиф постављен је за администратора Црногорско-приморске митрополије у Цетињу 1946. године. Он се из Београда писмено обратио 26/13. фебруара 1946. године ондашњем пресједнику Владе Народне Републике Црне Горе Блажу Јовановићу. У њему се у завијеној форми, из страха, излаже жалосно стање Српске цркве у Црној

Гори. То је први званични докуменат Црногорске митрополије којим се она обратила властима у Црној Гори послје Другог свјетског рата.³⁷

Питање положаја Српске православне цркве у Црној Гори послје Другог свјетског рата до 1991. године захтијева посебну и свестрану студију. Узевши у цјелини то је био најтежи период у историји Српске цркве у Црној Гори од Светога Саве па до избора митрополита Амфилохија Радовића за црногорског митрополита 1991. године. Истина је да су Турци разорили и пустошили православне цркве и манастире на Балкану, али нијесу прогањали вјернике на начин како је то радила власт у Црној Гори у послјератном периоду. То је просто несхватљиво за европски свијет у другој половини XX вијека. Међутим, ни сурови прогони вјерника, укидање вјеронауке у школама, затварање Богословије у Цетињу, прогањање свештеника, забрана светосавских свечаности и низ других сурових мјера нису светосавску мисао у Црној Гори могли прекинути, јер су њени коријени били дубоки, у свијести народа укоријењени. Народ је у себи дубоко носио и преносио полутајно, тајно, а најхрабрији и јавно светосавску мисао и општенародне празнике као што су: светосавске свечаности, Бадњи дан, Божић, Видовдан и остале народне и црквене празнике као што су крсне славе, саборни празници и друге светковине. Најзначајнији центри светосавске мисли били су поменути манастири и цркве у Подгорици и Котору, у којима се одвијао духовни живот и светосавска мисао. Поред свештеника, у томе су значајну улогу имали старији учитељи, професори и друга лица разних занимања; у кругу породица и најближих пријатеља полутајно су обиљежавали савинданске празнике. На дан Светога Саве говорили су дјеци у кругу породице и пријатеља о Светоме Сави. Ријет-

³⁶ Одговор на анкету Радомира П. Губеринића аутору рада.

³⁷ Јован Р. Бојовић, *Писмо митрополијџа Јосифа из фебруара 1946. године пресједнику Владе Народне Републике Црне Горе, Светијора*, Цетиње 1992, бр. 5; *Пакао или комунизам у Црној Гори*, Цетиње 1943, фототипско издање, Титоград 1991; *Осјирој*, календар за 1942. годину; *Осјирој*, календар за 1943; *Народно оїледало*, лист Народне странке, Подгорица 1991-1992.

ки и храбри професори у школама су посвећивали посебну пажњу изучавању улоге Светога Саве у историји српског народа.

Последње двије године светосавска мисао у Црној Гори почиње да добија оно мјесто које је имала до Другог свјетског рата. Од избора Амфилохија Радовића за Митрополита црногорске, скендеријске, приморске и брдске митрополије 1990. године, у Црној Гори се систематски радило на обнови духовног живота. Обнављају се и отварају цркве у градовима и селима. Број свештених лица се повећава. Поред осталог, отворен је манастир у Ждребаонику у коме су мошти архиепископа Арсенија, наследника Светога Саве. Митрополија је покренула часопис Светигору (1992). Школске 1992/93. у Цетињу је обновљена

Богословија Свети Петар Цетињски. У августу 1993. године Патријарх васељенски и цариградски Вартоломеј и Патријарх српски Павле са Митрополитом Амфилохијем и осталима архијерејима и свештеницима поставили су у Подгорици камен темељац за саборни храм. Поред више обновљених цркава по селима, Патријарх Павле и Митрополит Амфилохије са свештеницима освештали су 19. августа 1993. године шаранску цркву у Кршу, када је крштено преко 300 лица разних узраста.

Обнављање цркава и манастира и богослужења у њима, отварање Богословије, излажење часописа, одржавање духовних академија, патријархове посјете и друго, духовна и световна мисао Светога Саве се обнавља у свим крајевима Црне Горе.

Изворник:

Предраг Вукић

Прослава Светог Саве на Цетињу (1856-1916) и о култу Светог Симеона у Црној Гори

Формирање култа Св. Саве у средњовјековној Зети отпочело је већ у епохи Немањића. Управо настојањем Св. Саве образована је 1219. године Зетска православна епархија као дијецеза Жичке архиепископије, чиме је онемогућена даља експанзија католицизма на подручју Зете и Рашке. Ученик Св. Саве Доментијан наводи да је првобитно сједиште Зетске епархије било на локалитету званом Дреп. У раду „Старине у Зети“ Симо Шобајић наводи да Дреп на албанском језику значи „подгорје, подгорина“. Прилично основано, Шобајић заступа становиште да је првобитно сједиште Зетске епархије било на подручју Подгорице. Исто мишљење заступа и руски конзул, путописац и историчар Иван Јастребов. Средином 13. вјека, за владе краља Уроша Немањића, сједиште Зетске епархије премјештено је у манастир Св. Архангела Михаила на Тиватској Превлаци. Духовна дјелатност Св. Саве трасирала је будућу историјску, народносну и духовну путању ових простора и дефинитивно је увела подручје средњовјековне Зете и Црне Горе у православну духовну орбиту. То је фундаментална чињеница која не може

бити доведена у питање. Неопходно је напоменути да је управо настојањем Св. Саве и првог зетског епископа Илариона Шишојевића око 1224. године подигнут манастир Враћина на Скадарском језеру, посвећен Св. Николају Чудотворцу. Манастир је три пута похаран и разаран од Турака и потом обнављан, а опстао је све до наших дана.

Култ Св. Саве на просторима од Горњег Полимља до обала живописне Боке развијао се вјековима, обогаћивао новим садржајима и преносио са минулих на будућа покољења. Бројни топоними широм Црне Горе чувају спомен на Св. Саву. Поменимо само неке од њих: Савина вода, Савина столица и Савин кук на Дурмитору, Савин бор у околини Бијелог Поља, Савин лакат у широј околини Пљеваља, Савино поље (сада Бистрица) код Бијелог Поља, Савини крши у околини села Мајсторовина у бјелопољском крају, Савини извори (од 1973. године Али-пашини извори) у плавском крају, Савина вода код села Доља у околини Плава, Савина вода у Грађанима у околини Цетиња, Савин вир код Колашина, Савин поток у Подгорици, Савина главица у Доњем Грбљу

код Будве, Савина вода код села Јављен у Голији... Разумије се, овим се попис топонима са именом Св. Саве на просторима од Игала и Бара до Рашке области не исцрпљују. Њихов укупан број несумњиво знатно је већи. На подручју Црне Горе сачувано је мноштво народних предања о Св. Сави. Знатан број њих до сада записан је и публикован, и она својом бројношћу и садржајношћу указују на дубоку историјску и културолошку утемељеност култа Св. Саве на овим просторима. Симо Шобајић наводи локално предање према коме је Св. Сава, наводно, рођен у насељу Мартинићка Градина код Спужа. И заиста, у околини Спужа сачувани су топомини Расткова бара и Расткова ливада. Не заборавимо да је управо Растко свјетовно име Св. Саве. Сачувани и доступни историјски извори, међутим, истом предању не иду у прилог као вјеродостојном податку коме се без резерве може поклонити повјерење.

И бројни архивски извори указују да култ Св. Саве у Црној Гори има дубоку старину и историјски континуитет. Примјера ради, Црмничани у писму написаном Паштровићима између 1739. и 1742. године поред осталог кажу: „... но се Богу молимо који ни је сазда и прво светитељу Сави србском у који ни је ут(в)рдио вјеру и закон ...“¹ Црмничани су несумњиво још у то вријеме знали да је управо Св. Сава након дуготрајног колебања између Цариграда и Рима дефинитивно утемељио православље у средњовјековној Зети.

Митрополит Василије Петровић записао је у „Цетињском летопису“ пјесму посвећену Св. Симеону Мироточивом (Стефану Немањи), оцу Св. Саве, молећи га да молитвеним заступништвом код Господа исходује обнову српског царства. У истој пјесми се дословно каже:

Симеоне Свети Немања,
оче многи свога имена,
изабране насљеднике си оставио,
краљевство у Србији прославио,

многе цркве саградили,
домовину своју просвјетлили,
очевину вашу Турци су освојили,
многе ваше цркве разорили.
Српски цареви устаните,
Цару Христу молбе учините,
Мухамедову вјеру срушите,
из отачаства истјерајте,
хришћанскоме цару помозите,
очевину вашу обновите,
архијереји српски не лезите,
но сву ноћ Бога молити,
царство српско обновите,
истином и благочастијем прославите!²

Владика Раде велича Немањиће и њихове славне задужбине. У спјеву „Лажни цар Шћепан Мали“ кроз лик сердара Вукала поред осталог каже:

Весели се, праху Немањића,
Немањића и Гребљановића,
јер ће ваше круне засијати,
како јарко сунце на истоку,
знамена се ваша развијати
над велике ваше развалине...
Сад пропојте Високи Дечани
и лијепа лавро Студенице,
свети спомен из вјечне читуље
за слободу падшим јунацима.³

Нема сумње да је управо култ Немањића дубоко надахњивао и усмјеравао господаре из светородне лозе Петровића у њиховој државотворној и националној мисији.

Прослава Св. Саве као школске славе на Цетињу први пут је одржана 1856. на иницијативу књаза Данила. О тој прослави Милојко В. Веселиновић у својој расправи „Св. Сава школски патрон у Срба“ објавио је писмо дворског протођакона и секретара Цетињске митрополије Филипа Радичевића, које му је овај послао 1908. год. и које гласи:

² Цетињски летопис, Цетиње 1962, 15–16.

³ Петар II Петровић Његош, *Шћепан Мали*, Београд 1974, 15–16.

¹ Јевто Миловић, *Зборник докумената из историје Црне Горе (1685–1782)*, Цетиње 1956, 126.

„Идеја о јачој просвјети покренута је била о владалачком духу бесмртнога господара Црне Горе Данила I, када је ступио на владу самовољне Црне Горе 1851. године, борећи се неуморно да од самовољних Црногораца начини једну државицу давши јој облик монархичне кнежевине.

Поред гвоздене мишице која је стављала темељац камен данашњој Црној Гори, на прво му мјесто бијаше да школа постане у Црној Гори правим избором народне образованости, те књаз Данило 1855. године претвори основну школу у пансион од 20 ђака стипендиста који најбољи бијаху из основне школе. У тај пансион узети су били синови заслужних Црногораца, којима бијаше највреднији професор Стево Петрановић и који им предаваше гимназијалне и богословске предмете. Од његова времена, а за владе књаз Данила, почиње се свечано прослављати Свети Сава просветитељ српски 14. јануара сваке године. Слављење се почиње 1856. године на овај начин: у просторијама манастира цетињскога, гдје се сада налази цетињска конзисторија, прва и друга соба. Света служба у цркви са више свештеника и ђаконом, потом обучени иду у салу школску, за које вријеме слави се процесија са звоњењем звона пјевајући тропар Светог Саве.

Школска сала декорисана је сликама књаз Данила и књагиње Даринке.

Узвишено постоје за господара и књагињу, а поред тога на другом асталу спрам иконе Светог Саве освећење водице које свештенство обавља. Иза тога држи говор најбољи ђак, по свршетку кога пјевају укупно ђаци:

Ускликнимо са љубави Светитељу Сави,

Српске цркве врховној светитељској глави, и.т.д.

И послје овога пјевања из руке књаз Данила награђује се најбољи ђак, међу којима спада Михаил Поповић и Филип Радичевић.“

Ово је прва година слављења Светог Саве 1856. године на Цетињу.⁴ Прослављање Св. Саве у цетињ-

ској основној школи у континуитету ће се наставити све до 1946. године. У монографији „Цетињска школа 1834–1934.“ Петар Поповић се осврнуо и на прослављање Савин-дана у истој школи, о чему поред осталог каже:

„Светосавске прославе биле су у цетињској основној школи по правилу увек свечано прослављене, неке чак и врло свечано. За светосавску прославу 1893. год. забележено је у школском летопису, да је била најсвечанија „какву је до ове године не памте околни становници“. Прослави су присуствовали кнез Никола, кнежевић Данило, кнез Петар Карађорђевић, велики војвода Мирко са многим чиновништвом и грађанством. На вече Св. Саве приредили су учитељи са ђацима концерт у Зетском дому. Сутрадан су били учитељи са главним школским надзорником позвани у двор, где су учитељи са ђацима у дворском салону понова извели концерт. Школа је добила велики поклон у новцу од кнеза и кнегиње. Сав приход од концерта подељен је сиромашним ученицима и ученицама. Исто тако је свечано прослављен Св. Сава и 1894. године.

Ученици су изводили читав програм пред гостима. У извођењу програма учествовао је и ученик првог разреда Ђорђе Карађорђевић. Он је са једним својим другом рецитовао одломак из Пјесника и виле.

Врло свечано прослављен је Св. Сава у цетињској основној школи 1897. године.

Те године навршило се двадесет пет година од оснивања женске основне школе на Цетињу и у исто време двадесет пет година рада њене прве учитељице.

Свечаности су били присутни кнез и кнегиња са неколико чланова породице, митрополит и велики број грађана. Кнегиња је обдарила учителицу скупцем златном иконом Богородице. Увече је у част учитељице одржана забава. Светосавској прослави 1898. год. поред кнеза, његових синова и митропо-

⁴ Велимир П. Исаковић, „Како се прослављао Св. Сава у школама, у разним крајевима наше државе: Прослава Св. Саве

на Цетињу 1856. године“, *Православље*, број 4–5, април–мај 1935, Београд, 159; *Браћинство*, XII и XIII, 1908, 63–65.

лита присуствовали су руски и српски опуномоћени министар на Цетињу.⁵

У току 1896. године цетињска основна школа добила је на поклон велику икону Св. Саве, коју јој је поклонио кнез Никола. Без сумње, кнез Никола је био централна личност у промовисању и развијању култа Св. Саве у Црној Гори, а на Цетињу посебно.

У седмичном листу „Црногорац“, који је публикован на Цетињу 1871. и 1872. године, као и у службеном гласилу цетињског двора „Глас Црногорца“, који је излазио на Цетињу од 1873. до одласка краља Николе у изгнанство 1916. године, редовно су објављивани исцрпни извјештаји о прослави Св. Саве на Цетињу. Неке од тих извјештаја публиковали смо у додатку нашег рада како би се добила садржајнија слика о томе како је и на који начин прослављан празник Св. Саве у престоном граду Црне Горе.

Празник Св. Саве прослављан је на Цетињу и за вријеме аустро-угарске окупације. Петар Поповић наводи да је почетком 1918. празник Св. Саве скромно прослављен у цетињској основној школи. С тим у вези, он каже:

„Управа школе добила је о том инструкције од градског заповедништва. Један учитељ требао је да поздрави гувернерство и окружну команду. У седници наставничког већа од 21. јануара (н.к.) утврђен је програм прославе. Програм је био врло скроман. Прослава је сведена на три ђачке декламације и три пјесме које је отпјевао ђачки хор. Последња тачка била је – делење опанака.“⁶

Настојањем књаза Николе на Цетињу је 1869. године отворена богословија. За ректора богословије књаз је поставио Милана Костића, родом из Бачке. Празник Светог Саве прослављан је у овом просвјетном заводу сваке године. Описујући текући рад богословије, Костић у студијском раду „Школе у Црној Гори од најстаријих времена до данашњег дана“ (Панчево, 1876.) поред осталог каже:

„Једна соба посвећена је за домаћу богословску цркву, у славу првог српског просветитеља Св. Саве. У њој се је редовно служило преко целе године и сваки дан и у празнике, као што ћемо рећи доцније.“⁷

У току 1872. године богословија је добила на дар слику Св. Саве, о чему њен ректор Костић пише:

„За богословију набављена је дивна слика Св. Саве, коју је насликао наш даровити живописац Александар Мародић. Иста слика претставља Св. Саву, првог српског просветитеља, како благосиља народ црногорски, који је кренуо на пољу просветноме. На слици је много деце црногорске, где чекају светитељска благослова. С једне стране стоје међу народом, високопр. митрополит Иларион, уредник „Црногорца“ и учитељ цетињски; а с друге стране Њ. Светлост кнез с књегињом, и с осталим Црногорцима. На средини доле стоје: глобус, руске рачунаљке и друге књиге. Њих приносе деца светитељу на благослов; а међу њима и „буквар црногорски“.

Слика је ова дивно уметнички израђена, и остаће као вечити спомен најновије епохе у просветном раду у Црној Гори.“⁸

Иста слика, нажалост, није сачувана и њена даља судбина није нам позната. У сваком случају, нема је у Цетињској Митрополији.

Култ Св. Саве промовисан је и у систему основног и средњег образовања у Књажевини/Краљевини Црној Гори. У читанци за други разред основних школа (Цетиње, 1897.), коју је приредио Ђуро Поповић, на шестој страни публикована је пригодна пјесма „Св. Сава“, чији садржај дословно гласи:

Српска дјеца, српске школе,
Српски народ слави славу —
У пјесмама диже, носи
Немањића Светог Саву.

Што је дон’ о златну књигу

⁵ Петар Поповић, *Цетињска школа 1834–1934. године*, Београд 1934, 159.

⁶ Исто, 180–181.

⁷ Милан Костић, *Школе у Црној Гори од најстаријих времена до данашњега доба*, Панчево 1876, 188.

⁸ Исто, 226–227.

Пуну слова и наука,
А ту књигу ув'јек чува
Светога Саве моћна рука.

Свети Саво! Српски свече!
Заслуге су твоје силне,
Од радости Србин поје
Данас пјесме преумилне.

Ти га гледаш, пазиш, чуваш
Са божија неба плава —
И за то ти сви велимо:
Теби вјечна, вјечна слава!⁹

У „Православном катихизису“ за трећи разред основних школа (Цетиње, 1906.), који су приредили Ђуро Поповић и Перо С. Мартиновић, поглавље „Школска слава“ посвећено је прослављењу Св. Саве. У истом се поглављу дословно каже: „Свуда на све стране, гдје год Срби живе, сваке године на дан првог српског учитеља и просветитеља, Светога Саве, свечано прославља тај дан црква и школа српска. Прије тога дана ђаци се по школама припремају у лијепим пјесмицама и родољубивијем бесједицама (декламацијама) да изразе свој душевни дуг великом, заслужном раденику црквеном и школском — Светом Сави; а на сами дан ђаци обуку чисте хаљине, па најприје оду у цркву, те се моле Богу. Затим са свештенством и народом понесу из цркве литију и дођу у школу, гдје радосно прослављају Светога Саву — првог српског просвјетитеља и учитеља.

А што може веселије и пријатније бити, него кад малени ђаци из дубине својих срца заоре пјесму:

„Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави“ и.т.д.¹⁰

У читанци за четврти разред основних школа, коју је приредио Ђуро Поповић, живот и рад Св. Саве

исцрпно је описан у поглављу „Св. Саво“. Исто поглавље свршава се поруком ученицима:

„Зато, Србине брате не пропуштај никад прилику, а да не споменеш и прославиш славног и великог добротвора свог Светога Саву, који је свој живот посветио за срећу, благостање и душевни напредак своме народу. Нек је слава од цијелог српства Светитељу Сави“.¹¹

Уз ово поглавље, у истој читанци публикован је и текст пјесме „Немањићу Светитељу Сави“.

Просвјетни систем у вријеме књаза — краља Николе развијао је и изграђивао снажно и утемељено српско национално осјећање код ученика. То је сасвим разумљиво, јер се култ Св. Саве није могао промовисати без афирмације идеје српског националног интегрализма. Примјера ради, у већ цитираној читанци за четврти разред основних школа публикована је и пјесма „Српче“, чији садржај дословно гласи:

Ја сам Српче мало;
Мене српство чека,
Србоваћу, Боже,
Мог цијелог в'јека.

Дједови су моји
Крв за Српство лили —
Та је иста крвца
И у мојој жили.

Српски ћу да живим,
Српски да се владам,
И готов сам ув'јек
Зато и да страдам.

То ме учи отац;
То ме учи мати;
То су моји путеви,
Од Бога ми дати.¹²

⁹ Читанка за други разред основних школа, саставио Ђуро Поповић, Цетиње, 1897, 6.

¹⁰ Ђуро Поповић и Перо С. Мартиновић, Православни катихизис I. дио за трећи разред основних школа, Цетиње 1906, 27–28.

¹¹ Читанка за четврти разред основних школа, саставио Ђуро Поповић, Цетиње 1909, 214.

¹² Исто, 164.

Цјелокупан садржај исте пјесме навели смо само зато да би на њеном примјеру илустративно показали какав се национални дух изграђивао и афирмисао у предјугословенској Црној Гори. Сличних примјера могли би наћи још у бројним школским уџбеницима и приручницима који су у истом историјском раздобљу публиковани на Цетињу. Ипак, корисно је напоменути да су школске уџбенике у Црној Гори крајем 19. и почетком 20. вијека писали углавном домицилни просвјетни кадрови. Примјера ради, Ђуро Поповић, који је написао већи број уџбеника за просвјетни систем основног школства, рођен је 1845. године на Цетињу. Књаз Никола поставио га је 1884. године указом за главног школског надзорника Књажевине. Упокојио се 1902. године у престоном граду Црне Горе. И Перо С. Мартиновић, који је већ поменут у овом раду, један од значајнијих писаца уџбеника за ученике основних школа у истом раздобљу, рођен је на Цетињу 1868. године. Упокојио се 1916. у Подгорици. Не стоје, дакле, примједбе одређених индивидуа да су школске уџбенике у Књажевини/Краљевини Црној Гори углавном писали кадрови са стране и да је самим тим, наводно, српско национално осјећање импортовано у Црну Гору споља. Вјеродостојне чињенице говоре супротно.

Цијенећи личност и дјело Св. Саве и непроцјењив значај ове еминентне историјске појаве за будућност српског рода, краљ Никола је уочи празника Св. Саве 1912. године написао „Пјесму Светом Сави“. Сматрајући да је истрајан рад на духовном препороду и изградњи националног јединства српског народа суштина светосавске мисли, краљ – пјесник ће поред осталог записати:

Српска црква би плакала
Да се Растко не појави;
Српској књизи и просвјети
Кам темељац он постави,

И завјешта у аманет
да се Срби слогом вежу,
да туђину рад' неслоге

и трвења не подлежу.¹³

Краљ и господар Црне Горе полазио је са становишта да је Црна Гора, држава на чијем челу је он био, своје постојање и трајање утемељила на средњовјековној немањићкој државотворној традицији. Управо зато ће при свршетку пјесме посвећене Св. Сави надахнуто записати:

А да нам је она љепша,
Слобода је ресит' мора;
Слободи је колијевка
Немањина Црна Гора.¹⁴

Прославе Св. Саве у просвјетним установама на Цетињу наставиће се и у раздобљу краљевске Југославије, као и у окупационом периоду.

Након свршетка социјалистичке револуције, у основној и средњој школи на Цетињу празник Св. Саве прослављен је још два пута и то: 1945. и 1946. године. Судећи према сачуваним историјским и литерарним изворима, на овим прославама веома мало се говорило о Св. Сави, а много више о Титу, револуцији и новом друштвеном поретку који је био предмет колективне глорификације. У публикованом извјештају цетињске гимназије за школску 1945/46. годину, у текућем љетопису сачувана је штура забиљешка о прослави Св. Саве 1946. године у најстаријем средњошколском просвјетном заводу у Црној Гори. Забиљешка дословно гласи:

„27. јануара на дан Св. Саве школа је увече приредила академију у Народном позоришту са великим успјехом. О Св Сави говорио је друг Трипко Ђукановић, професор. Приход од академије намијењен је био ђачкој књијници.“¹⁵

Са прославом одржаном 1946. године коначно је престало одржавање културно – просвјетних манифестација посвећених Св. Сави у цетињским просвјетним установама. Овакво стање остало је непромијењено до наших дана. Празник Св. Саве

¹³ Никола I Петровић Његош, *Пјесме*, Цетиње 1969, 73–274.

¹⁴ Исто, 275.

¹⁵ *Државна реална гимназија у Цетињу, извештај за школску 1945/46. годину*, Цетиње 1946, 26.

минулих деценија прослављан је искључиво у Цетињском манастиру уз присуство релативно малог броја локалних вјерника. Наступило је раздобље милитантне атеизације и суштинске денационализације цетињске популације. Младе генерације остале су лишене сазнања о животу и раду Св. Саве, као и о дубљем значају светосавске духовне мисли на чијим је основама утемељена патријархална Црна Гора са светородном династијом Петровић — Његош на челу.

Прилози

Прослава Савиндана на Цетињу 1871. године.

„Свети Сава прослављен је и код нас на Цетињу као што се достојно слави по цијелом српству. По служби божјој, на којој је била и Њ. Свјетлост са главарима, гдје је млади свештеник Крсто Вукотић изговорио лијепу бесједу, ишло се у школу. Пошто је водица освећена изговорио је неколико ријечи г. Милан Костић, ректор богословије, а затим је учитељ основних школа г. Гавро Пешић лијепо изговорио слово, сходно светковини. Том је приликом даровала Њ. Свјетлост Данило V крст за независност Црне Горе г. Милану Костићу и г. Шпиру Ковачевићу, учитељу богословије, за њихове труде око истог завода.“

(Црнојорац, број 1, 23. 01. 1871.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1872. године.

„Цетиње, 15. јан. Јуче прослависмо по обичају као и сваке године достојно празник нашег народњег просветитеља Св. Саве. Служба Божија свршена је у капели клирикалног завода која је посвећена споменутом светитељу. На служби је чинодјејствовао г. Архимандрит Висарион са свештеником и клириком Крстом Вукотићем и протођаконом Радичевићем уз присуство Њ. Св. Кнеза и Кнегиње и осталих чланова свијетлога двора, даље преосвештени г. митрополит Иларион и више чланова сената са осталом публиком. На литургији изговорио је клирик и свештеник Крсто Вукотић бесједу сходну свечано-

сти. Кашње по свршетку службе божије преосве. г. митрополит освјештавао је воду у школи споменутог завода уз присуство свијех лица, која су на служби присуствовала, којом је приликом клирик Митар Бакић изговорио језгровиту бесједу, разложивши у истој значај данашњег празника сајединивши исти са краткијем погледом на наше просвјетно стање и важност исте.“

(Црнојорац, број 2, 15. 01. 1872.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1880. године.

Домаће вијести

„Празник првог српског просвјетитеља и наставника Св. Саве прослављен је и ове године на свечани начин. На богослужењу, при ком је чинодјејствовао Њ. Високопреосвештенство г. митрополит Иларион са више свештеника, присуствовали су сви великодостојници црногорски, виши и нижи чиновници и множина побожнога свијета. Иза богослужења ишло се у све школе редом, те је свећена водица по школама и ученици с учитељима цјеливаше часни крст и примише благослов. Том приликом ученици су пјевали пјесму Св. Сави и народну химну, а осим тога понеки су држали бесједе сходне празновању овога дана.

Овом приликом заслужни надзорник црногорских школа, г. Чутурило, био је почашћен орденом крста и медаље за заслуге које је показао на пољу школе и наставе у Црној Гори.

А дјеца, која су бесједе држала, била су обдарена од министра финансије и заступника министра просвјете и црквених дјела, г. војводе Церовића.“

(Глас Црнојорца, број 3, 19. 01. 1880.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1888. године.

Домаће вијести

Цетиње, 10. јануара.

„(Из Двора.) Његово Височанство Господар и Књаз и Његова Свјетлост Књаз — Насљедник дошли су на Савин – дан, 11 часова прије подне, на Цетиње, да одликују школску свечаност својим високим доласком. Једанак је дошао и г. Војвода Петар

Стев. Вукотић. На 3 часа по подне вратило се Његово Височанство са Књазом Насљедником на Ријеку.

(Светосавска свечаност.) Као сваке године тако и ове, основна школа цетињска спремно дочека дан свога свеца, да га достојно прослави.

У очи самог дана тј. 13. јануара тробојне заставе лепршаху се на здању основне школе — сала женске школе поче се китити сликама, ловоровим вијенцима и тробојним заставама, као и улазак у здање и салу.

Сјутра дан 14. јан. у 9 1/2 сата огласише звона почетак свете литургије а на тај глас ученици основне школе, гимназије и богословско — учитељске школе са својим наставницима упуте се од здања ка светом храму. Послије свете литургије крене се литија од манастира испред свијетлог двора пут основне школе. У сали, приређеној за свечаност, сврши се свети обред и водоосвећење. У тај час обасјана буде свечаност доласком Њег. Височанства Господара и Њег. Свјетлости Књаз Насљедника Данила, — који су истог дана кренули с Ријеке за Цетиње. — Тад поздравил присутну господу и грађанство учитељ Вук Ивановић бесједом, — за којом се заори од ученика и ученица пјесма Св. Сави „Ускликнимо“... — Кад умукну та пјесма, почеше двије ученице декламовати пјесму „Балканској Царици“ што испаде на задовољство цијеле публике. Тада поче један ученик декламовати пјесму „Смрт гусларева“, што такође испаде на опште задовољство. Затим су декламовали ученици пак ученице ове пјесме и овим редом: „Српкињи“, двије ученице, „Барјактаровићи“, ученик и ученица, „Усамљена Српкиња“, ученица, „Црногорац“, ученик, и „Молитва Св. Сави“, говори ученица. Послије те молитве почеше поредом пјевати, мушки пак женски „Химну Црногорску“. Тада се диже Њ. В. Господар и Њ. С. Књаз — Насљедник те са осталом свитом и пратњом грађана кренуше пут свијетлог свог двора.

Свршетком свечаности министар просвјете Госп. Јован Павловић изволио је подарити за успомену овогодишње светосавске прославе ученицима свих завода и ученицама по једну књижицу.“

(Глас Црногорца, број 3, 17. 01. 1888.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1894. године.

Домаће вијести

Цетиње, 21. јануара.

„(Савин — дан.) Светосавска прослава у цетињској основној школи била је најсвечанија. Послије архијерејске службе у манастирској цркви, кренула је свечана литија главном пјацим испред Свијетлог Двора пут основне школе, уз слављење звона са свијех цркава. У литији су одили Његово Височанство Господар и Њихове Свјетлости Књаз Данило, Књажевић Мирко и Књаз Петар Карађорђевић. Послије водоосвећења у школи, које је извршио Његово Високопреосвештенство Г. митрополит Митрофан извршен је врло лијепо овај програм:

1) Ускликнимо с љубављу, пјева хор ђака; 2) О важности појаве Св. Саве; 3) О српска млада ... од Сундечића, пјева хор ђака; и Дижите школе... од Змаја, декламује З. Гаговић; 4) Народна химна, пјева хор ђака; и Весели се праху Немањића... од П. П. Његоша, декламује Мило Крајишник; 5) На ноге се ... комп. Толингера, пјева хор ђака; и Мајка од Деспотовића, декламује Д. Пашквали; 6) Хајдуци на рочишту од Грчића, пјева хор ђака; и први одломак из Пјесника и Виле, декламује Н. Јовићевић и Д. Љепава; 7) Боже братимства, композиција Јенка, пјева хор ђака; други одломак из Пјесника и Виле, декламује Ђорђе Карађорђевић и С. Ненезић; 8) Устај, устај Србине!... пјева хор ђака; и Молитва од Р. Црногорца, декламује Д. Пашквали.

Како пјевање тако декламације задовољиле су све присутне; особито декламација малог Књажевића Ђорђа Карађорђевића изазвала је опште одушевљење. Говор је држао уч. Шпадијер, који је био с разлогом похваљен. И из унутрашњости добили смо неколико извјештаја о светосавској прослави од којих доносимо само онај из Оциња, због уског простора. У Бару је свечаности школској присуствовао Пресвијетли Госп. Архиепископ Милиновић, који је новчано дјецу обдарио. Остали су извјештаји из Колашина, Зубаца и Градца.“

(Глас Црнојорца, број 4, 22. 01. 1894.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1910. године.

Домаће вијести

„Светосавска бесједа. Ученици цетињске гимназије са својим наставницима приредили су на дан Св. Саве у згради Зетског Дома бесједу са игранком у корист фонда сиромашних гимназијалаца. Концертни дио забаве изведен је на опште задовољство, а нарочито соло пјевања г. Јуришића из Травња. Послије свршеног концертног дијела, настала је игранка, која је била веома анимирана, те је трајала до 2 сата послје поноћи. Бесједу је изволио својом посјетом удостојити Њ.В. Књаз Петар, а Њ. Кр. В. Књаз Господар благоизволио је распитати се о исходу забаве, изражавајући своје задовољство и похваљујући заузимљивост приређивача бесједе.

Упркос рђавог времена посјета позватих лица била је многобројна, те је поред улазница пало доста прилога, које су дали поименице слиједећа господа: Пилгрим Балтази, њемачки министар резидент, 110 перпера; д-р Ст. Матановић 30 перп., Преосв. Митрополит, бриг. М. Мартинивић, конте Ђаки, итал. отправ. послова и Ј. Голијанин по 20 перп.; В. Вулећић 12 перп.; д-р С. Дрљевић, Л. Гојнић, М. Дожић, Љ. Бакић, Ј. Дрљевић, М. Мијушковић, О. Бирбах, д-р Сужњевић и сценографи Нар. Скупштине по 10 перп.; г-ца Н. Н. К. Костић, Ј. Вукотић, Д. Ђукић, Браћа Спасић, М. Рајнвајн, Н. Минић, Г. Траван, К. Матановић, кап. Иванишевић, М. Дедовић, Ђ. Андрић, М. Томашевић, Ј. Јовановић, К. Мартиновић, В. Зимоњић, Н. Кнежевић, Ст. Марковић, П. Петровић, по 5 перп.; А. Матановић, Р. Радовић, И. Хајдуковић, Ј. Хајдуковић, Н. Хајдуковић, М. Контић, С. Радосављевић-Бдин, М. Рамадановић и Ј. Кешељевић по 3 перп.; Н. Тујковић 4 перп.; М. Врбича, М. Меденица, Н. Вукделић, Б. Маркуш, В. Милковић и М. Лазаревић по 2 перп.; Ст. Булатовић 1 перпер.“

(Глас Црнојорца, број 3, 16. 01. 1910.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1911. године.

Домаће вијести

„Светосавска прослава. Јучер на дан Св. Саве, српског просвјетитеља, држано је, послје св. Литургије, у овд. мушкој основној школи водоосвећење, па затим ученици и ученице извршили су програмни дио у пјевању и декламовању, у присуству великог броја грађанства.

Том приликом приложио је фонду сиромашних ученика цетињских основних школа, синчић г. Тодора Петковића, посланика Краљевине Србије, перпера 10, на чему му школска управа благодари.

Увече је у просторијама „Зетског Дома“ држана светосавска бесједа, коју су приредили наставници и ученици овд. Велике Државне Гимназије, у корист сиромашних гимназијалаца.

Бесједу су посјетили Њ. Њ. Кр. Кр. Височанство Књаз Мирко, Књаз Петар и Књагињица Вјера и велики број отменог грађанства. Игранка је трајала до 3 сата по поноћи.“

(Глас Црнојорца, број 3, 15. 01. 1911.)

Прослава Савиндана на Цетињу 1912. године.

Домаће вијести

„Бесједа са игранком. Наставници и ученици овдашње гимназије приредили су у свечаној дворници Владиног Дома на дан Св. Саве у корист фонда сиромашних ученика бесједу с игранком. Ова бесједа је врло лијепо била посјеђена. Од стране Двора био је Њ. Краљ. В. Књаз Петар. Концертни дио, који се састојао из прјесме, музике, декламације и говора, с интересовањем и допадањем је пропраћен и послје тога настала је игранка, која је трајала до дубоко у ноћ. Том приликом на каси је, крај улазница, пало доста прилога, као што су се неки уписали за добротворе фонда сиромашних ученика.“

(Глас Црнојорца, број 2, 17. 01. 1912.)

Култ Светог Симеона (Стефана Немање) у Црној Гори

Стефан Немања, у црквеном календару уписан као Св. Симеон Мироточиви, родоначелник је средњовјековне српске државности. Рођен је 1114. у

Рибници, будућој Подгорици. На чело Рашке у звању великог жупана ступио је 1158. У истрајном сукобљавању са Византијом изборио се за самосталност Рашке. У раздобљу између 1183. и 1186. освојио је Зету и ујединио је са Рашком. На државном сабору у Расу 1196. одступио је са трона и уступио га средњем сину Стефану Немањићу, будућем краљу уједињене Србије. Потом се замонашио и са најмлађим сином Савом приступио обнови манастира Хиландара на Светој Гори, посвећеног Светом Ваведену.

Као монах Симеон упокојио се у Хиландару 13/26. фебруара 1200. године у 86-ој години живота. Мошти свога оца пренио је Свети Сава у манастир Студеницу 1208. У истом манастиру мошти Светог Симеона почивају и данас.

Да је Стефан Немања рођен у Рибници (Подгорици) ван сваке је сумње. У житију свог оца Свети Сава дословно је записао: „Рођење му је било у Зети на Рибници“. А средњи син Стефан Првовјенчани, који је као и Свети Сава написао још исцрпније житије Стефана Немање поред осталог ће записати: „И ако ме тада није било нити памтим шта је било о рођењу његову, ипак сам слушао да је био велики метеж у овој страни српске земље, и Диоклитије и Далмације и Травуније, и да су родитељу његову браћа му завишћу одузели земљу, а он изиде из буна њихових у мјесто рођења својега, по имену Диоклетија. И вољом Божјом и Пречисте њихове Матере роди и ово свето дијете, које ће Божјим промислом бити сакупилац пропахлих земаља отачаства његова, пастир и учитељ, па шта више, и обновилац онога што је било пропало, у мјесту по имену Рибница.“ Према томе, вјеродостојни историјски извори јасно и недвосмислено именују Немањино родно мјесто.

Култ Св. Симеона почео се изграђивати већ у средњовјековној Зети. У Доњем Загарчу код Даниловграда још је у вријеме краља Милутина Немањића, по свему судећи почетком 14. вијека, подигнута саборна црква посвећена Светом Симеону Мироточивом.

Храм је 1886. темељно обнављен и проширен, да би наредне 1887. добио нови иконостас.

Митрополит цетињски Василије Петровић написао је средином 18. вијека пјесму у молитвеном духу Светом Симеону која је сачувана у рукописној књизи „Цетињски љетопис“ у ризници манастира Цетињског. Пјесма почиње покликом:

Симеоне свети Немања
оче многи свога имена
изабране насљеднике си оставио
краљевство у Србији прославио
многе цркве саградили
домовину своју просвијетлили ...

У живописном спјеву „Пјесник и вила“ написаном 1892. године краљ Никола велича државотворне домете Стефана Немање, о коме поред осталог каже:

Сабиратељ српске земље
бесмртност је задобио;
колико је задужбина
и црква саградио!

Краљ-пјесник велича Немању као ујединитеља српског етничког простора и узима га као свој узор и подстрек за националну акцију у будућности.

Управо зато ће у „Пјеснику и вили“ надахнуто записати:

На Рибнице самом ушћу
Немања је двор дизао,
и отолен земљу Рашку
и све Српство сабирао.

Краљ и господар Црне Горе полазио је од увјерења да је патријархална Црна Гора утемељена и обликована на немањићкој државотворној традицији и да је њен државно-правни насљедник. Баш зато ће у „Пјесми Светом Сави“ написаној уочи Савин-дана 1912. године са одушевљењем ускликнути:

А да нам је она љепша,
слобода је ресит' мора;
слободи је колијевка
Немањина Црна Гора.

Епски народни бард Радован Бећировић-Требјешки помиње Немању у пјесми „Посјета краља

Александра Црној Гори“ написаној поводом доласка краља Александра на Ловћен 1925. У надахнутој пјесничкој имагинацији вила са Ловћена поручује краљу Александру:

Кад у стару дођеш Подгорицу,
казаће ти римску престоницу
и зидине на Рибници води,
ђе се силни цар Немања роди.

У пјесми посвећеној Марку Миљанову коју је написао 1928. године, пјесник и романсијер Трифун Ђукић Подгорицу с правом именује као Немањину постојбину:

И одјезди... Брда стоји јека,
Муња с Кома Јусу срце пара...
Турци стрепе... Ал' на Марка чека
Немањина постојбина стара.

Занимљиво је да су мјесни комунисти још у вријеме Краљевине Југославије радо пјевали револуционарну пјесму која Зету именује као Немањину земљу.

У истој се пјесми велича знамење црвеног барјака као симбол социјалистичке револуције:

На сред Зете Немањине
црвени се барјак вије.
Па нека га, нек се вије,
дошао је из Русије.
Послала га Црној Гори
да се она под њим бори.

Просвјетни систем у Књажевини и Краљевини Црној Гори афирмативно је уздизао државотворно и духовно наслеђе Немањића. У читанци за четврти разред основне школе, коју је приредио главни школски надзорник Ђуро Поповић (1845-1902), у поглављу „Три српска владоца“ о Стефану Немањи дословно се каже: „Стеван Немања био је први, који је својом мудрошћу саставио и склопао раскомадане области свога народа; њима су управљали дотле многи жупани, а Немања је то прекинуо и створио једну српску државу.“

У инспиративној историјској студији „Подгорица и њена околина од најстаријих времена“ коју је пуб-

ликовао 1930. године, угледни научни стваралац Никола Шкерковић поред осталог каже:

„Подгорица је и у погледу јачања и ширења српске средњовјековне државе имала значајан удио. Њој је пала у дио част да се у њој роди личност која је у историји српског народа повукла једну снажну црту, која наш средњи вијек одлучно дијели на двије епохе: Зетско-приморску и Зетско-рашку, или просто: Зетску и Рашку. Епоху Зетско-рашку почиње Стеван Немања, оснивалац династије Немањића.“

Култ Немањића стољећима се одржавао на просторима Црне Горе и преносио на нова покољења. Али времена се мијењају, и људи у њима. Послије свршетка социјалистичке револуције, одлуком нових државних власти, Подгорица је јула 1946. преименована у Титоград, док је Немањина обала, централна улица у главном граду Црне Горе, у току 1976. преименована у Булевар Блажа Јовановића.

Након унутар-партијског преврата у државном и партијском врху СР Црне Горе почетком 1989. године, одлуком локалних општинских власти од 12. јуна 1990. истом булевару враћено је старо име, Немањина обала. Али са успоном антисрпске хистерије коју је каналисала и усмјеравала централна државна власт у Подгорици, Немањино име и дјело као симбол српског националног интегритета на овим просторима опет се нашло на удару несавјесних и неодговорних индивидуа. Одлуком градоначелника Подгорице од 6. фебруара 2004. године централном булевару у главном граду Црне Горе поново је одузето Немањино име, и назив булевара је преименован.

Ипак, Цетињска митрополија као заточник немањићке духовне и државотворне завјетне мисли наставила је да одржава култ Св. Симеона (Стефана Немање). На иницијативу митрополита Амфилохија, у раздобљу од почетка 90-их година па до наших дана, на празник Св. Симеона Мироточивог 13/26. фебруара сваке године одржава се у Подгорици свечана литија. Учесници литије одлазе на Немањин град, на чијим се остацима потом одржава духовна академија.

И на крају, не заборавимо: Подгорица је родни град Стефана Немање. А Св. Симеон је једини светитељ уписан у православном црквеном календару, који је рођен у Подгорици. Стога би било сасвим природно да празник Светог Симеона Немање - 26. фебруар – буде проглашен за Дан Општине Подгорица. С обзиром на нездраву друштвену и политичку климу у Црној Гори,

у овом тренутку нема добре воље за усвајање једне такве одлуке. Али, како смо већ истакли, времена се мијењају. И људи у њима. У повољнијим друштвеним и духовним околностима у будућности за очекивати је да ће управо такво рјешење постати оживотворена стварност. Јер, с правом каже Свети Петар Цетињски: У имену Божијем јесу суд и правда.

Изворник: *Свешћеница*, бр. 195, април 2010, 26-27.

Свештенотученик Јоаникије Липовац

Култ Светога Саве у Боки Которској

Свети Сава, син оснивача династије Немањића, први српски архиепископ, одлични организатор цркве, просветитељ народни, књижевник, мудри државник, човек високих способности, оставио је у српскоме народу дубоке трагове свога живота и рада. Стога велики је био његов култ у старој српској држави. И у слободи, као и за време ропства, значај и заслуге св. Саве највише су разносили наши манастири, особито они, у којима је живео и радио: Хиландар, Студеница и Жича, као и Милешево у којему су почивале мошти његове од 1237. до 1594. год.

Али култ првога српског архиепископа и просветитеља и предања о њему код нас нису свуда једнако раширена. „По досад познатој грађи, географско простирање предања о св. Сави било би, у главним линијама, овако: о свецу се највише прича у области његових манастира, Студенице и Мишева, затим у Херцеговини до Неретве, у Црној Гори и Боки Которској, у целој Босни сем травничког округа, у Срему, у целој северној Србији, а у јужној до Штипа и Кратова на истоку, и до Призрена на југу. Сем те

линије нешто предања о св. Сави има у православним насељима северне Далмације, Лике и Баније“ (Владимир Ђоровић, св. Сава у народном предању, Београд 1927 стр. X).

У овоме чланку описаћемо у најкраћим потезима култ св. Саве у Боки Которској. Под Боком Которском узимљемо не само залив бококоторски, већ и залеђе т. ј. крајева, које је обухватала бивша епархија боко-каторска, без Дубровника и Спича.

У колико су објављена, о св. Сави у Боки Которској постоје ова предања: У манастиру Бањи чувају се епитрахил и нарукнице, за које народно предање каже, да су св. Саве. По предању, епитрахил и нарукнице налазили су се у манастиру Милешеву. Год. 1775 један сељак однесе их у Никшић неком свештенику. „Овај свештеник из страха да не би Турци епитрахил и нарукнице однијели, пошаље их у Грахово свештенику Шћепану Ковачевићу, да их преда манастиру Бањи у Рисну гдје Турци не владају. Ковачевић их предао бењском игуману Василију Ивелићу а овај му, на његово тражење, дао 20 млетачких златних дуката. Ивелић у својој опоруци од 7

јануара 1793 оставља епитрахил и наруквице манастиру Бањи“ (Prilog „Glasnika Narodnog Univerziteta“, Kotor, 1934, str. 11-12). О манастиру Бањи види: Срп. Далм. Магазин г. 1846; Шематизам епархије доко-кот. за г. 1878 и 1879 и календар Dubrovnik за г. 1899. Прича се, да је цркву светог Саве у селу Савини сази-дао св. Сава (Сава Накићеновић, Насеља IX, Београд 1913, стр. 496). Исто тако за цркву св. Николе у селу Радованићу у Луштици, која је врло стара, предање вели, да је осветио св. Сава (Начеља IX, стр. 360). О овој цркви види Срп. далм. Магазин год. 1850 и Шематизам дококотор. год. 1878 и 1894. Такође постоји предање да је св. Сава осветио цркву св. Срђа и Вакха на Подима у општини ерцегновској (Насеља IX, стр. 360). О овој цркви види Шематизам дококо-тор. год. 1876 и 1892. Предање вели, да је св. Сава, на путу своме за св. места, био у Бигову у Грбљу (Насеља IX, стр. 292). Постоји народна песма: Света Сава и чобанин, коју је чуо у Паштровићима и забележио од своје мајке игуман Дионисије Миковић, и објавио у „Босанској Вили“ 1897, стр. 221-2 (Вл. Ђоровић сп. д. 10-13). Причу: свети Сава у Бјелићима објавио је Младен Црногорчевић у Старинару X, 1893, стр. 69 (Вл. Ђоровић п. д. стр. 73). Причу: свети Сава и поп објавио је Вук Врчевић у Slovincu 1882 год. стр. 210 (Вл. Ђоровић п. д. стр. 141). Причу свети Сава у Солилама штампао је Младен Црногорчевић у Старинару X 1893, стр. 60 (Вл. Ђоровић п. д. стр. 210). Причу: свети Сава у Кривошијама објавио је Сава Накићеновић у Насељима IX 1913, стр. 514-5. Сличну причу штампао је Ј. Дедијер у Насељима VI, 1909, стр. 211 (Вл. Ђоровић п. д. стр. 210-11). Причу: свети Сава у Боки и Зети објавио је Илија Хајдуковић у „Босанској Вили“ 1896, стр. 193-5. (Вл. Ђоровић п. д. стр. 212-4). Причу: свети Сава под Будвом објавио је Стјепан Митров Љубиша. После смрти Љубишине, та је прича поново штампана у: Ст. М. Љубиша, Причања Вука Дојчевића, 11, Београд 1903, стр. 14-5 (Вл. Ђоровић п. д. стр. 211-2). Примера ради, ову последњу причу навешћемо у целини.

Свети Сава под Будвом

„Причају, да је Свети Сава доходио једном под будљанско поље, да се превезе на оток, где је љетовао, а восци не могли пребродити с узрујана мора — сваки вал био ка планина, — тер се он (хвала му и слава!) баци кричком загонке, а кричка, скачући с вала на вал као морска ластавица или плиска по ливади, допре до отока, а под ње током устане он час из воде камени пут, копље височији од морске пјене, као да га је ко уз туњу градио. И тако старац прође сухопутно, да ноге не скваси, а кад био на отоку, да му не би ко уза стопе дошао, пружи штап врх воде, тер се пут просједе три ноге испод плиме, а подну поља зине јаз, да би могао, кад је највиши осјек, препловити брод који тоне двадесет лаката.“

У селу Мојдежу општине ерцегновске једно место назива се Савин Камен (Насеља IX, стр. 450). У Боки Которској обичај је, да се, сем Бадњег дана, бадњаци ложе још и уочи Нове године и Богојављења, а код православних и уочи св. Саве (Насеља IX стр. 321). А бадњака ложе онолико, колико је мушких глава у кући, и један сувише „у напредак“ (Ibidem).

Као и у другим нашим крајевима, тако и у Боки Которској св. Саву ретко ко слави као своје Крсно име — Славу. У опсежној антропогеографској студији Бока од попа Саве Накићеновића, штампаној у Насељима IX, коју смо често цитирали и где је за сваку породицу у Боки назначено коју славу слави, нашли смо, да св. Саву слави само једна породица и то породица Чукић у селу Савини, општине ерцегновске. Та се породица доселила у Боку 1903 год. из Доње Ражанице у Старој Србији (Насеља IX стр. 501). Наравно, као и свуда, где наш народ живи, тако и у Боки Которској, школе славе св. Саву као своју Славу. Како за аустријске владе, православни Срби у Боки нису имали поверења, да ће се њихова деца у државним основним школама васпитавати у светосавском духу, оснивали су фондове, и у Котору из својих средстава издржавали мушку и женску основну школу. Исто тако основана је била заклада

православне црквене општине у Подима за српску народну школу у томе месту. Над овим фондовима водила је надзор епископска Конзисторија у Котору (Види Шематизам бококотор. за год. 1905, стр. 7, 8, и 9). Разуме се, да је са ослобођењем и уједињењем престала потреба ових школа.

До XVIII в. врло је мало наших цркава посвећено св. Сави. Има епархија, у којима нема ниједне такве цркве н. пр. бањалучка и битољска (Вл. Ђоровић сп. д. стр. IX). И у Боки Которској култ св. Саве почео се јаче развијати у XVIII, а нарочито у XIX веку. Тај култ се састојао из почетка само у томе, што су православни Бокељи поједине цркве, које су зидали, посвећивали св. Сави, што су 14 јануара на дан његовога празника служили службе у црквама, и што је народ уочи св. Саве ложио бадњаке. Од свих наших епархија највише је црква св. Сави посвећено у бив. епархији бококоторској, и ако је то била једна од наших најмањих епархија Цркве, о којима ће бити речи, мале су, јер су мала и места, у којима су подигнуте, са мало становника, и то врло сиромашних. У Боки има седам цркава посвећених св. Сави, и то у овим местима: у селу Главатима у Грбљу. Ово је саборна црква кнежине Бојковића, међу парохијама вишњевском и загорском. Због старине опала. Год. 1874 поче се наново зидати (Шематизам бококотор. за год. 1905, стр. 14). За ову је цркву у Насељима Књ. IX, 547, рекао поп Сава Накићеновић: „Јужно од кућа према Загори је Савина Главица, на којој је школа и саборна црква св. Сава.“ У овој је цркви антиминос, који је израдио Христифор Жефаровић „илирско-рашки зограф“ (Насеља IX стр. 555). У селу Клинцима у Луштици. Ова је црква сазидаана 1800 године. (Сп. Шематизам стр. 17; Насеља IX стр. 353; М. Црногорчевић, цркве у Луштици, стр. 15). У Морињу Доњем. Морињани имали су цркву св. Јована Богослова у Горњем Морињу. Пошто сељанима Доњег Мориња та црква беше далеко, године 1861 почеше зидати у своме селу нову цркву, коју довршише године 1875, и посветише је св. Сави. У облику је крста. Има кубе, на коме су осам прозора; (Сп. Шематизам за год. 1877; Насеља IX стр. 526). У

селу Савини, које је име добило по овој цркви. Ова је црква стара. Мисли се, да је из XV в. (Споменица манастира Савине, Котор, 1930, стр. 38). Црква је дуга 10 м., а широка нешто мање од 6 м. Има звоник „на преслицу“ с једним окном. На северном и јужном зиду налази се по један прозор. При прочељу цркве налази се трем, који је зидан у XIX в., а који захвата простора колико и црква. Сводови трема ослањају се на осам четвртастих стубова. Из трема се низ три степенице силази у цркву, јер је црквени патос нижи од попличаног простора под тремом. Олтар је мало уздигнут над осталим простором цркве. Иконостас је из новијег времена. Треба споменути две лепе иконе, које су се сачувале са старог иконостаса, а то су икона Исуса Христа, и икона, на којој су насликани св. Симеон и св. Сава. Антиминс је израђен у Бечу за патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте 1743 год., а осветио га је Павле епископ херцеговачки и милешевски. Око ове цркве налази се гробље села Савине (Сп. Споменица стр. 15; Шематизам бококотор. за год. 1877; Насеља IX стр. 496). У селу Ђенашима у парохији прасквичкој, близу манастира Прасквице у Паштровићима (Шематизам бокок. за год. 1905 стр. 27; Насеља IX, стр. 605). У селу Крстцу, парохије Режевић у Паштровићима. (Шематизам бокок. стр. 28; Насеља IX, стр. 610 и 612). У селу Буљарици, парохије Градиште, близу манастира Градишта у Паштровићима (Сп. Шематизам, стр. 23 Насеља IX, стр. 618).

У манастиру Савини. у олтару велике цркве чува се као велика светиња крст св. Саве. Овај крст израђен је од кристалног стакла, а опточен позлаћеним сребром и украшен са четири рубина. Висок је 22½ цм., а попречни му је крак 17½ цм. Запис, који се налази на овоме крсту, гласи: † си кр (с) т стога Саве. О овоме су крсту писали скоро сви наши писци, који су писали о манастиру Савини. Од страних научника о овоме крсту писао је Енглец Џаксон (Литературу о манастиру Савини види: Насеља IX стр. 499; Шематизам бокок. за год. 1878, 1879 и 1895, као и споменути Споменицу стр. 17).

Молебна правила српских просветитеља, или Србљак, како се та књига код нас од старина зове, коју је у Римнику 1761 год. штампао арадски епископ Синесије Живановић, а што је свештенству требало у првом реду због службе св. Сави, додали су ускоро поједини манастири и неке цркве у Боки, нарочито његово друго издање, штампано у Млецима 1765 год.

Када је год. 1871, на молбе Бокеља, трудом а настојањем њиховог посланика у бечком царевинском вијећу Ст. М. Љубише, основана епархија за Боку Которску и Дубровник, по жељи свештенства и народа, св. Сава био је проглашен за покровитеља ове епархије. На првој страни сваког шематизма бококоторске епархије штампано је било: „Завјетни покровитељ цијеле епархије св. Сава архиепископ српски. Св. успомена 14 јануара“. Испод тога штампани су били тропар и кондак св. Саве.

По примеру православних Шибенчана, који су први на Приморју 1846 год. свечано прославили св. Саву, (Рад М. Грујић, Култ св. Саве у Карловачкој митрополији XVIII и XIX века, Богословље св 2 – 3, Београд, 1935, стр. 152), и Бокељи почели су ускоро Св. Саву свечано прослављати, не само као црквени, већ и као народни празник. Те прославе биле су најпре у градовима: Котору, Ерцегновоме и Будви, вароши Рисну, па касније и по селима. Из цркве, ако није далеко, ишло се литијом у школу. У школама се светила вода, певао се тропар и кондак св. Сави и песма: „Ускликнимо с љубављу“, држали говори, декламације и т. д. По градовима, варошима и већим селима тога дана увече приређиване су забаве. Нити су светосавске прославе у школама имале само верско просветни карактер, нити вечерње забаве само забавни. И једне и друге имале су далеко шири и дубљи значај. У ропству у њима се налазило утехе, на њима се прибирала снага и душа народна питала надом у ослобођење.

Први епископ бококоторски Герасим Петрановић наименован је био за епископа 1871 год, а посвећен 9 маја 1874 год. Од године 1875 до год. 1931, када је укинута бококоторска епархија, на св.

Саву у катедралном храму св. Николе у Котору служена је увек архијерејска литургија, а по местима, где је било више свештеника, служба је тога дана служена саборно. Место причасног, по свима црквама тога дана певало се: „Ускликнимо с љубављу светитељу Сави“, и свештеници су проповедали о животу и раду првога српскога архиепископа и просветитеља. Многе цркве и домови у Боки украшени су иконама св. Саве. Па и по бокељским бродовима на једра, по причању наших старих помораца, побожни поморски капетани и морнари православне вере имали су иконе св. Саве, а 14 јануара на дан његовог празновања, на катарци извесили би српску заставу. Наши поморци, који су увек волели своју светосавску цркву, прилагали су храмовима у Боки крстове, иконе, одежде, богослужбене књиге и др., што су куповали највише у Русији, нарочито када је у Боки цветало поморство. Год. 1805 имала је Бока 400 великих „патентираних“ лађа и 290 малих (Нико Луковић, Постанак и развитак трг. морнарице у Боки Которској, Београд, 1930, стр. 25). О поморству у Боки види и: Петар Шеровић, о поморству Боке Которске, 32 Књ. Друштва св. Саве, Београд, 1924. Данас, у слободи, култ св. Саве у Боки Которској још је појачан у толико, што и римокатолици учествују у прослави његовој више него раније, што се прослава приређује у свима основним, средњим и стручним школама, и што се вечерње забаве тога дана сада приређују и у мањим местима. Многи Бокељи, и ако сиромашни, сматрали су бар малим одужењем дуга св. Сави, да даду макар и најскромнији прилог за градњу његовог храма у Београду, а Васа Л. Ђуковић из Рисна у ту сврху приложио је сто хиљада динара. Наставници и ученици поморско трговачке академије у Котору на своме научном путовању за Цариград и Грчку са школским бродом „Вила Велебита“, у љубави према својој светосавској цркви, идући путем својих предака, старих бокељских помораца, сматрали су својом светом дужношћу, да баш ове светосавске године посете задужбину св. Симеона и св. Саве манастир Хилендар, што су и извршили 13 и 14 јула

1935. г., поклонивши се тој великој светињи нашега народа.

Као свуда на територији српске патријаршије, тако је ова светосавска година била прослављена и у разним местима Боке Которске, а нарочито у Котору, где је свечаност изведена у недељу 22 децембра 1935 год. Уочи тога дана у храму св. Николе служено је бденије, а сјутридан у истоме храму служена је архијерејска литургија, коју је служио В. Преосвећени митрополит црногорско-приморски Гаврило са више свештеника и ђаконом. Митрополит је одржао проповед о животу и заслугама св. Саве. После службе, била је литија кроз град, у којој је учествовало много

народа из Котора и околних места. Увече је била забава, која је била одлично посећена. Православним Бокељима било је врло пријатно, што су овој забави бројно присуствовала и римокатоличка браћа, међу којима и један каноник.

Ово је мала и бледа слика култа у Боки Которској „первосвјатитеља великаго“ Саве Немањића, који је био „наставникъ и первопрестолникъи учитељ „пути воводјашчаго вѣ жизнѣ“, који је нашао за мудро, да баш у Боки, крај саме морске обале, на Превлаци у манастиру св. Арханђела Михаила постави катедру зетске епископије, који је кроз Боку прошао, и у Будви укрцао се на брод, на своме путу за св. земљу.

Изворник: Јован Липовац, *Свѣтосавље*, Светосавски број, Орган Удружења студената православног богословског факултета у Београду, година IV, Београд, децембар, 1935, 52-57.

Петар Д. Шеровић

О култу Светог Саве у Боки Которској

Како је то добро познато када је године 1219 Српска црква постала самосталном, Св. Сава је основао између осталих нових епископија у српској држави и епископију Зету. Катедре епископа биле су по ондашњем обичају при манастирима. Тако се је катедра зетског епископа налазила „в диокли-тијском поморју в храмје архистратига Михаила“. По мишљењу најпризнатијих наших историчара, основаном на вјеродостојним историским докумен-тима, од којих се велики број налази у Државном Архиву у Котору, као и на археолошким налазцима и старим натписима и живој народној традицији, потпуно је утврђено, да је епископска столица за Зету била у манастиру св. Арх. Михаила на полу-острву Превлаци, која припада насељу Кртолима у Боки Которској.

Када је године 1346 Српска архиепископија била проглашена Патријаршијом, Епископија зет-ска постаје Митрополијом, па се у которским и дубровачким архивским документима из XIV в. често спомиње „митрополит св. Михаила“ на Превлаци. Међутим у побунама сељака из околине

Превлаке против својих утњетача: млетачких власти и которске феудалне госпoде, манастир је полови-ном XV в. топовима с млетачке ратне морнарице био срушен. Калуђери, народни људи, већином из села која су припадала „Метохији св. Михаила“, били су у овим сељачким побунама уз народ. По свједочан-ству црногорског митрополита Василија Петровића забиљеженом у његовој „Историји о Черној Гори“, штампаној у Москви 1754 г., Млечићи, у историји добро познати мајстори у справљању отрова којим су на подмукли начин лишавали живота себи испођу-дне људе, отровали су превлачке калуђере 1443 године преко својих которских конфидената, док се митрополит већ раније био уклонио с Превлаке.

Д. Витковић у „Гласнику Историског друштва у Новом Саду“ књига VII у расправи: „Шта је некад била Врџетанија?“, по којој су марчанске владике носиле назив „врџетански“ долазили до закључка, да је Врџетанија била наше југозападно Приморје и да су се наши крајишници држали назива Врџетаније да се не одвоје од своје старине. По Витковићу је та старина манастир св. Арханђела на Превлаци и према томе

манастир Морача би био посвећен св. Арханђелима да на род потсјећа на негдашњи гласовити светосавски манастир на Превлаци, гдје су дуго времена столовали зетски епископи и митрополити.

Успомена на Св. Саву и његов рад за добро своје духовне пастве у Боки је и данас врло жива. Вршо лијепо и дирљиво је рекао о Св. Сави један иновјерац (Томко Мрњевић, титуларни бискуп босански): „у похађању и извиђању свога вјерскога стада није за њега постојала никаква удаљеност мјеста, никакав непогодан, пут, није га могло застрашити никакво дивљаштво каквог племена, нити га спријечити, да не дође свима и да свима отвори своје очинске уши и своје срце“... Св. Сава је био потпуно народни човјек, те је његово име врло популарно у нашем народу и њему се још и даље више пјева и приповиједа него о иједној другој историској личности из наше славне прошлости.

У више наших области нема краја, а да се не помиње да је туда пролазио Св. Сава, народ учио, болне лијечио, невољне тјешо, сиротињу помагао, цркве зидао и разна добротинства и чудеса чинио. И у Боки, колико у иједном другом нашем крају, уз очуване историске успомене, богата је и традиција о Св. Сави где је он показан као народни учитељ и светитељ.

У част Св. Саве било је подигнуто на територији бивше Епархије дококторске-дубровачке и спичанске седам светих храмова, што је, верујемо, највећи број цркава посвећених овом светитељу на тако релативној малој територији. Најстарија је црквица Св. Саве повише манастира Савине, која потиче из Средњег вијека, а по њој је манастир Савина и добио своје име. За ову стару цркву народ вјерује да је осветио лично Св. Сава. У Грбљу међу ранијим парохијама села Вишњева и Загоре налази се старинска црква св. Саве, која је саборна негдашње „кнежевине Бојковића“, која се по овој цркви називала и „кнежином Св. Саве“. Око ове цркве почела се године 1874 зидати нова, доста већа црква, али је зидање обустављено због несташице средстава. Трећа је црква Св. Саве у селу Клиницима у Луштици, сазидаана г. 1800.

Четврта црква посвећена Св. Сави је велика и лепа парохиска црква у селу Морињу, на којој је урезан слиједећи натпис:

Храма сего кључи
Свјатом Сави вручи;
Морињско општество:
Завјет пред Божество.
Љета 1861.

Ова црква ће идуће године прославити своју стогодишњицу. – Пета црква Св. Саве у селу Ђенашима је у Паштровићима. У селу Крстацу налази се шеста црква посвећена овом светитељу, а седма код манастира Градишта. Оба су ова мјеста такође у Паштровићима.

У Тивту, које се мјесто из дана у дан развија у лијеп и модеран приморски град, на дан св. Јоакима и Ане 1940 осветио је темеље нове велике цркве Св. Саве блаженопочивши патријарх српски др Гаврило. Зидови су од дивно тесаног бијелог и црвеног домаћег камена. Озидани су скоро да крова, али је услјед рата који је 1941 године наступио, црква остала недограђена и непокривена и без звоника. Само је затворена и у истој се испод неког заклона врши богослужење по нужди, јер у Тивту нема друге погодније просторије. То би била осма црква Светог Саве у Боки.

Овдје ћемо поменути да у Будви постоји врло стара црквица у којој се већ давно не врши богослужење, а посвећена је Св. Сави, али не архиепископу српскоме, већ Св. Сави Освећеноме. Ова црквица врло малих размјера, по своме имену, које потсећа на Св. Саву српскога, и данас је популарна у народу. У истој су у доба Балшића служили православни свештеници, а Балша III је издао повељу о оснивању манастира св. Николе у Прасквици дана 24 фебруара 1414 г. у Будви „пред Светим Савом“, како је забележено у истој повељи. Касније, у прво вријеме млетачког владања у овим крајевима, у овој црквици су служили и православни и католички свештеници, док је Млечићи нијесу коначно предали православнима, који су се ту били намножили, а нијесу им дозволили да граде нову, већу цркву.

Св. Сава је био „завјетни покровитељ“ бивше Епархије боко-которске-дубровачке и спичанске, како је то било истакнуто на првој страници епархиског шематизма, који је до Првог свјетског рата редовно излазио сваке године, те су ту били оштампани тропар и кондак Св. Саве.

Колико народ у Боки слави Св. Саву види се и по томе што су у неким мјестима многи постили „Савину недјељу“, а има и данас појединаца који те дане посте. У неким пак мјестима Боке, „уносе“ се бадњаци уочи празника Св. Саве. Тако је Савин-дан добио обиљеже великог празника као што су Божић, Обрезање Господње – Васиљев-дан и Богојављање уочи којих се налажу бадњаци.

Од успомена на Св. Саву ми у Боки имамо једну драгоцјену светињу за коју се вјерује да је припадала Св. Сави. То је познати крст Св. Саве који се чува у ризници манастира Савине. На крсту је запис – „Си крст с(ве)тог Саве“. О овоме су крсту писали многи наши и страни научници, те би по њиховом мишљењу могао потицати из времена, када је живио Св. Сава. У кроникама је забиљежено да су Турци више пута ударали на манастир Милешево у намјеру да спале и је су калуђера били спасили из прво спаљивања свечевих мошти на Врачару г. 1594. Калуђери су били присиљени да дјеже из Милешева са остацима мошти Св. Саве и привремено су се били настанили у једном селу између Милешева и Пријепоља у нади да ће се ускоро моћи вратити у манастир. Међутим то им није пошло за руком, јер им нијесу дозволили Турци, те се каже да су онда отишли „из Савиног манастира у Савин манастир“. Из овога је проф. прота С. Димитријевић закључио да је један дио милешевског братства пребјегао у манастир Савину у Боки („Братство Св. Саве XXVIII“, стр. 158). О овоме рекли бисмо, има и потврде у сачуваним записима из оног времена, гдје се спомиње нека књижица јеромонаха Теодосија Милешевца, који је био, вјероватно, сабрат манастира Савине. Можда су ови калуђери из Милешева донијели собом и крст Св. Саве у манастир Савину.

У манастиру Бањи у Рисну чувају се драгоцјени старински епитрахил и нарукнице, изаткани златном и сребрном окицом и извезеним светитељским ликовима, од којих су они на епитрахилу украшени бисером, те је било ушивено око светитељских нимбова преко 400 зрнаца бисера. На епитрахилу је извезен и подуљи ћирилиски запис из којег проистиче да је ово прилог манастиру Стенешти у Румунији жупана Строје „великог столника“ и његове жене жупанице Симе, чији су ликови у клечећем ставу извезени при дну епитрахила. Ту је извезена и година, коју је Иван Кукуљевић – Сакцински (погрешно читао као), што је прихватио и Ф. Миклошић), те се нешто због овог погрешног читања, а нешто због тога што је овај епитрахил донијет из манастира Милешева преко неких свештеничких породица из Никшића у Грахово и продат за 20 златних цекина Василију Ивелићу, игуману манастира Бање, створило мишљење да је ово епитрахил Св. Саве. Међутим, датум на епитрахилу треба читати тј. г. 7114 од створења свијета, што одговара г. 1606 н.е., те, дакле, исти потиче из првих година XVII в., када је и живио жупан Строје. Епитрахил је овог прољећа био изложен на Изложби старог веза.

Познати зографи Димитријевићи – Рафаиловићи који су живјели и радили у Рисну, насликали су многе иконе Св. Саве од којих се приличан број сачувао од данас у бокељским домовима, црквама и разним збиркама изван Боке. Особите је љепоте стара икона Св. Саве и Св. Симеона у цркви Саве на Савини.

У многим сеоским, манастирским црквама у Боки чији су зидови украшени фрескама, налазе се и фреске Св. Саве и Св. Симеона. У приватном посједу у Луштици налази се једна књижица малог формата, која потиче, по свој прилици, с краја XVII или с почетка XVIII в. а садржи разне молитве, у којој има и неколико минијатурних слика међу којима и слика Св. Саве и св. Симеона. Карактеристично је да су на амофору Св. Саве извезени крстови, око чијих кракова су четири слова: С.

Покрај горњих навода изнијећемо овдје и неколико примјера народне традиције о св. Сави из Боке:

На путу између Грахова и Кривошија у камену се види као нека људска стопа, а у народу се држи да је ту остала утиснута стопа Св. Саве, који је туда често пролазио.

Постанак имена Дврсна у Кривошијама приписује се такође Св. Сави. Приповједа се да је Св. Сави једном приликом када је туда пролазио, од једнога мјештатина била нанесена велика увреда и неправда, те да је он стога проклео то мјесто, које је било мирно т.ј. равно и плодно, да се у будуће буде називати Дврсно, бива каменито и неплодно. Када је светац ове ријечи изговорио, да је цијело поље прекрила велика наслага камена. – И Кртолима се приповједа, да је и у једном њиховом селу била нанесена слична увреда Св. Сави, када је туда пролазио, те да се још и даље опажају одјеци тога догађаја.

У Грбљу постоји предање да је Св. Сава на својим путовањима у Свету земљу долазио у Грбаљ и да се из данашњег Бигова лађом отиснуо на море. Из историје се зна да је Св. Сава из Будве, недалеко од Бигова, кренуо лађом пут светих мјеста.

И у Будви је жива традиција о св. Сави. Приповједа се да се је једном Св. Сава возио барком у близини града. Море је било врло узбуркано, те се лађа није могла кретати напријед. Светац се на то баци преко валова једним малим каменом, који допре до острвца Св. Николе, а куда камен прелети, појави се из мора камени пут, копље виши од морске површине и то прав као да га је ко градио уз уже (туњу). Св. Сава пође тим путем, а кад стиже на острво, да не би когод за њим дошао, пружи свој штап поврх воде, а пут се улегне три ноге испод воде, те се и даље та пличина назива „Туњом“.

Недалеко од манастира Бање, повише Пераста, на једном великом кршу, одкуда извире вода, види се као рука притиснута у камену. Народ каже да је то отисак руке Св. Саве, који да је ту извео живу воду. И у селу Ораховцу се приповједа да је Св. Сава извео и код њих живу воду из једног крша.

У Луштици се приповједа да је Св. Сава осветио њихову старинску цркву Св. Николе као и старинску цркву Св. Сергија и Вакха на Подима.

Из свега изложенога се види, да је успомена на Св. Саву у Боки Которској жива колико у иједном другом нашем крају који се поноси народном светосавском традицијом.

Изворник: *Весник*, Орган Савеза Удружења православног свештенства ФНР Југославије, број 269, година XII, Београд, 1. септембар 1960, 3.

Бранислав Марковић,
свештеник

Још нешто о култу Св. Саве у Боки Которској

О култу Св. Саве у Боки Которској („Весник“ бр. 269 од 1. септембра 1960.) објавио је један стручанин и врло запажен чланак, наш познати и угледни радник на пољу проучавања историје и етнологије Боке Которске, Петар Шеровић. У поменутом чланку Шеровић је обухватио шире подручје Боке Которске, дакле и Паштровиће а није се дотакао култа св. Саве и у Спичу, ма да је та општина била у политичком саставу Боке од 1878. и од тада епархија бококоторска се називала бококоторско-дубровачка и спичанска све до њеног укидања. Да би се култ св. Саве у нашем Црногорском приморју сагледао у пуној светлости, надам се, неће бити на одмет и ова допуна уз већ поменути и иначе стручно обрађени чланак Шеровића.

Спич је онај део Црногорског приморја који се од Паштровића (место: Кунфин) протеже до реке Железнице која га дели од Бара. На том узаном појасу, боље рећи на самим падинама венца црногорско-приморских планина, распоређених у једанаест села живе досељеници из разних црногорских и србијанских крајева, досељени

поглавито после пропасти средњовековне српске и зетске државе. Они су данас православне и католичке вере и са нешто старог, домородачког, становништва романског порекла, формирали су се у једно и јединствено етнографско подручје, врло интересно и заслужно за свестраније и научно обрађивање, него што су чланци овакве и сличне врсте писани на дохват и површно.

У Спичу данас живи око осамдесет православних домова, углавном у три православна села: Мишиће, Ђурмане и Папане. Некада су то била и бројнија и материјално богатија села. Последњи рат их је готово преполовио, јер су као устаничка села, прва два, до последње појате попаљена и расељена. Али и данданас она су богата са српско-православном традицијом, која се брижљиво чува и негује и млађима предаје. На том терену се још и данас налази једанаест православних цркава, што очуваних, што у рушевинама, што у заједници са римокатолицима. Највећи број од ових цркава (св. Текла, у народу Ђекла, св. Петка, св. Рок, св. Никола, св. Јован) су из доба тзв.

Зетско-неретљанске грађевинске епохе која је цветала од IX до XII века као Скадарског језера и која се од Скадра преко Бара протезала дуж Приморја. Ниједна од ових једанаест цркава није посвећена св. Сави. Ипак мала црквица св. Рока је везана за име и особити култ св. Саве. Црквица је данас у рушевинама и заједничка је са римокатолицима. Истина је, да се на дан св. Саве у овој цркви не обавља богослужење, али је црква пуна побожног света који у току целог дана долази, пали свеће и доноси своје прилоге у новцу, вуни и особито у сувом месу. Ти се прилози још у току истог дана поделе месној сиротињи, православнима и католицима, присутнима као и онима који нису дошли. О празнику св. Саве цркву не посећују само православни већ то чине са једнаком побожношћу и римокатолици. Жене босе долазе од својих домова до цркве упркос хладноћи и незгодном прилазу кроз трње и шикару.

Зашто је баш ова црква место заветног састанка на дан св. Саве, кад се богослужење обавља у другим црквама – св. Јована или св. Стефана Дечанског, а кад се зна да је ова црквица мања од осталих у овом крају и, већ одавно без свода и крова да може заштитити посетиоце од плахих приморских киша. Иако нема података биће да је ова црква везана за неку посету, богослужење или догађај из живота св. Саве кад је овим крајевима пролазио. Овоме иде у прилог и то што је црква на самом пешачком путу који је од Скадра – Бара водио за Котор. Може се поставити питање откуд да православни ову цркву посвете св. Року. Али, кад се зна (да је ова црква саграђена пре деобе цркава) и да је још за Михаила, зетског кнеза, основана барска арцибискупија и била до св. Саве врло јака, онда неће чудити откуда је посвећена и ова црквица св. Року и која је данас међу чисто православним селима. Да ли се је некад богослужење вршило на дан св. Саве није познато, али свакако биће да јесте, јер народ навикнут од давнина долази и посећује цркву на дан св. Саве и ту је остајао и онда кад се

богослужење обављало овога дана, у обе најближе цркве – св. Јована и св. Стефана Дечанског.

Седам дана пред Савин дан (Савину недељу) строго су постили, па и данас многи то чине, из околних села, без обзира да ли су православни или римокатолици. Особито поштовање и строго држање овог поста било је у братству Станишића из села Мишића. По предању које се још увек препричава, за време колере пре више стотина година, једна је жена викала: „Постити Савин пост“ и, кад су ови то послушали болести је нестало и смртност престала.

Робујући и Млечићима и Турцима и Аустрији у свим се селима овог краја одржало јако поштовање св. Саве. Још се данас одржава обичај ложења бадњака на дан св. Саве с тим изузетком што се бадњаци по четврти пут налажу на дан св. Саве изјутра, пре свете литургије. У Црној Гори, као што је познато, бадњаци се ложе уочи Божића, Нове године (Мали Божић), а понегде и о Богојављењу. А по Шеровићу и у Боки Которској и овде у Спичу још и на дан св. Саве. Поред налагања бадњака св. Сава се, нарочито у селу Мишићима прославља врло свечано. Сви домови из разних братстава славе крсну славу св. Стефана Дечанског – Св. Мрату. Поч. професор Стеван Димитријевић у својој књизи „Св. Сава у народном предању и веровању“ говори да дан св. Саве прослављају оне српске породице које немају своју другу славу – истог светитеља и каже да прослављање св. Саве особито бива код Мратиштака, односно оних, који славе св. Мрату, што се овде као тачно показује.

О силном поштовању св. Саве говори и то да православни врло често дају својој деци име Саво и чини ми се, ниједно друго име не срет се тако често као ово. У свом богатом фолклору и народној ношњи има обележја о култу св. Саве кад је на пр. На капи често срмом извезен светосавски крст са словима (оцилима).

Кроз ову своју прошлост која је била врло мукотрпна православни су морали да претрпе

много да би очували своје православље. Један богат материјал из ове њихове мукотрпне историје пружио је у својој познатој студији „Папска курија и јужнословенске земље“ академик Јован

Радоњић. Паштровићи су често пута били предмет озбиљних студија многих наших научника и јавних радника док њихови суседи – спичани очекују да буду свестрано и научно обрађени.

Изворник: *Весник*, Орган Савеза Удружења православног свештенства ФНР Југославије, бр. 278, година XIII, 15. јануар 1961.

презвитер Петар Петровић

Прослава Светог Саве у Тивту

Тиват, 10. мај 2010.

Најмлађи град у Боки настао је на пространој заравни подно Врмца. На жалост, мало је писаних трагова о збивањима на овом локалитету у доба Немањића, Балшића, Црнојевића, Млечана, Француза и Аустријанаца. Но, када говоримо о граду Тивту, који израста у градско насеље тек крајем 19. вијека, изградњом Поморског арсенала 1889., неодвојиво говоримо о Михољској Превлаци која је била сједиште зетске митрополије од 13. до 15. вијека. Михољска Превлака која је била на судару двије цивилизације Истока и Запада била је и остала чувар историје града Тивта и тако не случајно највећег светитеља српског, Светог Саву, тиватска црква прославља, како на сам Савиндан 27. јануара, тако и 10. маја када се слави заједно са Превлачким Мученицима. Манастир Арханђела Михаила на Превлаци, био је и остао нит једног великог хришћанског континуитета још од доба Апостола.

Управо је Свети Сава, први архиепископ српски, у доба кризе бенедиктинског монаштва носилац духовне обнове у Боки, и то на темељима светогорског монашког предања.

Како је забиљежио византијски цар Константин VII Порфирогенит (913-959), Србе настањене на тлу Далмације као византијске савезнике покрестили су свештеници доведени из Рима у вријеме цара Ираклија (610-641).

Археолошка ископавања на Превлаци су показала да је исказ Цара Константина VII у основи тачан. Већ у VII вијеку Срби су били припадници Цркве у толиком броју да се може рећи да су први хришћански народ међу Словенима.

Пошто је постављен за архиепископа у Никеји 1219. год. Свети Сава уз помоћ свога брата Стефана Првовјенчаног успоставља архиепископију у Жичи и још десет епископија српског језика.

За успостављање архиепископије и међу њеним епископијама прве, славне Зетске епископије 1219-1220. Свети Сава бира Превлаку. У вријеме краља Стефана Првовјенчаног за сједиште Зетске епископије одређен је обновљени манастир Св. Арханђела Михаила на Превлаци. Први епископ био је Иларион један од најугледнијих монаха Хиландарских. Манастир је постао средиште свих дјелатности.

Године 1420. дококаторском обалом и градовима који се налазе на њеном тлу почињу да господаре Млечани. Осим которског дикстрита, Млетачка Република заузима и полуострво Луштицу у близини Тивта, као и острво Превлаку. Власништво над метохом постао је основни циљ которске властеле. Манастир је некада био многољудно мјесто и средином 15. вијека на овом мјесту се збио трагичан догађај. Комплетно тадашње манастирско братство је отровано, а народ мучки убијен од стране Млетака. О разарању манастира нема писаних података али се претпоставља да се збило око 1452. године, на дан прославе манастирске славе, Светог Арханђела Михаила. О страдању манастира најбоље свједочи приповијетка „Проклети Кам“ Стефана Митрова Љубише.

Под окриљем манастира Светог Архангела Михаила организован је збор православног народа старих Метоха познат под именом „Михољски збор“, који је код млетачких власти имао неку врсту аутономије. Поспјешујући оснивање иконописачке школе, одржавајући саборе, Михољски збор је преносио светосавски дух до данашњих дана.

Тиват, мала варош, постала је важна поморска војна база са све више православних војних лица, издјеглих Руса, православних радника у војно-техничкој установи „Арсенал“. Јавља се потреба за храмом и установљењем литургијског живота. На Савиндан 1931. године, у кући Андрије Бачановића, оформљен је одбор за градњу православног храма. Настали су велики проблеми око додјеле локације гдје би се будући храм налазио. Године 1939. свештеник Богобој Милошевић се укључује у Одбор за градњу храма и даје један нови замах у помоћи при изградњи храма.

У „Гласу Боке“ бр. 343 објављен је интересантан и важан чланак. Из чланка се види да је у недјељу 3. септембра 1939. год. у Соколском дому у Тивту одржана оснивачка сједница Мјесног одбора Светог Саве у Тивту. Овај одбор није имао директне везе са грађевинским одбором храма али је у много чему утицао на коначан исход добијања имена светитеља

коме је храм посвећен. 19. маја 1940. године Његово Високопреосвештенство Митрополит Црногорско-приморски Г. Јоаникије послјије одслужене Свете Литургије објелоданио је да ће храм у Тивту бити посвећен Светом Сави.

Дан постављања камена темеља био је 22. септембар. На Литургији, поменутог дана, коју је служио Митрополит Јоаникије и на којој је било присутно више од 5000 људи из читаве Боке одговарали су српско пјевачко друштво „Јединство“ из Котора и пјевачко друштво „Свети Сава“ из Херцег Новог. Народ је послјије Литургије кренуо у Литију која је кренула ка обали да дочека Патријарха Гаврила и која се након дочека упутила ка мјесту гдје ће бити подигнут храм пјевајући пригодне пјесме Светом Сави. Патријарх је положио камен темељац у који је постављена повеља а коју је прије постављања прочитао мајор Марко Ђидић. Послјије потписа Његове Светости Патријарха Гаврила повеља је стављена у крипту.

Када говоримо о прослави Светога Саве говоримо и о историји тиватског храма који је претрпио не мало мука да би имао данашњи изглед и сјај.

До почетка Другог свјетског рата црква је изграђена до самог крова.

Већ првих дана рата италијански окупатор бомбардовао је Тиват па и саму цркву. У вријеме окупације потпуно је стала градња храма. У току рата у више наврата градске власти су хтјеле да промијене намјену грађевине храма али уз интервенцију Митрополита Јоаникија код италијанских власти то им није успјело. Углавном, у вријеме рата храм није диран.

Послјије рата већину одборника на челу са Митрополитом Јоаникијем безбожни комунисти ликвидирају на најсвирепији начин. Уз велика залагања и муку Храм је завршен 1966. године.

Храм је освештан у недјељу, 10. септембра 1967. године. Литургију је служио Његова Светост Патријарх Српски Г. Герман са Митрополитом Црногорско-приморским г. Данилом и Преосвећеним

Епископима, Горњокарловачким г. Симеоном и Далматинским г. Стефаном.

Програм свечаности:

1. Субота 09.09. Бденије у храму Св. Саве Служи и проповједа Њ. Преосвештенство еп. Господин Симеон

2. Недјеља: Дочек Високих црквених Достојанственика у храму Светог Саве у 07.30 часова. Одмах слиједи освећење храма па архијејска Литургија

3. Вечерња са концертом у 17 часова

4. По завршетку програма испраћај уважених гостију.

Свештеник Богодој Милошевић добио је напрсни крст, а свештеник Данило Мештровић је похваљен за рад на остварењу овог за све православне радосног чина.

Све вријеме до Савиндана 1993. трајала је борба свештеника са комунистичким тоталитарним системом да се сачува Светосавље и да мученички храм Св. Саве сија у оку сваке православне душе на радост и понос Тивта. Свештеник Ранко Лончар уз помоћ г-Ђорђа Вуковића и г-ђе Марије Ковачевић оформио је хор који је бројао око 30 пјевача који су својим пјевањем привлачили велики број вјерника.

Сама прослава храмовне славе Св. Саве је била свечана. Послије Литургије дјеца су говорила пјесме посвећене светитељу српском што и данас чине на овај велики дан. Од самог освећења цркве па до данашњих дана ученици вјеронауке организују посебну Дјечију Светосавску академију. Академија се одржава у цркви гдје након одслужене Литургије ученици вјеронауке учествују са пјесмама и рецитацијама. Посљедњих година прославу увеличава и дјечји хор Свети Превлачки Мученици при храму Светог Саве.

Установљење Светосавске академије 10. маја

Када су се 1996. пројавиле мошти Светих Превлачких Мученика цијела Бока је добила нове

угоднике, ученике и чуваре Светосавља и молитвенике пред Престолом Господњим.

Пет вјекова мошти Светитеља и Мученика Превлачких почивале су тихо док нам се нису чудесно показале по великој милости Божијој. Истина која је вјековима скривана од јавности пројавила се преко њих.

Наравно, одмах се родила потреба да се нераскидива веза Светог Саве и Превлачких Мученика као и нераскидива веза Превлаке и града Тивта споје и у богослужбеном животу цркве.

Благословом Његовог Високопреосвештенства Митрополита Црногорско-приморског г. Амфилохија 2001, а на иницијативу Братства Православне омладине, и залагањем свештеника тиватске парохије установљена је литија која би свечано ходила градом 10. маја на дан спомена спаљивања моштију Светог Саве на Врачару и у спомен страдања Превлачких Мученика. Десетог маја 2001. године почела је свечана тиватска прослава Светог Саве која је само продужетак оне прославе од 27. јануара и продужетак вјековног слављења угодника Божијег. Ова прослава почела је богослужењем и литургијским слављем у манастиру Арханђела Михаила на Превлаци одакле се кренуло са моштима Превлачких Мученика и уз помоћ војног брода мошти су превезене до обале града Тивта гдје су свечано ношене градским улицама све до храма Светог Саве. Велики број вјерника тиватске парохије је уз црквене пјесме дочекивао ове Свете угоднике и ученике Св. Саве и заједно са њима као непроцјењивим бисером молили се Господу за спас нашег рода. Послије свечане вечерње службе у „Дому војске“ одржана је свечана Академија у част Светог Саве и Превлачких Мученика.

Манифестација је носила слоган „У свјетлости Христовог Васкрсења Бокељи Светом Сави и Превлачким мученицима“. Предлог да академија буде замишљена као сабор православних хорова Боке потекла је од пароха тиватских протојереја Боривоја Косовића и јереја Саве Денде као и которског ђакона Михајла Лазаревића, тада већ диригента хора Српског пјевачког друштва „Јединство“ из

Котора. Сваке године, од тада, 10. мај бива дан свечане прославе Светог Саве. На академији су присутни сви хорови Боке као и пјевачка друштва. Славље увеличавају глумци, рецитатори, музичке групе као и сами солисти инструменталисти. Ова прослава јесте сабор светитеља Саве и Његових наслједника мученика и страдалника са свим православним Бокељима који га славе и величају и који не дају да се затре и заборави све што нам је овај угодник Божији даривао а то је највише што иједан народ може пожељети.

Литература

- Јанковић Ђорђе, *Жива ризница*, Београд, Завичајни музеј Херцег Нови, 2000.
- Јанковић Милица, *Зетска митрополија на Превлаци у 15. веку*, Београд, Завичајни музеј Херцег Нови, 2000.
- Костић Васко, *Светосавска озареност невјесте Јаграна*, Култ Светог Саве у Боки, Нови Сад, Библиотека Одглас, 1999.
- Костић Васко, *Храм Светио Саве у Тившу*, Београд, Стручна књига, 1997.
- Липовац Јоаникије, *Култи Светио Саве у Боки, Древнохришћанско наслеђе у Црној Гори*, Цетиње-Београд, Светигора, 2010.

Жарко Лековић
Историјски институт, Подгорица

Светосавска традиција у Дробњаку

Бројне генерације монаха су бирајући Христов пут и пут Светога Саве изабрали пут љубави: моралан, частан, храбар и достојанствен и слиједили су га и у најтежим временима. Добровољно су се подвргавали тешким условима живота, проводили вријеме у посту и молитвама, али се често бавили и књижевном дјелатношћу.

Због свог живота пуног одрицања монаси увијек спремни на подвиг и жртву, уживали су велики углед. Били су бољи од просјечног и по правилу најбољи људи у крају из кога су долазили, из најбољих кућа. Обични људи овог краја такође су били побожни, свагда спремни на жртву, подносили су трпљиво тешке ударце судбине. И онда кад би им невјерници срушили цркву, уздајући се у Бога, имали су небо за цркву, а у својој души Христа насликаног и сазнање да су богатији од најбогатијих, јер им је Бог одредио да буду чувари свете вјере Христове у најтежим временима, када су и са оружјем нападани у својој цркви.

Поучавани светосавским ријечима, излазећи из својих манастира свом снагом свог духовног бића

на позорницу историје, Дробњаци су схватали да својом прошлошћу, традицијама, духом и дотле стеченим вриједностима културе припадају источном, а не западном Хришћанству и да им је природни хришћански савезник увијек био на истоку.

Знали су Дробњаци и у најтежим временима да ће Православна црква опстати, јер јој је чврсте организационе, правне и материјалне темеље који су јој омогућили вишевијековни успјешан рад и развој, поставио Св. Сава, просветитељ српски, српски зато што је национална тенденција, која је тако рано у средњем вијеку била иначе необична, у раду Св. Саве потпуно видљива.

Приклањање Царству небеском и хришћанској визији свијета, борба за слободу и одбрану Хришћанства, велика оданост своме народу и цркви, која је као непресушан извор напајала све људе, доводили су до тога да су црквени празници у прошлости светковани и прослављани на најсвечанији начин и када су манастири били у развалинама. Тада се сакупљала велика маса побожног народа да се под ведрим небом помоли Богу да им даде здравља,

душевне и тјелесне снаге, братске слоге и љубави, држећи се чврсто Господњих заповијести. Долазили су на света мјеста јер је у њима присутна свемогућа сила Господња, долазили да се светим дахом освјеже, да се крепки и духовно нахрањени врате својим домовима, с вјером у Бога и спознајом о исправности своје намјере.

Шум дрвећа и птичји гласови, чисти и мирисни ваздух, пиће из камене горске слатке воде којом гашаху жеђ чинили су их да буду узвишени над земљом. До 1875. године увијек би се велики народ опремио и у своје свечано одијело обукао, па би се прикупили и дошли на конак испод самог Дурмитора и Савина Кука у очи Илина-дне. На Илин-дан би с конака кренули неки од пола ноћи и сви прије но сване, те би за јутра изишли на Савин Кук и код Савине воде.

Овдје би по цијели дан било коло, пјевање, играње и пуцање кумбура. Изнијело би се доста пића, а јело би свака за себе понио. Ова прослава у име Савиног изласка на Дурмитор би се обављала на сами његов дан, али је због сурове климе одложена за Илин дан кад је најтоплије вријеме. Од 1875. године од кад је подигнута Саборна црква на Жабљаку, свака на Илиндан иде цркви, а на Кук Св. Саве не иде нико. Савин Кук се налази на врху гордога Дурмитора, на висини од 2.312 метара, гдје се налази и „Савина вода“. Народ вјерује у чудотворну моћ Савине воде и употребљава је као лијек од очних болести. То је највиши извор у кречњаку за који се у свијету зна.

У самоме Дурмитору налази се „Језеро Светога Саве“.

У подножју Дурмитора, на сјеверној страни лежи Црно језеро. Са сваке је стране опкољено дебелим гором смрчевом и јеловом. У њему нема шевара ни другог биља, као што нема ни рибе ни друге никакве животиње. Мјештани су још током XIX вијека више пута по мноштво разне живе рибе убацивали у ово језеро не би ли се расплодиле у њему, али су их кроз неколико сати гледали гдје по њему пливају мртве. У народу о том језеру постоји ова прича:

До доба Св. Саве (Растка) на мјесту овога језера била је једна равна пољана, на којој је био манастир. Једном се одлучи Св. Сава да изађе на Језера и на Дурмитор. Кад је дошао на Језера пође на конак да ноћи у манастиру, гдје заиста и заноћи са једним slugом. Калуђери овог манастира нијесу знали ко је он ни одакле је. У разговору с њим примијете да је веома побожан и просвијећен, па се почну домишљати како да га исмију и да му се изругају. Преко ноћи закољу једног свог кокота, па га заклана ставе у ствари Св. Саве. Ујутро кад је Св. Сава кретао да пође на Дурмитор калуђери почну викати: „Ђе нам је онај велики кокот те нам јутрос не поје“. Обиједне Св. Саву да га је украо, те почну претурати његове ствари у којима га и нађу. Тад рекну: „Стога наш кокот јутрос не пјева“. Св. Сава рече: „Да Бог да он пјевао и у будуће, а ви више нигда не пјевали“. По томе им плати кокота колико су они сами захтијевали, па продужи свој пут на Дурмитор. Кад је изашао на један врх у источном дијелу Дурмитора, ту почине и мало поспава. Затим ће рећи свом slugи: „Изиди и погледај доље к манастиру, види ли се што“. Овај пошто је погледао, рече да се не види ништа, до што је сву манастирску пољану магла притисла. Мало након тога му нареди и други пут да погледа к манастиру, а по повратку овај рече: „Ђе је била пољана и манастир, сад се све у воду претворило, по води се врте и пливају калуђерске капе, друго се ништа живо не види“. Потом Св. Сава устане и Богу се помоли, па сједне обједовати хљеба и лука, од лука проспе мрве које је благословио, те народ каже да се од тих мрва лука умножио лук по Дурмитору. Пошто је по обједу ожеднио, нађе мало воде у стијени у једној каменици, одакле се напоји и ову каменицу благослови. И дан данас у њој има воде и то свагда једнако, нити кад у њој мањка нити кад прелијева.

Овај врх на који се прича да је излазио Св. Сава, зове се Савов или Савин Кук, а вода у Каменеачи: Савина вода.

Ово мјесто наш народ држи као светилиште. Поред бистрога извора налази се мали ледињак,

подијељен на врсте, које народ зове „Лије“, и вели да је ту Свети Сава садио лук.

Међу бројним травкама на Дурмитору налазе се и оба дивља лука, мрки и бијели. Њихов укус се не разликује од домаћег питомог лука, осим што су главице и једног и другог мање, као и чесна код бијелога, и танка опница њихова је нешто дебља и дрвенастија него код питомога. Овај нам лук свједочи да њихов род може поднијети и најсуровије поднебље. Народ тамошњи прича да је овај лук од онда кад је Св. Сава излазио на Дурмитор и обједовао лук и хљеб, затим мрве од њих просуо и благословио, па се овај лук од тих мрва умножио.

Овај лук и неке друге травке, које одају од себе веома јак мирис, су разлог да се по укусу и мирису може и познати сир и скоруп који је купљен на самом Дурмитору, с тим да стока није с других страна траву окушавала. И овај је скоруп маснији од другог скорупа.

У другој причи, која је слична овој првој стоји: „Кад је Свети Сава ходио по земљи, дође под Дурмитор, гдје се налазио велики и богати манастир Светог Саве. Законачи код калуђера. Ови га лијепо угосте. Но калуђерима буде противно што их надмудри овај калуђер у разговорима о Богу, те му чисто позавиде и стану се довијати како да му се освете. Свети Сава се пробуди у зору и похвали им пјевца како је дивно кукуријекао, и замоли их да би му га поклонили. Калуђери му одбију молбу, па држе боље ухвате кокота, закољу га и метну у бисаге Св. Саве.

Пошто се Св. Сава опростио с калуђерима и одмакао неколико, потрчи један калуђер за њим и рече: „Оче Сава, ти нам украде кокот.“ Свети, слава му и милост, оста забезекнут и одрицаше клевете калуђерске, но овај му ухвати коња и скиде бисаге, па их поче преметати, пошто нађе подметнутог кокота рече: „Ево како нијеси!“ Свети Сава се наљути и рече: „Хајде, да Бог да се прометнуло Црно језеро ће је манастир, и вама био вјечни стан у њему!“ Тако се и догодило. Народ прича да су се до скоро у језеру могли замотрити зидови од манастира.“

Пишући о томе како је настало Црно језеро на Језерима под Дурмитором Ровински каже да то језеро у себи има нешто тајанствено, у њему нема никаквог живота, ни једне лађе, ни водене птице. Чак ни рибе у њему нема. Због сујевјерног страха у њему се нико не купа, нити ко по њему плови у чамцу. И не треба се чудити што је управо с овим језером народна машта сјединила тужно предање о некадашњем манастиру, који је нестао због тога што га је проклео Свети Сава. Манастир је био велики и богат, и у њему је било много свештеника који су живјећи у богатству заборавили Бога. Нису хранили народ кад је гладовао, као што су то чинили други манастири. Нису примали без плаћања никог са стране, а сами су живјели у обиљу и раскоши.

Једном дође неки путник, рекло би се монах, и с њим два ђака (ученици, искушеници). Замоли он да преноће у манастиру, они му одговоре: „Ми те можемо пустити, али само ако имаш чиме платити?“ — Платићу, одговори он, и пустише га.

Припремише вечеру, поједоше путници и одоше да спавају. Кад је прије зоре запијевао пијетао, тако се допао госту да он хтједе да га купи од монаха. Ујутро, кад су устали, он упита колико треба да плати за преноћиште и вечеру. Монаси затражише неку велику суму. Путник извади новчаник пун златника, без поговора плати и поче молити да му продају пијетла који му се допао због свог пјевања и због лијепог изгледа.

„То не можемо учинити — одговори игуман, јер нас буди на јутрење и с њим се не плашимо да ћемо преспавати, а боље да вам дамо да нешто поједете успут.“ И узео од њих торбицу, коју он потом донесе натраг пуну неке хране и путници одоше.

Нису успјели да оду далеко од манастира, кад за њима ето потјере. Достигоше их монаси и зауставише са ријечима: „Нестао нам је пјетао а нико осим вас није га узео.“ Путници су се правдали, затим су им дали торбицу да је прегледају, у којој монаси нађоше закланог пијетла, којег су они, наравно, и подметнули. „А, тако ви за гостопримство крадете!“ — повикаше на њих монаси.

Опирати се било је узалудно, зато што је доказ био очигледан, и још у туђем мјесту.

„Но нема се куд, рече Св. Сава (он је био тај путник), узмите за то шта хоћете.“

Они од њега узеше читав новчаник са златом и весело кренуше кући, а Сава за њима изрече своје проклетство.

Не прође много, он рече ђацима: „Окрените се назад и реците шта сте видјели.“ Окренуше се. „Видимо манастир и дијеле цркве са звоницима, а њему се приближавају монаси на коњима“, одговорише они. Прође још мало: рече им опет Сава да погледају, а тамо не видјеше ни манастира, ни цркве, и на том мјесту прошири се језеро.

Тако је нестао манастир, а на том мјесту настало је језеро без дна, вода у њему је мртва и због тога у њему не може живјети риба нити ишта живо. Али на велике празнике када треба да буде јутрење из дубине се чује пјетлово пјевање и звоњава звона, а понекад се може чути и како пјевају у цркви.

На том истом мјесту, од главног гребена истиче се висока коса која затвара језеро са источне стране и њен врх назива се Савин кук, такође по имену Светог Саве, који је туда ишао са својим ђацима. На овом врху постоји и извор, назван Савина вода, који је Свети Сава открио да би утолио жеђ ђацима, а да би их нахранио пронашао је траву која се и сада назива Савин лук.

На Савином куку, према Ровинском, раније се окупљао народ из свих крајева Дробњака, а често и из Пиве, на 15–ти август. Окупљали су се с вечера, проводили су ту цијелу ноћ и, ухвативши први моменат рађања сунца журили да се умију водом из оног вреоцета и пили је, а затим се препуштали обичној у таквим случајевима разоноди и играма, пјесми, пуцању у циљ, јелу, тим више што је то био месојеђе послије двонедељног Успенског поста. Он даље пише да се сада та скупштина одржава на Жабљаку, гдје се налази црква Богородичног успења, која је изгубила свој пријашњи карактер и лепоту.

Ровински на крају закључује да таквих прича о Св. Сави у различитим мјестима Црне Горе је много.

Слично предање је забиљежио и Светозар Томић. Према њему о Црном језеру у народу има много прича, а међу њима је ова најомиљенија и најпопуларнија. Веле да је ту био манастир, па у њега дошао Св. Сава на конак. У јутру кад је Св. Сава пошао из манастира ђаци му подметну једнога петла у бисаге. Калуђери врате Св. Саву, нађу му петла у бисагама и обеде га да га је украо. Св. Сава се наљути, прокуне их, те и калуђер и манастир пропадну и на томе месту постане језеро, а онај певац оживи и остане у језеру где и сада кукуриче.

Још народ прича да у језеру има крилат коњ од кога је постао коњ војводе Момчила — Јабучило. Св. Сава је продужио пут на Дурмитор и кад је био на Савином Куку ожедни, а како није било воде, удари штапом у камен, вода протече те отуда Савин кук и Савина вода.

У сваком случају, на Савином куку на Дурмитору тече мала чесма коју зову „Савина вода“. Према традицији која и данас живи код људи овог краја тај извор је Св. Сава измолио од Бога, када су он или ђак му ожеднели. Што се тиче Момчиловог крилатог Јабучила, народ приповиједа да је он из Вражјег језера.

И. С. Иванчевић је по народном приповиједању написао „Језеро Св. Саве“, које се разликује од претходних. По њему „на сјеверо – источној страни Дурмитора лежи језеро просвјетитеља српског Св. Саве“. То је језеро страшно дубоко. Кад инсан гледа у њ, изгледа црно, па с тога га тамошњи становници и зову „црним језером“.

Приступ је њему тако рећи немогућ, јер је са свих страна тако дубоко да се не може утврдити на ком је мјесту дубље или плиће. Додуше, има на једном мјесту гдје се мало прићи може, али и тај једини приступ јако је незгодан.

Народ приповиједа о постанку тога језера отприлике овако:

„Кад је просвјетитељ српски Св. Сава путовао по источној Херцеговини, обично у просјачким хаљинама, омркне у једном селу (ту баш гдје је сад језеро), питаше на многим мјестима би ли могао преноћити, али баш ни једна душа не нађе се да српског просвјетитеља на конак прими.

Кад је био већ изашао на крај села, угледа пред једном кућом свештеника и тад се Св. Сава обвесели и помисли у себи: „Бели ће ме он на конак примити. Добро вече оче духовниче!“ назове му Св. Сава. „Добра ви срећа“, одговори му свештеник, који у себи мишљаше: „Еј, ово мора бити неки светац, јер му је цијело обличје светачко.“ Духовник се није збиља у својим мислима преварио.

Код њега Св. Сава преноћи, сјутра дан благодари свештенику и рече му да се пресели из овог села у које друго, што духовник драге воље учини, а Св. Сава прокуне то село и цијело село претвори се у језеро, које се зове „језеро Св. Саве“ или како га још народ и црним језером зове“.

Према народној традицији то се језеро зове и „Гаваново“. Некад су на том мјесту били дворови богатог Гавана, који је имао силно благо и стоку. Један пут дође Св. Сава к њему, а он баш остригао овце, па скупља вуну са слугама. Чим је угледао просјака Гаван се сакрије у вуну а слугама каже, ако просјак заиште вуне, да кажу — нема господара, а они као млађи, не смију му ни длаке дати. Знајући шта је Гаван учинио, Св. Сава прекрсти шљаком и завиче: „Излази међеде у гору!“, и тако је, држи народ постао међед. Затим се св. Сава упуту Гавановој кући и заиште конак, а од куће га одбију. Он онда дотакне жену шљаком, викнувши: „Излази јеверице у гору!“, и тако постаде јеверица. Затим се Св. Сава упуту у једну колибицу, гдје је живјела једна слушкиња богатог Гавана која је имала неколико дјечице, а хранила их је овако: кад би скувала хљеб код Гавана, дошла би кући тјештавних руку, па би их у суду сапрала и то је давала дјечи за храну, а дјеца напредна к'о наљевци.

Запази то Гаванова жена, па јој не дадне више ићи тјештавних руку — већ је морала најприје да их опере, па онда да иде кући. Кад дође кући, дјеца се

склептају око матере, а она немајући ништа да им да узме балеге, начини као погачу и запреће под сач. У тај мах рупи Св. Сава на врата и заиште конака. Жена га лијепо прими. Св. Сава заиште што да једе, а жена стане сажимати раменима, док Св. Сава повика: „Вади ону погачу испод сачице!“ Жена се снебиваше и сажимаше раменима, а Св. Сава макну шљаком сачицу, док се указа погача, никада боља. Зачуди се жена, узме погачу и раздијели дјеци, а Св. Сава јој рече: „Узми коња па хајде докле год коњ сам не стане — немој се заустављати, а гдје стане коњ, ту гради себи стан. Још кажи чобанима, да оду кући Гавановој, и нек ништа не узимају до ли торбице што висе у кући!“ Жена послуша и чобани узму торбице и изађу на брдо, а кад тамо, у торбицама њихов најам, ни пара више ни мање. Онда Св. Сава прекрсти шљаком, а од дворова створи се језеро. Жена се сјети да је заборавила узети своје гребене, а кад погледа, гребени јој пливају по врх воде и она их извади. Тако је постало то језеро, а људи веле да сваке године на тај дан вода заклокће и пијетао запјева у њему. Жена крене одагле, и на коме мјесту стаде коњ, ту се настане, а то назове Коњиц — који је и данас ту.

Сличних прича са јасним моралним поукама о Светом Сави који се придржавао Божијих заповијести заиста је много. Да је отето и проклето и да су клетве биле веома моћне, говори и прича везана за Брашње (Брашњи, Деспоти, Даниловићи, Игњатовићи, Пољаци из мјеста Бадине, Звјезд, Обарде, Врбово, Тоци, Љељеница, Бијело Поље, Србија). За њих се прича да их је Св. Сава проклео, те се сада дуже не могу скрасити на једном мјесту. Тако, путујући Св. Сава сврати код некаква Брашња на конак, ујутру кад је хтио полазити зачује пијетла гдје пјева, па рекне да је то благословена птица. Продуживши пут даље, кад стигне на Савин Лакат, ту га сустигну Брашњи који су му раније подметнули пијетла, пошто су га најприје заклали, и рекну му да им је он украо ону „благословену птицу“. Св. Сава одговори да није, и на њихово захтијевање допусти да га претресу. Они пијетла нађу у торби, и стану га диједити, а овај их на то прокуне.

За Брашне се прича да су били на Косову, али кад су доцније Турци наишли на ове крајеве, они су им се без икаква отпора предали. Због тога, а и због неких других услуга, султан их је ослободио од данка и дао им и царску ираду на то. Наравно да се ово није задуго одржало. А Турци не само што су им доцније наметнули данак, него су им и земљу преотели. Турци су им много касније, за вријеме I српског устанка преотели земљу и у Бијелом Пољу.

Сат пута од Црнога језера налази се Рибље језеро, за које се прича ово:

Свети Сава отпочинуо код извора Срнидалице у Језерима, и ту са својим ђаком сио да руча. Пред њима је било језеро, па ђак рече: „Лијепог језера, још да има у њему рибе!“ Тада Свети Сава, који је имао за ручак рибе, узме једну којој је била отпала доња рилица и баци је у језеро и благослови. Од тада се ово језеро зове рибље, и пуно је рибе, и свакој је краћа доња губица од горње.

Приповиједа се и то да је на мјесту гдје је сада Рибље језеро био извор, па кад је доходио Свети Сава, да га је претворио у језеро и бацио печене рибе у њега којима су биле отпале доње риле, па да су те рибе оживјеле, и данас да им је мање доње рило од горњег.

Код овога су језера излазили паше Селмановићи да љетују и да лове рибу, па пошто их је било тешко дочекивати, то су Дробњаци језеро засули дрвима.

Осим ових легенди остао је сачуван и народни припјев:

„Богу фала и светоме Луци
на Мљетичку погидбоше Турци,
Богу фала и Светоме Саву
Платисмо им под Борову главу!“

Мљетичак је крваво раздојиште на ком су 1840. године, 23. септембра, Дробњаци погубили гласовитога Смаил-агу Ченгића, а Борова глава је мјесто гдје је на Савин-дан следеће године Дедага Ченгић погубио 70 Срба, светећи свога бабу Ченгић Смаил-агу.

Вјеровало се и да ће се оној дјевојци која оде на Савину воду остварити жеља да се уда. Како се остварење ове жеље није испунило свакој од њих,

сачувала се и дјевојачка изрека: „Мој залудњи оду на Савину воду“.

У периоду вишевијековног робовања под Турцима манастири у Дробњаку били су духовни центри и мјеста састанака са којих се разносило српство, словенство и светосавска вјера, што су и до данас остали. Народ се чешће скупљао и зборовао око својих цркава и манастира, јер су му цркве и манастири постали једини бранич вјере и народности. Светосавље и косовско опредјељење су и основа духовног живота. Свети Сава је унио склад у односима немањићке цркве и државе, а уска повезаност цркве и државе, народа и цркве, моћна духовна повезаност створила је и јаку свијест и изграђивала душу српског народа кроз вијекове. Свети Сава је духовно објединио и измирио српски род и укорије нио га у православној вјери. Није било истинитијих и судбоноснијих српских ријечи кроз цијелу српску историју од оних које је изговорио Свети Сава. Те ријечи су надахнуле наш народ, приближиле га Богу, утемељиле у њему духовност, осветиле га на његовом путу у вјечност и помогле да побиједи тугу и потиштеност, уочи подвале и изабере истину мјесто лажи. Светосавље је значило и правилну примјену Христове науке у живот, оплемењивање народне душе Христовим духом, довођење љубави према српству у хармонију са Хришћанством, уткивање у народну душу јеванђељског смисла живота, стављање правде и правичности као приоритета у стремљењу сваког Србина. Хиландар је сматран расадником српске културе и писмености захваљујући посебном статусу који је под турским властима уопште уживала Света Гора.

Свети Сава је национализацијом цркве усадио тадашњу источно-хришћанску културу у дубоке народне слојеве.

Међу Дробњацима, нарочито после спаљивања моштију Светог Саве, устанички покрет наилази на велики одзив. Крајем 1596. године Дробњаци су у устанку на чијем је челу никшићки војвода Грдан, али их је 1597. године код Гацка потукао Дервишбег. Међутим, већ 1605. године на Ђурђевдан Дробњаци

су потукли Турке у Буковици, али су Турци тог љета нагнали Дробњаке на покорност, а војводу Ивана је погубио пљеваљски паша Татаран у септембру исте године. Због ове побједе, али и све већег прогона оних који поштују Светог Саву, Дробњаци од 1605. године као завјетни дан узму Ђурђев дан, који до тад није био слава свакоме Дробњаку. Они су ријешили да се убратстве и да сви славе Ђурђевдан, али се овај завјет није могао одржати, па су га обично натурали познијим досељеницима.

Пошто су по племенској одлуци узели Светог Ђорђија за славу (крсно име), Пошћењани и Дужани Светог Саву окренуше за преславу (прислужбу). Пошћење су основали Абазовићи и од њих је у селу било 17 презимена. Доселили су се из мјеста Погана у Рудинама, а населили су Пошћење, Дужи, Комарницу и Дубровско. Дужани су од истог братства од кога су и Пошћењани. У селу су четири презимена: Маловићи, Мемедовићи, Вилотијевићи и Ђеранићи. Дужани и Пошћењани сви славе Светог Саву, архиепископа српског.

У извјештају комесарског секретара из Рагузе од 2. новембра 1869. године за Дробњак се каже да се већи дио налази у Црној Гори и да у селима постоји по једна црква: у селу Дужи посвећена Светом Сави, у Тепцима светом Николају, у Дубровском светом Георгију и у Комарници светом Јовану Претечи. Све четири цркве су недавно разорене и разграбљене (опљачкане) од стране Турака. Значајно је истаћи да се у овом руском документу наводи да је црква у Дужима посвећена Светом Сави (Св. Саввѣ), док се у највећем броју докумената говори да је иста посвећена светом Архангелу Михаилу. У литератури постоји и податак да је храм Светог Саве српског у Дужима подигнут и обновљен 1904. године на темељима цркве светог Архангела Михаила са почетка 18. вијека.

Од исељених Дробњака у областима Колубара и Подгорина Драгојевићи у селу Робаје су од братства Маловића. С њима су у сродству Савићи и Маријићи у овом селу, Јовановићи у Мратишићу и Текићи у Кључу. Славе св. Ђорђа, а преслављали су Светог Саву.

У Ваљевској Тамнави у Паљусима испитивач Љуба Павловић је нашао Абазовиће, поријеклом из Дробњака. Славили су Светог Саву, баш као и Радуловићи у истом селу, такође поријеклом из Дробњака.

Испитујући поријекло породица у планинским крајевима околине Сарајева сазнали смо за ове породице старином из Дробњака и то на Гласинцу: Абазовићи, Коњокрадићи, Пајевићи и Мемедовићи сви од Абазовића и сви славе Светог Саву.

Грдељевићи у Херцеговини су из Дробњака. Дошли „због муке и невоље љуте“. Славе Ђурђевдан, а прислужују Савин-дан.

Врло је интересантна група братстава: Слијепчевићи, Старовићи, Поповићи, Давидовићи у Самобору код Гацка, који славе Светог Саву, врло ријетку крсну славу. Дедијер је навео да су старином од Пиве, да су у родству са Мусићем Стеваном, који је био на Косову и са братством Маловића у Пошћењу. Даљим испитивањем сазнало се да су од дробњачког Пошћења. Из Самобора су се расељавали по Босни. Од Слијепчевића су Рашовићи из Бјелине и Пустољана код Невесиња, а има их у Нахареу код Сарајева. Од њих су и Бајовићи у Лопарама. Слијепчевића има и у крајевима манастира Папраће. Од Давидовића је јака трговачка кућа Докића у Мостару. Од њих или од Поповића су Дучићи из Ужица. Од Старовића су Старовићи и Кујунџићи у долини Спрече у тузланској области. Угледне трговачке породице у Сарајеву Јефтановићи од Поповића и Деспићи од Слијепчевића су из Самобора. Вјероватно да је и породица војводе Петра Бојовића од огранака ових братстава, а на то нас упућује и његова ријетка слава Савин дан.

Самоборани код Гацка су знали да њихови братственици под Дурмитором славе сви Савин-дан, а прислужују Ђурђев-дан. Самоборани нису прислуживали Ђурђев-дан, али су њихови стари говорили „да би било право да га и они прислужују“, као и они у старини њиховој.

Дробњачко становништво насељавало се у већим или мањим скупинама у више села на подручју

Јабланичког и Косаничког среза. Ти досељеници формирали су и потпуно нова насеља, као што је село Савинац код Бојника у Пустој Реци. Ту су се населили Маловићи, Ђеранићи, Тешовићи, Грбовићи, Васовићи, Павићевићи и друге дробњачке породице. Село је добило име по Светом Сави, крсној слави Дужана и Пошћењана, којих је било највише међу досељеницима у том селу.

У Дробњаку је јако развијан култ Светог Саве и током XIX вијека и о њему су се причале многе интересантне приче. У манастирима је његовано морално васпитање, а морал је код старих Дробњака битно утицао на њихово понашање и учвршћивао је њихову етику. Вук Караџић је веома лијепо уочио овај вјерски, друштвени, културни и национални значај манастира пред Први српски устанак, наводећи како „они су до данас били прави и једини стубови и чувари закона ришћанскога и имена Српскога“. Уосталом, Дробњаци су кроз вијекове успјели да сачувају и свој чисто српски назив, старе српске обичаје, патријархални живот и племенске особине.

Дан српског просветитеља Саве у Дробњаку је прослављан од стране побожног народа, нарочито свечано у овдашњим школама. Био је ово дан славе, радости и весеља, тврде вјере у овог српског Просветитеља, под хладним врховима Дурмитора окићеног са свих страна студеним леденицама. Учитељи су сматрани чуварима светог аманета Саве Немањића. Школа језерска је посједовала икону Светог Саве — дар школи од књаза Николе. И основна школа у Шавнику је у школској 1896/97. години добила на дар од књаза Николе „врло дивну икону Св. Саве Српског“.

Светосавске свечаности су одржаване сваке године. У Боану је на Савиндан 1904. године присутног народа оба пола било отприлике 600–700, а у Језерима 1890. године око 200 душа.

Свети Сава је прослављан на најсвечанији начин. Рано ујутро варошице су имале свечани изглед. Цијело грађанство са чиновништвом и велики број сељака из околине у свечаном руху дола-

зио је пред школу, одакле је са учитељима и ђацима полазио у цркву на свету Литургију да престоји службу Божију. После богослужења, грађанство је опет долазило у школу која би била окићена и спремна за свечаност. У сали спремној за свечаност вршено је водоосвећење и сечење славског колача. Ђачки хор би затим пјевао Химну Светом Сави и учитељ или управник школе би поздравио госте са једним лијепим говором о Светом Сави. Рецитатори би затим изводили свој програм и ђаци би опет у хору пјевали пјесме. На крају би се начелник среза или предсједник општине захвалио домаћину славе и учитељима на дочеку. Сиромашним ђацима се помагало у прилозима, а потом би се изабрао домаћин славе за идућу годину. Приликом свечаног прослављања Светог Саве одржаван је и родитељски скуп, а свечаности су трајале до саме ноћи. После свршеног програма трпезу са јелом и пићем су припремали сељани.

На прослави Светог Саве 1904. године Шаранци су прикупили добровољних прилога близу 600 круна, што у новцу а што у „другоме живоме малу“. Прилози су утрошени за велику и темељну оправку цркве шараначке у Кршу.

Прослава Светог Саве настављена је и између два свјетска рата. Према писању црногорских листова Народне ријечи, Црне Горе, Слободне мисли, Боке, Зете, Пастира и других Свети Сава је редовно прослављан у Црној Гори у међуратном периоду (1918–1941), све до распада Краљевине Југославије. Организатори прославе су првенствено били, уз цркву, учитељи и културно-умјетничка друштва.

Након богоборачког времена народ је увидио да је обнављање вјере једини начин да опстанемо, срећемо се и напредујемо. Чврсто се држећи вјере Светог Саве, јереј Бранко Тапушковић је организовао одржавање Прве Светосавске академије после Другог свјетског рата 28. јануара 1998. године у сали биоскопа Дурмитор на Жабљаку. Светосавску бесједу одржао је проф. др Божидар Вуковић, док је у програму учествовао и црквени хор Свети Марко из Подгорице.

Од 2002. године Светосавске саборе на Дужима и у Пошћењу организују Митрополија црногорско-приморска и Епархија будимљанско-никшићка Српске православне цркве. Светосавским сабором братства Косовчића и почињу Светосавске свечаности у Црној Гори. Свечаност почиње Светом архијерејском Литургијом у цркви коју служи епископ будимљанско-никшићки Јоаникије са свештенством епархије. Затим се одржава Светосавска академија и на крају културно-забавни програм у којем учествују гуслари и глумци.

Око Светог Саве се окупљају братства која славе овог светитеља са подручја шавничке општине и то Абазовићи, Алексићи, Башовићи, Батизићи, Војиновићи, Радуловићи, Кочовићи, Дуковићи, Головићи, Ковијанићи, Пушеље, Сандићи, Симуновићи, Грбовићи, Вуковићи, Ђоровићи, Одовићи, Перишићи, Кадићи са Пошћења. Из шавничког села Дужи Светог Саву славе Мемедовићи, Пејовићи, Ђеранићи, Вилотијевићи, Павићевићи, Мандићи, Машићи, Маловићи, Барци и Барани. Окупљају се и они који потичу од старих Косовчића из херцеговачког села Самобор и то Давидовићи, Старовићи, Слијепчевићи и Поповићи као и исељени Коњевићи, Дробњаци и Миликићи. Приликом сабора на Дужима 2005. године породице Давидовић, Старовић, Слијепчевић и Поповић из Самобора приложиле су храму Светог Саве на Дужима крсташ-барјак, чиме су потврдили своје заједништво и љубав, као и то да граница између браће нема о чему нас је учио и Свети Сава духовно чедо и духовни отац српског народа који га походи и у најтежем времену да га чува, охрабрује и отвара му духовне очи.

Светосавска традиција у Дробњаку била је жива и јака као ријетко гдје. Она је помогла да се развије и очува национална свијест која је била покретач борбе за слободу и уједињење. Пут Светог Саве био је пут љубави, моралне чистоте, храбрости и достојанства.

У Дробњаку је развијан култ Светог Саве и о њему су се причале многе интересантне приче. У Дробњаку су о Светом Сави сачуване и бројне

легенде, народни припјевци, изреке. Предања сачувана у народу опомињу људе да избјегавају путеве који воде злу и утврђују вјеру Христову православну. О светитељевом вишевијековном присуству на овом простору говоре и називи посвећени Савином изласку на Дурмитор: Савин Кук, Савина вода, Језеро светог Саве, Савин лук.

Дробњаци су прослављали Светог Саву, који је и крсна слава Пошћењана и Дужана. Светосавске свечаности су одржаване сваке године. Дан српског просветитеља Саве у Дробњаку је прослављан од стране побожног народа, нарочито свечано у овдашњим школама. Био је ово дан славе, радости и весеља. Учитељи су сматрани чуварима светог амалета Саве Немањића.

Извори:

Архив Државног Музеја Цетиње, Приновљени рукописи; Државни Архив Црне Горе, Главно Школско Надзорништво; Архив Митрополије Црногорско Приморске, Консистирија Цетињска; Архив Србије, Збирка Андрије Лубурића.

Штампа:

Босанска Вила, Сарајево.
Глас Црногорца, Цетиње.
Оногошт, Никшић.

Литература:

Др Јован Ердељановић, *Сјара Црна Гора*, Подгорица, 1997.
Павел Аполонович Ровински, *Црна Гора*, Цетиње, том I, 1993. и том III, 1994.
Петар Мркоњић, *Средње Полимље и Пошарје*, Етнографски зборник, књига VI.
Светозар Томић, *Дробњак*, Београд, 1902.
Милан Карановић, *Исељени Дробњаци*, Сарајево, 1925, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини, XXXVII.
Жарко Лековић, *Дробњак 1850–1918*, Београд, 2009. (докторска дисертација).

III Обнова светосавских академија у Црној Гори 1992-2010

Митрополит Амфилохије Радовић

Светионик словенског југа -
Свети Сава и Црна Гора

Епископ Јоаникије Мићовић

Вјечити спомен Светог Саве

Богољуб Шијаковић

Свети Сава или О незаспуженом дару

Матија Бећковић

Црна Гора је очевина Светог Саве

Епископ Јован Пурит

Укрепи децу моју у благоверности

Вук Јеремић

Светосавско слово своме роду

Амфилохије Радовић
Архиепископ цетињски
Митрополит црногорско-приморски

Светионик словенског југа – Свети Сава и Црна Гора

Подгорица, 27. јануар 1992.

Постоје личности значајне за своје вријеме и за свој крај, за народ у коме су рођене. Постоје и оне које су значајне за своје мјесто и за свој народ, не само у времену у коме живе него и за сва времена. Постоје, међутим, и личности значајне за свој народ, за своје вријеме и за сва времена, али и за све народе, без обзира на расу и класу. Они су као хљеб којим се сви хране, као вода коју сви пију, као сунчева топлота којом се сви грију. Међу ове посљедње спада и Свети Сава, први српски архиепископ, оснивач помјесне Цркве српске, велики просвјетитељ српског и свих православних словенских народа.

Као што је први пшенични хљеб, храњив и укусан за онога који га је мијесио и пекао, али и за свакога ко од њега једе, тако и свеци типа Светог Саве својим животом и ријечима хране сроднике и ближње, народ у коме су рођени, али и све људе и све народе, жедне истинског знања и гладне истине и правде Божје, светости и врлине.

Свети Сава није само најзначајнија личност у српском народу 12. и 13. вијека. Он је светионик Словенског југа у тој преломној историјској епоси и

један од најзначајнијих личности тадашње хришћанске Европе. Својим просвјетитељским дјелом и путовањима спајао је Европу и Азију, обједињавао и надахњивао балканске хришћанске земље, источне и западне, али и успостављао изузетно значајне контакте, пророчког значаја, са исламским свијетом Истока. Зато, кад би наши Муслимани из Старе Рашке, данас званог Санџака, знали да је Багдадски калифа његовог времена поштовао Светог Саву као човјека Божјег, фасциниран његовом светитељском личношћу, не би се тако олако одрицали њега и његовог празника (као што неки међу њима, ако је вјеровати новинама, чине ових дана).

Но, није тема овог кратког записа тај свечовјечански значај Светог Саве. Овдје ће бити само укратко ријеч о његовој утканости у духовни, културни и народни живот древне Зете, односно Црне Горе, из ње и на њој израсле и створене.

Прво што је у том погледу значајно јесте чињеница да је он један од најсветијих и најсвјетлијих изданака земље Зете, односно Црне Горе. Рођен је у Рибници, ту је данас престоница Црне Горе, а са њим

и цијела светородна лоза Немањића. Зато никакво чудо што је он толико био везан за свој родни крај, у ужем и ширем значењу, вјековима надахњивао његовом личношћу и његовим дјелом.

Коријен слободарског духа

Друга чињеница је од далекосежног значаја за древну Зету и њено историјско обликовање, а од ње и кроз њу - за историјску судбину Црне Горе, јесте његово оснивање Зетске епископије, односно Митрополије на Превлаци код Тивта, у Манастиру Св. Архангела, у том од многих заборављеном али, без обзира на то, једном од најзначајнијих духовних и културних центара Зете и српских земаља уопште.

Управо на тој епископији, односно митрополији (од времена цара Душана - 1346.) заснована је самосталност Зете Немањића, Балшића и Црнојевића, а утолико више Црне Горе, у постцрнојевићком периоду, саобраћане око цетињских митрополита, нарочито оних из светородне породице Петровића.

Та светосавска епископија је у зетска времена, налазећи се између чекића и наковања, Рима и Цариграда, генијалним и богонадахнутим повратком Светог Саве изворном јерусалимском схватању Цркве, и утемељењу Жичке, односно Пећке архиепископије (Патријаршије) на њеним прадревним начелима, - очувала духовну, културну и националну самосталност и слободу народа коме је служила и који је својим духом васпитавала. Тако је светосавска духовна слобода постала коријен слободарског духа Црне Горе.

Утврдивши кирилометодијевско предање у Зетском приморју, Зетска светосавска митрополија је унијела народни језик у култ и културу самога народа и тиме га сачувала од увијек претеће му латинизације, попримивши у себе све што је здраво и плодносно у латинском предању од давнина присутном на овим просторима.

Из те вјековне светосавске традиције Зетске митрополије настала је и прва штампана књига Октоих

на Словенском југу као и све оно што је здраво и стваралачко у периодима Балшића и Црнојевића.

Период Св. Петра Цетињског и Петра II Петровића-Његоша, представља нови млаз и нову искру, моћну и снажну, избиљу из тог истог огња запаљеног руком Светог Саве на Превлаци.

Зато се не треба чудити да су и прве школе у Црној Гори прошлог вијека, од владике Рада до краља Николе, нарочито Богословско-учитељска, названа и првим црногорским универзитетом, не само биле светосавски усмјерене него и његоватељке култа Светог Саве, као свог заштитника и путоводитеља.

Светосавске прославе и школске славе његоване су у Црној Гори све до 1946. године када је нова атеистичка, зетско-црногорском тлу и духу туђа власт, укинула Светог Саву као школску славу.

Они који су били у школи 1946. године сјећају се те посљедње светосавске школске прославе са радошћу, али и са тугом. Са радошћу због незаборавног дјетињег доживљаја, а с тугом, јер је укидање Светог Саве у школи значило радикални заокрет у нашем цијелокупном образовању, заокрет са катастрофалним посљедицама.

Колијевка ћириличне културе

Није у питању само чињеница да је, полако али сигурно, тиме збрисана ћирилица из живота и културе Црне Горе, те вјековне колијевке ћириличне културе, којом је постала оно што је постала, и којом је опстала, него што је напореда са њом у својој бити угрожена сва та култура, а самим тим и оно што је Црну Гору уздигло на светозарне висине Ловћенског духа и етоса. Но, то је трагична тема јој ће се морати враћати увијек изнова сва будућа покољења.

Ми је овдје само начињемо и постављамо, свјесни стравичне раскрснице на којој су се нашли Црногорци оног тренутка када су светосавље и светопетровски етос замијенили брозоморном идеологијом која је ушла у све поре духовног, културног, политичког и национално-етичког живота новоцрногораца.

Велика је срећа и благослов Божји, а то је и трећа чињеница коју истичемо, што је дух Светог Саве дубоко уткан у душу и биће Црне Горе и Црногораца да никаква зараза, па ни ова звана брозомора, није била у стању, нити ће бити у стању да избрише те свештене струје светосавског етоса из народне душе, нити да их из ње истисне.

Навешћемо само понеки примјер присуства Светог Саве у народу и његовој души. Зар има неко друго мјесто или крај који је сачувао толико народних скаски и бајки о Светом Сави колико је то случај са Црном Гором и Херцеговином, Светог Саве дједовином?

Савин кук, Савино ждријело, Савина вода, Савин лук, Манастир Савина, Савино камење и путеви којима је ходио, највише су по Црној Гори расијани. Колико је храмова њему посвећено? Савин пост нигдје није толико поштован као у Црној Гори.

Ако не вјерујете, припитајте Ераковиће на Његушима, Дурмиторце, Зећане, Приморце, Херцеговце, све до Пријепоља и Милешева. Колико је тек свечара по Приморју, Бањанима, Дурмитору и другим мјестима који за Крсну славу имају Светога Саву!

Очигледно, тако смо далеко отишли у овом тренутку у нашем образовању и дневнокоњуктурној субкултури и политици од себе самих и свог саборног памћења, да ће нам требати доста времена да се вратимо себи и својим незамућеним, незбуњеним, непрестрављеним видицима и прозрењима у прошлости и будућности. Што им се будемо више враћали, неминовно ће нам се више враћати и Свети Сава и његово свештено предање, као мјера и надахнуће нашег постојања, и као онај који ће сада, не више из кућа него из нас самих, карлицама износити мрак, али и отварати прозоре нашег ума и срца. Поново нас изводећи на пут који води свјетлости и животу.

Јоаникије Мишовић
Епископ будимљанско-никшићки

Вјечити спомен Светог Саве

Светосавска бесједа, Подгорица 1995.

Данашњи свесрпски Сабор Св. Саве духовно и историјски је везан за велики Сабор Св. Саве у Жичи, на Спасовдан 1220. г. Тог свијетлог момента у нашој историји сјећамо се као своје “прве славе” и то из више разлога: тада је Св. Сава, као нови Мојсије, коначно увео свој народ у Христов Завјет православно вјере, дао му божански закон, правило вјере у Св. Тројицу.

Као први Архиепископ српски и архијереј Христов удахнуо је у срце свог народа најприје духовну слободу, па онда, такође скупоцјену, земаљску, политичку слободу. Наиме, по свједочењу Савиних биографа, тада је крунисао свог брата Стефана Првовјенчаног за краља и тиме заувјек српску краљевину ослободио макар и сјенке зависности од римског папе.

Еванђелско осјећање слободе у Духу Светоме, којом је свој род надахнуо богоносни отац Сава, присутно је у цијелој нашој историји. Послије Св. Саве, многи су се трудили да у Србиновом срцу, умјесто слободе, укоријене осјећање политичке, или још

горе, духовне потчињености. Хвала Богу, до данас у томе нијесу успјели.

У биографијама светих људи описује се њихов живот на земљи и њихово благодатно присуство међу нама после смрти. С обзиром да смо још у 400-годишњици од спаљивања његових св. моштију, задржаћу се на овом другом дијелу биографије Св. Саве.

У Св. Писму се каже да Бог љуби своје синове, али кога љуби тога и кара. На Св. Сави видимо Божију љубав у духовним даровима, мудрости, чистоти, сили ријечи и дјела, светости, благоухању његових св. моштију... Због тих дарова он је у реду са великим оцима у цијелом Православљу, а код нас духовни отац цијелог народа. Карање Господње је његово добровољно христолико себerrasпињање а после смрти спаљивање његових моштију. Оно што видимо на Св. Сави видимо и на његовом народу до данас. Љубав Божију према српском народу што је св. Крштењем постао изабрани народ, нови духовни Израил, а нарочито у његовом

духовном процвату и државном успону у вријеме Немањића. Савин род је прославио Божију љубав подизањем красних задужбина Хиландара и Жиче, Патријаршије и Мораче...Божије карање видимо у пропасти српског Царства, косовском мучеништву, турском ропству. Господ, који је попустио такво страдање на свој народ, као некад на Јова, улио је у душу његову силу обнављања. Послије косовског распећа обнавља се уцвијељена народна душа, цвјета духовност и култура, миришу св. мошти Цара Лазара у Раваници. Народ је примио у себе силу распетог Христа, дотакао се његових рана, а још више упознао светост свог оца и добровољног мученика Христовог Саве.

На издисају српске државе деспот Ђурађ Бранковић, остаје вјеран завјету Св. Саве и одбија ласкаве папине понуде само да пошаље српске епископе у Фиренцу на преговоре о унији. Мало касније последњи зетски владар, војвода Ђурђе Црнојевић, штампа свету књигу православне вјере, божански Октоих. Овим је српски народ показао спремност на трајно христолошко мучеништво, светосавску мудрост и ревност за чистоту вјере. Ни у тим тешким моментима своје историје Србин није хтио да прихвати римског папу за учитеља вјере умјесто богоносног оца Саве. Знао је Црнојевић шта чека светосавску митрополију у вјековима који долазе... Није давно било кад су папина дјеца са земљом сравнили славни Манастир Св. Архангела на Превлаци (1452) у коме Св. Сава раније утврди престо зетског епископа.

Кад је у XVI в. Српска Црква дошла у зависност од Охридске архиепископије, у манастиру Милешеви, покрај моштију Св. Саве створена је основа за обнову Пећке Патријаршије (1557). Милешевски митрополити одржали су престо Св. Саве, а по обнови Патријаршије, због великог угледа као чувар моштију и култа Св. Саве, милешевски Митрополит најчешће је биран за Патријарха српског. Од Патријарха Макарија до Арсенија III Црнојевића не престаје стваралачко светосавско одушевљење. Његује се живопис и књижевност. Имуњенији људи,

потомци српских племића, обнављају храмове, граде манастире. Обједињава се понижени народ у својој Цркви под заштитничким омофором Св. Саве. У вријеме када је западна Европа сва у знаку вјерских сукоба и вјерских реформи, српски народ се обнавља и обједињује. Обнављање старих традиција и култа Св. Саве може се пратити по свим српским земљама, посебно на просторима старе Милешевске и Цетињске Митрополије. Тада је подигнут и украшен манастир Пива, обновљена и осликана Морача, Дубочица и Св. Тројица код Пљеваља, Градиште на Приморју и безброј мањих цркава и манастира. Од свих светитеља најчешће се сликају Св. Сава и Св. Симеон. Тада је као покровитељу и чувару српског рода настала служба Св. Сави звана Акатист.

Да се Српски народ никада није помирио са турским јармом показују нам буне и устанци који су почели крајем XVI вијека од Херцеговине до Баната. Најистакнутије личности у овим догађајима били су Патријарх Јован Кантул, Епископ вршачки Теодор, Митрополит херцеговачки Висарион и војвода Грдан никшићки. Било је много обећања од сусједних хришћанских народа али је свака истинска помоћ изостала. Устаници у Банату однијели су неколико сјајних побједа над турском војском, но пошто ниоткуда не би помоћи, били су ускоро поражени. Турци су ухватили Епископа Теодора и одерали га живог.

По предању Срби су у овом устанку на својим заставама имали лик Св. Саве. У јеку устанка, Арбанас Коџа Синан-паша, осјетивши да је спомен Св. Саве невидљиви и непоколебљиви ослонац српске државности, у својој безумној ревности, спалио је његово нетрулежно тијело. Два вијека послије Косовске битке Срби су доживјели ново распеће. Двадесет седми април у календару Српске Цркве остао је као свети и потресни спомен Савиног посмртног мучеништва.

Није ли спаљивање Савиног светог тијела прије 400 година било страшно указање на будуће догађаје у историји његовог народа? Спаљили су Турци и крушедолске Свете и старца Исаију острошкога и Теодора комоговинског мученика. Сјећајући се

уништавања светитељевог тијела, морамо се сјетити и уништавања светих храмова, нарочито старих митрополија: Зетске, па Цетињске, Св. Архангела призренских и Митрополије требињске. Није ли Св. Сава својим посмртним мучеништвом указао на преорана српска гробља од Херцеговине до Лике и Славоније, на минирани мученичке кости у Пребиловцима које се накратко бјеху смириле у заједничкој гробници. Јасније ће нам бити Савино посљедње распеће ако данас потражимо Житомислић или епископску цркву у Мостару или Народну библиотеку у Београду или цркву на Ловћену...

Видећи да ће његов род доживјети таква распећа, Св. Сава је унапријед похитао да са њиме подијели свако распеће и мучеништво.

Шта је још учинио бесмртни отац нам Сава? Он је својим посљедњим распећем заувјек насликао Христово Распеће пред лицем свога народа. Светитељ Сава утјешио је и научио свој род да Распеће Христово није безнадежно него нас утврђује надом спасења и Васкрсења.

Но, ваља поштено признати пред Св. Савом: гријешили смо; прут Господњи често нас је као непокорне синове ударао због гријехова наших. Све који овако своју душу откривају Богу пред његовим Угодником, Св. Сава подиже ријечју Господњом која каже: „нећу од њега узети милост своју, нити ћу покварити завјета својега“.

Српски народ је, по милости Божијој, очувао предања Св. Саве до данас. Архиепископски престо

сачуван је, утврђен и украшен богољепним врлинама, жртвом и светошћу Архиепископа и Патријараха српских.

Светост живота, силу ријечи и дјела, сачували су наши епископи и тиме украсили образ Српске Цркве и народа. Да у овом вијеку нијесмо имали правих слуга Божијих и свједока Христових осим Патријарха Гаврила и Епископа Николаја, монаха Јустина и Симеона Поповића опет бисмо имали са нама Божију љубав и благослов Св. Саве. Духовна крила нашег народа, светосавско монаштво, обнавља се и умножава. Велико понижење које су претрпјели српски свештеници у овом вијеку, Савиним благословом, претворило се у извор еванђелске мудрости и непобједивости. Бесмртни спомен Св. Саве даје жртвену силу нашем народу да се у најтежим моментима своје историје пред Богом понизи а пред људима узвиси. Од Св. Саве училе су се вође нашег народа вјери и родољубљу, мудрости и непоткупљивости. Духовно стваралаштво које је развио Св. Сава, његовим благословом, није никад пресахнуло, него је и дан данас спасоносно уточиште онима који желе да умножавају Божије дарове у себи: није пресушио извор богонадахнуте ријечи код српских писаца, опет се у Савиној Цркви слика прослављени Христос и поје Херувимска пјесма Св. Саве. Извори духовних вода које је отворио Св. Сава и данас су питки и животворни. Ко са њих пије, по Јеванђељу Божијем, неће никад ожедњети, него ће имати познање истине и живот вјечни.

Изворник: *Светишора*, год IV, број 35-36, Цетиње, март 1995, 6-8.

Богољуб Шијаковић
Професор Универзитета

Свети Сава или О незаслуженом дару

Светосавска бесједа, Подгорица, 1997.

Светитељ богоносан
и пастир истинит
и стуб непомичан
и темељ вјере неподвижан,
благочашћа љествица непоколебива,
бедем цркве неразрушиви,
светитеља љепота
и чудеса источник, Саво, био си,
стога те благочасно пјесмама блажимо
и свеосвештени ти спомен данас служимо.

Теодосије, *Служба Светиома Сави*,
стихире, глас четврти

Ваше високопреосвештенство митрополите кир
Амфилохије!

Часни оци! Браћо монаси и сестре монахиње!
Госпође и господо хришћанска!

Овим ријечима Теодосије Светогорац молитво-
слови да би достојно посвједочио о Светоме Сави. А
Житије Светиога Саве овај монах Савин хиландар-
ски отворио је ријечима:

„У сиромаштву знања свога, из убогог дома ума мојега
немајући ништа да изнесем на трпезу доличну вашег
достојанства, пуну ријечи анђелске хране, подстичем
вас, праве слуге богатог Владике и Бога, о оци, да се
молите да ми ријеч што знањем тече и језик јасан из
неоскудних његових ризница да, а прије свега зраку
свјетлости којом бисмо могли, очистивши у себи мрак
душе и ума, бодро исказати добродјетељи живота
свеблаженог Саве, који је сада поново засијао у нашем
роду.“

Ако богомдани и златоусти Теодосије овако
призива ријечи достојне Светога Саве, како онда да
о њему говорим ја који сам то право добио благо-
словом нашег Митрополита као **незаслужени дар**?
Осим благодарношћу, чиме још да одговорим на
тај дар? Можда ријечима неког ко заслужује дар да
говори о Светитељу. – Почећу причом дванаестого-
дишње Ђурђине:

Први пут сам чула за Светог Саву као сасвим мала
из једне приче моје маме која је као дјевојчица ову
причу чула од своје мајке а ова од своје:

Ишао једном Свети Сава неком кршевитом планином са учеником. Ишао лаким и сигурним кораком у ком је била удахнута снага да свуда стигне да учврсти вјеру у Бога. У неко доба његов сапутник, већ уморан и мало нестрпљив, поче да се жали: „Нека што се уморих, но што скапах од жеђи! Цео дан ходамо а не видјесмо воде!“ Свети Сава ништа не рече. А кад је младић био заостао од умора, Свети Сава застаде крај једне велике стијене и својим изрезбареним штапом учини крст на њој. На том мјесту одмах потече вода, бистра и хладна. Кад ђак пристиже и видје воду обрадова се и, пошто се прекрсти, напи се и освјежи. Свети Сава се благо насмијеши и рече само: „Треба бити стрпљив и вјеровати.“

Та вода названа је Савова вода. Никад није пресушила нити надошла и једина је жива вода у том крају. На овај извор долазе младићи и дјевојке и често се тамо заљубе или им се нешто друго лијепо деси.

И ја сам ишла на Савову воду. Ту је мирно и дивно. Тамо сам пјевала Химну Светом Сави и чинило ми се да ме он чује и да ми се смјешка.

Кад одрастем и кад будем имала дјецу причаћу им ову причу, и тачно знам како ће се осјећати кад их одведем на Савову воду.

Прича моје кћери Ђурђине и прича у њеној причи казују ми много. Чудесни и чудотворени извор Савова вода – то је наша изворно чиста вјера православна која извире из крста што га је Светитељ начинио у нашој жедној души: Савовом водом смо крштени. – И о Љубави и о Предању и о још којечему такође казује ова прича.

Из љубави неседичне Бог је створио свијет. Та љубав, као и свака истинска љубав, безразложна је и неусловљена. За нас – она је *незаслужени дар*. Бог је створио свијет из апсолутне слободе. Овим чином љубави и слободе почиње историја. А кад је Христос ушао у свијет и у историју, онда је вјечност ушла у временско: историјска пролазност добила је есхатолошки смисао. Отуда одговорност у историји: у сваком пролазном тренутку ми смо одговорни пред вјечношћу. Христос, као једино Ново под сунцем, унио је у свијет и у историју могућност истински

новог: након историје Богочовјека Христа читава историја постала је драма остварења човјекове слободе и одговорности, драма спасења човјечанства и сваке људске боголике личности понаособ. Истину о тој драми свједочи Црква Живог Предања. Предањска вјера у Живог Бога је свједочење Истине, и то је њено доказивање. Зато кад говоримо о вјери наших отаца ми се позивамо на њих као на свједоке којима потпуно вјерујемо. Један је од њих, и то по много чему први у нашем роду, Свети Сава.

Враћање Живом Предању и Светом Сави није архиварски гест неког традиционализма, није манифестација историографске културе, као што ни светосавска светковина није профани празник већ сакрална пуноћа. Ми славио свеце да бисмо се у дневној пролазности дохватили вјечности, да бисмо посветили обесвећену садашњост и да бисмо тако у општој несигурности осигурали своје постојање. Вријеме које све ништи светињу не дотиче. Свети Сава је био изнад свог времена; то значи да је у свом времену знао да одговори пред вјечношћу. Одговорност пред вјечношћу учинила га је савремеником сваког времена, па тако и нашег. О том стапању временских хоризоната Светитељ је имао пуну свијест завјетујући нас овим ријечима: „Молим вас који дођете послите мене да довршите оно што ја због краткоће времена нисам могао да учиним.“ (А баш нико у византијско-словенском свијету његовог доба није учинио колико он.) Давши нам себе, знао је да послите њега долазимо ми и надао се да ће себе поново наћи у нама.

А да ли ми знамо да је он био прије нас и да ће неко бити послите нас? Да ли се ми дотичемо вјечности? Да ли у нама препознајемо њега? Или је Свети Сава за нас – **незаслужени дар**? Шта је чинио он а шта чинимо ми?

Знамо да је најмлађи Немањин син Растко био кнез Хумске области (потоње Херцеговине), и како је вођен Богом и једним руским монахом побјегао с владарског двора у светогорски манастир, у двор небески, и постао монах Сава. Ова младалачка спремност да принесе жртву постаде њему трајна

подвижничка особина а другима узор и обавеза. У Никеји 1219. Сава је хиротонисан у архиепископа, што значи да је постао наследник светих апостола и преко њих Христа као Главе Цркве; пуноћа епископског достојанства значи пуноћу апостолског предања и пуноћу цркве као Тијела Христовог. Отуда је епископалност права аутокефалност, какву и наша Митрополија црногорско-приморска одавно чува, ослоњена на Светога Саву.

Обдарен државничком мудрошћу и политичком прагматичношћу, државник Сава је своје архиепископство користио тако што је једнако утемељивао државу као и цркву, знајући да је сав народ Црква и да је сав народ држава, знајући да је црква народна и да је држава народна, знајући да исти народ ствара и цркву и државу. (Гдје ли је то очигледније него у Црној Гори?!) Однос цркве и државе Сава је поставио као правни однос *симфоније*: црква и држава постоје упоредо као међусобно независне, а у свом дјеловању су сагласне и допуњавају се. Таква црква, народна и саборна, није наступала наспрам државе као моћ наспрам моћи, већ је настојала да државу изображава изнутра. Све је то законодавац Сава уредио као састављач *Номоканона (Законојправила)* тј. *Крмчије* – збирке црквених правила и грађанских закона којима се сигурније крмани црквом и државом, једним народним бродом са двије палубе. И Бугари и Руси, а неколико и Румуни, крманили су баш Савином *Крмчијом*. Али није закон био само у *Крмчији*, већ много више у врлини.

Државну самосталност Сава није темељио само тако што је крунисао српске краљеве. Мирио је завађену браћу, Вукана и Стефана, и исповиједао јеретике и латине у свом народу, обраћајући њих заблудјеле истини вјери православној. На црквено-државном сабору у Жичи овај апостолски мисионар и светоотачки пастир призива све који су из незнања зашли у неку јерес да се искрено обрате правој вјери. Слично и Владика Данило у Његошском *Горском вијенцу* (од чијег је првог печатања 150 година) за потурчену браћу каже: „хулитеље имена Христова | да крстимо водом али крвљу“ (ст. 671-672). Тако

је и Свети Стефан Пиперски, од чијег упокојења је ево 300 година, лијечио народ од најгоре болести, од гријеха и порока, најбољим лијеком, призивом на покајање.

Сава је много путовао, као ходочасник и дипломата истовремено. Осим што је за шеснаест година монаштва небројено пута претабанао сву Свету Гору, он је из светогорске испосничке келије одлазио у велики свијет (у Цариград, Никеју, Јерусалим, Александрију, Синај, Антиохију), из ког се поново враћао у свој исихастирион. Које ли је све земље и мора, градове и манастире, дворове и цркве, владаре и просјакe, мудраце и свеце, иконе и фреске видио овај Божији путник?, свуда дочекиван и испраћан као важан и драг гост. А кад се у повратку с последњег путовања у земном животу упокојио у бугарском Трнову, хтјели су да га као светињу задрже да их он није чудом приморао да га врате његовом роду.

Свеблажени богоносац Сава је светитељ, и тек као Светитељ он је просвјетитељ и учитељ. Не дакле само у том смислу да је ширио нека поједина или сва учевна знања и умијења, већ је имао познање Истине, Пута и Живота. Свети Сава је Просвјетитељ (Φωτιστής) јер је имао просвјетљење (φωτισμός), јер је просвијетљен Духом Светим. Савина просвјета исходи из светости. То није образовање којим се пуне главе а празне душе. Светосавско образовање засновано је на вјери, а вјера на Ономе у Ког вјерујемо. Као следбеник светосавског духа Петар II Петровић Његош, Владика који је против своје изричите воље од безбожног потомства погребен у фараонску таму, говорио је да темељ оног „просвјешченија“ које он љуби и које нам је потребно јесте „благочестије“ (православна вјера) а да је Доситеј Обрадовић „био некоме подло орудије потсмјеланија над благочестијем“ (писмо из Трста, 3. 8. 1837).

Какав историјски одговор ми дајемо пред вјечношћу? Шта ми довршавамо? Савину изградњу државе, цркве и народа или наше рушевине? – Подвижник Сава се могао одрицати свега осим Господа и нас, свога Бога и свога рода. А ми, који нисмо у стању ничега да се одрекнемо, а одрекосмо

се њега. Са својом вјером и Сава и Симеон могли су стати наспрам читавог свијета, а ми са својим сујетама само сами наспрам огледала. У народу који је Светитељ учвршћивао вјером данас се лакше оснива вјерска секта него пјевачко друштво. У школама државе коју су стварали свеци и владике још нема вјеронауке а има наркоманије. Од симфоније цркве и државе дошли смо до тога да је само наша црква, само наша вјера, ничија. Да ли је Свети Сава за нас – *незаслужени дар*? Сава је владао мирећи а овдје се одавно влада свађајући народ. Он примљен свуда, ми прогнани одсвуда. Давно изборена могућност да наш народ управља својом историјом предата је у туђе руке. У држави у којој је прадавно закон био изнад цара данас владају организована лаж и наоружана неправда. Чемерне душе, леденог срца, глув од сујете – данас самодржац ни наше дрвене столице, које му коначно не дамо и које смо намијенили другима, неће да нам врати.¹ Још хоће и славу. Његова слава је погуб и понижење народа. А Стефан Немања, кад је проширио и осигурао државу, мирно се одрекао власти, постао монах Симеон и, кад је Господ хтио, још мирније се растао са животом и постао Свети Симеон: „и све овога свијета дође ми као ништа“. Данашње велможе изгубише државу и неће да се одрекну ни власти ни части, ни властољубља ни користољубља. Некад је краљ Радослав, поставши омражен код властеле због слијепе покорности својој жени и због неурачунљивости свог ума, морао да бјежи из земље, па је Сава крунисао брата му Владислава. А данас?

С правом се каже да је свом оцу Симеону, чије је *Житије* први наш писац Сава написао као узорно књижевно дјело, син Сава био духовни родитељ: „и оног што те родио тијелом духовно родио јеси“ (Теодосије, *Служба Светијоме Сави*). Нека би и данас синови постали духовни родитељи – препородитељи отаца својих. Најпаментнији и најпоштенији, најнепоткупљивији и најнесујетнији синови сваког

народа су студенти. Да су другачији нечим другим би се занимали. Београдски студенти су се у овом свом непоновљивом тренутку осјетили одговорнима пред вјечношћу и пред вриједностима људске заједнице.² Они данас свједоче истину и опомињу нас. Они одбијају да ћутање назову мудрост, кукавичлук трезвеност, а самољубље сналажљивост. Они су **заслужили** послате им **дарове** Савиног Хиландара. Нека онда ова светосавска ријеч буде посвећена њима који су се у овој тами препознали са Светитељем. Они имају право да му се обрате, а Љубомир Симовић ће им радо позајмити ријеч из свог Ходочашћа Светоме Сави:

Брате, који си измирио браћу,
сине, који си подигао оца,
оче, чији пепео синови расуше! [...]
Чуј нас, свети оче, који одјекујеш
од звона и клепала која траже спаса!
Кад ћеш нас чути, ако нас не чујеш
данас, кад немамо ни језика ни гласа?

На архиепископској хиротонији Савиној и византијски цар Теодор I Ласкар узвикнуо је *ἄξιος* – „Достојан!“. Свети Сава је заиста *аксиос*, он је наш *аксиом*, он је достојан почетак и мјерило за процјењивање, он је поуздано полазиште и сигуран темељ; он потврђује ријеч апостола Павла (1. Кор 3:11): „Јер темеља другога нико не може поставити...“ Он је творац нашег *идентитетa* и јемац народног *јединства*. Географија српског народа обиљежена је његовим именом: толико врхова, долина, страна, вода, извора, стопала, лактова... (што их је у опомињућу *Причу о Светијом Сави* призвао Матија Бећковић). И историја такође. Над његовим моштима у манастиру Милешеви крунисан је српски босански краљ Твртко Први, а херцег Стјепан Вукчић, по ком се зову Херцеговина и Херцег-Нови,

¹ [Политички контекст, од ког светосавска бесједа није могла да умакне, био је обиљежен вишемјесечним протестом београдских студената изазваним изборном крађом у Србији на локалним изборима 3. и 17. новембра 1996.]

² [Била је то девета ноћ акције београдских студената „кордон против кордона – пет минута дуже“: након 178 сати, пред зору Савиндана, повукао се један кордон – полицијски, а ујутро су Крст и Његова Светост патријарх српски Павле повели светосавску литију у коју се сабрало тристо хиљада људи...]

звао се херцегом од Светог Саве. Светитељ је обиљежио које је његов народ и које је његова држава, и по њему се препознајемо. А кад су мошти његове Турци спалили на Врачару, тада се још једном узнио на небеса, и од тада је у ваздуху који удишемо и у зраку кроз који гледамо, његов дух је у нашем даху, а у обома Дух Свети. Његова народна и саборна црква је наше најпоузданије духовно и морално упориште. И наш оријентир на Оријенту: Ми који смо Исток Западу и Запад Истоку били смо у најбољем положају да бирамо хришћанску вјеру; ко може да бира бира најбоље. Свети Сава је одлучио да наша свјетлост долази са Истока. Он нам је дао:

вјеру као оклоп,
крст као оружје,
љубав као штит,
као мач – ријеч Божју.
Сава Немањић, *Служба Светиом Симеону*

Оче наш небески, да се свети име Твоје што си човјека створио по лику Твоме и уздигао га у достојанству кроз Сина свога да може да добије на дар и оно што не заслужује а што му је најпотребније; речено је (Гал 5:6): *πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη* – „вјера која кроз љубав дјела“.

Свети Саво, ти који ниси само спашавао себе испосничким самовањем и молитвеним тиховањем, ти који си наш највећи молитваник пред Господом, заклони нас моћним штитом молитава твојих и учини да нас подигне овај још неподигнути

подгорички храм Христовог Васкрсења и да следеће године достојно ступимо у осамстоту годину мјерено сатом твога Хиландара, твоје лавре у којој се осамсто година за нас моли и кандило пали, у којој и ти и свакоји од нас већ осамсто година живи. Измоли Светитељу да тај дан дочекамо као добри и саборни а не саможиви људи, као достојанствен а не понижен народ, као уважена а не прокажена држава. Измоли и даруј нас, па макар то сада и не заслуживали.

Амин. Боже дај!

Изворник: Светосавска бесједа на Светосавској академији уочи Савиндана 13./26. јануара 1997. у Дому омладине у Подгорици у организацији Митрополије црногорско-приморске. Објављено у: *Светишћора*, год. VI, бр. 56-57 (Цетиње, Велики пост 1997) 14-16; *Књижевне новине*, год. XLIX, бр. 946/947 (Београд, 15. I и 1. II 1997) 9; *Сћварање*, год. LI, бр. 8-12 (Подгорица, август-децембар 1996 [април 1997]) 990-996; *Хришћанска мисао*, год. V, бр. 1-3 (Београд 1997) 28-29; прештампано у: Б. Шијаковић, *Историја, Одговорност, Светиост*, Подгорица: Октоих 1997, 145-154. (Основа за светосавске бесједе у цркви Светог Николе у Котору 25. јануара 1999 [објављено у: *Дан*, год. I, бр. 25 (Подгорица, 30. и 31. јануар 1999) 12-13] и у Културном центру СР Југославије у Паризу 2. фебруара 2001 [објављено у: *Савиндан*, год. XI, бр. 11 (Пријепоље, 27. јануар 2001) 2-3; на француском: „Saint Sava ou de l'identité et de l'unité“, *Fe Transmesa e Santa Tradicion / Foi Transmise et Sainte Tradition*, N° 112 (Lectoure, 2ème Trimestre 2001) 9-12].)

Матија Бећковић

Црна Гора је очевина Светог Саве

Светосавска бесједа, Подгорица, 26. јануар 2001.

Ако је Херцеговина дедовина, Црна Гора је очевина Светог Саве. Где бисмо то рекли с више разлога него у граду у коме је рођен отац Светог Саве. У очевој родној кући, у Ђечевића махали, каже предање, Свети Сава је подигао манастир Савин. Али, Свети Сава је постао и отац и брат своме оцу, а Стеван постао познатији као Симеон – именом које је добио по духовном рођењу. Отац и очинство су суштина светитељства.

Отац је увек неко ко је одсутан и ниједан отац није раван сну сина о оцу. Отац се открива у сину а Бог је једини отац који није син. Зато за оцем чезне и онај ко га има и онај ко га нема. И зато ниједан син не може бити ни раван а камоли већи од оца. Земаљско очинство се узводило ка небу, ка општем оцу. Људска лоза испела се уз небеске стубе до Божијег очинства, из земаљске у небеску цркву, од братства једног народа до братства свих људи, од крвног до духовног сродства. И зато не кажемо Оче мој, него Оче наш.

Свети Сава је у једној цркви у Цариграду видео и фреске на којима је слављен тријумф цара Манојла

над Стеваном Немањом, а његов отац приказан поражен и понижен.

Нису ли ти призори учинили да Свети Сава ове битке са земље пренесе на Небо, да подигне цркве и живопише их фрескама на којима је слављен Немањин одлазак у Свету Гору и славни пренос његових моштију из Хиландара у Студеницу.

Свети Сава је први српски писац чије име и презиме знамо. Прва песма на српском језику написана једном светитељу је она коју је Свети Сава посветио свом оцу.

Једино књижевно ремек-дело које је написао је Житије Симеона Немање.

У том житију су најблиставије приказана два опроштаја: онај од престола и од своје земље, а потом од овог света.

То су прве реченице написане на српском језику а можда немамо нежнијег и потреснијег осведочења очинске и синовске љубави:

Чедо моје омиљено,
Светлости очију мојих

Утехо и чувару старости моје
Ево дође час да се растајемо.
Не тугуј, чедо, гледајући мој одлазак
Јер ово је чаша за све општа
Јер ако се овде растајемо
Онде ћемо се опет састати
Где више нема растајања.

Не можемо одолети да уочи првог Савиндана у новом веку и новом миленијуму на Немањиној обали дамо гласа и овим Немањиним речима које је записао Свети Сава:

„Дим је живот наш, пара, земља и прах, замало се јавља и брзо нестаје“.

Свети Сава је одредио крст којим се крстимо, језик којим говоримо, писмо којим пишемо, пут којим идемо. Има томе већ осам векова и тај пут и тај језик и то писмо и тај крст нису изван нас него у нама и не можемо их изгубити ако не изгубимо себе и своје унутрашње једно. Савин прах је између нас. Његовим крвним судовима повезани смо у једно светосавско биће. И оно се не може раздвојити а да не растргнемо Светог Саву.

Прича о Светом Сави је најдужа прича коју прича српски народ, а та прича не стари нити се умара и све што причамо само су њена поглавља.

И како бисмо причу која се прича 2000 година, испричали другачије, ако је не сведемо на једно име и једну реч. То име је име Исуса Христа и та реч је постала телом и населила се међу нама.

У последњој деценији XX века, уочи 2000-ог Христовог рођендана, српски народ је прославио 800 година манастира Хиландара, 780 година оснивања Зетске митрополије на Превлаци, 600 година Косовске битке, 150 година објављивања Горског вијенца и Вуковог превода Новог завета.

Кад мање бројеве одузмемо од оног највећег којим је означено две хиљаде година Хришћанства – видећемо које место српски народ заузима у Христовој биографији и међу хришћанским народима. У Христов животопис стала је сва српска историја, српска црква, култура и цивилизација.

Хришћанство је име за Христову науку. Хришћанин се не рађа него постаје и зато нико није хришћанин ако то није постао и остао. Свети Сава се поистовећивао са Христом, његовим животом и страдањем. Њих двојицу је поистовећивао и српски народ, и Светог Саву једино поред Христа прозвао учитељем и општенородним небеским заступником.

Свети Сава је наш национални светац. У њему је сабрано сво наше разумевање хришћанства. Он је најзаслужнији што смо преко наших људи ушли у хришћанство и под својим именом убројани у хришћане. Он је извадио прву личну карту српског народа – и од њега знамо ко смо, како се зовемо и коме припадамо, и зато са Светим Савом ратују сви који би хтели да нису оно што јесу.

Свети Сава се није залагао за међе него за духовне видике и отворене границе ума. Иако је живео у XII највише је пострадао у XX веку, а понајвише у овом полувеку. Иако није знао за међе и међусобице, стране и странке, у њих је накнадно уписиван, увек у оне које су страдале Христа ради. Али због тих страдања и обнављања у костима нових поколења, он је данас већи него што је икад био. Савременик и сапатник свих нараштаја прешао је пут од врачарске ломаче до гасних комора и електронске коморе, до данашњих масовних гробница.

Свети Сава је наша најпространија и највестранија личност. Ниједна друга није тако широко заснована да би у њу могло да стане све што је српски народ створио и ствара – и остане места за све што створи. Он је покупио у себе и обезбедио вечност свим нашим вредностима и врлинама.

Српска црква, жива душа Срба, од које је српски народ чуо и своје име, одржала га је и у ропству и у време када није имао државе. Свети Сава је утврдио и учинио неразоривим њене духовне темеље – тако је кроз векове, па и данас једина тврђава и једини кров који има српски народ.

Путоводитељ, бриговођа и саветник српског народа, Свети Сава Српски подигао је многе храмове, а још више је оних који су посвећени њему и они су данас доспели на свих пет континената.

Али највећи храм који је Свети Сава подигао је сам његов народ. Тај храм озидао је од живог камења његове духовне деце и небо је његов кров и купола.

Као што је сам Христос „описан телом“ и отеловљен како бисмо Бога видели и разумели, тако је, како каже Јован Дамаскин и икона – „израз чежње да видимо његов лик“. Али једина жива икона је човек и зато иконе целивамо кад се љубимо у образе. Сам свемир је устројен као човек, јер је човек већи од свемира. И одиста, све у њему може да стане, а он нигде. Свака нација је део Божије промисли и истог наума, слово у светој историји спасења. И зато је Светосавље посрђљено православље а Свети Сава једно од имена Исуса Христа. И зато ни у једној вери, ма колико била национална, нема ништа искључиво, приземно и локално. Светосавски пут је пут до универзума, а све српско је ту само зато да бисмо дали свој печат и боље разумели онострано и вечно.

Апостола Павла је на путу за Дамаск Спаситељ пресрео само једном и упитао: „Зашто ме гониш?“ И Савле је после једног сусрета и једног питања постао Павле – дичећи се својим оковима више него што се Нерон дичио својом круном.

А наш нараштај Христос пресреће сваког дана на сваком кораку и упорно пита – Зашто ме гониш? – али гоњење не престаје и преумљења нема. Као да човек више не верује себи, па како би могао веровати у Бога. И као да Бога има све више, а човека све мање.

Па ипак, суза сузу још није стигла, нити се свећа претулила, нити је српски народ престао да верује у спасење и вечни живот.

Та вера је жива и у Црној Гори. Нисмо ли сведоци да се за сваког ко је настрадао на правди Бога одмах почело говорити да је остао жив. Да је пећина имала други излаз, да се јавио однекуд жив и здрав, да то није био он, да у гробу није било никога. Људска природа се не мири са смрћу, а Свети Сава је заратио са свим смртима.

Нисмо ли сведоци да су се у истом веку у коме су, побијени Христа ради, многи мученици појавили као

свечи. Није ли се као светитељ и икона вратио међу нас и Црногорски митрополит из Липе с липовим крстом – Јоаникије Липовац, председник Црвеног крста Црне Горе, који је пострадао на светосавском путу заједно са 120 свештеника своје митрополије. Не јављају ли се ти светитељи широм православне васељене у славу 2000-ог Христовог рођендана. Од руског цара Николаја – до Вукашина из Клепаца. Међу њима је и епископ Теофан, светитељ Пермске земље. Онај кога су спуштали у рупу у леду све док се претворио у ледени стуб – не слутећи да ће тај лед блештати пред очима света за сва времена.

Кад је звезда Даница женила сјајног месеца – народна песма из Црне Горе – узела је Светог Саву у месечеве сватове, заједно са Светим Илијом, Светим Петром и Светим Ђорђем.

Свети Сава се у свим временима појављивао под разним именима свугде где живи његов народ. Зато се и многе народне песме завршавају стихом то не био... већ то био Светитељу Саво.

И ми у нашем веку можемо рећи: То не био Платон Јовановић, то не био Вукашин Клепачки, то не био кир Јоаникије, то не била безгробничка војска, то не био Љубане Једначе, то не била Ловћенска Капела, то не биле косовске светиње, то Београд није домбардован, то не био народ поскитани – већ то био Светитељу Саво.

Вода би била само вода и стене само стене када из њих не би извирила она друга и другачија вода којом се не гаси само физичка жеђ. Највећа стена је Исус Христос и највећа је жеђ за Богом. То су небески источници на којима се утољује она права жеђ, само том водом се чисти душа и савест. Без те воде човек је увела душа, пустоклас и јаловина.

Да овде споменемо и чувени одговор незнаног теолога, који је на питање како је Христос могао претворити воду у вино, казао – вода се заруменела када је видела свог Творца. Свети Сава, спасотворац и чудотворац је, како га је назвао Димитрије Оболенски – Александар Македонски српске културе. Заувек су по српској земљи остале његове стопе,

стране, лактови, извори. Али те стопе, те стране и ти извори не би били ништа да поред своје земаљске немају и своју небеску страну.

Вода, символ чистоте и чедности, застидела се и оборила очи пред својим творцем.

А како ли би се ми морали застидети и зацрвенети пред самима собом, камоли пред оним кога

бисмо морали молити да опрости и наше врлине а камоли мане? У навечерје првог Савиндана у новом веку и новом миленијуму – ономе који је састављао планине молимо се и ми да нас састави и оздрави.

„Пожури се Саво Свети, и пакости избави нас, јер јади велики и ратни, рабе твоје држе, телесни и душевни!“

Светосавска бесједа уочи Савиндана 13/26. јануара 2001. на Светосавској академији у Подгорици. Објављено у: *Духовно и политичко биће Црне Горе*, Културни центар Свети Сава – Подгорица, Духовни центар Исаија од Оногоста – Никшић, 2002, 86-91.

Јован Пурић
Епископ нишки

Укрепи децу моју у благоверности

Светосавска бесједа, Херцег Нови, 2005. године

Доносећи благослов Острошке светиње и Светога Оца нашег Василија Острошког, слава му и милост, а у атмосфери светосавског славља, покушаћемо укратко да покажемо повезаност молитвеног предања између Светога Саве, Светога цара Уроша и Свете кнегиње Милице, у монаштву Евгеније.

Наиме, повод нашем молитвеном расуђивању и промишљању јесу годишњице: на првом месту тристагодишњица од преноса моштију цара Уроша из Неродимља у фрушкогорски манастир Јазак, и друго, шестогодишњица од представљења царице Милице, у монаштву мати Евгеније.

Прво бих указао на молитвену везу Светога Саве и Светога Василија коју је најбоље осетио сам народ на овим просторима. После уморства и страдања цара Уроша, и пројављивања његових моштију, после Косовске битке и великог страдања нашег народа под Турцима, а свега петнаестак година после спаљивања моштију Светога Саве на Врачару, Бог подиже у нашем роду, утонувом у несносно ропство, ново светило духовно, да га духовно руководи и да га својим моштима исцељује и враћа на покајање, данас

у Острогу. Зато нам се пред очима назире важна тема нашег односа према моштима Светих, у овом случају Светога Саве, цара Уроша, царице Милице и најзад Светога оца Василија. И не случајно, него по Божијем промислу у време Светога Василија тадашњи Архиепископ Пећки Светопочивши Пајсеј саставља житије и службу цару Урошу, и то онај Архипастир који у тешка и тескобна времена за наш народ подржава архипастирску делатност светосавског подвига новог Светога Саве у нашем роду – Светога Василија. Поставља се питање: Шта је то што је дало силу и смелост пред Господом ових Божијих угодника? Каквим су то они језиком проговорили да је тај језик нас увео у тајну Педесетнице, односно у тајну Цркве Божије, што ће рећи у тајну уласка у Царство Небеско. Свакако да је, између осталог, и дар молитве ових угодника учинила их, са осталим подвизима, да осећају један однос: с једне стране према Богу, и с друге стране, један однос према своме народу кога се нису стидели него су целим својим бићем бранили, а сада су надасве најмоћнији посредници пред престоном Свете Тројице.

Пошто је процветала Острошка пустиња и замирисала славом Царства Божијега из које нас благосиља Свети Сава и Свети Василије, а којима долази цео наш народ у новим искушењима и страдањима да се зацели и измоли милост, важно је истаћи значај молитвености Светога Саве. За Светога Саву молитва је увек истовремено лично и саборно дело у Цркви. Личну молитву вазда је практиковао, зато није чудо што је Исусову молитву (Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме грешног) и њено тумачење Светих Отаца ставио на почетак својих Законоправила, заједно са тумачењем Господње молитве Оче наш. Угледао се на Свете Оце, међу којима на Светог Григорија Богослова који је говорио: „Већма се треба Бога у молитвама сећати него дисати“, и за њим понављао: „Молитва Богу свагда је за мене била највеће блаженство на свету“. О његовој молитвености говоре његови биографи Доментијан и Теодосије. Говорећи о Савиној молитви и бдењима, најбоље молитву дефинише његов ученик Доментијан – за кога је она „усхођење ка Вишњем Боговиђењу“. Теодосије истиче ревност и преданост Савиној молитви и спремност „да у Цркви на свим молитвама стоји“. Колико је ураћао у молитву најбоље указује Теодосијев опис: „Дању је служио братији у телесним потребама, а ноћу, по сву ноћ, много је стојао на молитви, да је изгледао да нема тела или га има од бронзе, а живо“. Његово житије и служба Светом Симеону Мироточивом, типичи које је саставио за молитвену употребу у манастирима говоре да је био васељенски човек Цркве и њеног живог и молитвеног предања. На наш словенски и српски језик преводи богослужбене текстове као врстан песник и химнограф онај који се кроз молитву учио љубави – језику Цркве, из духовног искуства Цркве која сабира све народе и говори једним Педесетничким језиком, наш језик – српски језик, кога не треба да се стидимо, чини нас не само великим у култури просвећених народа него са њим ћемо славити Бога Живога. Све у свему, он је показао како се може наша природа уздићи на велику висину православне духовности и теологије. Другим речима,

показао је да се у православљу духовност јавља из Свете службе, богословље из молитвеног славословља Богу, али и да увире тамо одакле извире.

А шта рећи у контексту светосавског предања о житију цара Уроша које је саставио Пајсеј Јањевац. Цару Урошу дато је да влада, по српским обичајима земљом „од Јадранског мора до реке Дунава до града Скопља“, житије које говори о Светом цару који подиже манастир Матејич код Куманова и цркву Свете Тројице у Скопљу. Још више је тим молитвеним предањем закована служба овом цару мученику, „многострадалном и преблаженом“. Како истиче српски патријарх Пајсеј Јањевац, овај угодник био је сличан Светом Сави и Светом Симеону. У многим стихирама истиче се објављивање његових моштију и казује да је уништио јерес. Како ћемо ми изаћи пред стиде свога имена и језика, свога заједништва. Морамо, такође, да констатујемо болно стање народа у расколу у данашњој Македонији где наши цареви владаше, као и болно кидање живог ткива једнога народа на данашњем простору Србије и Црне Горе. Не спуштајући се на ниво дневне политике, у светлости празника сагледавамо излаз између две крајности у златној средини трећег решења које је засновано на универзалности и помесној посебности обједињавања свих православних на Балкану.

Зато на првом месту треба да се подсетимо шта је чинила удова кнегиња Милица после Косова. За оно што је она чинила, управо црпела је снагу и силу у својој молитвености. Али није остала само на молитвености. Замислите како су биле уперене очи у њу српског народа и свих удовица и све нејачи, јер је иза Косова једино царица Милица остала владар поробљене земље. Шта би нам данас ова Света кнегиња поручила после окупације Косова и Метохије? Сетимо се само њеног житија, како богољубива и народољубива Милица се трену из своје и свеопште туге и „узе на се ревност мушку“ те поче храбро и мудро владати својим народом. Да ли ми имамо ту мудрост и да ли је молимо од Бога данас? У стварима овога света „у којима се тешко снаћи она беше паметна и енергична, а изнад свега беше побожна

и Богу предана, тако да у време своје владавине много олакша тешку судбину српског народа“. Она је мајчински збрињавала сирочад и удовице, тешила уцвељене, храбрила гладне, одевале наге. Како каже отац Јустин у њеном житију „старала се да хришћанску веру и цркву свога народа заштити од турских прогона и злостављања и зато се посебно заузимала пред султаном Бајазитом“.

Коме би светском суду она тада требала да тужи окупаторе? Она то није чинила, већ је приликом посете султану Бајазиту заступала свога сина Стефана, владара Србије.

Какав је њен однос био према богатству и имању овога света можемо видети у презиру према њему. Од султана једино је тражила да добије мошти преподобне Петке – Параскеве, нашто јој се он насмеја и рече: “Зашто не иштеш нешто драгоценије, него само те суве и непокретне кости?” У овоме чину видимо какав је њен однос био према светињи моштију, знајући какав благослов доносе мошти српској земљи. Непријатељи Цркве и нашег народа знали су за све ово. Знали су да се наш народ крепи код моштију. Зато му је Господ и даровао Светога Василија, да му за свог живота земног и после Светог Саве светињом часних моштију, а по Божијем промислу и сачуваном његовом десницом, буде светловођа кроз његову свеколику историјску будућност.

Треба да поменемо молитвеност преподобне матере Евгеније којом је ограђивала њену децу и сав српски народ. Зато ће заједно са Ефимијом понети са собом на дар манастиру Хиландару велику олтарску завесу на којој је Ефимија извезла дивну и смерну молитву. Ова молитва као и молитвеност Светог Саве има сву лепоту стваралаштва и унутарњи молитвени ритам. Све ово је надахнуто мирисом храма и мирисом кадионице. После Врачарске ломаче и после свих страдања нашег народа кроз историју, у прошлој години прослављања годишњице Српског устанка страдао нам је и манастир Хиландар. И он се придружио страдању нашег народа и наших светиња на Косову и Метохији. Једино молитвени однос према моштима, и сама молитва Светитеља из нашег рода

може нам дати излаз снаге да издржимо. И најзад, да наведемо дивну и смерну молитву Ефимијину: „Од нечистих усана од мрскога срца, од прљавог језика, од душе оскрвњене прими мољење моје, о Христе мој! И не одгурни мене, слушкињу Твоју, нити ме јарошћу Твојом не обличи у часу исхода мојега, нити ме гневом Твојим казни у дан доласка Твога. Јер сам пре суда Твога, Господе, осуђена савешћу својом, и нема у мени никакве наде спасења мога, ако милосрђе Твоје не победи мноштво безакоња мојих. Зато молим, незлобиви Господе, не одбаци ни овај мали принос који приносим светом храму Пречисте Твоје Матере и надежде моје, Богородице Хиландарске. Јер узех на се веру оне удовице што Ти принесе две лепте, Господе. Тако Ти и ја ово принесох, о Владичице! Недостојна слушкиња Твоја, монахиња Ефимија, кћи господина ми ћесара Војихне који овде почива, некадашња деспотица. И приложи се ова завеса храму Пречисте Богородице Хиландарске у години 1399. индиктиона 8. И ко је буде однео из храма Пресвете Богородице Хиландарске, нека буде одлучен од Једносуштне и Нераздељиве Тројице, и нека му је супарница Пречиста Богомати Хиландарска у дан страшнога испитанија. Амин“.

Где је извор овој особитој свежини и чари молитвеног и славословног језика, ритму и складу ове молитве, као и уопште молитвеног предања Светог Саве? Важну улогу свакако има духовна и световна култура, префињено језичко осећање, књижевни таленат, доживљајни печат и многи други дарови. Али најважнији, одлучујући чинилац јесте, пуна укорененост како Светог Саве, тако монахиња Евгеније и Ефимије, кир Пајсеја и Светог Василија у саборну, литургијску молитву Цркве и њихово неуморно доживотно подвизавање у вршењу личне и саборне молитве. Када смо овде поменули пренос моштију Свете Петке из Видина у српску земљу, треба да поменемо и слово о њеном преносу моштију које је саставио пре шесто година Григорије Цамблук. У овом Слову писац приказује Евгенију као искрену молитвеницу и зато није чудо што је пред своје упокојење примила велики анђеоски образ велику

схиму и ново монашко име Ефросинија. Упокојила се 11. новембра 1405. у манастиру Љубостињи, у својој задужбини, у обитавалишту свога монашког и молитвеног тиховања. Пошто је данас празник Светога Саве, при крају овог кратког излагања, треба да истакнемо још једанпут његову молитвену личност, који је управо надахнуо све ове личности о којима смо вечерас укратко проговорили. За њега је правило вере, правило молитве и правило живота сачињавало норму, меру и проверу наше боголике слободе. Колико је важна била за све њих велика уметност стицања јединстава ума и срца, толико је и за нас данас важна школа молитве, а коју су практиковали наши преци. Свети Сава се у великом подвигу

одрицања и смирености, из “слатке пустиње” враћао своме народу и отачаству да их научи насушној потреби молитве. И не само молитве него свему ономе што нас је учинило великим у Господу. Једном речју, њиховим молитвеним ставом, односом према своме народу и ми се надахњујемо у своме труду и раду, угледајући се на њих да издржимо до краја.

И на крају да се помолимо топлим и смерним речима молитве преподобне матере Евгеније које се чувају у Дечанском храму: „Умилостиви се на грехе моје, укрепи децу моју у благоверности и благодентсвију, да у благочешћу послуже Теби, Богу своме, као господин и родитељ њихов Светопочивши кнез Лазар“.

Светосавска бесједа на Саветосавској академији у Херцег Новом 2005. године. Објављено у: *Православље* – верске новине Српске патријаршије, број 909, 1. фебруар 2005.

Вук Јеремић,
Министар спољних послова Србије

Светосавско слово своме роду

Светосавска бесједа, Бијело Поље, 27. јануара 2010.

Ваше преосвештенство,
Драги пријатељи,
Браћо и сестре,

Срце ми је испуњено радошћу што сам данас овде са вама у Бијелом Пољу, и то на Савиндан, празник највећег националног светитеља међу Србима, важног датума у целом православном свету. Желим да вам пренесем најсрдачније поздраве из братске Србије, а пре свега од нашег председника Бориса Тадића.

На овај дан присећамо се Светог Саве, симбола исконске народне мудрости и саборности. Позвани смо да будемо више од оног што јесмо, да будемо бољи по узору на најбољег међу нама, у чијем лику се Божје и људско састало у једно, осветљујући нам пут којим је наш народ кроз голготу толико пута пролазио, а који ће нам остати водиља и у будућности.

Свети Сава нас је окренуо ка образовању и оплемењивању, обогатио улогом свестраности и свеколикости човека и његовог делања у свету – од уметности до молитве и књиге, од правних норми до поуке о народној саборности.

Традиција једног народа пресликава се у његовој култури, али и у његовој политичкој и етичкој свести, поштењу и части, које нам омогућавају да одважно корачамо напред, знајући куда идемо.

Свети Сава нам указује да се морамо уздати у себе, у своју памет и у свој морал, и да само сталожени и јединствени можемо трајати у времену и свету.

Браћо и сестре,

Позив Светог Саве је позив помирења, позив опроста у којем су саборност и светост темељ наших вредности. То је позив који мири завађену браћу, позив да се „спасе отачаство“ и обнови народна слога.

Ја вас данас позивам на Савин завет – да се сетимо да нема веће несреће од сукоба међу браћом, нити веће мудрости од оне која збори да нас нико други неће усправити ако се сами не усправимо, у најтежим временима, и пред највећим искушењима.

Поново је наше највеће искушење Косово. По речима Патријарха српског Иринеја, наш Јерусалим. Ми Косово данас бранимо истином и мудрошћу.

Бранимо га одлучно и свим срцем, јер то је наша историјска дужност. У борби за Косово нећемо попустити ни педаљ. Косово се бранило вековима, бранимо га ми данас, и браниће га они после нас.

Свима који нас разумеју и пружају нам подршку у овом одсудном тренутку, тренутку који ће препричавати поколења, дубоко смо захвални. Никада им нећемо заборавити.

Браћо и сестре,

Србија и Црна Гора увек су кроз историју корачале заједно. Никада нисмо били завађени, и не смемо никада бити. Сетимо се да су данас, као и у Савино време, односи у свету променљиви, а да оно што је вечно је наше братство, наша заједничка историја и заједничко опстајање. Саборност народа Србије и Црне Горе, у вери, обичајима и духовном наслеђу је неуништива.

Славећи Светог Саву, и живећи сваки дан као да је Савиндан, ткамо вез који се из садашњости прелива у вечност. Востајемо и будимо се да бисмо

знали и постали, и стварали се изнова, чувајући и Хиландар, и Жичу, и Тврдош, и Острог, и Пећку Патријаршију, и Крку, и Дечане, и Студеницу, и Пиву и све наше друге манастире и светиње. Чувајући нашу духовност, славећи наше празнике и негујући наше обичаје, причајући причу о Светом Сави и свим нашим светитељима и јунацима, поносни на своју историју знаћемо како да уздигнуте главе корачамо у будућност.

Само сећајући се оних најбољих, који су живели пре нас, можемо да живимо живот достојан човека. Само чувајући пламен вековне мудрости моћи ћемо да кажемо да смо се „имали рашта и родити“ и да нас се деца неће стидети. И да, Његошевим речима, „вјечна зубља вјечне помрчине нит’ догори нити свјетлост губи“, и да „борби нашој краја бити неће за далеко неко поколење“!

Браћо и сестре,

Нека вам је срећан Савиндан!

Хвала вам и живели!

IV Светосавске академије у Црној Гори 2011

Андријевица Котор

Бар Мојковац

Беране Никшић

Бијело Поље Плав

Будва Плужине

Даниловград Пљевља

Дужи - Шавник Подгорица

Жабљак Стражевина

Копашин Улцињ

АНДРИЈЕВИЦА

У сали Дома културе у Андријевици 26. јануара одржана је Светосавска академија. Светковину у славу Светог Саве благословио је и одржао бесједу Његово Преосвештенство Епископ будимљанско-никшићки Г. Јоаникије. Академији је присуствовао предсједник општине Андријевица г. Веселин Бакић.

У програму академије учествовали су: црквени хор „Светог Николе“ из Бијелог Поља, Јелена Стешевић, етно група „Бело Платно“ из Београда са солисткињом Светланом Спајић, затим рецитатори Саша Масловарић и Кристина Бабић, народни гуслари Зоран Ђекић и Ђорђе Копривица.

Светосавску свечаност организовали су Центар за културу и Православна општина Андријевица.

БАР

На Савиндан је у препуној сали Дома културе одржана „Светосавска академија“, а Светосавску бесједу је одржао др Жарко Лековић из Подгорице. Отац Радоман Мијајловић је благословио скуп, а учествовали су глумац Небојша Глоговац, етно група „Свети Јован Владимир“ из Бара, фолклорно друштво „Свети Јован Владимир“ из Бара које води протојереј Ђорђе Кнежевић и гуслар Мишо Поповић из Никшића.

БЕРАНЕ

Светосавска академија, коју традиционално организују Епархија Будимљанско-никшићка и Црквена општина Беране, одржана је 25. јануара, у беранском Центру за културу.

Академију је благословио Његово Преосвештенство Епископ Будимљанско-никшићки Г. Јоаникије, а светосавску бесједу одржао књижевник Радомир Уљаревић.

Црквени хор „Света мати Анастасија“, из Берана, чијим радом руководи и диригује проф. Андријана Вучетић, осим „Тропара Светом Сави“ и „Химне Светоме Сави“, отпојао је још и композиције: „Светосавска песма“, „На Светог Саву“ (уз клавирску пратњу корепетитора проф. Наталије Дјаченко), „Девету руковет“ Стевана Стојановића Мокрањца и „Ерген дедо“ Петра Љондова. Бошко Пантовић, Анђела Раонић, ученици беранске Гимназије „Панто Малишић“ и Јована Лутовац, студент Правног факултета у Подгорици, извели су рецитал о Светом Сави сачињен од извода из дјела „Свети Сава“ Милоша Црњанског. У програму, који су водили Јана Раичевић, ученик беранске гимназије и Немања Вукићевић, студент Правног факултета у Подгорици, учествовали су и познати народни гуслар Ђорђије Копривица и женска Изворна група „Дукат“ из Берана.

Организовање и одржавање Академије, осим Општине Беране и Центра за културу Беране, помогли су: „Обућа Миња“ ДОО, породица Василијевић, ЈУ СШ „Вукадин Вукадиновић“, ЈП „Водовод и канализација“, СУР „Фаворит“, Електродистрибуција, „Рибњак“ АД, „Луч-плус“ АД и ДОО ШИК „Полимље“.

БИЈЕЛО ПОЉЕ

Празник Светог Саве у Бијелом Пољу прослављен је Светосавском академијом, која је на Савиндан у четвртак 27. јануара, одржана у спортској дворани Никољац. Свечаности, у славу нашег духовног Оца Светог Саве, присуствовало је неколико хиљада грађана бјелопољске општине, бројни гости из јавног, политичког и културног живота Црне Горе и Србије.

Академија је почела светосавском химном, коју је пјевао црквени хор „Светог Николе“ из Бијелог Поља, а сабрање је благословио Његово Преосвештенство Епископ будимљанско-никшићки Г. Јоаникије, који је честитао празник Светог Саве и пожелио добродошлицу г. Млађену Ђорђевићу, изасланику председника Србије г. Бориса Тадића и амбасадорима Русије и Србије у Црној Гори г. Јакову Герасимову и г. Зорану Лутовцу.

Обраћање г. Млађена Ђорђевића, који је пренио поздраве председника Србије Бориса Тадића, пропраћено је великим аплаузом.

Светосавску бесједу је одржао проф. др Јован Делић.

У програму су наступили: национални ансамбл народних игара и пјесама „Коло“ из Београда, интерпретатор православне духовне музике Дивна Љубојевић из Београда са хором „Мелоди“, глумци, рецитатори, наратори и гуслари.

БУДВА

На дан Светог Саве, црквена општина Будва уприличила је Светосавску академију у просторијама древне будванске Цитаделе. На самом почетку Академије све присутне поздравио је јереј Арсеније Радовић, старјешина цркве Свете Тројице у Старом Граду.

Потом је ректор Богословије Светог Петра Цетињског, протојереј-ставрофор Гојко Перовић, одржао празничну бесједу о Светом Сави.

Ученици Богословије Светог Петра Цетињског са Цетиња су извели рецитал о Светом Сави. Чланови хора Светог Јевстатија Превлачког, под диригентским вођством Данијеле Николић из Будве су на самом почетку Академије отпјевали тропар Светом Сави, заједно са полазницима вјеронауке при храму Свете Тројице и потом су отпјевали неколико духовних и свјетовних композиција. Полазници вјеронауке, коју води Радмила Остојић, су, као и сваке године, припремили рецитације у част Светога Саве и потом су отпјевали неколико духовних пјесама.

На крају Светосавске академије, јереј Арсеније Радовић се захвалио домаћину, господину Бранку Ђупићу, што сваке године уступа на коришћење овај диван простор, који је, иако велики, те вечери био мали да прими све оне који су дошли да присуствују Академији.

ДАНИЛОВГРАД

На Светосавској академији у Даниловграду поздравно слово изговорили су парох даниловградски отац Слободан Зековић и Митрополит Амфилохије, а презвитер Мирчета Шљиванчанин, парох подгорички био је овогодишњи бесједник. У програму су учествовала дјеца полазници даниловградске школе вјеронауке, Хор преподобне мати Ангелине из Никшића, Хор Светог Козме Етолског при Саборном храму Васкрсења Христовог из Подгорице, КУД „Црна Гора“ из Голубоваца и женска пјевница даниловградске цркве Свете Текле.

ДУЖИ - ШАВНИК

У славу Првог Архиепископа српског Светог Саве – крсне славе Косовчића, чији братственици у дробњачким селима Пошћење и Дужи, већ десету годину, организују светосавске духовне академије, 22. јануара одржан је традиционални сабор.

Бесједу, под насловом „Светосавска традиција у Дробњаку“, одржао је др Жарко Лековић. О историји Дробњака, овом приликом, говорио је проф. Миомир-Бели Ковачевић. Светосавско сабрање у Дужима употпунио је народни гуслар Славко Горановић.

ЖАБЉАК

Свечана академија у славу Светом Сави одржана је на Жабљаку у сали Центра за културу. Академију је благословио Његово Преосвештенство Епископ будимљанско-никшићки Г. Јоаникије. Светосавско сабрање поздравио је надлежни парох, јереј Миливоје Јововић.

Светосавску бесједу одржао је књижевник Милутин Мићовић.

У програму су учествовали: хор Богословије Светог Петра Цетињског са Цетиња, народни гуслар Здравко Кнежевић, КУД са Жабљака, а пјесме о Светитељу Сави рецитовали су ученици Гимназије „17. септембар“ и дјеца полазници вјеронауке.

КОЛАШИН

На Савиндан у Дому културе у Колашину одржана је Светосавска академија коју је отворио и благословио Његово високопреосвештенство Архиепископ цетињски, Митрополит црногорско-приморски г. Амфилохије. Свечану бесједу изговорио је пјесник Ранко Јововић, а представљена је и монографија „Повратак Светог Саве у Колашин“ (Светосавске академије у Колашину од 2001. до 2010. г.) О књизи је говорио њен уредник Славко Живковић. Након представљања књиге, приказан је филм посвећен десетогодишњици обнове Светосавских академија у Колашину, а у наставку програма су учествовали КУД из Колашина, хор Свети Сава из Подгорице, дјеца са вјеронауке при храму Светог Димитрија у Колашину и гуслар Жељко Бугарин.

КОТОР

Светосавска академија у Котору се по традицији организује 25. јануара, у организацији СПЦО Котор и Српског пјевачког друштва „Јединство“ из Котора. Ове године је одржана у цркви Св. Николе у Котору. Високи гости су били изасланик предсједника Србије Млађан Ђорђевић и амбасадор Србије у Црној Гори, Његова екселенција г. Зоран Лутовац.

Светосавско слово говорила је историчар умјетности др Аника Сковран из Београда.

Пјевало је Српско пјевачко друштво „Јединство“ под вођством диригента Ђакона Михајла Лазаревића, и дјечији хор – подмладак СПД „Јединство“, под вођством диригента Иване Кривокапић, а уз клавирску пратњу проф. Душице Ћетковић.

Куриозитет которске академије је што се увијек пјева и „каторска“ химна Светом Сави „О српска млада невина чеда“ коју је компоновао за Српско пјевачко друштво „Јединство“ которски композитор Салгети, а по тексту проте Јована Сундечића.

Хармонику је свирао професор Горан Шеваљевић.

Текстове су говорили ученици Которске гимназије Маринела Паровић, Младен Кеслер и Ђорђе Андрић, и то: Војислав Илић: Свети Сава, одломак из бесједе Светога Саве „О правој вери“ и у дијелу са свјетовним хорским композицијама, пјесму Бранка Миљковића „Узалуд је будим“.

МОЈКОВАЦ

Празник Светог Саве, Првог Архиепископа српског свечано и свенародно је прослављен у Мојковцу Светосавском академијом, која је одржана у мојковачком Центру за културу.

Светосавској свечаности у Мојковцу присуствовао је Његово Преосвештенство Епископ будимљанско-никшићки Г. Јоаникије. Он је, са свештенством освештао славски колач и одржао пригодну бесједу.

Духовној академији у славу Првог Архиепископа српског Светог Саве одазвао се и предсједник општине Мојковац г. Драган Савић и предсједник Скупштине г. Славенко Блажевић.

У програму су учествовали: црквени хор „Светог Николе“ из Бијелог Поља, дјечији фолклорни ансамбл КУД „Весна“ из Мојковца, који је извео сплет народних игара из Црне Горе и Србије. Свенародном прослављању Светог Саве весео тон дала су и дјеца, ученици основних школа, иначе полазници вјеронауке, наступајући са пригодним рецитацијама. Уз струне гусала пјевао је народни гуслар Ђорђије Копривица.

НИКШИЋ

Свечана академија посвећена Светом Сави у Никшићу, одржана је у сали „18. септембар“. Светосавској свечаности, коју традиционално организују Епархија будимљанско-никшићка, Црквена општина Никшић и Голијски сабор културе, присуствовали су бројни грађани, као и бројни гости из јавног, политичког и културног живота Црне Горе, Србије и Републике Српске.

Светосавској духовној академији присуствовао је Његово Преосвештенство Епископ будимљанско-никшићки Г. Јоаникије, који је, благословио сабрање и честитао празник Светог Саве, поздрављајући присутни народ, свештенство, свештенмонаштво и бројне госте, међу којима и амбасадора Украјине у Црној Гори г. Оксану Сљусаренко и г. Зорана Лутовца, амбасадора Србије у Црној Гори, г. Ненада Шкипину, конзула Босне и Херцеговине у Црној Гори, потом председника Општине Билећа г. Драгана Бабића, председника Голијског сабора културе г. Слободана Бабића и председника културно-просвјетног друштва „Просвјета“ из Републике Српске г. Николу Асановића.

Светосавску бесједу одржао је архимандрит Лука Анић, игуман манастира Дајбаде.

У програму Светосавске академије у Никшићу учествовали су: хор Светог Новомученика Станка, са диригентом Ленком Дурутовић, и солисти Филип Вучић, Лука и Андрија Васиљевић, хор Преподобне мати Ангелине, којим руководи Ана Бојић, народни гуслар Ђорђије Копривица, фолклорни ансамбл „Ђурђевданско коло“ из Подгорице, етно-састав „Захумље“ из Требиња. Група дјеце са вјеронауке извела је, са члановима Удружења „Херцег-Стефан“ из Херцег Новог, дјечији играказ о Светом Сави. Петогодишња Анастасија Пајић из Требиња, са сестром Стефанијом, која има три и по године и братом Јованом, свега једну и по годину, отпјевала је пјесму о Косову.

ПЛАВ

Празник Светог Саве у Плаву прослављен је Светосавском академијом, која је у Дому културе одржана на Савиндан. Свештенство, монаштво и велики број грађана, међу којима и г. Скендера Шаркиновића, председника општине Плав поздравио је и академију благословио Његово Преосвештенство Епископ Јоаникије.

У програму су учествовали: хор дјеце са вјеронауке при манастиру Свете Тројице Брезојевица са соло тачкама: Анђеле Прашчевић, Марије Дашић, Биљане Кнежевић, Дивне Марковић и Валентине Микић, етно-група „Дукат“ из Берана и народни гуслар Ђорђије Копривица.

ПЛУЖИНЕ

Академију је организовао манастир Свете Тројице Брезојевица.

Празник Светог Саве у Плужинама је прослављен Светосавском академијом, која је одржана на Савиндан, у плужинском Центру за културу.

Свечаност је почела молитвом Светом Сави, а славски колач, у присуству бројног народа, освештали су и пререзали јереј Жељко Ројевић, надлежни парох и јеромонах Лазар, игуман манастира Заграђе. Светосавску бесједу одржао је отац Лазар Стојковић.

У светосавској академији, са пригодним пјесмама и стиховима, наступили су: етно-група „Кимвал“ из Фоче, гуслар Здравко Кнежевић, извођач народних пјесама Славица Вуковић, наратор Миодраг Кнежевић и глумац Велизар Касалица. Организатор свечаности је Црквена општина Плужине и плужински Центар за културу.

ПЉЕВЉА

Светосавска академија у препуном Дому Војске уз богат, разноврстан програм, поучну бесједу, дирнула је наступом дјечијег хора и младих извођача. Хор полазника Школе вјеронауке при храму Свете Петке извео је химну светом Сави.

О свецу просветитељу, принцу духовнику, говорио је протојереј - ставрофор проф. др Љубомир Стојановић.

Својим наступима на свечаности, којој је присуствовао владика милешевски Филарет са свештенством украсили су: Културно умјетничко друштво „Извор“ из Чајнича и њихова пјевачка етно група, у пратњи младих тамбураша пјевала је Снежана Пурић, а уз гусле Васо Ђондовић. Пригодне рецитације извеле су дјевојчице Стана и Стојанка Тањевић, Божица Грујичић и Ивана Чабаркапа. Игроказ о одласку принца Растка Немањића на Свету Гору да би постао монах, извела је група ученика коју је водио средњошколац Милан Бајчета.

Програм је водио Рајко Палибрк, који је читао литерарне радове Милана Бајчете, Кристине Јојић, Александра Терзића, који су добили награде на конкурс Српског културног центра „Патријарх Варнава“ на тему „Непролазна свјетлост Светог Саве“. Академију је 27. јануара организовала Епархија милешевска и Архијерејско намјесништво Пљеваљско.

ПОДГОРИЦА

У крипти подгоричког саборног храма Христовог Васкрсења је одржана централна академија у Митрополији црногорско-приморској у част и славу Светог Саве, првог српског архиепископа и просветитеља.

Уз присуство свештенства и монаштва, представника дипломатског кора у Подгорици, лидера појединих политичких странака, бројних културних и јавних радника и бројног народа, поздравно слово је изговорио Архиепископ цетињски Митрополит црногорско-приморски Господин Амфилохије.

У име председника Србије Бориса Тадића, присутне је поздравио његов савјетник Млађен Ђорђевић.

Овогодишњу светосавску бесједу изговорио је књижевник Слободан Ракић.

У наставку академије наступили су хорови „Свети новомученик Станко“ из Никшића, „Свети апостол и јеванђелист Марко“ из Подгорице, Српско пјевачко друштво „Светосавник“ из Подгорице, хор Ђака Богословије Светог Петра Цетињског са Цетиња и народни гуслар Рајо Војиновић.

ПОДГОРИЦА

Учешће у светосавском дјечјем програму узели су ученици вјеронауке при старом храму Светог Ђорђа под Горицом са својом вјероучитељицом Снежаном Поповић. Њима су се придружили и полазници вјеронауке при храму Св. Макавеја из Толоша и ученици вјеронауке из подгоричког насеља Стари Аеродром са својим вјероучитељима Стојанком Радуловић и Душком Станишић. Домаћини својим вршњацима били су ученици који похађају вјеронауку при Саборном Храму заједно са својим вјероучитељем свештеником Мирчетом Шљиванчанином и вјероучитељицом и хоровођом Аном Ненадић. Овогодишњу светосавску бесједу изговорила је вјероучитељица Душка Станишић.

СТРАШЕВИНА

Поводом празника Светог Саве у Парохијском дому у Страшевини код Никшића одржана је дјечија светосавска приредба, полазника школе вјеронауке. Свечаност је благословио Његово Преосвештенство Епископ будимљанско-никшићки Г. Јоаникије.

У приредби посвећеној Светом Сави учествовало је око 60-оро дјеце школског узраста, који су полазници школе вјеронауке у Страшевини, а коју од ове године води попадија Лавиника Јововић.

УЛЦИЊ

У организацији Српског просветног друштва из Бара и Православне Црквене општине Улцињ у улцињском Дому културе одржана је Светосавска академија коју је благословио протојереј-ставрофор Радојица Божовић, парох улцињски. Светосавску бесједу је изговорио др Жарко Лековић. У програму су учествовали глумац Небојша Глоговац, гуслар Мишо Поповић, КУД „Свети Јован Владимир“ из Бара, Етно група „Дарови Светог Јована Владимира“ из Бара, др Љиља Ђурашковић и Милица Лековић из Улциња.

V БЕСЕДЕ

Пука Анић Свети САВА - ТЕМЕЉ НАШЕГ САЗНАЊА

Јован Делић О, двојице, Богом ИЗАБРАНА

Миомир - Бели Ковачевић СВЕТОСАВЉЕ - НАТРАЈНИЈА ВЕЗА СА БОГОМ

Ранко Јововић ЗАПИС О СВЕТОМ САВИ

Жарко Пековић СВЕТИ САВА - ЦЕНТРАЛНА ЛИЧНОСТ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

Јоаникије Мићовић СВЕТИ САВА - СВЈЕТИЛИШНИК ВАСЕЉЕНЕ

Милутин Мићовић ВИСОКО И НИЗОКО

прот. Гојко Перовић СВЕТИ САВА СРПСКИ

Амфилохије Радовић СВЕТИ САВА - ВЕЛИКИ ВАСЕЉЕНСКИ ЧОВЈЕК

Слободан Ракитић СЛОВО О СВЕТОМЕ САВИ

Аника Сковран СВЕТИ САВА У КОТОРУ

Душка Станишић БЛАГОСПЛОВЕНА ПРОСВЕТА СВЕТОГА САВЕ

Љубомир Стојановић СВЕТОСАВЉЕ ЈЕ НАШЕ ЈУЧЕ, ДАНАС И СУТРА

Пазар Стојковић САВИНДАН - ДАН ПОНОВНОГ ВРАЋАЊА

Радомир Уљаревић СВЕТОСАВСКА СВЈЕТЛОСТ

Мирчета Шгиванчанин СВЕТИ САВА - УЧИТЕЉ ПРАВЕ ВЈЕРЕ И ЖИВОТА

Архимандрит Лука Анић
Игуман дајбабски

Свети Сава – темељ нашег сазнања

Никшић, 29. јануар 2011.

Постоји једна чудна књига запечаћена споља и изнутра коју ријетко ко чита. Боје се људи, много је запечаћена! Чудна ствар са том књигом је то да како јој се човјек приближи почну сами печати да се отпечатавају, почне књига да се отвара и да се казује, и још чудније што би требало да се читалац радује томе, а као да се и сама књига радује што је неко чита. У давна времена када је Свети ходао земљом, каже предање, морао је да мири непомирљиво – да мири два брата. Донео је Мошти очеве. Како их је унео у царску лавру Студеницу, звона сама од себе почеше да звоне, врата се сама отворише и Јеванђеље се прочита само! И онда Свети рече једном ђаку: „Данас ћаче задобисмо царство“. Какве су ово двије књиге и какав је њихов значај за ово наше данашње сабрање? Ова друга књига је Свето Јеванђеље која се чита на црквеним службама. Ова прва књига, та запечаћена, то је Завјет Светог Саве. У ове дане ми говоримо Слово о Светом Сави. Говоримо логос. И што видјесмо и што чусмо и што руке наше опишаше, говоримо о логосу живота, тако каже апостол љубави Јован Богослов, а ми то кажемо

за Светог Саву. Он – родоначелник светоликости наше, отишао је у Свету Гору да тамо нађе мед богопознања и пелен самопознања, јер нити има, нити може бити богопознања ако човјек прво не окуси тај горки пелен самопознања. И онда види да је Бог све а он ништа, али да је то ништа уздигнуто милошћу Божјом до достојанства престола Божјег. Како сад то онда кад се окуси, да се не каже своје отечеству. Кад су све свеће угашене нико и не види да је ту мрак и да оне не горе, али кад се једна упали сви примијете да остале не горе – онда та једна пали друге не губећи пламен. То је Свети Сава урадио за нас, запалио пламен или боље речено тај се пламен запалио на лицу његовом, да би послјије био пренијет отечеству своје као мед богопознања.

Познати живог Бога, није лако, али за то смо створени, али смо од тога отпали и онда Бог шаље некога да нас уразуми, да нас врати нашем истинском призивању, нашем назначењу, да нас врати ономе за што смо створени и ономе с чиме ћемо живјети у вјечности. Јер Бог наш не жели да буде непознат, то Свети Сава каже у свим својим списима, али начин

на који се он пројављује не подразумејева филозофско умијеће, ни разна домишљања, поготово не учење из неких научних књига. Познање Бога стиче се силаском у себе самога, у најунутарњију ризницу – ону коју Бог једину држи као свој престо. Свети Сава је нашао ту ризницу! Кажу ишао је бос. Није ишао бос због неког аскетизма, већ зато што је ишао по Светој земљи. Кад човјек осјети све.тост, светост Божју и светост која је у њему, онда све око њега добије други изглед – изглед који отпечаћује књигу запечаћену споља и изнутра.

Ето можемо да је Он родоначелник наше христолитости, наше светолитости, кажемо, а да ли му тиме и враћамо? Јер је врло тешко ако ми то признамо и оставимо по страни, али ако то не само признамо него и творимо онда и ми примамо тај пламен свијеће, пламен који се не гаси, пламен који оживотворава, пламен који показује да је са нама Бог – Емануил. С нама је Бог! Свети Сава није само ишао уском стазом монашког живљења, ишао је стазом свецијелог жртвовања себе. Као што дивно каже један савремени отац: „Ученици пустињског универзитета не уче лекције него приносе читаво биће своје и за узврат добијају све оно што учитељ има да им да – добијају не да га задрже за себе него да онда свјетлошћу лица свога упале пламене у својим отачаствима“. Тако је и наш Светитељ добио – па умножио, добио – па раздијелио, и толико раздијелио да већ 800 година ми живимо од тог пламена. У праву су, кад кажу оци наши, да је Он највећи од рода

српскога. Највећи је тим пламеном, а пламен није Он него Христос, али Он је свијећа која тај пламен носи, зато Свети Сава улази у сваку пору нашег живота, освећује и здање и градњу и садњу..., све освећује. Народ га прихвата као неког ко је просветитељ у сваком плану, зато што зна да се коснуо ризнице и окоснице живота. Не би Он данас био слављен ни као дипломата, ни као државник и шта га већ све величају, да се није дотакао те окоснице живота, да није освештао, да није пустио Христа да као крвоток тече његовим жилама, да би онда тај крвоток као коријен порастао кроз читаву српску земљу и напојио генерације. Христос је Савин живот, а Он хоће да буде и наш живот. Он је посредник благодати Божје. Ми смо се данас навикли на ту благодат. Све нам је благодат, ми смо у Цркви – дивимо се, али неко је то омогућио. Било је времена кад тога свега није било. Морао је један да буде жртва за све то, да буде сасуд кроз који ће се проијети све то. Свети Сава улази у сваку нашу мисао Богу, улази свуда. Не смета он Богу. Ја мислим да се Бог и радује кад год се његово име спомене, радује се њему као најрођенијем. Ето нашао је човјека! Као што дивно у Старом Завјету каже Бог када је нашао Мојсија да њиме просвети и води изабрани народ – Мојсије бјеше човјек кротак мимо све људе на земљи – а овај наш светитељ Он бјеше и кротак и спреман да себе постави изгубивши себе. Више Он не постоји, али Он је постао камен темељац нашега познања, Бога познајемо њим и њиме познајемо себе.

Јован Делић
Професор Универзитета

О, двојице, Богом изабрана

Бијело Поље, 27. јануар 2011.

„О, двојице, Богом изабрана, свети и дивни, богоносни и сведлажени оци, Симеоне и Саво, како сада заједно стојите пред Тројицом, и чијом сте светлошћу свето обасјани, погледајте од њих озго на нас, не заборавите људи својих, добро се старајући о нама, не сећајте се злоба којима гневљасмо Бога, не срамотите се наших нечистота којима му грешисмо и због којих стојимо далеко од Њега, него као чедољубиви очеви, омивши нас до њих покајањем, присвојте нас к Њему чисте, и увек нам, просећи од Њега, дајите благе дарове. Спасевајте молитвама од најезде безбожника и свакога ожалашћења. Јер знамо да вас много оневесељавамо, ожалашћујући вас прљавштинама безакоња наших дела.

Али нас не оставите, нити одгурујте, нити се одричите као туђеродних, јер смо ваше судбе достојање и већ од Бога нашега суђење.“

Ваше Преосвештенство, Господине владико
Будимљанско-никшићки, Господине Јоаникије,
Часни оци,
Ваше Екселенције, господо амбасадори,

Браћо и сестре,
Сви људи добре воље, без обзира на вјеру и нацију,

Честитам вам свијетли празник Светога Саве Српскога, чији су култ уздигли ваши преци, како Срби православне вјероисповијести – што је природно, а тако и муслимани – што је на први поглед мање очекивано – нарочито они око манастира Милешеве, од Пријепоља па до Бијелога Поља и Пљеваља, што се данас мање зна, а што је неправда и према светитељу, али и према нашој иновјерној браћи по крви и поријеклу. Има се шта рећи о доприносу наших муслимана култу Светога Саве, честито и на част свима. Нијесу муслимани само ломача на Врачару.

Започео сам вечерашњу бесједу у част првог српског архиепископа, светитеља и просветитеља ријечима прослављеног монаха Теодосија с почетка његове Похвале Светом Симеону и Светом Сави, не само зато да бих вас подсетио на средњовјековни топос скромности, већ да бих поставио једно много озбиљније, и у овом часу животну важно питање: да

ли смо достојни – прво ја, а онда и ви – да призивамо а онда и прослављамо имена двојице наших светитеља родоначелника, а преко њих и Господа нашега? На то нас питање подсећа свака литургија, опомињући нас да, кроз покајање и исповијест, очистимо душу своју, како бисмо смјели достојно призивати име Бога Оца и говорити основну молитву Оче наш. Да се, можда, нијесмо отуђили од Светога Саве, ако нећемо или не смијемо, рећи и написати да припадамо српском народу, који га је изњедрио, да говоримо његовим, српским језиком, и да пишемо његовим, ћириличним писмом? Како ће нас разумјети и заступати пред Христом наши родоначелници у вјери и култури, ако смо им постали туђеродни? Зато, прије него што почнемо да прослављамо Светитеља, завиримо прво у своје срце и истјерајмо из срца свога сваки страх осим страха Божјег. Јер страх Божји подразумијева двије најважније ствари за човјека: прво слободу избора и одговорност за тај свој избор и, друго, љубав. А о томе ће вечерас бити ријечи.

Велики жупан Немања бијаше већ прешао шездесету када се са својом женом Аном, која такође бијаше у годинама које нијесу за рађање, обратио молитвом Господу да их обдари још једним – трећим – мушким чедом. Зачеће и рођење Растка Немањића било је, дакле, чудо Божје, и израз љубави божанске и људске. Зато се Немања обраћао често своме чеду најмлађем ријечима: „Утјехо старости моје“. Ако је Немања – доцније Свети Симеон – имао у часу смрти 1199. године осамдесет и шест година, онда је он у часу рођења Растковог, око 1175, имао око 62 године. А то је у оно доба било пуно. Сам Свети Сава није имао толико година у часу своје смрти, 14. јануара 1235. или 1236.

Растко је брзо растао и до књиге и до лова дорастао, па је већ као петнаестогодишњак добио војводство над Хумом – доцније Херцеговином – али га земаљско царство није привлачило. Више га је вукао Богородичин град, Света Атонска гора и њени манастири. И он ће као седамнаестогодишњак – али већ врло образован и са лијепом лектиром – тамо утећи из двора великог жупана, пошто је од старог

светогорског калуђера, Руса, сазнао за чари Атонске горе и служења Богу и Христовој Цркви.

Бјекство Растка Немањића на Свету Гору један је од најзначајнијих догађаја у историји српског народа. Тиме се духовно поново родио највећи српски културни јунак који ће препородити и цркву, и државу, и језик, и књижевност, и право, и све чега се дохватио. Тиме је започео да свија српско гнијездо у Богородичином крилу, у њеном граду, на Светој Гори Атонској. Димитрије Оболенски сврстава Светог Саву у шест најзначајнијих личности Византије и у својој чувеној, свјетски познатој књизи Шест византијских портрета даје као четврти портрет „Сава Српски“. Дјело, углед, утицај и култ Светога Саве Српскога увелико превазилази националне границе, па исти Оболенски на крају свог рада закључује: „историчар који настоји да обухвати необичну разноврсност његовог живота и рада – као владарског сина, калуђера, епископа, ходочасника, дипломате, администратора, мецене, писца и учитеља свога народа – готово неминовно долази до закључка да је у грчком и словенском свету источноевропског средњег века мало коме било дато да за шездесет година живота постигне толико много“.

Оболенски такође тврди да је Сава Немањић око 1200. године био најугледнија и вјероватно најутјичајнија личност на Светој Гори, чему је допринио долазак на Атос и замонашење његовог оца. Таква два угледна монаха истовремено тешко да је имао неки други манастир, и тешко да ће их икада имати, као што је имао своје градитеље и обновитеље српски Хиландар. Срби су по овој двојници Богом изабраних светаца остали ненадмашни.

Зато је природно што је Сава Немањић назван још за живота „богоносни вожд на благоверје“. Ријеч вожд се употребљавала у XII и почетком XIII вијека у Срба за Исуса Христа, анђеле и арханђеле, старозавјетног пророка Мојсија, а од српских светитеља – уз Светога Симеона и Светога Саву.

Сава Немањић је постао стуб Христове Цркве већ доласком на Свету Гору, а поготову када је постао игуман Студенице и српски архиепископ, али

је све вријеме био и стуб државе. Држава и Црква су биле у нераскидивој вези. Свети Сава је показао изузетну мудрост у вођењу црквених и државних послова. Црквене послове је водио тако да буду на корист народа и државе. Савин биограф Доментијан високо је оцијенио значај стицања аутокефалности Српске православне цркве. Сава је, наиме, замолио васељенског патријарха „да самоосвећено буде његово отачаство као што је Божјом помоћу и самодржавно“. Самоосвећеност и самодржавност су стављене у исту раван, Србија је стекла оба суверенитета у првих двадесет година великога, златнога тринаестог вијека: 1217. прибављена је краљевска круна, а 1219. црквена аутокефалност. Та два међународна суверенитета се међусобно допуњавају и подупиру. Губљење државног суверенитета није значило и губљење црквене аутокефалности. Тек у тешким временима ропства под Турцима видјело се шта српском народу значи самоосвећеност. Црква је носила и изнијела свијест о духовном и историјском идентитету народа и о његовој државотворности. Она ту свијест и данас одговорно носи. Дјело Светога Саве показује се осам стољећа неразрушивим.

Свети Сава је родоначелник српске књижевности, њен темељни угаони камен. Његово књижевно дјело нераздвојно је од његовог законодавства, црквеног и грађанског. Прва његова дјела посвећена су уређењу манастирског и испосничког живота: Карејски типик и Хиландарски типик. Сава је био рођени законодавац, човјек који је у хаос уводио ред и закон. То се нарочито види у његовој Крмчији или Номоканону. То је зборник државних закона и црквених правила која су функционисала као божанско право.

Свједоци смо упорног понављања једног лажног стереотипа о Србима: да су Срби народ безакоња и нереда. Тај стереотип је настао у новијим, сложеним историјским условима, када је против Србије окретана моћна, оркестрирана свјетска пропагандна машинерија. Историјска истина је другачија: Срби су почели правно уређивати своју цркву и државу када су постали самодржавни и самоосвећени,

руком Светога Саве већ крајем 12. и почетком 13. вијека, а томе слиједи законодавство српских владара и Законик цара Душана.

У Хиландарском типик у налази се Кратко житије Светог Симеона Немање, ремек дјело родоначелника српске књижевности, Светога Саве. Опис Симеонове смрти у томе житију спада у врхунске, антологијске странице српске књижевности:

„А када је дошао 12. дана тога мјесеца, рече:

- Чедо моје, донеси ми пресвету Боогродицу, јер такав имам завет, да пред њом испустим дух свој.

И када је била извршена заповест, и вече када је наступило, рече:

- Чедо моје, учини љубав, положи ме на расу која је за мој погреб, и спреми ме потпуно на свети начин, као што ћу и у гробу лежати. И простри рогозину на земљу, и положи ме на њу, и положи камен под главу моју, да ту лежим док ме не посети Господ да ме узме одавде.

А ја, све испунивши, изврших што ми је он заповедио.

А сви гледасмо и плакасмо горко, гледајући на овом блаженом старцу таква неискazана Божја провиђења. Јер како је и овде у држави својој, молио у Бога и даде му, тако ни до овога часа не хтеде да се лиши ниједне ствари духовне, него му Бог све испуни. Јер ваистину, браћо моја љубљена и оци, чудо беше гледати: онај кога се сви бојаху и од кога трептаху све земље, тај је изгледао као један од туђинаца, убог, расом обавијен, где лежи на земљи, на рогозини, а камен му под главом, и сви му се клањају, а он скрушено моли од свију проштење и благослов.

А када је настала ноћ, пошто су се сви опростили и били благословени од њега, отидоше у келије да врше службе и да се мало одморе. А ја и једнога јереја оставих са собом, па остадосмо код њега сву ту ноћ.

А када је дошла поноћ, утиша се блажени старац, и више ми није говорио.

А када је настала ноћ, пошто су се сви опростили и црквена служба, одмах се просветли лице блаженога старца, и, подигавши очи к небу, рече:

‘Хвалите Бога међу светима његовим,
Хвалите га и на тврђи силе његове!’

А ја му рекох:

- Кога виде те говориш?

А он, погледавши на ме, рече ми:

‘Хвалите га на силама његовим,
Хвалите га и по премногој владавини његовој!’

И пошто је ово рекао, одмах испусти свој пребожанствени дух и усну у Господу.

А ја павши на лице његово плаках горко и дуго, и уставши благодарих Бога, видевши овакав крај овога преподобног мужа“.

Један од највећих историчара језика кога смо имали, Павле Ивић, тврди да је удио Светога Саве у развоју српског језика и његовога правописа у реформи језика на почетку 13. вијека био несумњив. Правопис је срећен тако да што боље одговара српској редакцији црквенословенског језика: „Тај далековиди државник којем је ... развој српске државе, цркве и културе упуту у смеру који је одредио тако многе доцније народе, чак и у новијој историји, био је и родоначелик једне књижевности, и искључено је да би његовој пажњи могао измаћи проблем начина писменог обележавања језика те књижевности. Извршена интервенција је донекле приближила српкословенски правопис идеалу оптималног одсликавања изговорене речи“.

Ивић, дакле, види, Светог Саву као језичког реформатора, сасвим блиског модерним идеалима односа изговорене и написане ријечи, односно текста. То, заправо, значи да је Свети Сава усмјерио развој нашег језика у будућности.

Писац, реформатор језика, љубитељ и сакупљач књига, преводилац и преписивач, Свети Сава се може сматрати претечом српских библиотекара, а цркве и манастири су у његово доба постали први школски центри и библиотеке. Светитељ је подигао у свом народу култ књиге, школе и образовања, али и култ рада и заната. Он је остао присна и омиљена личност у народу, јунак бројних прича и анегдота, заштитник дјеце, посебно ђака, и свих који су окренути раду, учењу вјештини, књизи и ријечи; оснивач

и заштитник школа, симбол писма, писмености и књижевности.

Као игуман Студенице, Светитељ је основао прву српску болницу и апотеку у том манастиру. Зато се он сматра претечом српских љекара. Касније ће Милешева – док су у њој биле Свечеве мошти – постати позната са чудима излечења и исцјељења болесника разних вјера и народа.

Свети Сава је мирио, и данас мири, завађену браћу. Прво је на моштима свога светог и светороднога оца измирио Вукана и Стефана Првовјенчаног, а касније је све чинио да измири Радослава и Владислава, Стефанове синове и краљеве. Миротворство је било његово послање. Његов монашки и животни постао је и државнички принцип – рјешавати ствари на миран начин, праведно и правдољубиво. Најмлађи Немањин син био је рођени дипломата. Мајстор дијалога и преговора, са свештеничким достојанством, а касније и са достојанством првог српског архиепископа, он је уживао повјерење чак и код опонената и непријатеља. Познати су његови преговори са угарским краљем да не напада Србију. У Бугарској је поштован као највећи црквени достојанственик. Савременик Крсташких ратова, разарања Константинопоља, подјеле Византијског царства, изнутра узнемираван братским сукобима и јеретичким покретом богумила, он је на чудесан начин успијевао да сачува Србију од већих потреса, да издејствује и очува самосталност и независност цркве и државе, упркос веома моћним и умним непријатељима и противницима. Српски краљеви нијесу морали правити уступке ни Риму ни Цариграду да би добили круну: крунисани су у Жичи руком српског првосвештеника. Чак и после Савине смрти, краљ Твртко I је желио да га Свети Сава са онога свијета крунише у цркви Милешеви – ту се прогласио за краља. Ту је на своје крунидено поклоњење дошао и Стјепан Вукчић Косача.

Односи са Никејом су били такви да је Србија од њих имала огромну корист. Овај вожд на благоверје, тврђава православља, водио је у веома немирним временима српски брод кроз мирне воде. Задивљујућа

је његова вјештина у односима према римокатоличкој цркви: сачувао је своју вјеру у државу и одржао сасвим користан однос са Западном црквом. Он је непогрешиво знао када се мора бити толерантан а када неумољиво строг. Знао је да одвеже мач свога језика и да прокуне, као што је проклео богумиле на Сабору у Жичи. Свети Петар Цетињски се имао на кога ослонити када је потезао моћно и убојито оружје клетве. Ријеч и клетва биле су и остале једино, али убојито монашко оружје.

Свети Сава је за своје доба био велики путник и ходочасник. Два пута је обишао Свету земљу и Христов гроб, надахњујући се за своје подвиге и прегнућа Христовим подвигом. На тим путовањима је посјећивао и цркву Светог Саве Освећенога, свога монашког патрона. Постоји легенда по којој је наслиједио свој чудотворни штап и отуда донио Богородицу Тројеручицу, игуманију Хиландара и заштитницу српског народа. Том приликом је испуњено пророштво да ће се икона сама спустити са зида када у посјету дође монах странац по имену Сава, и да ће тиме одредити своју припадност њему и његовоме народу. Приликом другог путовања указивана му је највећа част како од стране монаха и свештенства, тако и од владара куда је пролазио. Чак су му и наслједници султана Саладина у Египту излазили у сусрет и чинили поштовање.

Свети Сава се још у младости надахњивао подвизима, књигама и идејама светих отаца. На њега су, осим његовог монашког патрона, Светог Саве Освећенога, снажно утицали Свети Јован Лествичник и Свети Јован Златоусти. Мало је било монаха, његових савременика, који су као он познавали црквени живот и света мјеста на цијелом хришћанском Истоку.

Свети Сава је, заједно са својим оцем, био велики приложник, ктитор и градитељ. И народна пјесма је запамтила „куд се дједе цар-Немање благо“; отишло је на изградњу српских манастира, задужбина, али и на богате прилоге који су поклањани свим манастирима које су посјећивали Свети Симеон и Свети Сава. Изградили су Хиландар на темељима разореног

манастира, а Сава је са својим братом, првовјенчаним краљем, подигао свој престони манастир Жичу, крунидбену цркву српских краљева. Крунисао је ту Стефана Првовенчаног и његова оба сина, Радослава и Владислава.

Име и углед Светог Саве привлачили су најбоље тадашње неимаре и фрескописце. Осим великих цркава, Свети је подизао и испоснице. Подигао је испосницу у Кареји, гдје је ударио темеље српском исихазму, а сличну испосницу изградио је при Студеници. У Кареји је подигао и цркву Светог Саве Освећеног.

Поседну љубав је показивао према лијепим црквеним предметима од високе умјетничке вриједности, па није чудо што су српске цркве и манастири биле ризнице таквих драгоцености. Свети Сава је био висока мјера укуса свога времена.

Овај неуморни путник, најдубљи поштовалац светих мјеста и Свете земље, умро је на путу, односно на повратку са другог ходочашћа по Светој земљи, 14. јануара 1235. (или 1236) у Трнову. Његове мошти сахрањене су прво у цркви Четрдесет мученика у Трнову, а онда је по њих дошао краљ Владислав, Савин синовац, кога је Сава, као српски архиепископ, крунисао за краља. Ридајући над моштима, краљ је од упокојеног стрица и архиепископа тражио опроштај и пренио његове мошти у Милешеву, гдје је већ био припремљен гроб и гдје је одмах настао и растао култ Светог Саве. Три и по вијека ће светац бити у своме манастиру, а према свједочењима путописаца, а посебно према народним причама, предањима и легендама, свецу су приступали, поклањали се и даривали га готово једнако Турци и Јевреји као и Срби. Снажење светосавског култа у вријеме отпора турској власти сметало је великом везиру Синан-паши и он је наредио да се дрвени ковчег са моштима Светог Саве пренесе из Милешеве у Београд. На брду Врачару, изнад Београда, припремљена је велика ломача чији се пламен могао видјети не само из града, већ и из војвођанске равнице, и на тој ломачи спаљене су мошти Светог Саве 27. априла 1594. године. На тој

ломачи се распалио култ Светога Саве. Врачар је данас оличење оних вриједности за које се залагао Светитељ: симбол васкрсења самога Светога Саве. Крст над куполом храма Светога Саве блиста када се прилази Београду; Народна библиотека је као птица феникс, васкрснула из шестоаприлске ломаче на Косанчићевом венцу, гдје је спаљена и разорена њемачким бомбама. Споменик вожду Карађорђу симбол је васкрсења српске државе и васкрсења старе ријечи вожд, која је употребљена уз Светога Саву, „вожда на благоверје“. Све је то на Врачару никло из Свечевога пепела.

Српска савремена поезија – она настала послје Другог свјетског рата – одужила је свој дуг према Светом Сави. Миодраг Павловић је својом Антологијом српског песништва по први пут објединио средњовјековну, односно црквену, народну и новију поезију, успоставивши покидани континуитет у српској културној и књижевној историји. Васко Попа је видео Светога Саву као кичму наше свеколике историје: његов дух и лик провлачи се кроз свих пет циклуса Усправне земље и гаранција је историјског континуитета. Сам пјесник је ходочасник кроз простор и вријеме: од Хиландара до Сентандреје, од светосавских до наших времена. На то ходочашће креће са штапом Светога Саве и са упаљеним срцем на штапу, а враћајући се са ходочашћа, среће на Врачару старца са вучетом, као јагњетом, око врата. Штап ће засадити на воденом крсту испод Калемегдана, и он ће пролистати. У циклусу Савин извор Светитељ је приказан као вјечан и безвремен: Лево од њега тече време / Десно од њега тече време / А он стоји на сувом. А у циклусу Косово поље то поље је, прво, као и свако – длан и по зеленила, да би се, на крају, показало Поље се ниједно / Озго небо / Оздо небо, па оно, усправљајући се, прелази из хоризонталне у вертикалну раван. Избор царства небеског Вјенцоносца нужен је у предодређен избором који је већ учинио Свети Сава: честити кнез Лазар и његови јунаци крећу за својим свецем.

Доиста, Растко Немањић је и дословно напустио царство земаљско, побјегавши од његових благодети у Богородичин град, на Свету Гору, и ту, у манастиру Хиландару, савио српско гнијездо у крилу Богомајке. И његов отац, Стефан Немања, оставља свој престо сину Стефану, одлазећи у монахе и, заједно са својим сином Растком, сада монахом Савом, својим духовним оцем, прави Хиландар, српску духовну тврђаву. Савина мајка Ана замонашује се истог дана када и њен муж и постаје мајка Ангелина. Сам Сава ће поткрај живота препустити црквени трон архиепископу Арсенију и запутити се на ходочашће у Свету земљу. Нијесу ли то све саме историјске потврде избора царства небеског и Саве и Симеона; није ли то потврда светости и светородности родоначелника светородне династије Немањића, Стефана Немање, односно Светога Симеона.

А ту династију Немањића Димитрије Оболенски, велики познавалац Византије, сматра једном од најзначајнијих на хришћанском Истоку од краја XII, кроз цијело XIII па до треће четвртине XIV стољећа. „Црква је“, вели Оболенски, „углавном утицала на то да се Немањићи обавију светачким ореолом и да им се указује поштовање веће него што се указивало било којој породици у Источној Европи.“

Братска љубав и висока оцјена пјесништва које нам је оставио налажу ми да поменем име тек преминулога пјесника, Новице Тадића, чеда наше Епархије, мога Пивљанина. Прогоњен демонима модерног времена и модерног града, он се у новијим књигама све више бранио молитвом и поезијом, а са Светим Савом се укрстио исказом: И пре смрти мртав сам.

Захваљујућу Богу на милости и Преосвећеном владици Јоаникију на љубави што ме је недостојнога удостојио ове прилике да вечерас прославам ово слово о првом и највећем кога смо икада имали на овом и оном свијету – а то је неминовно значило и о два основна стуба наше историје, цркве, државе и књижевности, Светом Сави и Светом Симеону – желим да са вама подијелим драгоцјен, најједноставнији наук који сам чуо од мога дједа Танасија.

Чистећи дјечаково срце од страха и усмјеравајући га према Богу, говорио ми је:

„Не бој се никога и ничега осим Бога. Ако се икога и ичега више бојиш, онда се Бога довољно не бојиш. Или му не вјерујеш свим срцем, или нијеси на правом путу.“

Зато, браћо и сестре, помислимо на Бога и на Светога Саву када нас питају ко смо, чији смо, којим језиком говоримо, којој цркви припадамо. И не бојте се никога и ничега, ако се Бога довољно бојите

и ако не желите да постанемо туђеродни нашим светитељима.

А могли бисте се присјетити нашега Херцеговца, Саве Владиславића, грофа рускога, који је мислио на свога светога имењака ударајући на Далеком Истоку границу између два понајвећа царства, руског и кинеског. На тој граници са руске стране, подигао је цркву Светога Саве Српскога, да се зна да су тамо заједно били и ко је кога имао за помоћника.

Наздравље и на спасење! На многаја љета!

Миомир Бели Ковачевић

Светосавље - најтрајнија веза с Богом

Дужи, 21. јануар 2011.

Преосвећени владико, часни оци, светосавски народе,

Срби су једини народ чија је прошлост у пјесму стала и једини од народа чија је историја опјевана.

А народна пјесма говори да је турски султан ферманом обавезао Махмуд-пашу да сагради град Оногошт, „кључаоницу од Ерцеговине“. Околна раја је са поклонима долазила да честита паши почетак зидања Оногошта. Само, каже се у пјесми, из Дробњака „жива ока нема“.

Млади требињски паша Ресулбеговић савјетоваше срдитог Махмуда, „Ако паша смијеш ризикази посиједи дробњачког војводу, спора ће ти бити грађевина“.

Непретворни војвода Илија Косорић стигао је пред пашу одбијајући да честита почетак зидања града. „Потурчи се, крста ти часнога, даћу теби бедем у Никшићу и даћу ти цио товар блага“. Војвода Илија одби пашину понуду, јер не даде вјеру за дукате. Понуди Махмуду да се покрсти обећававши му вриједне дарове. Разјарени паша даде знак целату

који војводи одсијече главу и „Окрвави граду подументу добром главом лава бијеснога“.

Млађани војводин син Оташ са „триста бираних Дробњака“ отисну се низ Херцеговину, тако да су султану стизали црни авазии. Плашећи се побуне покорене раје Махмуд-паша позва Оташа на измирење, али заборави да је син Илије Косорића вичан кавги.

„Такав теби и бабо бијаше, стога ти је главу изгубио“. На те ријечи Оташ плану и Махмуд-паши одсијече главу а Дробњацима прискочише у помоћ Никшићи те поломише Турке. Оташ нареди да се град „саспе у гомилу“, али га од тог наума одвратише кнежеви Вук Николић и Јездо Мирковић. Млади Косорић прихвати молбу кнежева уз пријекор и љутњу: „неће проћи ни годину дана, оће ће се населити Турци“.

Трагом пјесме „Зидање града Никшића“, Лудурић је погибију дробњачког војводе Илије Косорића смјестио у 1696. годину. И Љубомир Стојановић је у књизи „Стари српски записи и натписи“ убиље-

жио податак да су војводу Илију Косорића „посекли Турци“, али 1699. године.

Историјска документа нешто другачије свједоче о градњи Оногошта. У њима налазимо податак да је Реџеп-паша 1699. обећао амнестију Херцеговини, а 1701. и одлучио да гради тврђаве у Оногошту и Требињу, што је изазвало страх код српског становништва. Поједини кнежеви су намјеравали да се са цијелим племеном преселе на млетачку територију.

Градитељ турског Оногошта, Реџеп-паша није доживио завршетак свог подухвата. Страдао је у Дробњаку са братом и још три пратиоца. И Млетачки извјештај свједочи о побуни у Дробњаку и погибији Реџеп-паше и његове пратње.

„Овог прољећа (1703), пишу дробњачки главари Марко и Митар Балотић, дошао је Реџеп-паша да нашим људима узме сву имовину и животе. Али, Бог је хтио да на његову главу све падне, пошто га је убило цијело наше племе у кући Илије Козечића.

И записи зборника манастира Добриловине свједоче о страдању Реџеп-паше који је „оградио град на Оногошту“, а убијен у „село Косориће“.

Народна пјесма и историјска документа се слажу да је градитељу Оногошта дробњачко оружје дошло главе.

Кад је нови херцеговачки паша Ахмед кренуо злим путем као и његов претходник, Дробњаци и Никшићи на сабору, одлучише под заклетвом, да ће и њега погубити ако буде купио харач по Дробњаку.

Покушао сам да овим кратким казивањем из историје Дробњака истргнем само дио прошлости. Онај дио који убједљиво доказује да су Дробњаци кроз историјско вријеме ходили рубом опасне провалије. Одржало их је Светосавље, та најтрајнија и најпоузданија веза с Богом.

Срећан Савиндан свима нама.

На многаја љета!

Ранко Јововић

Запис о Светом Сави

Подгорица, 27. јануар 2011.

- Не умијем, није ме Бог наградио да вјерније, магичније, бесједим о Светом Сави. Знам, али крхко је моје знање о Светом; стварно – историјском, митском Монаху, понајбољем ученику науке Христове... Тај најљепши мушки примјерак својих родитеља Стевана Немање и Ане, тај принц међу принчевима, младић у цвијету међу цвјетовима као седамнаестогодишњак, земаљску славу, мач и оклоп – оставио је својој браћи – земаљским господарима српских земаља, и тихо, вођен Божјом руком стигао је на Свету Гору.

Све ово мало текста што исписах – само је проза, а о Светом се пише језиком високе Поезије, односно дубоке Вјере, срцем свјетлости.

Први духовник, велики дипломата, ктитор, законодавац, творац аутокефалне Српске цркве, књижевник – Свети је наш учитељ за сва времена.

Његов отац је рођен овдје на Рибници – ту и данас свијетле зидине Његовога града, а легенда каже, да је и ту негдје на овим просторима рођен и његов најмлађи син Растко, мало касније у монаштву назван Сава.

Родио се вјероватно 1169.

Упокојио се у Трнову, у Бугарској у 67-ој години.

Послије двије године пренио је краљ Владислав његове мошти у Србију. Сахрањен је у Милешеви.

Не знам да ли овакви подаци ишта значе, будући да су махом познати, али ипак морао сам нешто да кажем и о томе. Па то да је измирио браћу Вукана и Стевана, па да је у манастиру Ватопеду код њега боравио његов отац Немања, касније Свети Симеон Мироточиви... и да је умро код свог сина у Хиландару послје шест мјесеци.

Свети је заједно са својим оцем и сазидао Хиландар, који се убрзо окружио са много манастира. И ту почиње велика, ту се рађа снажна служба Српске православне цркве.

Ту се рађа наш дух, слава, наше мјесто међу народима...

Али, да кажем нешто језиком поеме о Светом Сави, да додам његовој митској појави, и неко моје зрнце кроз оно што сам слушао и читао о Њему.

Ништа ту није измишљено – језик поезије и легенде, стварнији је од стварности.

Ко не вјерује: да је Свети Сава годинама и вјекovima ходао и путовао овим земљама од Јерусалима до Пећи, Цетиња и Београда – тај је глув, слијеп и нијем...тај нема срца, и без душе путује у нигдину.

Истина је оно, што је дух, који свијетли човјеку у овој земаљској помрчини, тако је наш народ, и не само наш, још за живота Светог Саву прихватио, доживио, и живио од чуда Његових. Он је, како фреске говоре, и ликом подсјећао на Божјег Сина, на јединог невиног на земљи. Ми Срби смо склони, да вјерујемо да је Свети Сава исцјељивао људе на самртној постељи, да је дизао мртве, да је стварао језера, да је помјерао планине, да је ходао по води...да је људе учио да отварају прозоре на кућама, да ору, да праве сир...Поезија, прича, јеванђеље о Светом и данас, послјије свих прогона од разних црвених безбожника, дубоко куца у срцу несрећног српског рода.

И онда кад је спаљен на Врачару, кад је Синан паша 1594. године спалио Његове мошти, није спалио његов дух, напротив његов култ, његова појава почела је још јаче да дамара у срцима нашег народа. Несрећни они, који су и данас, против свега што очовјечује човјеков живот на земљи – и данас као да нијесу људи него мрзитељи и слуге антихриста – прогоне дух Светог Саве, као да је то могуће.

Ја сам прије двадесет година, кад је први пут послјије педесет година прослављен Савин дан 27. јануара 1991. године написао ову пјесму посвећену светом Сави.

Многи су пјесници писали... народ му је испјевао вијенце стихова, измаштао легенде и легенде...

Многе су те пјесме и књиге о Њему и комплексније и савршеније од ове, али ово је моја, оваква...

СВЕТИ САВА

Да мириш
Кумиш и соколиш
Да упутиш
И да казниш –
Али само Ти видиш
Поспалост и помраченост.
Долазиш са свих страна
Као Живи Крст
Из дубина
И из висина
Из поноса
И из понора –
Дародавац и најамник.
Пред Тобом разбрат моли
Врела цијев плаче
Драча и коприва цвета
Опет.
И кад смо бивали мртво Плење
Један се међу нама сањао
Извиискро.
Срце љубави
Срце огња
Срце брата
Српско је срце –
Дај нам руку
Света руко.

Жарко Лековић

Свети Сава - централна личност српске историје

Улцињ/Бар, 27. јануар 2011.

Драга браћо и сестре!

Дан Светога Саве је посебан сусрет са нашим најумнијим и најдуховнијим оцем, дан када је неопходно да се зауставимо пред његовим ликом, да се што више осветимо и надахнемо, али и да сагледамо какви смо и колико вриједимо.

Свети Сава је централна личност српске историје, његово дјело је бесмртно и оно зрачи најљепшим сјајем, са њим и почињу и завршавају се све српске молитве. Ниједна личност у српском народу не може се мјерити са Светим Савом.

Он је био и строг монах, подвижник, мудрац, ходочасник, исцјелитељ, задужбинар, помиритељ, просветитељ али и политички радник, државотворац, ујединитељ, истински родољуб, који је у цјелокупном развоју српске државе утиснуо печат своје снажне личности.

Бројни путописци, који су пролазили кроз српске земље прије епохе Светог Саве, као на примјер Вилхелм Тирски, говорили су за Србе да су храбри и ратоборни, али и дивљи и разбојнички, да им је земља пуста, без путева. И Свети Сава у Србији

наилази на вјерско незнање и културну заосталост. Зато улази у народ као просветитељ и учитељ. Подиже цркве и поставља крстове, учи свештенике и народ хришћанској вјери и поштењу, правди и љубави, искорјењује зле навике и ружне обичаје, преноси у народ корисна знања о привреди и начину живота. Увео је вјерско јединство у народ, којег тада није било. У распојасани живот народа уноси строге законе, а његов је утицај велики и у слоју властодржаца и у ниским слојевима народа. Напредак у препороду српског народа био је чудесан, јер је он добро познавао народну душу. Рађа се и српска књижевност, расцвјетава се умјетност.

Његов животописац Теодосије казује да је Свети Сава био дубоко свјестан неопходности сарадње Државе са Црквом. У својој просветитељској мисији није изоставио да укори рђаве властодршце и да у духу јеванђељске науке остави Србима у аманет да сачувају слободу и достојанство човјекове личности. Он је у устројство Српске државе утемељио систем хришћанске демократије, која је срасла за душу сваког Србина, систем који искључује самовлашће и

тиранију а на прво мјесто ставља закон, али не било какав закон, већ онај који је у складу са највишим моралним начелима, како нас о томе учи и Свети Јован Златоусти.

Створио је и организовао Цркву на такав начин да је она увијек била у служби српског народа и државе. Извео је дјело које једино приличи светитељу, створио је Цркву у којој је ујединио сав српски народ. Његова је заслуга што је Српство у Православну вјеру утврдио, што је Духом Светим просветио српски народ и својим учењем му помогао да заиста буде народ Божији.

У монашком самоодрицању био је строг према себи, кроз пост и молитву, кроз дуга бдења и неседично служење својим ближњим, монах Сава је духовно сазријевао брзином која је задивљавала његову околину. Према Теодосију у испосници у Кареји задовољио се трима стварима: самоћом, постом и молитвом.

Благ, кротак, према свима љубазан, неседичан и човјекољубив, љубио је сиротињу као ријетко ко други. О његовој блискости са Богом свједочи дуга и врло топла молитва, чији нам текст наводи Доментијан, молитва којом је успио да утиша велику буру на свом путу за Свету земљу.

Он је светитељ свих људи, свих времена и свих народа. Савиндан не прослављају само православни Срби, већ и Грци, Бугари, Румуни, Руси. Као истински хришћанин Свети Сава је и према римокатолицима био трпељив и обазрив, па је чак и у Риму, у католичкој цркви, насликан његов лик. Свети Сава је својим личним примјером показао пут ка Царству Небеском. Морални, односно духовни живот по заповијестима Божијим је вјечан и нема своју границу. Доследно и достојно ћемо прослављати спомен Светог Саве само онда кад будемо и дјелима слиједили његов велики примјер, јер Свети Сава је и рођен да нам покаже пут истине и спасења. Уосталом, говорити о Светом Сави не значи ништа друго, до говорити о врлинама, марљивости, труду, о најљепшим особинама сваког од нас, јер сваки прави Србин у срцу и души носи Светог Саву.

Прихватајући Светосавље, српски народ је кроз вијекове стварао образац живота према коме је моралом и духом стајао изнад биједи и сиротиње у којој је живио и тога се досљедно држао не поводећи се према животним промјенама и изненађењима. Чак ни тешке ни дуге борбе са Турцима нису слабиле тај морал, напротив оне су га још више јачале и одржавале. Савиндан је најбољи доказ да ће Срби трпељиво подносити сваку муку и увреду, одрећи се свих земаљских благодети којих се и Свети Сава одрекао, али српског имена, српских народних светиња и идеала никад и низашта. Зато Свети Сава већ вијековима походи и чува српски народ и отвара му духовне очи.

Побожни Светосавци су вијековима подносили тешке ударце судбине, живећи за своја покољења и за част имена више него за себе лично. Своју епску борбу гледају као службу Крсту јер су Држава и Црква за њих једно. И кад гину вјерују у живот и кад страдају за своје светиње гледају бистро и ведро смрти у очи. Са пуно наде се обраћају Богу, творцу неба, земље и мора, повјеравају му сав свој живот, уздижу у невољи душе своје к њему знајући да им само Он може дати правду, мир и спасење.

Тадашње духовно расположење им не дозвољаваше да издају Светосавску вјеру и Цркву. И баш кад је било најтеже, у првој половини 15. вијека настају чувени стихови монаха Силуана о Светоме Сави, стихови који иду у ред највећих остварења српске средњовјековне књижевности, стихови на чију је артистичку виртуозност указао и Роман Јакобсон, један од оснивача модерне лингвистике.

И данас, када ударају на наше светиње, Цркву и језик, на нашег митрополита, наше знање, историју, на људско достојанство, када нам у уста стављају ријечи које ми нисмо изговорили, када изврћу наше мисли претварајући их у језик мржње, ми знамо да ћемо побједити јер имамо најблагочестивијег молитвеника српског народа пред Господом – Светог Саву.

А истине ради, треба рећи да се Свети Сава до дана данашњега најсвечаније прослављао и код нас

у Црној Гори, као што се достојно славио по цијелом Српству. Простор данашње Црне Горе је духовно саздан руком Светога Саве, а онај ко се одрекне Светог Саве, одриче се Христа, Цркве и Спасења. Савиндан је у Црној Гори прослављан као црквени, народни, школски и државни празник! Храмовна је слава свих цркава и манастира подигнутих му у спомен, породични је, школски и еснафски заштитник. И краљ Никола је уосталом био носилац ордена Светога Саве и то је са поносом истицао. Прослављање Светог Саве на овим просторима у данашње вријеме је још једно свједочанство да је његова грађевина и даље моћна.

У години јубилеја братских односа са Русијом морамо рећи и то да је Свети Сава исто толико српски колико и руски. Растков одлазак у манастир његови биографи доводе у везу са доласком једног светогорског монаха на двор Немањин ради скупљања милостиње. И тај је монах одвео Растка на Свету Гору 1191. године, у руски манастир Светог Пантелејмона, стога што је поријеклом био Рус. У овом руском манастиру је и примио монашки постриг, свјетовно име Растко замијенио је монашким Сава, које је добио по Светом Сави Освећеном. Свети Сава Освећени је предвидио долазак Светог Саве Српског још у шестом вијеку, за свог живота остављајући у аманет и жезло и икону Тројеручицу за монаха царског поријекла кога неће занимати ни слава ни богатство, ни круна ни престо, који ће доћи и препородити цркву.

У руском манастиру се и образовала његова духовна личност. Ту је заправо примио прва правила монашког живота и при одласку у Ватопед богато је обдарио руски манастир златом и даровима и доцније одржавао с њим блиске везе. Руски примјер је побудио Светог Саву да и у Светој земљи створи српска духовна средишта. Ове везе су довеле до тијесног приближавања руске обитељи династији Немањића и одређују судбину манастира и у 14. вијеку.

Темељи веза ударени између Русије и српских земаља још у најраније вријеме јачали су из године у годину, и утицали су да заједништво наше цркве

и наших народа траје вијековима и посвједочени су нашем заједничком борбом за слободу и правду. Код Руса се Свети Сава као значајан празник помиње већ 1438. године.

Поучавани светосавским ријечима, излазећи из својих манастира свом снагом свог духовног бића на позорницу историје, Срби су схватили да својом прошлошћу, традицијама, духом и дотле стеченим вриједностима културе припадају источном, а не западном Хришћанству и да им је природни хришћански савезник увијек био на истоку. Свети Сава је национализацијом цркве усадио тадашњу источно – хришћанску културу у дубоке народне слојеве.

Уосталом и Руси и Срби су правдољубиви, истрајни у чувању и истицању своје части, строги у одвајању зла од добра, издржљиви у муци и лаки у прихватању смрти. И српски и руски народ вијековима трпи и прашта, патњу и страдање прихвата и подноси стоички, зато што су се добровољно између два царства, определијели за Царство небеско.

Сва путовања Срба у Русију прате приче о руским просторствима, о добротољубности руског народа и његовој љубави према једнородној браћи, о величини Руског цара и о симпатијама према српском народу. Петра Великог су сви православци сматрали за свог цара, а он је обнављао разрушене цркве и манастире на српским просторима, одређивао им годишњу помоћ, дијелио новац, медаље и грамате. Српске земље, односно православни народ је увијек имао залеђе у Русији и доживљавали су је као своју другу домовину, па су и сеобе веома честе.

За Србе је успостављање директних веза са Русијом представљало једини исправни корак у тежњи за ослобођењем од Турака. Срби су се кроз историју небројено пута обраћали Русима за савјете и помоћ. Русија им је у границама својих могућности скоро увијек излазила у сусрет. Од 1774. године Русија добија и право на заштиту православне вјере у цијелој Турској чиме је створена основа за јаче устаничке акције. Због славе руског оружја лако је било руском посланику Ивелићу да

подигне Црногорце 1788. године против Турака. Већ 1807. године на Штубику српска и руска војска под командом Миленка Стојковића и руских генерала Михељсона и Исаијева побјеђује Турке. То је вријеме када Црногорци као најжилавији и најборбенији дио српског народа у својим ратним походима испред себе истичу руску заставу.

Нарочите симпатије од 1825. године према српским државама има цар Николај Павлович, прије њега императорица Јекатерина Алексејевна.

На интервенцију Русије завршен је рат 1862. године, рат у ком је становништво Црне Горе било на ивици уништења.

Не смијемо заборавити Николаја II који је 1914. неседично жртвовао своје царство уставши у одбрану слободе Србије и Црне Горе. Русија је била прва од великих сила која је већ 30. јула 1914. објавила општу мобилизацију, увјерена да не може остати велика сила ако остави Србију на „цједилу“. Из солидарности према српском народу у Русији

се чак и талас штрајкова, који су паралисали руску индустрију у прољеће и љето 1914. повукао готово преко ноћи.

И наш је краљ Александар Карађорђевић након револуције у Русији примио стотину хиљада избјеглица и прогнанника који су у ондашњу јужнословенску државу уградили своје огромно знање.

Братску љубав између два народа потврђују и ријечи Дмитрија Медведева предсједника Руске федерације изговорене 20. октобра 2009. године приликом уручења ордена Светог Саве првог степена, да је посебно срећан што је одликован највишим одликовањем Српске православне цркве, да су односи два братска народа снажни, изразивши чврсту подршку Србији по питању Косова и Метохије.

На самом крају поздрављам вас са жељом да се у свима нама утврди вјера, оснажи нада и распламти братска љубав, слога, милост и доброта.

Нека Нам је срећна Слава!

Јоаникије Мићовић
Епископ будимљанско-никшићки

Свети Сава – свјетилник васељене

Плав, 27. јануар 2011.

Чесни оци свештеници, господине предсједниче Оштине, драга браћо и сестре, драга дјечице.

Славимо Светог Саву, славимо Божијег човјека, онога који је још за живота на земљи постигао анђеоски живот и смјестио у своје срце Христа Господа, који је од своје младости, од најранијег узраста кренуо Христовим путем. Владарски син одрекао се и богатства и славе и земаљског наслеђа да би примио наслеђе небеско. Одрекао се овог свијета у својој младости, отишао из овог свијета, удаљио се од њега на Свету Гору Атонску да би свој живот посветио служењу Богу, да би све своје таленте које му је Бог дао и ум, и осјећање, и вољу, и цијело своје биће принио Богу живоме на дар, као миомирисну жртву за своје спасење а и за спасење својих ближњих. Ваистину, он је на Светој Гори Атонској као светогорски монах заблистао божанским врлинама, засјали су његови дарови, његови таленти. Он је постао свјетилник васељене и зато га је Господ изабрао и поставио и довео и вратио свом отачаству да устроји нашу свету помјесну Српску православну цркву. И он је засновао на тврдом камену, на Божијем темељу, укључио је у

заједницу других помјесних православних Цркава у васељени које су јој признале, то достојанство да она као једна помјесна Црква може његовати јеванђељску истину, јеванђељску вјеру и свједочити је на прави истинити начин у овом свијету. Са формирањем самосталне Српске архиепископије он је није тиме изоловао нити одијелио од других него је управо укључио у ту свештену заједницу једне Свете саборне и апостолске Цркве православне, онако како то исповиједамо у Символу вјере. И зато Светог Саву славимо као равноапостолног, равног апостолима и васељенског светитеља, али, он пошто је васељенски светитељ није тиме мање наш српски, него нам је велика част што из нашег народа имамо такву величину који нас представља и до дан-данас пред цијелим свијетом.

Данас се Свети Сава прославља и на Светој Гори Атонској, у Грчкој, у Цариграду, у Кијеву и у Москви и у цијелој васељени исто онако као што ми прослављамо Светог Јована Крститеља, Светог пророка Илију, Светог Николаја Чудотворца или Светог Сергија Радоњешког – Светитеље из других народа. И по томе се види да у Цркви православној налазе мјеста

сви народи и да се сви у њој објединују и постају нови Божији народ, нови народ у Цркви Божијој, народ Христов.

Ето, драга браћо и сестре, на такав начин ми прослављамо Светог Саву. Имамо још у виду да је Свети Сава пронашао у нашем народу духовне потенцијале и отворио их и дао снажан замах нашој духовности, и нашој култури, и градитељству, и умјетности, и књижевности. Због тога није чудо што га многе установе прослављају као свог заштитника. Све школе и у Србији и у Црној Гори су га прослављале као своју школску славу. У доба самосталне Црне Горе, док су њом владали Петровићи учила се вјеронаука и српски језик и у свим школама организоване су светосавске свечаности. О томе имамо изузетно много грађе и добрих студија. Свети Сава се није прослављао само у школама него и у свим домовима као духовни покровитељ цијелог народа. Многи га у Црној Гори прослављају као своју крсну славу. Изузетно је драгоцјено што су код нас сачуване и многе немањићке задужбине. Манастир Ђурђеви Ступови је немањићка светиња, сагради га брат од стрица Светог Саве велики жупан Првослав. Цркву Светог Петра у Бијелом Пољу сагради Савин стриц, велики хумски кнез Мирослав. Манастир Рођења Пресвете Богородице на ријеци Бистрици, са десне стране Лима у Бијелом Пољу, сагради Савин отац Свети Стефан Немања – Симеон Мироточиви. Вуканов син Стефан, синовац Савин, сагради прекрасну задужбину манастир Морачу. Наш народ и манастир Брезоевицу помиње као немањићку задужбину. Јасно нам је да се Свети Сава на подручју данашње Црне Горе славио одувјек. О томе имамо свједочанства у најстаријим српским ћириличним богослужбеним књигама, све до подгоричког штампара Божицара Вуковића. Кроз сва времена ми смо славили Светог Саву као оснивача наше Свете помјесне Цркве и као нашег духовног родитеља.

Ево и у ово наше вријеме, славио га прије свега у нашим храмовима, окупљамо се, молимо се Богу и Светом Сави. А Свети Сава, који стоји пред престолом Божијим, добио је ту слободу и такву благодат, да нас заступа својим светим молитвама пред Богом живим и истинитим. Нас овакве какви смо грешни, непросвећени и недовољно црквени. Нијесмо како ваља свјесни ни своје свете вјере, нити културе коју баштинимо. Народ који не познаје своје коријене и који се одриче свог језика и свог духовног блага, сам себи кида крила и посрће и тешко може напријед. Хвала Богу, однедавно, преко ове дјечице и младих, враћамо се нашим духовним основама, јер је Господ Духом својим Светим покрећу млади нараштај који тражи духовне изворе. попут жедне кошуте, коју је опјевао цар Давид у Псалмима. Не треба се томе чудити. Човјек као боголико биће увијек је богочежњив, увијек његова душа вапије за Богом. То ради и свјесно и несвјесно, јер свака боголика душа чезне за милошћу Божијом и за вјечним животом.

Зато нам је и данас Свети Сава, као највећи Богољубац из рода нашег, незамјењиви Учитељ пута који води у живот. Његов дух се сјединио са нашим духом, са нашим народом, води га, поучав и враћа на прави истинити пут.

Овдје у Плаву, код манастира Брезоевице и поред других светиња у Лимској долини, на старим темељима ми се сабирамо и пјевамо пјесму Богу живом и Његовом угоднику Светом Сави. То је оно што нас радује. Кад се ова дјечица од најранијег свог узраста уче нашој светој вјери, уче јеванђелску науку, уче се да постану прави људи и да узрасту у праве личности које ће бити испуњене љубављу, истином, правдом и свим оним чему нас је учио и у наше срце и у наше душе усадио Свети Сава.

Нека је свима срећан празник и нека благослов Светог Саве буде са свима вама. Амин, Боже дај.

Милутин Мишовић

Високо и низоко

Жабљак, 27. јануар 2011.

Ових дана Свети Сава највише се прославља у Црној Гори, ту гдје се и највише оспорава. Оспорава с државног врха, а обожава из душе народа. Зато је тешко оспорити присуство Светог Саве у Црној Гори, као што је тешко зауставити потоке који теку, носећи његово име.

Ако на свом највишем врху, Црна Гора има Савину воду, онда је нормално да тај извор натапа њено биће, обнавља њено памћење и подстиче њену жеђ за духовним висинама.

А да је то тако, очито свједочи ваше присуство вечерас овдје на Савином окупу, о Савину дану, окријепљени Савиним именом.

Прослављати Светог Саву на Дурмитору, јесте нека непрекинута нит његовог присуства, не само извором који носи његово име, него и Савиним Куком, и Савином стопом.

Ако је Свети Сава на Дурмитору прије од нас, и прије од Црне Горе, онда је нормално да га упитамо понешто о нашем духовном поријеклу, па и о темељу Црне Горе. Међутим, од распитивања, једноставније је, и лакше, напити се чисте и ладне воде са Његовог

извора, која би нам могла све објаснити, али попети се до тог извора, многим од нас је немогуће.

Кад се распитујемо за наше поријекло, наилазимо на родослове којима се губи траг, наилазимо на народне приче у којима се препознајемо и полупрепознајемо, а многе легенде једнако говоре о нама, као и о неком племену с Хималаја.

Једна од наших најљепших народних пјесма јесте Војвода Момчило, а која у Вуковим пјесмама, носи наслов Женидба Краља Вукашина.

Да није у тој пјесми поменут Пирлитор и Дурмитор, Језера, валовита Тара, дробњачки лед и сњегови, рекли би да се она прије збила на неком другом мјесту. Али, мјеста поменута у овој пјесми, говоре да је она тачно везана за овај крај, а да је војвода Момчило главом високи дурмиторац који се својим необичним достојанством уселио у колективно памћење српског народа, као један од најљепших ликова.

Но, што је за нашу причу занимљиво јесте да ова народна пјесма повезује два историјска мјеста нашег памћења – Скадар на Бојани, који је у приморским

низинама, и Дурмитор који се диже небу под облаке.

Под Дурмитором војвода Момчило има град Пирлитор, и у њему своју браћу и рођаке, обдарен је натприродним својствима, јер Момчил јаше крилатог коња Јабучила, паше сабљу са очима, и не боји се никог до Бога.

Али, као што је познато у овој великој пјесми, Момчиловој љуби Видосави долази писмо из низине, из Скадра на Бојани, од краља Вукашина, у којем јој предлаже да „или отрује или изда војводу Момчила“, па да иде њему у Скадар на Бојани

У овој се пјесми сударила духовна низина оличена у краљу Вукашину и морална висина оличена у војводи Момчилу. Духовна низина силовито се подигла да разруши, поништи и понизи духовну висину. И како пјесма казује, духовним низинама, освојена љуба Видосава, спаљује крила Јабучилу, да више не може полетјети, и затапа крвљу Момчилову сабљу са очима, да се не може из корица извадити. Тако су, најтамнијим земним издајством уништена она натприродна својства војводе Момчила, руком његове невјерне љубе.

И, као што пјесма каже, то ће омогућити краљу Вукашину, преплављеном духовним низинама и мраковима, да разруши Момчилов град Пирлитор, и убије Војводу Момчила.

Није ново, већ се кроз историју обнавља, да духовна низина порази, сатре и разапне духовну висину. То је, рекло би се, природа земаљског живота, и главна црта трагичне историје свијета, запечаћена надисторијским печатом у Христовом распећу.

Питамо се, какве везе има ова прича са Светим Савом?

Растко Немањић, напушта свијет, и одлази у Свету Гору, не само што је заволио монаштво, него што је вјероватно и сагледао природу свијета, гдје низина потапа и разара висину. Гдје најчешће, оно најтамније и најниже у човјеку, гуши, или разара оно што је најдубље, богомдато, и свјетлоносно у њему.

Принц Растко није само принц по владарском роду, он је прије свега принц божанске свјетлости.

Али до те свјетлости није дошао неким изненадним чудом, него кроз дугу и истрајну духовну борбу у својим испосницама од Свете Горе до Студенице. Сачуване су његове ријечи гдје каже, борећи се са својим низинама „помијешах се са стоком неразумном“. И, „живот људски је пара и дим...“

Али он није остао ту гдје је себе затекао, него се кроз подвиг успињао ка духовним висинама. Свети Сава хоће, ту силу, ту духовну моћ да усели, не само у себе, и себе освијетли, него хоће ту силу да усели и у духовни темељ свог народа, и да му тако освијетли пут којим иде. Да се његов народ не би међусобно сатирао, и издавао, убијао и сам себе поништавао, као у претходној пјесми.

По том дјелу Светога Саву памти његов народ. По том усправљању човјека, да расте небу и Богу, а не да се расипа и просипа у земаљске таме и низине. Тим дјелом које не престаје, српски народ има Светог Саву у свим временима за помоћника и садјелатника кроз цркву и Божију службу, кроз свештенике и владике, учитеље, а онда, колико је то могуће, и кроз све нас. Том „искром бесамртном“, он се разраста у памћењу свог народа, у нашем унутрашњем разумијевању. Свети Сава не би могао имати овакав ауторитет у свом народу, да увијек у његовој души не ради, отварајући изворе воде живе, да не отвара нове прозоре и врата на кућама у којим живимо, да заједно са нама не уноси бадњаке у наше куће и слави крсну славу, и окупља браћу. Да увијек изнова не учи читати и поимати основне и најважније појмове људског и свенародног постојања.

Не би се млади ни стари могли радовати Светом Сави и Савиндану, да он стварно не долази у наше куће, уносећи духовну топлину, радост, наду и жељу да издржавамо на свом путу уз помоћ крсног знака.

И шта би друго радио онај који је на ватри изгорио за свој народ, за небеску свјетлост, него поново и изнова уносио ту свјетлост и ту топлоту у сваку кућу свога рода гдје му се срдечно отварају врата, и у сваку душу која је жедна воде живе.

Сретна слава, Свети Сава.

Гојко Перовић
Протојереј ставрофор
Ректор Богословије Светог Петра Цетињског

Свети Сава Српски

Будва, 27. јануар 2011.

Часни оци, браћо и сестре, Будвани, најприје да се захвалим у име наставника и ученика Богословије Светог Петра Цетињског што сте нас позвали да заједно са вама данас прослављамо ову древну, вјековну славу, Светога Саву, Првог Архиепископа Српског.

Увијек се поставља питање када се праве ове Светосавске академије, шта још човјек може да дода, испјева, одрецитује, што није већ речено. А с друге стране знамо сви да се мијењају времена и људи, а и да и ми исти нијесмо они исти од прије годину или пет година, него се и ми мијењамо. Наши утисци, наше емоције, наша сазнања о Богу, животу, о спасењу, се исто тако мијењају, па нам може ове године изгледати као право откровење ријеч коју смо чули прије пет година, а на њу нијесмо обратили пажњу. Најбољи доказ за то је, рецимо, читање Светога Писма. Ко редовно чита Свето Писмо, или ко га чита чешће мало, десиће му се нешто необјашњиво увијек. (Дакле, Свето Писмо је један заокружен текст, који тачно се зна колико има и стихова, и поглавља, и које су то књиге.) Све читаш увијек, и кад

по десети или двадесети пут чита један исти текст, појави се у Светом Писму неки стих, или нека ријеч, која као да никад прије ту није стајала, као да је никад прије наше очи нијесу видјеле. Бог ће знати шта све доводи до тога, али једно је сигурно – наша искуства, наше власи на коси, младе, сиједи и годинама, и по старошћу опале, утичу на то како нешто читамо, па самим тим утичу и на наше сусретање са Светитељима. Славе попут ове, ове данашње, Светога Саве, јесу наше сусретање са Светитељима. И као што у нашем приватном, личном животу различито срећемо наше пријатеље, па смо један пут расположени, једва чекамо да их видимо, а некад нам наиђу у неком незгодном моменту, кад ми ни сами себе трпјети не можемо. А некад им се надамо, па, што каже у оном чувеном антологијском роману „Мали принц“, да је само чекање интересантније и љепше. Или што каже Десанка Максимовић: „Срећа је лепа само док се чека“, и тако даље, само очекивање је нешто љепше и интересантније понекад бива од конкретног сусрета. Тако и наша вјера хришћан-

ска. Једно главно обиљежје наше вјере православне, хришћанске је чекање.

Ми чекамо да све оно у шта вјерујемо, све оно чему се радујемо, све оно што нам је важно и битно у нашој вјери, све оно како вјерујемо, да то тек треба да се покаже у пуном свијетлу. Ништа од онога што нас данас чини срећнима или тужнима, ништа од онога што нас данас испуњава, даје нам храброст или нас, опет, с друге стране, чини малодушнима и чини малаксалима, или нас препада, ништа од свега тога није онако како ће тек да буде. Наша је вјера негдје између Спасовдана и Тројичиндана, оно како је Господ обећао на Вазнесењу: „Идите. Молите се. Чекајте. Послаћу вам Утјешитеља који ће вас увести у сваку истину“. Наша је вјера, значи, вјера чекања, да видимо себе у пуном смислу. Да конце нашега живота тек треба да повежемо и тек треба да видимо себе у пуном смислу и да наш живот, да конце нашега живота тек треба да повежемо и тек треба да видимо зашто смо дошли на овај свијет, која је пуна мјера наших емоција, нашег хтијења, наше личности.

Светитељи су они људи које је изабрао Бог међу многима праведнима и онима који су испунили његову вољу и који су живјели Божијим животом. Међу многима је изабрао Господ, опет, нарочите светитеље да нам свједоче и покажу какав је прави пут наших душа.

Данас смо у цетињском манастиру служили Литургију и крај живота Светог Петра рекли да, пошто су Турци спалили на Врачару мошти Светог Саве у некој безумној намјери да спаљивањем моштију спале, избришу, униште сјећање у народу на Светог Саву, ми знамо пред моштима Светог Петра Цетињског имамо, видимо, можемо да цјеливамо, можемо да опипамо мошти Божијег угодника, који је наставитељ пута Светог Саве.

Овај наш живот, наш живот чекања је, како нам је откривено Јеванђељем, живот у коме користећи овај земаљски живот се припремамо за прави живот, који нико није видио, али сви за њега знамо. Нико га није ни нацртао, ни доказао никаквом формулом,

али сви који смо Хришћани вјерујемо да нас он чека. Хришћанска душа, ма колико била образована и искусна, на може о томе животу ништа рећи осим користећи аналогиије из овог живота.

Једна од најљепших аналогиија коју бих вечерас да подијелим са вама је она аналогиија са дјететом у утроби мајке, које тек треба да се роди за овај живот који ми сад живимо. И један светитељ је то лијепо описао и рекао: када бисте питали дијете у утроби мајке има ли ишта изван те утробе, и оне постелице, и оне тамо смјесе у којој беда плута, и кад би беда могла да говори, и кад би била наше памети, рекла би – Нема ништа. Сама сам. Плутам. Ово је овако одлично. Добро. Чујем некакве гласове (кажу доктори да беда чује глас родитеља, осјети неке таласе, електромагнетне, шта ли), чујем нешто има, али ко зна шта је то. Ја сам овдје сама. Нема ништа. Нема никога. Сама сам. – И онда та иста беда, тај плод, све то што она пребива и што се храни, и што расте, па му расту прсти, почиње да прави неке покрете, почиње да маше, па гдје је Бог дао да то све буде како треба, све се то развија на том ултра-звуку (сад то знају жене које иду), сваких мјесец дана се види понеки нови детаљ, како беда расте. Све се то дешава не ради тога да би беда ту остала, него да иде у сљедећи живот, овај сад који ми живимо. И нас сад кад неко пита има ли ишта изван овога живота, а ми опет исто кажемо – Анђела нијесам видио. Бога нијесам видио. Дакле, нема ништа. Има нека сила, осјећам, кажу људи, нешто има, али ко зна шта је то. – Девет мјесеци. Сто година. То је за Бога, и једно и друго, један трен. Ми се свакако припремамо и видимо и осјећамо, и не треба некад ни слушати пуно теолошких тумачења, осјећа то свака душа. Зато је то истинито, што свака душа непогрешиво осјећа.

Колико је само вјерских заједница, секти, религијских скупина у свијету? Све 'ајде само да је хришћанство једина вјера, па је много људи који су удијеђени, који знају да нас чека сигурно још један живот. А колико је још других разних група, па филозофских неких идеологија које исто вјерују и чекају, да тек треба да дође оно право, оно у чему ће се показати

свака дужина, и ширина, и дубина свих наших тренутака колебања емоција. И Бог је, тако, посијао по овом свијету светитеље, да не би било неке дилеме. И зато сам поменуо мошти Светог Петра Цетињског, које смо, Бог је дао, ове године на Лучиндан пресвукли у нове одежде и нашли, слава му и милост, нашли смо тијело послје 180 година потпуно, цијело, као да је јуче неко сахрањен. Све је цијело. Цијело тијело, и мишићи, и жиле, и коса, и брада, и нокти, и све као да је јуче сахрањен. Нису то остаци нечега мртвога, него као најјачи човјек неки да је сахрањен. Ето тако изгледа тијело Светог Петра Цетињског данас, послје 180 година у цетињском манастиру, гдје некад није било ни црквењака да упали свијећу, а камо ли да неко брине о томе хоће ли бити влаге, и да ли је то

добро чувано, и тако даље. Ћивот се распао од влаге! Одежде старе су се распале од влаге! А тијело Светог Петра Цетињског остало нетрулежно. 180 година послје смрти! И ко стоји и то види и гледа, види да је у питању тијело које је физички, биолошки умрло. Што би се рекло, дошли су доктори у цетињски манастир и рекли: - Владика је умро. – Али у томе тијелу има више живота него у нама који на двије ноге идемо овом земљом. И не само зато што тијело то мирише, не само зато што има још таквих мошти свуда по свијету, слава му и милост, од Острога до Ћелије Пиперске, нетрулежних мошти цијелих, него зато што стојећи пред тим моштима, осјећа се тај живот, осјећа се једна сигурност, један оптимизам зрачи из тога ћивота. И он нама каже: - Добро је. Не брини. Помажем.

Амфилохије Радовић
Архиепископ цетињски
Митрополит црногорско-приморски

Свети Сава – велики васељенски човјек

Даниловград, 27. јануар 2011.

Часни оци, драга браћо и сестре.

Пјевајући Св. Сави пјесму у његову част, ми почињемо са оним дивним ријечима: Пути воводјашчаго в жизањ наставник и првопрестолник и учитељ бил јеси. Пута који води у живот наставник и првопрестолник и учитељ си био. У тим ријечима је записано укратко, једном реченицом, сво његово дјелање, његово животно дјело док је био овдје на земљи. Релативно кратак је био његов земни живот, али његово дјело и његов утицај прелази границе његовог земног живота, као што то обично бива са истинским и правим и великим људима. И не само што превазилази те границе него и дјело таквих људи, какав је био Св. Сава, постаје много дјелотворније и присутније послје њиховог земног упокојења неголи што је то било док су живјели овдје на земљи. И то је потврда да тај пут којим су они ходили, којим су путовали, и на који су водили друге, да тај њихов пут и то њихово орање духовно, да је тако дубоко, да није условљено временом него постаје надвремено и безвременно, као што и они постају надвремени и безвремени.

Ми га називамо својим духовним оцем и с правом то чинимо. И на њему се остварила древна изрека да бесплодна пустиња бива плоднија и роднија од богате и родне земље. Св. Сава је био пустињак. Св. Сава није имао дјецу тјелесну. Али благодарећи његовом сусрету са Господом, благодарећи његовом благодатном дјејству, он је постао и остао духовни отац једног читавог народа. Читава покољења ево до данас су његова духовна дјеца. Он рађа и препорађа и као дрво маслиново засађује свој народ у земљу благословену. Тако да је с правом назван и равноапостолним. Човјек, светитељ, учитељ, наставник раван оним првим Христовим ученицима, а то потврђује да његово дјело као дјело равноапостолног учитеља није ограничено само на један народ, на српски народ. И заиста гријеше се и пред Богом и пред својим прецима и пред тим великим васељенским човјеком они данас у Црној Гори који кажу: па ми смо Црногорци, за нас Св. Сава не важи, није он наш учитељ. Уосталом, Црногорац, шта му то значи? То значи Србин у усијању! Понекад прегори, па постане као сијалица „монтенегрин“, али

једно је сигурно, да и они који себе сматрају само Црногорцима, да је он и њихов учитељ и просветитељ. Бар је био учитељ и просветитељ свих њихових отаца, ђедова, прађедова и свих оних великих челника Црне Горе откад знамо за Црну Гору.

Он је носилац оног предања, ћирило-методијевског предања. Св. Ћирило и Методије су његови учитељи и његови васпитачи. И њихови ученици Наум, Климент, Сава, Ангеларије, Горазд, тзв. петочисленици. Он је носилац оног предања које је уградио у древну Зету, земљу равну. Велики Јован Владимир је такође примио то предање. И на тој раскрсници Истока и Запада, он је преко Охрида, преко Преспе до Скадра, ту до Пречисте Крајинске, гдје је било његово сједиште, његова столица, он је то предање, свесловенско, ћирило-методијевско попримио. Јер, треба имати у виду да од деветог вијека па наовамо, то предање ћирило-методијевско је нарочито ухватило маха и коријене у Охриду, на просторима данашње Македоније. Али данашње границе Македоније не поклапају се са тим границама на којима је то просветно предање, духовно предање, јеванђелско предање дјејствовало. Чак се онда, у своје вријеме, Македонија називала и ови наши крајеви су се називали Македонијом. Онда није било Албаније, која је прекидала својим физичким или неким другим присуством то предање. Охрид, Преспа то се види из житија Св. Јована Владимира, су органски били везани за Скадар, за сједиште првих српских зетских владара. Тако да, када је Св. Сава дошао у ове крајеве, он се у ствари вратио својој дједовини, пошто је познато да је његов отац са Рибнице Стефан Немања – Симеон Мироточиви. Познато је и то да је Завида, отац Симеона Мироточивог, из ових крајева. Херцеговина данашња и ови простори данашње Црне Горе, то је била дједовина Св. Саве. Тако да када је он дошао преко Раса, преко Хума, гдје је био једно краће вријеме и владар, по благослову свога оца, када је дошао преко Св. Горе већ као архиепископ, жички архиепископ у ове крајеве, он је дошао својима. И својим језиком, њиховим

језиком, он је њима проповиједао Јеванђеље. Има записано у неким предањима народним, које је сачувао Ђоровић у својим приповјеткама древним, како је Св. Сава боравио са својим братом Стефаном Првовјенчаним у данашњој Будимљи, гдје је било и сједиште рашких владара, тамо су данас Беране, гдје су Ђурђеви Ступови. Не треба изгубити из вида да су Ђурђеви Ступови задужбина Првослава Немањића, да је Св. Петар и Павле храм у Бијелом Пољу, такође задужбина Страцимира Немањића и да је ту настало Мирослављево Јеванђеље. Све је то везано за Немањиће и за Св. Саву, и тај простор данашњи Васојевића је било средиште Рашке земље. То данас многи превиђају. То је први пут постао саставни дио Црне Горе 1912. године, дакле прије стотинак година. Ту је било средиште Рашке земље, Немањићке државе. Јер Рас је ту близу, ту је близу Милешева, и сви они простори гдје се обликовала прва немањићка држава. Зато није чудо да је краљ и господар Црне Горе Никола I Петровић, у Васојевићком колу пјевајући записао за Васојевиће, потомке војводе Васа: Ви сте стожер, не каже Црне Горе, него Рашке земље и китна јој перјаница.

Дакле, одатле је он кренуо и дошао. По том предању пита га Стефан Првовјенчани: гдје ћеш да идеш брате сада да проповиједаш? Па каже: идем у земљу дукљанску. Нећеш ваљда да идеш у ту проклету земљу? Јер остало предање о везаности дукљанске земље за цара Диоклецијана, великог мрзитеља хришћанства, који је у народним предањима и причама остао познат као проклети цар Дукљанин. Сјећамо се по предањима како је он везан ланцима за Везиров мост, па како пророк Илија прикива те ланце око Божића да се тај проклети цар не одвеже. У тим предањима о чему се свједочи? Свједочи да још у вријеме Св. Саве ови простори нијесу били крштени него су још били пагански, многобожачки у великој мјери. И из тог разлога се и говори о тој тадашњој Дукљи, да она још није просвећена, да је она паганска и да је ето везана за тог паганског владара Диоклецијана, проклетог цара Дукљанина. Па ће он ићи да проповиједа, да просвећује оне који су

у тами незнања, без Јеванђеља који живе. Долазио је и проповиједао у то вријеме Св. Сава, по том предању, па га нијесу баш примили онако како би се очекивало. И онда се он вратио назад, па каже да је чак негдје тамо око Перућице, и горе негдје испод Комова, да је опрао, отуда и Перућица, да је опрао своје ноге, прашину тог многобоштва које је још увијек угрожавало ове просторе од тог времена Зете, па потоње Црне Горе. Паганство и многобоштво које увијек изнова се овдје некако обнављало и јављало. А ми старији смо свјedoци тога да је то паганство, дукљанско паганство, антихришћанско схватање, да се оно нарочито пројавило код нас у посљедњих 60-ак година у Црној Гори, и да се оно и данас пројављује управо преко тог отпора, ирационалног отпора противу Св. Саве. Од 1946. године када је Св. Саву у нашим школама замијенио Броз. Он је отприлике сличан ономе цару Диоклецијану по менталитету и по методама које је примјењивао тирјанским и насилним са идеологијом коју је насилно наметао. Па су онда и прихватили га тако радо Црногорци, па су и престоницу своју назвали Титоградом. Много симптоматично да је то био једини престони град у нашој земљи који се назвао Титоград, Брозград. Дакле град који је оболио од болести, коју ја понекад назовем брозомором. Та болест, од које смо боловали, нарочито ми овдје у Црној Гори. Добро би било да смо се ми излијечили од те болести, али дојим се да се нијесмо баш излијечили од те болести, јер да смо се излијечили не би и данас био такав отпор против Св. Саве. Иако се он вратио нама и ми смо се вратили њему, али у исто вријеме тај отпор против њега и његовог духовног предања и даље траје.

Могли би мирне душе да кажемо да је Црна Гора кроз сву своју историју била на неком распећу. С једне стране, тај пагански дух древне Дукље, односно тог цара Диоклецијана, који је касније стално био присутан и изазован. И у вријеме Немањића је то тако било, и у вријеме Петровића је то тако било, да не говоримо у ова наша новија времена. Али једно је сигурно, да тај пут који је зацртао Св. Сава

и чији је он био наставник и учитељ и првopрестолник, је био и остао и остаће гарантовано докле буде постојало Црне Горе, остаће пут оног најдубљег, најзрелијег и најздравијег у Црној Гори. Пут који је и духовни, државотворни, морални, друштвени, препородитељски и просветитељски. А увијек ће бити и тог искушења, јер не треба изгубити из вида да је већ његов брат Вукан Немањић скретао са тога пута. Па се сјећамо из историје да је вођен грађански рат између Стефана Првовјенчаног и Вукана. Вукан је нагињао Латинима и хтио је латинским путем да иде, не путем јеванђелским, путем библијским, путем велике Цркве Божије Православног Истока, па се послјије и кајао. Јер његов син, опет Немањић, саградио је манастир Морачу. Стефан Вукан, ено његов гроб у манастиру Морачи. То значи син је поправио пут свога оца и остао на путу свога брата и свога стрица Св. Саве. Па поново је било скретања са тога пута ћирило-методијевског, свесловенског, источно-православног. Било је за вријеме Балшића, Балше I. Тешка времена била, слична овим нашим временима. С једне стране, Отоманско царство, с друге стране Млечићи. Па се он наклонио био Млечићима. И он је у једном тренутку чак и прихватио да иде за римским папом. Али срећом, већ његов син Балша II, ено му гроба на Бешкој у цркви његовој задужбини Св. Ђорђа коју сад обнављамо, хвала Богу, пошто смо обновили цркву Благовијести, гдје су наше сестре, то је задужбина Јелене Лазаревице Балшић, дакле он се вратио здравом, нормалном, вјековном путу ових простора, ћирило-методијевском путу, путу Св. Саве, путу немањићком. Непрекидно је то било.

Ми овдје у Црној Гори смо непрекидно били на клацкалици. И ако човјек прати историју видјеће да је то трајало све до наших времена. Узмите вријеме Петровића и Гувернадуровића. Иста прича, сачувај те Боже, његушке трговине! Када је то Маша Врбича говорио, он је управо мислио на те Гувернадуровиће о којима сад и те како похвално говоре ови који се враћају том беспућу млетачко-не знам каквом и њиховој трговини. Скоро је књига нека изишла о

Гувернадуровићима гдје се нападају Петровићи. И није то случајно да се одричу Петровића у ово наше вријеме „гувернадуровићи“. Међутим, ипак су Петровићи, светородна лоза, преовладали, они који су били носиоци и путеводитељи тога пута немањићког. Ако је неко тим путем ходио, то су били Петровићи. На челу са митрополитом Данилом Петровићем, војеводичем српске земље, како се он потписивао, па онда редом све до господара и краља Црне Горе Николе I Петровића. Они су чували и језик својих предака и самосазнање национално својих предака. Чували су и писмо својих предака, ћирило-методијевско ћирилово писмо. И све што су написали, написали су на том писму, србуљским језиком, огранком старословенског језика који је код нас живио нарочито од времена Св. Саве. Све што имамо часно и дивно и умно и мудро, на том језику је написано. На том језику је написан *Окѣиох* цетињски и онај *Молиѣвослов* цетињски. Па неки сад кажу није ту било Св. Саве, то су измислили тамо негдје неко од Петровића. Књаз Данило кад је негдје почео да проглашава школском славом Св. Саву. Па природно, није било школа, па није ни могао бити школска слава. Чим су школе почеле да се оснивају и у Карловачкој митрополији 1734. године и у Црној Гори за вријеме Петра II Петровића и књаза Данила и краља Николе, онда се одмах Св. Сава појавио, по самој природи ствари, ту да буде покровитељ школа. А у том *Молиѣвослову*, они који тврде како њега ту није било, ено прочитајте 1493-94. година кад је штампан. Четрнаестог, по старом календару, јануара пише да се слави архиепископ српски Сава и просветитељ. Па онда 13. фебруара пише да се слави Св. Симеон Мироточиви. Па тамо пише да је у новембру Св. краљ Стефан Дечански. Први пут су тамо записани они као прослављани кроз читаво вријеме и не само то него немате храма у Црној Гори, нарочито од времена обнове Пећке патријаршије 1557. године па на овамо, гдје нећете наћи икону или фреску Св. Саве и Симеона. Ено отидите код Св. Василија Острошкога, одмах ћете наћи њих двојицу, ту свету двојицу, толико су они уткани. И

не само у Острогу. Ево, за вријеме Краљевине Црне Горе отидите по храмовима, а велики ктитор је био краљ Никола, сваки храм има неизоставно Св. Саву и Св. Симеона, па онда Св. Петра Цетињског и Св. Арсенија архиепископа српскога. Та четворка је ту била веома присутна у читавом 19. вијеку у свим нашим храмовима и остало је то и до данас.

Они, који се љуте нешто на Св. Саву, или љуте се сад рецимо на нас или на Амфилохија па то Амфилохије хоће да Св. Саву... Нека завире мало по храмовима. Јер они се љуте на мене зато што једноставно нијесу улазили у храмове. Угонили су стоку у храмове дуго времена, тако да су овце боље знале шта има у храмовима од многих Црногораца послјије 50-их година. И сад они кажу, пошто то нијесу видјели у храмовима, нијесу улазили, е па то нешто Амфилохије измишља. Молим, нека крену и нека виде, нека оду и на гроб митрополита Василија Петровића, једног од следбеника немањићког предања у свим областима дјелања животног, па чак и у области стварања и обнављања царства немањићког. На његовом гробу пише да је он Василије Петровић, егзарх св. трона пећкога. Они кажу Амфилохије то измислио. Нисам ја измислио. Нека виде и по Зети по храмовима. Ено Митрофан Бан у вријеме Краљевине Црне Горе, у вријеме његово сагради се храм, освети се иконостас Митрофана Бана Митрополита Црне Горе и Брда, егзарха Св. трона пећкога. Све то показује колико је дубоко Св. Сава и Св. Симеон уграђен у наше историјско биће. Немањићи су изњедрили све оно што јесмо. Свеукупна наша култура, наша писменост, наша књижевност, она је ту сазрела у вријеме немањићке државе, утемељена на Св. Кирилу и Методију, а Петровићи ништа друго не раде него васкрсавају, обнављају то предање немањићко. Није ли Петар Други Петровић Његош, како каже: Весели се праху Немањића, Немањића и Хребељановића. Нисам ја то писао, то је Петар Други Петровић Његош написао. И нисам ја писао „Онамо намо за брда она, да виђу Призрен, та то је моје дома ћу доћ“. И нисам ја предавао кључеве Пећке Патријаршије и царских

Дечана митрополиту пећком ондашњем Гаврилу, него краљ и господар Црне Горе. „Ево ти ови кључеви мојих славних предака“. Дакле, Петровићи ништа друго нису радили него су упућивали и водили свој народ тим путем који је пропутио Св. Сава.

И законодавство њихово је утемељено на законодавству Св. Саве. Први законодавац преко свог Законоправила, ено га писаног 1262. године на Иловици на Михаљској Превлаци, Законоправило Св. Саве. А сви закони, па касније Законик цара Душана, па онда Законици проте Матије Ненадовића у Србији Карађорђевићкој, па Законик Св. Петра Цетињскога, она Стега, па Законик из 1803. године, па паштровски Законик, скоро сам га имао у својим рукама, преписан буквално из Законоправила Св. Саве. И грбаљски законици, они су то скраћивали, прилагођавали својим приликама и својим условима, све до Законика обичејних Валтазара Богишића. Све је то ишло из Законика књаза Данила 1856. године, све је то у том правцу било усмјерено, ходило је тим путем, тако да они који би данас хтјели да стварају и граде будућност Црне Горе одричући се пута немањихког, они се неминовно одричу и пута Петровићког. Јер то је један исти пут, једна иста вјера, један исти обичај, једна иста духовност, једна иста државотворност од почетка до краја. Ко се дакле одриче једних, он се одриче и других. А може то да буде, и није то нам први пут рекосмо, да идемо неким другим путем. Није то први пут. И мој је утисак да наша савремена Црна Гора, она ходи, жељела би да ходи путем Вукана Немањића који је био скренуо са тога пута, она ходи путем тог Балше I, не II и III несумњиво. Она би ходила неким другим путем, а не оним путем којим су ходили Црнојевићи, јер да су ишли другим путем не би они штампали Октоих на србуљском језику, и Молитвослов и Јеванђеље у 15. вијеку. То је неки пут, сваки пут има свој правац, има путева који су беспућа, а имају и путеви који су путеви. Ми један пут знамо, пут Богочовјека. Тако сам ја рецитовао 1946. године на посљедњој Светосавској академији

у моме селу Барама Радовића, Алексу Шантића. „Ми пут свој знамо пут Богочовјека. И ако нам мушке узмете животе, гробови наши бориће се с вама.“

Дакле, пут немањихки, светосавски, пут петровићки, пут краља и господара Црне Горе. Они су знали ко су и шта су и куда и како треба ићи. Зато није чудо да, пошто ове године се сјећамо и 300-те годишњице живих веза између Русије и Црне Горе, тај пут је и довео до тих живих веза и до опасности у којој се налазио митрополит Данило Петровић. Хтјели су да га отрују у Котору не једанпут и да га убију. Зашто? Зато што није му некако био по вољи лацмански пут. Него је он се окренуо путу, он се окренуо Русији, царској Русији, православној Русији се окренуо и сви његови наследици. Ви памтите и знате да у завјештању Св. Петра Цетињскога шта пише? Да проклет био три пута, они кажу сад Амфилохије куне, није то проклетство ја само благосиљам, то тако тихо и мало, а ово су клетве, ууу! То су клетве опасне и опаке. Три пута и три хиљаде пута свакога Црногорца који се одрекао једновјерне, једнокрвне, једнојезичне Русије. Е ту смо! Па ајде мрдни ван те клетве. Опака, опасна клетва, то је права клетва, а не ово што сам ја рекао за цркву на Румији. То је безазлено, са љубављу, да би спријечио, са бригом да спријечиш некога да се не нађе неки безумник да направи такав злочин над собом и над путем којим је ходила Црна Гора од кад се зна за њу. А на том путу је, њему припада и Румија, светиња румијска. Она је прије свега, и по називу, Ромејска – источно-ромејска, византијска, јер су древни Византинци, подигли први храм на Румији посвећен Св. Тројици. Ми немамо довољно историјских података, али не би Св. Јован Владимир уградио у темеље те планине своју Пречисту Крајинску, он и његова Света Косара. И не би Часни Крст Јована Владимира ходио вјековима на врх Румије да није ту светилиште било древно ромејско, источно-ромејско, византијско.

Ми у наше вријеме шта смо урадили? Ми смо само обновили то знамење древно, прадревно. Румија у ствари значи хришћанка. Не може наш

добри Барди да то прогласи за нешто друго, кад само име свједочи шта је била и каква је била Румија. Никада Румија није припадала некоме другом од древних диоклијских, зетских, немањићких времена ево до наших времена. Зна се коме је она припадала и коме припада. Јесте, само је једанпут била између 1941-44. године у вријеме нацистичко-фашистичке окупације Мусолинијеве. Она је заиста била под насиљем дио Албаније велике. Е па сад ако неко хоће да се обнови наци-фашистичка окупација Румије нека, може му бити. Ја се не чудим г. Бардију, он би хтио да ту опет буде граница Албаније, то је очевидно јасно јер је рекао негдје прошле године на неком скупу Крајишњана, „ослободили смо Косово, још само да ослободимо Румију“. Тако, запамтите то Црногорци! Св. Сава ништа друго није био до човјек Божји. Значајан за нас Србе, за Црногорце, првенствено изнад свега као учитељ пута који води у живот вјечни. Али он је васељенски учитељ и просветитељ, и те како уписан у самосазнање Бугара. Није ли Св. Сава обновио Трновску Патријаршију Бугарску, и тамо се и упокојио у Трнову 1235. године. Није ли Св. Сава био и код калифе у Дамаску, као што пише у његовом житију. И калифа био много мудрији муслиман од онога садашњег Зукорлића, који се тамо бори против Св. Саве, па је кад је Св. Сава отишао рекао „ово је прави истински човјек Божји“, остало је записано у његовом житију. Није ли Св. Сава стигао и на Синај и тамо свједочио и проповиједао Јеванђеље. До пустиње јудејске, није ли Св. Сава ходио и обилазио земље и градове и зато није чудо да његов лик постоји у Кремљу московском још од 14-15. вијека насликан. Ено га у Лаври Св. Саве Освећеног у јудејској пустињи, такође храм Св. Саве и Св. Симеона. Ено га у Св. Гори, не само у Хиландару, него сва Св. Гора дише љубављу према Св. Сави архиепископу српском и он служи као примјер читавим покољењима монаха светогорских, без обзира да ли су Бугари, или су Грци или су Грузини или су неки други. Дакле, то су људи који се рађају у једном народу, али људи који припадају свим народима.

Такав је био Св. Сава, васељенски, универзални човјек јер је био свети Божји човјек. Зато и његов пут је пут који води у живот вјечни и то је оно што је за нас веома значајно. И добро би било да и ови остали који сад нешто им смета Св. Сава, али даће Бог полако ће и они доћи себи, па ће се вратити Св. Сави, том путу његовом, јер то је једини пут којим је ходила Црна Гора од кад зна за себе. Кад год је скретала са тога пута, немањићко-петровићког, она је ходила у земљу недођију, губила себе и свој пут, свој језик, своје писмо. Као што видите данас нема на Цетињу писма Октоиховог, нема га. Латинично писмо, свака част, ја волим и поштујем и латинично писмо кад га пишу Италијани, Хрвати, Њемци, Американци, али кад моји Црногорци, па и главари међу првима се потписују латиницом, није ми, морам да признам мило.

Марија Терезија, пазите, велика и моћна аустро-угарска царица, гледао сам рукописе у Банату, повеља манастира Бездина написана латински, на латинском писму и ријечима, а потпис ћирилицом: Марија Терезија. Њу није било срамота, она је знала да иза тог писма постоји велико универзално предање духовно у коме се скрива идентитет словенских народа и њених поданика тадашњих, није их мало било у Аустро Угарској. И да велика Русија тим писмом пише, и Бугарска, земље ондашње, и за њу је то било част да се она потпише ћирилицом, а надам се да ће тако то бити у Црној Гори. Чиргилица, то дође па прође. Полуписмени, неписмени људи они тако то измишљају, мисле да могу бити већи од Св. Саве, већи од Св. Петра Цетињског, од Црнојевића, од Петра Другог Петровића Његоша, од краља и господара Црне Горе Николе Првог Петровића. Све је написао, и Балканску царицу и Кола своја све је написао, е па мисле неки да они могу бити и већи језикословци од Вука Стефановића Караџића, ту је он са Дурмитора, и он је дијалекат овдашњи старохерцеговачки, назовимо га и црногорским дијалектом, он је тај дијалекат утемељио на њему и српски језик и хрватски садашњи језик. Ко би то сад могао да дође. И ваши Бошковићи одавде који су

велики језикословци, и Стевановићи, до Пижурица и до других великих језикословаца. Највише је било језикословаца српског ћирило-методијевског, немањићког, светопетровићког језика, оvdје у Црној Гори. Е, па сад, неки би мислили да су већи од њих, није него. Могу они, хоће, али не могу докле хоће.

А ми, нема нам друге, ако хоћемо да будемо при себи, при својој памети, наше је да идемо путем који води у живот. Којега је наставник и учитељ и првопрестолник био Св. Сава, чије има нас је сабрало на ову свечаност.

Богу и Св. Сави слава, а вама Божји благослов!

Слободан Ракитић

Слово о Светоме Сави

Подгорица, 27. јануар 2011.

На почетку српске средњовековне повести стоји Стефан Немања, велики рашки жупан. Уз њега његов најмлађи син, принц Растко, у монаштву с именом Сава. Први је симбол владарске моћи, самодржац и ујединитељ српских земаља, други просветитељ и велики духовник. Ако су Срби, древан европски народ, имали срећан тренутак у својој повести, онда је то несумњиво онај када је на њену сцену ступио моћни жупан Немања, родоначелник светорodne династије. У разгранатој и златом извезеној Лози Немањића, на фресци у Дечанима, он је њен корен и исходиште.

На почетку српског средњег века стоје отац и син, први са мачем и владарским жезлом, други са крстом и књигом. Раскошну принчевску одежду заменио је принц Растко монашком ризом.

Кад се говори о осниваоцу Српске православне цркве, њеном првом архијереју, онда је то прича о Светоме Сави, који је написао први манастирски типик, прву службу једном немањићком свецу, свом оцу Светом Симеону.

Прво житије, први црквени закон, прве христовуље потичу од њега. Све што је касније у том облику код нас написано, каже Павле Поповић, написано је по његовом обрасцу. Тај светосавски образац следили су највећи српски духовници, од првих архиепископа српских до Светог аве Јустина Ћелијског и Светог Николаја Жичког. До наших дана.

Почетак српске просвете налази се у Савином учењу. Изворна српска култура, прожета византијским духом – мудрошћу, складом, симетријом и мером – почиње од њега. Не рачунајући Летопис попа Дукљанина, који слови као прво српско оригинално књижевно дело, Савино Житије Светога Симеона Немање је први српски роман.

И пре крштења у 9. веку Срби су постојали као народ, али без пуне свести о себи. Имали су своје жупане и краљеве. Христијанизацијом постављени су основи српском националном и државотворном идентитету. Српско хришћанство је, захваљујући Светоме Сави, добило специфичну националну

димензију, која ће и нацију и културу обликовати не само у периоду средњег века и под дугим турским ропством већ и у време изградње модерне српске државе у 19. и 20. веку.

Свети Сава је први српски задужбинар и неимар. Градио је манастире и цркве широм српских земаља, и ван њих, од Дунава до Јадрана, од Паноније до Палестине и од Сент-Андреје до Хиландара.

Све што је потребно једном народу, пре свега свест о себи, потиче од њега. Све што је потребно једној држави, он је градио и изградио. Моћ средњовековне Србије Немањиха заснивала се на хармонији између државе и цркве.

По свему судећи, како каже Павле Поповић, први је Србин који је посетио Свету Земљу и ишао Спаситељевим стопама. Био је, при крају живота, два пута на Христовом гробу, где му је одржао службу. Ишао је Спаситељевим путем, који је пут истине, као његов највернији следбеник. Тим путем, којим и ми данас идемо, он нас је повео. Славећи и хвалећи његово име, слаavimo и хвалимо име Господа Исуса Христа.

На почетку свих антологија српског песништва стоји име Светог Саве, јер му је он први и дао национално обележје. Милан Кашанин сматра да Савино Житије Светог Симеона „није само од најлепше казиваних него и од најсавршеније компонованих прича на српском језику”. То Житије, с правом истиче Кашанин, има светску вредност као што светску вредност имају и манастири које је Сава градио и о чијем је живописању бринуо. Почетком тринаестог века Свети Сава је приредио Номоканон, тзв. Законоправило. Овај правни зборник састоји се из два дела, од којих први садржи норме канонског, а други јавног и приватног права. Захваљујући Светом Сави, Србија је добила кодификовано право.

Савино Законоправило је прихваћено као обавезни зборник прописа у Бугарској, а 1274. године, на Сабору у Владимиру, проглашен је за општеобавезни зборник црквених закона Руске цркве, у којој званично и данас важи као извор црквеног права.

Како је српски народ полицентричан, расут на широком простору од Беча и Трста до Цариграда и од Сент-Андреје до Хиландара, то је и српска култура полицентрична, сложена и вишеслојна. Сваки од тих центара, кроз повест, имао је у одређеним околностима доминантну, а каткад и одлучујућу улогу, свој златни тренутак. У том сложеном народном бићу личност Светога Саве била је духовни стожер који је обједињавао расуте српске земље у једну духовну целину. Храм Светога Саве на Врачару има данас апостолску мисију – да обједини расуто, да просветли затамњено, да уздигне посрнуло и пало српство.

Просветитељем Светога Саву називају први његови биографи Доментијан и Теодосије. То одређење има своје изворно значење. Православна просвећеност из времена земаљског живота и просветитељства Светога Саве не велича само знање већ и познање истине. Наше доба, у коме су нагомилана огромна знања и умећа, али и све чешће злоупотребе тих, у основи, вештина, сведочи о неопходности постојања свести о истинским вредностима. Људско понашање не сме бити вођено и усмеравано знањем и вештином као самосталним циљевима, већ мора служити што бољем животу који се управља према духовним лествицама вредности.

Читаво дело Светога Саве прожето је идејом хармоније, како је то формулисао др Марко Марковић, између акције и контемплације, родољубља и љубави према човечанству, Истока и Запада, аутокефалије и универзалности изражене у равнотежи и симфонији између цркве и државе, црквеног ауторитета и слободног стваралаштва, божанског и човечанског. Све проиходи једно из другог и ништа се међусобно не потиरे већ чини целину, јер је „све и у свему Христос”, како је рекао апостол Павле. Ту равнотежу у подвижништву Светога Саве изразио је владика Николај Велимировић речима: „У њему су се Исток и Запад сједињавали кроз хармонију која задивљује. Он је био склон дубокој медитацији као оријенталац и био одлучан у акцији као западњак”.

Могли бисмо да кажемо „вечни Свети Сава“, али и да га у овим временима великих искушења сматрамо нашим савремеником. Јер нам је данас потребан, као путоказ и духовна светлост, и на просветитељском, и на црквеном, и на државном, и на политичком, и на националном, и на дипломатском, и на законодавном, и на моралном плану. Како бисмо се без њега препознали ко смо? Иако имамо хиљадугодишњу државну традицију и народ историјски и древан, налазимо се опет, по ко зна који пут, на још једном новом почетку. Али тај почетак може бити само са Светим Савом и његовим учењем које исходи из учења Господа Исуса Христа.

Доба Немањића с разлогом се означава као златни период српске историје и може се равноправно уцртати у мапу европске и светске цивилизације. Толико је човек немањићког доба узвишен, његова цивилизација згуснута и на високом нивоу, да се каткад са сетом упитамо, јесмо ли онај исти народ који је градио Ђурђеве Ступове, Студеницу, Хиландар, Жичу, Сопотане, Милешеву, Грачаницу, Дечане, Богородицу Љевишску, Тавну, и многе светиње од Тврдоша у Херцеговини до Пећке Патријаршије у Метохији, од Крке до Мораче, од Ломнице у Доњем Бирачу до Леснова, од Сент Андреје и Базјаша до Хиландара, од Трста до Јерусалима.

Светородна династија Немањића није нам оставила велелепне дворове и градове, као сведочанство своје моћи и богатства, већ манастире и цркве, поезију и сликарство – симболи и иконе наше духовности и самосвести. А изнад свега вредније, оставила нам је, као завет, живо предање Светога Саве које је он уткао у српски народни дух и идентитет. Зато свој идентитет, ма колико то било тешко, треба са поносом да носимо.

Нашег злосрећног времена, националних пораза и моралних посрнућа постајемо свеснији када се суочимо са Светим Савом, јер тек пред његовом иконом ми упознајемо себе, своје трагично доба, пустош и губитке. Али, и једино пред иконом Светога Саве можемо да одговоримо на суштинска питања ко смо, одакле смо и куда идемо. У Светом Сави сажет је дух

српске нације, а у његовом делу налази се све оно што представља суштински и највиши израз православа и изворних начела Христовог учења.

Косовски завет и косовско опредељење, који проистичу из суштине учења Светога Саве, подразумевају вечност као меру времена. У учењу првог српског светитеља народна традиција не види симболе смрти већ живота, вечног живота. Као што хришћанско учење у Христу види васкрслог живог Бога.

Светосавље је особени вид православља код Срба. У средишту светосавља је богочовечност. Учење Светога Саве истиче, како је о томе писао свети ава Јустин Поповић, да „божанско величанство и божанска неприкосновеност човечије личности јесте најскупоценија истина у нашем човечанском свету. Стога је сваки човек наш брат, наш бесмртни брат, јер сваки човек има лик Божји у души својој“. Свети Сава је, по писању његовог биографа и ученика Доментијана, прошао исток и запад, југ и север да би „као пчела свом отечеству сабрао мед благоразумности“.

Ни за једног Србина, из било ког времена, не може се рећи да је по свему био Европејац, као што је то Свети Сава. Иако је био утемељивач српског националног идентитета, он је патриотска осећања испољавао скромно и ненаметљиво. Био је светски путник. Космополита у модерном смислу. На повратку из Свете Земље, умро је изван своје отаџбине, у Трнову у Бугарској, која га је сматрала својим духовним оцем. Одишао је најудаљеније крајеве, не само српских земаља, проповедајући јеванђеље и градећи цркве. Свему што је радио и изградио, Свети Сава је дао печат своје личности. Био је у свом времену изнад и испред свог времена.

Највише ћемо волети, поштовати и славити Светога Саву ако волимо и носимо у себи, као највишу духовну вредност, његово дело, његово учење и његове законе, јер су то закони Господа нашег Исуса Христа. Ако буде у нашим срцима, у породици, у школи, у нашим прегнућима, он ће бити наш савременик, а његово дело живо. Тако ћемо и ми

бити испред свог времена, као што је он био. Нема личности у читавој српској историји која је толико присутна и жива, као што је то Свети Сава, иако је прошло 836 година од његовог рођења, 776 године године од представљања у Господу и 417 година од спаљивања његових моштију на Врачару.

У незапамћеном националном полому, који је задесио српски народ у последњој деценији 20. века, окупацијом Косова и Метохије, затирањем и прогоном из области на којима је вековима живео, угрожено је његово постојање и опстанак. Последице тог полома још се не могу сагледати.

Спас је у опредељењу за пут Светога Саве. А шта данас, после толико векова, значи бити на том путу?

Све што је радио Свети Сава, у свом времену, било је испред времена, као што је и Христово учење било испред времена. На нама је да следимо Светога Саву, да будемо такође испред свога времена. Само тако ћемо, у садашњости, имати и своју прошлост и своју будућност.

Према Светоме Сави треба да се управљамо и владамо, јер се он сам управљао и владао према најчудеснијем бићу у свим световима, Господу Исусу Христу. Докле год смо на његовом путу, ми смо на путу Светосавља, а то значи на путу спасења. Тек са њим можемо издржати сва искушења у којима смо се нашли и на почетку трећег миленијума хришћанства.

др Аника Сковран

Свети Сава у Котору

Котор, 27. јануар 2011.

Прослава Светог Саве је особеност која је у Боки присутна од давнина, а његово успостављање Зетске епископије 1119. године на Превлаци код Тивта, где су остаци цркве Светог Арханђела Михаила, показало се веома важним. Наиме, на свим неуралгичним историјским местима Свети Сава је мудро поставио епископије. Зетска, иако једна од најмањих, била је не и мање значајна. Још у тим првим временима на њој је начињено преко седам цркава посвећених Светом Сави.

О култу Светог Саве у Боки сведочи и манастир Савина из 15. века и драгоцености које су му припадале. Међу њима је и кристални крст величине око пола метра, обрубљен златом и сребром са рубинима, као и барокни портрет Светог Саве поручен у Москви око 1700, са занимљивим текстом који говори о значају његове историје. Реч је о поклону Матеја Владиславића, рођака чувеног Саве Владиславића, нашег уваженог земљака, једног од најимућнијих људи у Москви.

Тада су преко Котора ишла најзначајнија трговачка и културна збивања. Све те драгоцености, которски капетани, морнари, морепловци и трговци, доносили су овде, да би се преко которске луке даље селиле у Европу. Дубровник је ту близу. Паралелан, занимљив, али другачији. Мада није за поређење, морам истаћи да је Котор имао један слој предности, који нема премца у том времену.

Када је Котор приман на Унескову листу имала сам задовољство да објасним и напишем што ту све има. Сећам се да је за саму свечаност, тадашњи председник Унескоа М'Бо (Amadou-Mahtar - M'Bow), казао да никада у животу није доживео тако нешто. Једном речју, Котор је свима улазио у душу. Данас када погледам и како је уређена ова црква, могу само да кажем да сам срећна, јер се нешто ипак креће напред. Котор је изузетно место које збиља сведочи о европској цивилизацији, а посебно радује што га Которани и они који су задужени за то, овако лепо негују.

Душка Станишић

Благословена просвета Светога Саве

Подгорица, 27. јануар 2011.

Часни Оци, драга дјецо, браћо и сестре,
и ове године, прослављајући Светог Саву,
сјећамо се безбројних добара која примамо у нашој
Цркви већ вјековима.

Наслађујемо се даровима којима нас Бог бла-
госиља преко оца нашег, просветитеља и учитеља
- Светог Саве.

У тропару који Црква данас пјева Светом Сави
каже се да је он учитељ пута који води у живот и да
је своје отачаство просветио и препородио га Духом
Светим.

Дакле, он је просветитељ који иде са нама путем
нашег живота и препорађа нас кроз вјеру Христову.
У тој вјери он се усавршавао у Светој Гори, гдје је
поставио темеље Светог манастира Хиландара. Из
тог манастира, драга дјецо, развијала се кроз вјекове
таква просвета и наука, која је као благи дажд ната-
пала земље нашег Отачаства, доносећи обилан род.
Тај род препознаје се кроз дивне задужбине које су
градили наши преци. Посвећивали су их Богу и све-
титељима, које су свагда са љубављу славили. Осим
што је градио своје манастире и цркве, наш народ

их је брижно чувао, одржавао, обнављао и бранио
од непријатеља Христове Цркве. За тај подвиг на-
дхњивао се овим славним светитељем.

За свога живота на земљи, Свети Сава је свуда
подизао крстове и заповиједао народу да се у слози
и љубави сабира на светим богослужењима и гради,
гдје год узмогне, прво своју богомољу, а онда и своје
домове, радионице, школе и друго.

Имајући такав примјер служења Светог Саве
Богу и своме народу у каснији светитељи из рода
нашега прославили су се вршећи исти подвиг. Да
поменемо на примјер свете: цара Лазара Косовског,
Стефана Високог, Василија Острошког, Стефана
Пиперског, Петра Цетињског, Симеона Дајбадског,
Николаја Жичког, Јустина Ћелијског и многе друге
који се помињу у црквеним пјесмама и химнама.

Свети Сава, имајући толике дивне следбенике у
своме роду, све се више прослављао и на небу и на
земљи. Поводом његовог лика стварало се и народно
предање - гдје видимо колико је он присутан у душама
људским, у њиховом свакодневном животу, у нази-
вима предјела у којима живе. Ако бисмо објавили све

те приче, предања и свједочанства из ризнице коју нам је створио Свети Сава, имали бисмо огромну библиотеку. Таква библиотека постоји у предању нашег народа и кад је год потребно и спасоносно испливају ти Савини благослови и мудрост.

Нама су данас, више него икад, потребни благослови Светог Саве за нашу дјецу. И Св Сава, када је био дијете, одарен од Бога, слушајући своје родитеље, он их је превазишао толико да је постао њихов узор. Многа дјеца данас која похађају вјеронауку на путу су Светог Саве, да постану узор својим родитељима. То свакако зависи и од нас, вјероучитеља, од тога како им преносимо светосавску просвету.

Свети Сава је заштитник школе и зато дјеци, ако му се моле, он помаже. То сазнање, да молитва помаже, највише одушевљава дјецу.

Свети Сава, осим што је својим родитељима и браћи откривао пут у живот, он се непрекидно и молио за њих. Тако, и нас, осим што просвећује, стално се и моли Богу за нас.

Тим његовим молитвама, ми овдје, у Црној Гори, иако немамо вјеронауку у школама, имамо је при храмовима и парохијама. Наш Митрополит, имајући у виду овај благослов Светог Саве, непрекидно наглашава и подржава организовање вјеронауке. Хвала Богу, што је најважније, одзив дјеце и родитеља је искрен. Осјећа се да наша дјеца воле часове вјеронауке.

Учење које је у нашим школама обавезно, често дјеци буде напорно. Међутим, последице искуства вјеронауке, дјеца и у том световном образовању лакше пронађу пут знања.

Ваља подсјетити, да би дјецу учинили срећном, она се најприје васпитавају у врлинама. Прочитаћу вам једну народну причу која указује на то.

Свети Сава и отац и мати с малим дететом

Донели отац и мати мало, новорођено дете у цркву, Светом Сави, и замолили га да дете благослови и да му да срећу. „Ја ћу га благословити, као што је и Исус децу благословио, али му срећу можете дати само ви, његови родитељи, ако га зарана научите: да ради, да штеди, да не лаже, да не краде, да слуша, да је побожно, да поштује старије, да је у свачему умерено; а нарочито ако га будете упутили да добро чува своје здравље“.

Родитељи су учинили што им је светац казао, па је од њиховог малог детета постао добар, раден, поштен и побожан човек. То се после чуло надалеко, па је са свију страна долазио силан свет и доводио малу децу Светом Сави да их благослови и да им да срећу. А Свети Сава свима је одговарао као и оним првим.

Оно што имамо у благословеној просвети Светог Саве је – да се у таквом систему васпитања обједињују све добре науке. Из тако узвишене школе развили су се наши манастири и наши храмови, гдје се и ми данас просвећујемо и учимо Христовој вјери православној.

Свима вама, који сте се овдје сабрали, срећна слава. Вјероучитељима и дјеци нека Свети Сава помогне у раду и учењу.

На многаја и благаја љета!

Протојереј Љубомир Стојановић
Професор Универзитета

Светосавље је наше јуче, данас и сутра

Пљевља, 27. јануар 2011.

Преосвећени владико благословите. Добри људи, христољубиви светосавци, добро вам светосавско вече.

Записано је у светим књигама: „Хришћанин треба да буде такав човек да га се Бог никад не постиди.“ То су разумели многи, а међу њима и наш дивни родоначелник духовни Свети Сава и то у раскоши царског двора, он је видео да има нешто веће и више. Видео је да је мера човековог живота вечност и определио се да целог живота буде Богу на славу. Да му цео живот буде слављење Бога, идење уским путем, стрпљиво ношење крста Христовог и знао је да тако човек најбоље може да потврди себе самога. То је логика хришћанства, одређи се себе да би могао да потврдиш себе, ништа не тражити и све добити.

Има много добрих идеологија, али када је Бог у питању онда видимо да ту недостаје та логика Крста Христовог. Чак неки признају, па кажу: кад нешто радим и стварам, жеља ми је да нека улица носи моје име, нека установа – да ме се сећају по добру. То је људски. То није за спорење, није за осуду, јесте за похвалу али и за надоградњу. Најпре, све треба

чинити несебично и не очекујући ништа. И онда највише добијаш. Те ноћи, када је кренуо пут Свете Горе, млади принц Растко тако је размишљао и цео његов живот је био осмишљен том жељом. И где, нема континента где нема храма који је њему посвећен. И у Африци, Аустралији, Америци, широм света. У Европи да не говорим. Ништа није тражио, све је добио. Употребљавао је овај свет као да га не употребљава, јер је знао да пролази обличје овога света, али не да нестаје, него се преображава у ново небо и нову земљу. То је порука Светога Саве и зато је он могао да се избори са свим изазовима свога времена, јер права духовност је она која је на земљи. Која верује у ново небо и нову земљу овде и сада. Зато је он видео на најбољи могући начин прилике свога времена. Видео је проблеме Истока и Запада, и у том контексту се борио за црквену зрелост свога народа. Црквену самосталност, не одвојеност од других него прослављање једног народа кроз употребу његовог језика, његовог писма, кроз богослужење на народном језику и служење архијереја и свештеника из тога народа.

То је то христоношење у свету, то је то христо-вљење до краја где заиста вером препознајемо шта је живот и зашто живимо. То је Свети Сава имао на уму и када је преводио богослужбене књиге, када је преводио богословску литературу, посебно књиге које се тичу манастирског и хришћанског живота, показујући тиме да му је стало да има христоличен народ који служи Богу, и кроз монашки завет и архијерејски свештени чин и кроз хришћанску свакодневицу. У том контексту, његове државотворне активности и све што је чинио народ је добро препознао, и сви добро знамо предање о Светом Сави. Колико само има неиспричаних прича, и зато је Светосавље наша неиспричана прича. Прича која је нова, јер свакога дана ствара и покреће нове ствараоце. Није прича из прошлости. Светосавље је наше јуче, наше данас и наше сутра.

Много пре других, не хвалећи се својим делима, Свети Сава нас је увео у Европу, на један зрео начин, као крштен европски народ, научивши нас да будемо мудри као змије и безазлени као голубови. Не лукави, него мудри. Не наивни, него безазлени. У том контексту треба промишљати наше време. Није наше само да понављамо и причамо лепе приче шта је некад било, него да видимо шта ми треба да чинимо. Имамо дивне светиње и дивне Светитеље. У овом крају Милешева блиста и сија као центар духовности епархије милешевске. У последњој деценији много тога је урађено, а ускоро је и 800 година од почетка зидања те светиње, ако што је 800 година ускоро и од црквене аутокефалности. Милешева броји године заједно са својом црквом и њеном аутокефалношћу. И онај бели милешевски анђео показује на гроб Светога Саве као на место где свака генерација православних Срба треба да црпи своју духовност, своју снагу, своју обнову. Сада имамо благослов свете архијерејске руке, његове светитељске и великим трудољубљем нашег епископа Филарета и свих вас заједно обнављају се светиње око Милешеве и окупљају се у тој милешевској заветини, у тој милешевској – светосавској светињи, у тајни празнога гроба Светога Саве. Као и онога празног гроба

Господњег у Јерусалиму. Та тајна празнога гроба јесте тајна наше хришћанске вере. Вере у вечност, да се гробом ништа не завршава и да је гроб колевка новог рођења.

Морамо тако промишљати свој живот, ма колико нам то било тешко. Али је могуће, јер ћемо само тако разумети суштину онога што је урадио млади принц Растко и познати ту дубину подвига монаха Саве, архиепископа Саве, Светитеља Саве, и још нешто знати да ми који се зовемо хришћани имамо призив да и ми будемо Свети: Будите свети, јер сам ја свет (1. Петр. 1, 16). Не само поштоваоци култа и имена него оствариоци светитељства. И зато оне речи са почетка покушајмо да применимо на свој живот, да нас се Бог никад не постиди. Није тешко. Није наравно ни лако, али је могуће. Ако будемо разумели тајну вере, која гласи: ко хоће да иде за мном нека се одрекне себе и узме крст свој и иде за мном (Мт. 16, 24), и ако исправно разумемо Христове речи, мој брат, мој отац, моја сестра, је онај који чини вољу Оца небескога. А воља Божија је да се сви људи спасу и дођу до познања истине. Али није самовоља, и зато се не спасавају сви, него они који хоће, а Бог жели да се сви спасу. Ми смо хришћани призвани да том дубоком вером подстичемо своје савременике да промишљају своје спасење, не да им намећемо, не да изнудимо било шта од њих. Али и ми треба да разумемо ону Христову јеванђељску поруку: ко више воли или оца, или мајку, или брата или сестру више од мене, није мене достојан, не као учену. Не каже он не волите или мрзите брата, оца, мајку, него волите се више кроз мене, не само оца, мајку, своје племе, своје порекло, него свакога човека као икону Бога Живога. То је оно што је млади Растко наслутити кад је отишао у бели свет да види шта је најбоље у том свету, и да донесе своје народу. То нека буде порука и младим генерацијама које одлазе у свет, да не забораве оно што је учинио Свети Сава, Доситеј, Вук, Михаило Пупин, Никола Тесла, и да у овој генерацији одлазећих Срба у бели свет имамо дух свих ових великана, и још непоменутих, који никада нису престали промишљати своју веру, не оптерећујући

се пореклом али знајући ко су и не губећи идентитет стварали су у свету.

Ми имамо на хиљаде младих по свету. Они могу бити мисионари доброте. Препознајемо наше време преко тзв. амбасадора добре воље, све су то добри покушаји у свету и од света, али ми као Црква, као верници, управо морамо томе додати ту своју мисију. То је оно што је Свети Сава оставио нама у аманет, то је то излагање и улажење у Дом Господњи и сусрет са другим човеком. Уз јасну поруку, поуку и питање: хоћеш ли да живиш вечно? То је питање које Свети Сава поставља данас свакоме од нас. А и ми треба да га поставимо себи, да би могли и другима да га поставимо: хоћеш ли да живиш вечно? Сви би, наравно, рекли: да! Немојмо се одмах уплашити и рећи, како, зашто – него промишљено уважавајмо једни друге, препознајмо своју вечност да бисмо осмислили свој земаљски живот. Схватимо да живот није само оно што траје 50, 60, 70 или 100 година. Живот је нешто много дуже, много садржајније. То је суштина и смисао светосавске поруке. То је смисао оних који су градили светиње, најпре су изградили светињу у себи. Као и они који чине безакоње, најпре су обесветили човека у себи, да би могли чинити дела нечовечна. Зато су сва наша сабрања добра прилика да промислимо свој живот, да га променимо, и да стварно будемо добри. Јер, како каже руски мислилац Евдокимов, не збуњује нехришћане што постоје свеци, него их

збуњује то што нису сви хришћани свеци. Немојмо рећи: није то могуће! Немојмо се унапред предавати. Осмислимо свој живот. Прославимо се прослављајући Светитеље и помолимо се Светоме Сави. О, Свети Саво, помози нам да истрајемо, да победимо себе. Како рече Апостол љубави: ово је победа којом победисмо свет, вера наша (1. Јн. 5, 4). Дакле, победа не пораз. Победисмо, а не поразисмо. Победи у себи свет, јер сваки од нас је један посебан свет, а сви заједно смо једн велики свет. Победимо најпре у себи зло, јер каже наш новојављени Светитељ Свети владика Николај, у сваком човеку има довољно добра да на њему изградиш рај, и исто тако довољно зла да на њему изградиш пакао. Покушајмо да једни у другима видимо оно што је најбоље, и онда ћемо већ предokusити радост будућег века. Тада ће ова вечерашња академија бити на благослов, и већ сутра свако од нас ће покушати да буде нов човек. Обећајмо себи то и почнимо. Знамо добро како. Свако најбоље зна. Нема ту рецепта и не можемо сви бити исти. Свако има различите проблеме и различита питања. Али, причајмо са собом. Свети Сава је причао са собом, упознао је себе. Ми живимо у времену када човек бежи од себе. Хоће да препозна промашаје другог, трчи за другим. Стигни себе и онда си нашао пут. Свети Сава је стигао себе и нашао је пут. Идимо тим путем. Нека нам Бог буде на помоћи и Свети Сава да буде наш молитвеник. На много година, у великој радости, живи били!

Јеромонах Лазар Стојковић

Савиндан – знак поновног враћања

Плужине, 27. јануар 2011.

После низа крсних слава зимског периода и радосног слављења великих празника Божића, Богојављења, Нове године, Савиндан нам долази као круна, као заједничка свесрпска слава што се види и данас, када слави и мало и велико. Свуда где живе Срби, у свим српским земљама и расејању, све је данас у знаку успомене на Светог Саву Првог Архиепископа српског. У свим нашим храмовима, школама, многим болницама, многим институцијама ломи се славски колач, увече се одржавају свечане академије, банкети и пријери. И заиста, велика радост и велика тајна нам се открива овог дана. Ми данас прослављамо дан часног и славног представљења Светог Саве у Трнову у Бугарској на Богојављење 19. јануара 1235. г. За нас је то догађај који нам много говори. Богојављење је дан отворених небеса, када се први пут чује глас Бога Оца Који говори, показујући посредством Светог Духа у виду голуба на Исуса, који се крштава у Јордану руком Јовановом: *Ово је Син Мој љубљени који је њој Мојој вољи*. У тренутку свога представљења Свети Сава је чуо те речи и посведочио нам велику тајну љубави Божије, тајну усиновљења да и ми грешни

можемо да, трудећи се и живећи по заповестима Божијим у дан онај чујемо глас, глас Оца небеског и исте те речи.

И шта би за све нас било веће и важније и у прошлим и у будућим временима него да свој живот живимо и проживимо као синови Божији, као они који су створени и чувају ни мање, ни више него образ Божији. Успостављајући ову духовну вертикалу Свети Сава је за нас као онај старозаветни стуб од облака који је водио народ Израиља из земље Мисирске. Тако и нас име и дело Светог Саве успева да проведе кроз безбројна искушења наше тешке али часне и светле историје. Слављење Савиндана за нас је увек знак поновног враћања и заветовања и тако ће бити до краја света и века, до коначног уласка у земљу Обећану.

Осам стотина година један мали народ успева да одржи успомену на свога домаћина. Зар је то мала ствар? И то народ који је тучен од свих и сваког, и опет сви воле да долазе нама и да правдају се нама, јер ми изгледа најлакше праштамо понашајући се увек као они који највише имају. А приче о томе како

је наша света историја митологија нису за озбиљног слушаоца. То су приче службеника ових структура које нас уче да се одвикавамо управо овога што нас је одржало и у тежим временима него што су ова. Но, наша је мера Јеванђеље, и управо по тој мери вреднован је и Свети Сава у своје време где год да се нашао. Све што је тражио добијао је од свих на које би наишао, од простих људи, простога света до цара, од Свете Горе и Васељенског патријарха. Оно, чиме је он куповао све што ми данас од њега имамо јесте његова личност, његова Боголика личност, која се видела као остварење обећања датог нама људима. „Тражите прво царство Божије и правде његове, а остало ће вам се све придодати“.

И не заборавимо, браћо и сестре, Косово. Тамо је све такође исписано златним словима. Не узимајмо к срцу потписе, изјаве и признања, који немају никаквог суштинског значења. Посећујмо наше светиње на Косову и Метохији, јер смо сви ми тамо. У то се уверава свако ко први пут уђе у Пећку патријаршију, Грачаницу или Дечане, или у било коју од наших великих светиња. И уверићемо се колика је величина и какав је критеријум живота за свој народ поставио Свети Сава и видећемо да је све то достижно. Само треба са праве стране захватити са правога извора, а то је увек била и биће наша вера, наша света Православна црква и њен високо достојни архијереј, архипастир отац наш Сава.

Радомир Уљаревић

Светосавска свјетлост

Беране, 25. јануар 2011.

Позивом да данас на овој свечаности бесједим о Свјетлоносцу који је наша велика и неизмјерна утјеха, указали сте ми велику част.

На самом почетку препричаћу једну кратку народну причу. Идући по свијету да учи народ побожности и вјери наиђе једном Свети Сава на људе који у врећама износе мрак из куће. „Шта радите то браћо?“ - „Ево начинисмо има три дана кућу, па никако се у собама не види.“ - „Три дана у врећама износимо мрак, па свеједнако. До пред врата се види, а кад у кућу мрак“. Свети Сава се помоли Богу те им рече: „Е, људи бојжи, треба начинити прозоре, – ево овако.“ Па им онда начини прозоре, а они му се много захвале.

Наоко наивна, народна прича о томе како је Свети Сава отворио прозор и помогао људима да им свјетлост уђе у кућу, да не износе мрак напоље, у врећама, једна је од најчуднијих, најмистичнијих народних наших прича. Свети упушта свјетлост кроз прозор, и изгони мрак. Свети Сава у стварности одиста разгони мрак, и уноси свјетлост у наше куће, у наше отацтво, у наш народ, као просвјетитељ и учитељ.

Свети Сава је отворио двери, отворио прозор духа, отворио прозор свјетлости, не обичне свјетлости, то је свјетлост која обасјава људе изнутра – божанска, Таворска, светосавска свјетлост. Свако онај ко би хтио да прогледа у свом мраку не може ако не допусти тој духовној свјетлости да уђе у њега, јер сваки човјек је та тама без прозора, сваки човјек је та јама безданица, у њој је мркли мрак.

Свети Сава је показао како човјек да изиђе из те мркине, а сви жарко желимо да упустимо у своје куће, у себе саме, ту свјетлост. Нијесу о Светом Сави случајно у нашем народу испредене толике приче и легенде, наши људи су били отворени за тај дух, и они су тај дух упијали, и они су се тим духом освештавали, и освјетљавали мркине у својим душама. Готово колико и житија, а све у складу са житијима, о Светоме Сави испричаће истиниту причу народни причалац, народни пјесник.

Његов живот овоземаљски бијаше једна нестварна прича, препуна чудеса каква се не дају замислити, подвизи какве не може замислити ни најодлучнији дух. Ко може замислити такву

спремност да се пође кроз историју, да се путује пречицама, да се тај трансисторијски подвиг доведе до краја. А на том крају стоји једна једина непропадљива и неуништива грађевина каква је Црква наша светосавска, Црква чија организација не почива само на спољашњим правилима и кано-нима већ на оној светосавској истини, и свјетлости Таворској, за коју је Свети Сава отворио свима нам двери духа да не износимо мрак у врећама из срца својега, већ да слободно напунимо срца оном свјетлошћу која испуњава Царство небеско.

Духовна историја нашега народа пресудно је, на самом почетку одређена појавом савршене, божанствене личности, каква је била личност Светога Саве, тако опсеђујућа и недостижна личност, тако савршена и непоновљива. На самом почетку, љествица је подигнута највише колико је то могуће на овом свијету, и одмах се знало да нико неће ту висину надрасти, али да ће сви моћи да се самјеравају, и да се огледају, имајући вјечити узор у тој несхватљивој личности, обдареној толиким даровима, каква је била личност Светитеља. Наш праотац Свети Сава је горостас Хришћанства, Ава Јустин га пореди са Светим Јованом Крститељем. Он је духовни праотац српскога православља које с разлогом зовемо данас Светосавље, јер је Свети Сава одиша у Срба трасирао пут који је трасирао Господ Исус, и остао недостижни учитељ каснијим великим светитељима српским.

Свети Сава је у нас највећи неимар богочовчанске, православне културе, желите ли да душа нашег народа заблиста незапаљивом светлошћу; желите ли да од пролазне постане непролазна, од неславне – славна, од смртне – бесмртна, од временске – вечна, од човечне – богочовечна, онда изаберите светосавског Богочовека... Ко ме ћемо ићи: европском човеку или светосавском богочовеку? – то је избор пред који нас ставља Свети Сава, казује нам Ава Јустин. То је избор како истиче Свети Владика Николај, који је учинио Свети Сава за све нас. Свети Сава је још као млади принц изабрао Царство небеско, он је изабрао и за Цара Лазара,

и за свој род српски. И свако ко буде бирао царство земаљско, и имао идеал у натчовјеку умјесто у светосавском Богочовјеку, није на светосавском путу, што ће рећи да није на добром путу. А ми, још колико је данас, треба да се одлучимо, да изаберемо пут или беспуће, мрак или свјетлост.

Јеванђеље каже, ко љуби оца или матер више него мене, није мене достојан. Живот Светога Саве је једно живо јеванђеље. Љубећи Христа више него и оца и матер, Свети је отишао у Свету Гору. Лијеп и млад стасит принц, мушке љепоте и крупних очију, претворио се у дјечака који је узео монашки постриг, а овај пак у светог оца који је привукао снагом свога чина и духа, свога оца, силнога Симеона, да и сам напусти царску порфиру, и дође на Свету Гору, и замонаши се. Вратио се да на гробу оца свога мири своју браћу, и остао у Србији да организује Цркву, и поново напушта отачаство, и поново иде на Свету Гору. Подвижништво вишега реда одвело га је у Галилејску гору Тавор, на којој се пуна преображењска сила указала Петру, Јакову и Јовану. Тавор је мјесто преображења – отишао је као светитељ, а тамо је своју природу преобразио у анђеоску.

Након дугог хожденија поново долази у отачаство, и опет га као и раније чека свита на грчкој граници, али овога пута чекају свога архиепископа, свога патријарха – Саву Немањића. Па ако је Стефан био Првовенчани у свијету, онда је и Сава Првовјенчани у духу. Направио је црквену организацију која је трајнија од свих других дјела, од свега што су Срби у историји икада градили и стварали, и тај црквени кров је бивао кроз времена једино прибјежиште народу нашем, а тако је и данас.

Свети Сава и даље ради неуморно само на организацији Цркве, на унутрашњој организацији видећи оно што је наслућивао још дјечаком – сву пропадљивост моћи земаљске, и богатства овосвјетскога. И све је више личио на некога ко ни по чему не припада овоме свијету, на некога ко је жудећи само за Христом још на земљи постао свет.

Осветио је у Жичи Арсенија јеромонаха за свога насљедника, и онда кренуо на онај велики пут преко мора, до долине Нила, до Еуфрата и Тигриса, до Синајских гора гдје га је султан дочекао, и тако све до Антиохије гдје се код патријарха изборио за признање и аутокефалност бугарске цркве. И тиме је завршио своје дјело, уз све почасте које му је указивао бугарски цар и за живота и након што се Свети Сава упокојио.

А зашта ми да се одлучимо, шта да изаберемо. Свједоци смо сви, без изузетка – покушавамо да у вреће угурамо мрак, данас би то рекли да мрак угурамо под тепих, не бисмо ли тако освијетлили унутрашњост просторије за коју и не знамо како изгледа, јер живимо у том мраку, имамо очи свикле на мрак, и не знамо за ону свјетлост коју вапијемо. У томе мраку не видимо ни ко смо, ни зашто смо овдје, не знамо за име које имамо, ни језик на којем смо створени, загубили смо ријеч из које је све настало – све нетрагом нестаје у томе мраку. Нико да се досјети приче о Светом Сави, и да се избави из вјечнога мрака, и да упусти вјечиту свјетлост у своје срце.

Данас се управо њега многи одричу, и суде му без страха, јер он је благ у својој светости, јер његова љубав нема краја. А не чују како он поручује, по Јевангелију: не судите да вам се не суди, већ суде онима који најтврђе стоје на његовом путу. Надвисио је и умом и духом, разборитишћу и љубављу, све који су били прије њега у народу ком је припадао, и све оне који су дошли. Он је и данас свјетилник душама да не залутају у космосу, у хаосу у којем смо, у невољи у којој смо, он је путник који нам је оставио свој Пут, он је Пут у беспућу гдје смо бачени као бродоломници, он је спас, јер он се моли за нас ево колико вијекова, јер његова молитва је услишена с обзиром на дубину нашега пада, и с обзиром на огромност нашега grijеха.

Прије њега, и његовог духовног чеда, његовог оца, Стефана Немање, кроз таму вијекова, као да нема ничега, не само државе, нема историје, нема

културе, нема просвјетитељства. Ничега нема у нашој свеколикој средњовјековној прошлости, ни прије ни после Саве, што би се могло мјерити са Савом, који блиста у свјетлости легенде. А онда, то име пуно мистичног сјаја и значења – Немања, и уназад и унапријед испуњава својом пуноћом ону преголему празнину, и надахњује и обједињује све што је било расуто и бесмислено, свему даје смисао и живот. Тако се почетак нашег постојања стапа са његовим духовним почецима, са хришћанским знамењем које је извор све те истине, све те свјетлоносне силе која свијетли кроз времена.

А прије почетка, прије свега, царовао је мрак, док га Господ није обасјао својом свјетлошћу. Тако је и у нашем отачаству, прије почетка, прије свега, царовао мрак, и наши преци су, једнако као и ми данас, износили мрак у врећама из куће, а мрак свеједнако царује. Зато, сјетимо се приче народне, и манимо се узалудног посла, отворимо прозоре, свјетлост ће обасјати наша лица. Не ова свјетлост, која по Доментијану: на истоку исходи и на западу заходи, која се временом свршава, и која се дели доласком ноћи... већ она којој ни почетак не почиње ни крај престаје... која нас уводи у вјечни живот, и бесконачну свјетлост Господа нашега Исуса Христа.

Ако пажљивије читамо увидјећемо да наш народни бард, народни причалац говори о вјечној свјетлости као символу Христа, као код Исаије: Господ ће бити видјело вечно... Господ ће улазити кроз отворене двери у наша срца, и разгонити мрак, то је прича с почетка ове наше приче, прича која је ванвремена, као што је све ванвремено што је створио у свом времену Свети Сава, рушећи тако границе времена. Непролазно је оно што је дјело духа његовога, а то је оно највеће и најважније што имамо, и што нам је оставио у насљедство. Ми смо богати по том насљедству, и ми се тим богатством ево и данас, и овдје, дичимо и хвалимо, хвалећи Светитеља, и славећи га. Јер то богатство је неизмјерна утјеха, највећа утјеха народу нашем, и свакоме појединцу, као што је Свети Сава, - рекао

би Црњански – био утјеха свом оцу и браћи, и свој породици, свим Немањићима, свим краљевима и царевима, свим војводама и ратницима, до данашњега дана. Свети Сава је утјеха сваком човјеку,

сваком појединцу, овдје и било гдје на свијету, било којој цркви или религији да припада, - живи доказ да човјек може више од себе. Он је утјеха човјечанству, он је велика утјеха праху земаљском.

Свештеник Мирчета Шљиванчанин
парох подгорички

Свети Сава - учитељ праве вјере и живота

Даниловград, 30. јануар 2011.

Ваше Високопреосвештенство, часни оци, сестре у монашком лику, браћо и сестре, драга дјецо светосавци,

настављајући вечерас духовно празновање Светог Саве, које овдје у Бјелопавлићима вјекovima траје, огријани моштима љубљеног ученика и прејемника његовог Светог Арсенија, поменимо велика дјела оца нашега и просветитеља Саве. Поменимо дјела његова да би се још више утврдили у правој вјери, коју је он зидао, као нико прије њега ни после њега у народу нашем.

Знамо да је Свети Сава богољубиво и најљепше српско дијете, младић жељан да постане мирисни цвијет у Врту Пресвете, монах аскета, подобан оним првим великим монасима, оснивач Виландара на сред Горе Свете и Архипастир са трона седмобрате Жиче. Он је онај који је утемељио и оснажио наше црквено постојање и народно трајање. Овај невакидашњи човјек, необично рођен више од Бога него од земље, цијелог себе и све дане на земљи посветио је Богу, превазишао простор и вријеме и живи вјечношћу. Он нам не говори језиком науке,

умјетности и технике овога времена, не зато што је против њих, већ нам свједочи нешто много важније. Свједочи нам Свети Сава да је љубав једина и права вриједност и реалност у овоме времену, љубав која се несребично даје не тражећи ништа, реалност која нам благовјести и будуће вријеме коме неће бити краја. Највећа љепота Светог Саве је у љубави његовој, у његовом христољубљу које га је обузело од младости, и та љубав све више се разрастала у души његовој и она је разлог његовог вјековног помињања. Та пламена љубав увијек је спојена са вјером, као што је спојен извор са ријеком из кога она тече.

Када је као архиепископ српских и поморских земаља сабрао величанствени сабор у Жичи на Спасовдан 1221. г. његова прва ријеч и жеља била је права вјера, без које „нико неће угледати Господа“ по његовој ријечи. У овој бесједи о правој вјери, овај апостол и отац Цркве у српском народу, који „потоке богословља свима изливаше“, напомиње величанствену љубав Бога нашега Свете Тројице, пројављену у Христу и све догмате и тајне Цркве али и потребу непрестаног раста у правој вјери која кроз љубав

дјела. Родоначелник нашег помјесног црквеног бића и духовног наслеђа, оставља нам то духовно наслеђе као богатство које и данас имамо и које смо позвани да чувамо, ако хоћемо да се зовемо Савиним именом. Али то духовно наслеђе, не наслеђује се као друга богатства тј. само тиме што смо његов народ, него то духовно наслеђе, наслеђује се живљењем по вјери Светог Саве, по оној правој вјери о којој је говорио у Жичи, коју је и сам живио и коју и данас чува наша Црква, којој је Свети Сава први Архиепископ. То духовно наслеђе касније названо Светосавље, није ништа друго него Христославље и Црквословље нашега народа, чувају такође свете задужбине наших предака, чувају свете књиге и свете иконе али највећи и најважнији чувар тога духовног наслеђа је жива Црква Христова. Управо је Свети Сава и дошао на мисао да оснује самосталну Српску цркву, на да би се одвајао од друге браће православне, него да би још више утврдио то јединство у правој вјери. Да би могли слободно, јасно и гласно и срцем и душом да приносимо Богу „словесно служеније“ тј. да учествујемо у Тијелу Христовом у Цркви Бог Живога. Свети Сава је сваком Србину и сваком човјеку оставио заједнички идеал живљења, тај идеал који је сам остварио а који је доступан сваком човјеку у Цркви је светост.

Код Светог Саве једни истичу државничку улогу, други пак учитељску и просветитељску, трећи улогу црквеног организатора, неки истичу књижевни и законодавни рад, и још много других његових особина и врлина, јер их је ваистину имао, али је он прије свега свети Божји човјек. Из његове светости извирале су све његове способности и дјела, и управо светост као мјеру људског достојанства Сава нам је оставио. Светост која се животом у

Цркви стиче, а и Цркву нам је Свети Сава оставио, да би имали простор у коме можемо достићи своје богомдано назначење. А да би живјели у Цркви неопходна нам је слобода. А ко нам је лепше показао да можемо бити слободни од Светога оца Саве. Иако је живио у времену смутном и немирном, када су на српску кућу кидисале многе грабљивице, иако је претрпио мучеништво и у шеснаестом, и у двадесетом и овом, по ријечи пјесника нашем полувијеку, његово име и данас славимо јер је живио у слободи којом нас Христос ослободи. Тако да из Савиног житија које се још исписује, и које је као код ријетко којег светитеља постало географија, учимо се да је слобода стање духа а не спољашњих околности у којима човјек живи.

Слобода је један од разлога због којег се име овог ослободитеља ума и срца људског вијековима слави у Црној Гори. Његово празновање у Црној Гори почело је још од његовог времена, јер је као оснивач Зетске и Будимљанске епископије показао посебну љубав и бригу за ове просторе и добро народно, па је народ то осјетивши још тада почео да га слави. Свједочанства тога вјековног празновања Савиног су и многи храмови у Црној Гори њему посвећени (један недалеко одавде у Фрутку), многа мјеста његовим именом названа (као недалеко одавде Расткове ливаде) као и записи о његовом слављењу од XV вијека до данас. Зато, настављајући то освештано предање наших предака, остављајући у наслеђе потомству ово прослављање као истинско хришћанско служење, „помолимо се свом највећем молитвенику да се он заступи за нас пред живим Господом, како би наша народна лађа срећно пребродила све пријетеће буре, подигнуте на њу од злобних људи“.

VI Свети Сава и Светосавље у огледалу науке

Васо Ј. Ивошевић Његош и Светосавље

Радосав - Јагош Вешовић Св. Сава и морално изграђивање
нашега народа

Васо Ј. Ивошевић

Његош и Светосавље

Уз 150-годишњицу Његошевог рођења

„Муж је бранич жене и дјетета, народ бранич цркве и племена“
(Игуман Стефан у „Горском вијенцу“)

Оно што Његоша чини великим то је, поред генијалности, грандиозна појава његовог моралног лика као неуморног апологете хришћанске религије и ријетког интерпретатора народне мисли и духа, његова борба за част своје цркве и нације, слободу и просперитет.

Кад се говори о владици као народном владару и домаћем филозофу, као архипастиру и родољубу и најзнаменитијем тумачу народне душе као да се одговара на питање и потврђује да је био сроден са великим наслеђем нашег историјско-етичког развића, да је његов дух био светосавски.

Његошев поглед на нацију као здраву стваралачку снагу у раћању домаће културе и морала очитује се у свима његовим дјелима. У његовој филозофији особито се истичу антрополошке преокупације кад се говори о човјеку као личности и као нацији, његовим религијским сазнањима и етичким достигнућима.

Интересантно се овдје осврнути само на један антрополошки проблем Његошеве филозофије и етике, а то је проблем светосавског народа као организоване заједнице цркве и државе на принципу једне велике концепције националне културе. Његоша занима историјски и етички пут свога народа, који је био и без материјалних капитала богат и без војничке силе моћан, народа који је у ратним поразима проналазио унутрашње узроке свога неуспјеха и земаљску срећу подређивао царству небеском и, на темељу таквих вредности, стварао је такву здраву културу која је одољевала свима пустошењима и цвјетала на хумкама и згариштима. Та култура обузимала је Његошеву личност и стваралаштво, јер га је родила и васпитала. Знао је и осећао вредност њену, јер је у потпуности сагледао улогу православља у животу српског народа и достојанствено је наглашавао. Ауторитет цркве, исповједање вјере, заклетве пред светињама и ликовима наше јерархије нису требали Његошу као умјетничка допуна у дјелима, него су му служили за основу једне пуне и истините интерпретације своје земље и народа који је свој проблеме

рјешавао кроз став своје цркве, хранитељке његова морала и животних вредности.

Све народне тежње резултирале су се у држању православне народне цркве као покретача националних снага. А њен став био је увијек усмјерен према сутрашњици како да се очува и ојача заједница цркве и државе, ако се тако може рећи за једну установу која је, и по суштини и по организацији, исто што и народ, са истим интересима и дјеловањем: слободна земља у којој народна црква васпитава слободно свој народ како се треба припремити да се, после ефемерног земаљског живота, наслиједи удио у држави небеској. А таква заједница код нас остварила се у светосавској цркви, која је васпитала народ еванђелском етиком да је он црква Божија, света, и да Дух Божији живи у њему (I Кор. 3, 16-17). Такву заједницу и такву њену историчност узима Његош и тумачи сасвим исправно, јер је истински доживљава. Мотивација борбе против потурчењака је сачувати крст и слободу, т. Ј. Народ као цркву и државу, али не у смислу неке теократије или вјерског ратовања, него у пожртвовању да се очувају чистота вјере и свијести националне као основи народног и државног интегритета. А њоме управља црква православна, светосавска, чија улога није само у обредословљу и теолошким диспутима, него, поред овога, у ауторитету који учи и спасава земљу и душу, који васпитава покољења за царство небеско, а истовремено их учи како се мученички треба борити за чување предачких тековина. Слободна црква у слободној народној држави окупља поред храмова народне прваке да, последије молитве, рјешавају о будућности своје земље; да, последије заупокојене литургије, и гуслар спомиње душе умрлих јунака, да се нараштаји завјетују крсту и слободи. Тако је стварала и учила култура светосавља, тако ју је Његош доживљавао и тумачио. Носио ју је у своме срцу и славио у својим дјелима, пјевајући о њеној дјеци која су се жртвовала крсту и слободи и тугујући за оном која не знају за своју крв и млијеко и тако лијечито своје и народне ране, надајући се да ће његов народ, васпитан таквом културом, остати

свој, поносан и слободан. Иако директно не спомиње оца наше народне културе св. Саву, да се уочити да Његош у прослављању светосавске културе слави и њеног оснивача и организатора српске народности. То се лако може схватити кад се узме у обзир колико је Његош цијенио слободу и какве је заслуге стекла светосавска црква у вјековима борбе и робовања. Његошево светосавље добило је пуни израз у многим мотивима „Горског вијенца“ гдје се умјетничким потезима владициног генија приказује народ вјеран светосавској цркви. То признају чак и Турци (Мустај кадија „Крсту служиш, а Милошем живиш“). Његошево интерконфесионално гледиште о браћи једне крви, а разних вјера, израз је толеранције и националног јединства. Оно је поникло због нових облика државног живота и нових историјских условљености. Сем тога, оно се може тумачити и са једног вишег аспекта на људе као дјецу Божију и на заједницу кроз остварење еванђелске љубави према свима (Мат. 3, 43-48) што је изнад сваког конфесионалног облика. Овдје је и овакво Његошево гледиште сасвим оправдано, оно је штавише сасвим еванђелско, па према томе и светосавско. Али тако Његош не би могао говорити да је био у положају владике Данила који каже Црногорцима: „Што ће турска вјера међу вама?“ То је сасвим и по Његошу у духу светосавске културе и њеног слободног опстанка. Такво становиште допуњују примјери Станише Иванбеговог и Хамзе капетана, који су похулили „вјеру праћедовску“, као и случај Руже и Касана. Његош није против ислама и његових вјерника, него против насиља турских власти и против издајника цркве и племена, који се не могу браћом назвати, јер „јавно на крст часни пљују“, зато од њих треба земљу очистити. Неопходност овакве борбе Његош оправдава, јер су у питању тековине светосавске културе: црква и племе и њихова слобода. Са оптимизмом побједника он велича резултате тре борбе: славу погинулих и срећу слободне земље у којој вјера права неће да буде „кукавна сирота“ као у вријеме ропства. Његош је сљедовао светосавској етици у своме јавном и приватном животу, о чему

свједоче његови биографи и сачувана документација. Знао је да сагледа и оцијени заслуге цркве у народном животу и да се њима надахњује. Зато јој је и служио предано и као архијереј и као мислилац и као син своје груде. Своје истинско служење исповједао је у свакој прилици, као и кроз уста оних

које је прослављао и у којима се славила култура светосавља.

Зато с пуним правом тврди један његов познати тумач: „Да је био савременик Св. Саве био би овоме најнеуморнији и најревноснији сарадник на делу народног просвећења“.

Изворник: *Весник*, Орган Главног савеза удруженог православног свештенства СФР Југославије, број 340/341, година XV, Београд, 1. септембра 1963, 1-2.

др Радосав - Јагош Вешовић

Св. Саво и морално изграђивање нашега народа

Светосавска размишљања

Име св. Саве и свестрани значај његових дела претстављају велики морални капитал нашега народа, те је увек о томе савремено мислити и говорити. Ово нарочито у садашње време духовног колебања, заоштрених друштвених сукоба и опречних гледања на свет, када се лако заборављају и највеће вредности. Творац наше духовне народне самосталности, он не припада једном веку и интерес о њему није ограничен на једно доба. Већ сама традиција о личности св. Саве и све оно што је о њему запажено у свести и осећању нашега народа испуњава великим делом садржај његовога духовнога живота и чини основу за даља надахнућа. А светосавске идеје и начела претстављају темеље на којима је досад изграђивана наша национална идеологија.

Велики просветитељ и духовни отац српскога народа увек ће светлити на нашем националном хоризонту, докле се народни живот буде развијао на темељима духовне зграде коју је он засновао и на чијем се огњишту још данас грејемо. Његова личност неће никада губити од своје важности и актуелности.

На против. Његов духовни лик постаје у толико интересантнији и значај његових дела у толико већи уколико се из веће временске даљине посматрају. А животни проблеми које је он захватио својим духом припадају увек садашњости и начин на који их је он ре решавао могу да служе за пример и буду свакад поучни.

Стога, после дана Рођења Христовог који, за разлику од предхришћанског времена, симболише рађање новог доба, нови свет, речју „нову земљу и ново небо“, обновљену природу и препорођеног човека са новим погледима и схватањима, од посебног је и неизмерног значаја за наш народ Савин-дан. И као што први хришћански празник претставља силажење Бога да би се подигао човек, догађај у коме се небо венча за земљом“, а Божанска природа споји са човековом природом несхватљивом и нераздвојном везом, тако и празник св. Саве претставља за наш народ дан светлости и истине, умног просвећивања и моралног подизања, преимућства духа над материјом. То је управо дан тријумфа духа бесмртности, овековечења добрих дела и неизмерних

заслуга једнога великога народнога апостола. Савиндан, својим садржајем и успоменама које буди, више можда него и један моменат наше историје, као и Видовдан, показује снагу и неуништивост моралних вредности и њихову неопходност у животу. Наш народ је то добро осетио и схватио, и његови духовни вође су га, у своје време, у томе мудро упутили. Светосавска мисао га је кроз векове чувала, дала му велику моралну снагу и очувала му светао дух поред свих удара судбине и страдања која су га сназила. Он је то достојно оценио и признао одајући дужну успомену своме Просветитељу. Чувајући у својој души све што је везано за његово име и његова настојања крепио се и одржавао у својим патњама и подизао се при својим посртањима. Вођен светосавском и косовском етиком наш народ се показао оспособљен за највеће напоре и подвиге, кадар да се бори и мучи, да трпи сва физичка ограничења ради моралне слободе, да истраје до крајних могућности и да победи, да на своме животном путу следује светлости истине и правде, да се у недаћама учи и добру се нада. Бог и св. Сава, којима се молио, помагали су му. То је једно од основних уверења у вери српскога народа.

Необична је морална моћ имена св. Саве, свестране су његове заслуге, дубоко значајна његова дела, широке основе и неизмерне линије које је он повукао у развоју свога народа. Говорити и писати о св. Сави значи у многоме говорити и писати о утврђивању хришћанства код нас и о његовом значају за нашу народну културу, наш народни живот и његову судбину у историји. Моћ св. Саве је у његовој живој вери у Христа и љубави која га је спајала са Спаситељем као што је спојена вода са извором из кога тече. Он је схватио кроз Христа да је Бог љубав и у име његово с одушевљењем се посветио на службу Богу и народу. По примеру Христа он је жртвовао себе да би друге помогао. По примеру Христових апостола одао се Његовој науци. Одрекао се материјалних преимућстава живота да би себе одуховио и да би затим друге просветио.

У свом одуховљењу св. Сава је рано сазнао и осетио колико је све у овом видљивом свету пролазно заједно са човеком. Увидео је колико сувишна привезаност земљи слаби људе и чини их заробљеницима тела, робовима смрти. Он је схватио дубоки смисао библиског казивања о греховном паду првих људи, који су, у својој лакомислености и лакомости, једењем земаљског плода, хтели да добију божанску моћ. Одушевио се науком да је Бог у Христу сишао на земљу да спасе људе од старих грехова. Поучио се сазнањем да се Господ јавио у свет с необичном смерношћу, у највећем сиромаштву и неимаштини; да није потражио на земљи градске палате и дворове сазиране насиљем и себичношћу, ни богатство и раскош плаћене трудом и сузама раднога света, него изабрао себи место најмање оскврњављено грехом, звездано небо над пећином са немим животињама и простодушним пастирима. За Сина Божијег није било место под људским крововима. Сагрејао се на слами у јаслима, под сводом Витлејемске пећине. Осетио је св. Сава, кроз то, колико е ситно и ништавно све земаљско. Како је све пуно греха и недостојно према светости у којој се јавља Бог човеку. А како је величанствена песма анђела, која се тада чула: „Слава на висини Богу, на земљи мир, међу људима добра воља!“ Св. Сава, као млади Растко осетио је све то у својој чистој души. Осетио је Бога у себи. Он је схватио пролазност земаљскога и величину духовнога принципа у животу. Читањем Јеванђеља његов пријемчиви дух ослободио се ситних ствари, сујетних жеља и мисли. Истражио је манастир, ондашњу школу и огњиште просвећивања. Тамо је обожио, онебесио, одземљио — посветио Богу, одуховио и постигао могуће мисаоно и осећајно савршенство, божанско одушевљење за вечне вредности и живот у духу истине.

Тако спреман и духовно изграђен Св. Сава одао се на посао моралног изграђивања свога народа. О томе своме задатку он говори скромно на сабору у Жичи: „Вас ради саплеменика ми оставих свету и слатку ми пустињу и ништа друго не дођох до да

потражим душе ваше. Тако рећи: ради ваших душа своју презрех... Ради вашег спасења своје спасење занемарих“. (Теодосије, Живот св. Саве). До тада је он сам себе духовно усавршавао и спремао се, а сада се решио да другима помогне да се препореде у новоме духу, духу служења опћему добру и међусобне правде. Најбољи зидар самога себе он је затим био најбољи градитељ своје нације. „Најтрудољубивији стваралац свога карактера, он је, потом био, како вели владика Николај, најнеуморнији стваралац карактера свога народа. Најмарљивији сабиратељ духовне и моралне снаге у себи, он је потом био највештији изразитељ те снаге на широком платну народне историје (Владика Николај, „Национализам св. Саве“). У његовој личности и његовим делима и начинима поступања дат је најлепши пример с каквом озбиљношћу треба приступати великом делу народног васпитања, колико је труда и напора потребно над самим собом колико спреме и самодисциплине, да би се могли други спремат и поучавати за бољу будућност. И колико је прост и природан и моралан ред ствари, пут и поступак којег се држи српски просветитељ: Најпре се уздићи својим духом да би могли другима светлити, обновити и очистити морално своју личност да би могли другима зрачити и послужити за углед. Прво себе потчинити Христу и испунити хришћанском љубављу своју душу. Научити најпре самога себе да би могли: друге учити. Прво изградити своју моралну вољу, па онда деловати на своју средину. Стећи прво садржај, облагородити своју унутарњу страну, па онда дати израз и глачити спољашност. Треба ићи од средишта ка површини, а не обротно. И томе слично. Једну велику лекцију, значајну за сва времена, дао је тиме први српски просветитељ свима онима који би хтели да друге васпитавају и поправљају. Узалудно је, како то обично бива и у садашње време, кад се отимају да просвећују они који сами нису просвећени, кад вичу о култури они који немају ни културе ни карактера, кад хоће да уређују свет они који неће ни да се осврну на своју душу, да очисте и уреде своју кућу или обраде своју њиву. Што је наопако није добро.

Незнање, грамзивост за власт, сујета и себичност заслепљују. У толико је значајније морално деловање св. Саве. Његов живот и рад, његова дела била су, кроз векове, нашем народу и онима који су га водили, најбоља брана против таквих недостатака и моралних слабости. Савина личност светлила му је кроз ове минуле векове историје у вери, моралу и стварању добрих обичаја, и много допринела јачању духовне и моралне снаге.

Стога савременици и потомци св. Саве називају га у биографијама, повељама и записима „богоносним наставником све српске земље и поморске“ (Доментијан), „учитељем отацтва нашега“ (Краљ Милутин, „равноапостолским нашим учитељем“ (Теодосије), „првим просветитељем и учитељем српским, истинитим апостолом који је био велико просвећење земље своје“ (Јб. Ст., Стари српски родослови и летописи). Исто тако му се обраћају састављачи тропара са речима: „Православља наставниче, учитељу побожности и чистоте, васељене светилниче...“ Слично признање, са осећањима дубоког пијетета изражава се у другом тропару: „Пута, што води у живот, био си наставник, првостолник и учитељ. Јер, најпре си, светитељу Саво, отаџбино своју просветио, преобразив је Духом светим...“ Тако се изразима „учитељ“ и „просветитељ“ најбоље симболизира оно што битно одликује личност св. Саве по његовом значају за српски народ.

Склад речи и дела битно је обележје у просветиљском раду и настављању Св. Саве. Садржином својих поука и говора и примером сопствених поступака он је стварао у народу убеђење за нови духовни живот. Своје утицаје на морал, социјалне и политичке односе у свима друштвеним редовима свога народа проводио је само у духу јеванђељске неприсиљености и благости, што је остало као идеал просвећивања и васпитања, дубоко запажен у народној души. То је настојавао да се пренесе из цркве и школе на све облике управљања друштвеним и државним животом.

У свом великом делу народне обнове и стварања основа за будући духовни развитак није се

толико ослањао на ауторитет и власт, већ по угледу на јеванђељски начин ширења и настављања истина схватио је да је најтрајније оно што се усваја са убеђењем и слободном вољом, без принуде, што пријања за душу и срце и разумом прима као разложито. Само тако, са таквим начинима и путевима у учењу знању и врлини, у вежбању и практиковању добра, могао је он ући и остати кроз све мене времена дубоко у народну душу и задобити име светитеља и благога учитеља српске земље. На том великом позиву и мисионарском делању, како бележе биографи, он „не престаде учити дан и ноћ“ и свуда „идући по свој земљи својега отачаства апостолски проповедаше Еванђеље“ (Доментијан). При томе се увек старао да, но речима ап. Павла „свима све буде“: помоћник, руковођа и исправљач, учитељ и утешитељ, брат и саветник; да са радницима на њиви буде ратар, са сточарима сточар, са занатлијама друг у послу, трговце да упуту поштењу, богате и моћне да опомене на ништавило и пролазност свега земаљскога и научи скромности, а сиромашнима да помогне и олакша бреме сиромаштва. Све је то чинио у лаким причама и поукама, живим примерима и сарадњом, договарањима и међусобним убеђивањем. Радом и сарадњом у народу стекао је уверење да се са њим све може постићи и свако добро дело спровести (Ст. Димитријевић, Св. Сава као народни учитељ).

Тако је св. Сава поучавао, смиривао и морално, култур-просветитељски подизао свој народ. У додиру с народом он је осетио непосредно његову душу, упознао ближе његове потребе, проучио задатке који му претстоје. На сваком путу и у свакој прилици настојавао је да се савесно обделава народна, њива, јер „.... није достојно да виноград и трње буду заједно“ (биограф Теодосије). Све је поуке и учење практично испуњавао, сопственим их животом и радом утврђивао. Увек се придржавао дела духовних и богоугодних, убеђујући све да пребивају у Христу, учећи сваком добру, упућујући и утешавајући све, милујући убоге, дајући потребитим свако довољство, а уставе и примере доброчинства сам собом показујући...“ (Доментијан). Његови

биографи показују живо и са најдубљим признањем на његове инструктивне упуте на саборима, на разговоре и договоре, поучавања у добрим делима и непрестана помагања. Са необичном вољом и снагом моралном, са пуним осећањем љубави народног учитеља и апостола Христова убедљиво је утицао на све. Моћне је стишавао у њиховој феудалној самовољи и насртљивости, богате одучавао од грамжења и стварао од њих дарезљиве људе, све упућивао узајамној сношљивости и међусобном разумевању. Молио је да се помажу сирочад, удовице, немоћни и ништи, да се бране нападнути и откупљују заробљени. Учио је целомудрености, светости брака, чистоти девичанства; будио је и узгајивао народну савест и изграђивао национални карактер и човечност: „свима је био закон врлина“ животом и радом својим. Његовом се личношћу као „божански сјајним светиоником просвећаваше тада српска земља“ (биограф Теодосије).

Значајну улогу и утицај св. Саве у нашем народу показују многобројна предања и све оно што је у разним причама сачувано као сведочанство о њему. Познато је да се његов рад није ограничавао само на морално деловање, исправљање вере и уређивање цркве, оплемењивање нарави и просвећивање књигом. Историја јасно говори о његовој великој политичкој улози, смиривању завађених страна унутра у земљи и посредовању код суседа. Обилни су подаци о његовом утицају на стварање културног полета и свеопштега преображаја, подизања привреде и благостања у земљи. У манастирским средиштима које је он засновао и по њиховим метосима много се држало до привредног рада и напретка у економији. То је имало и моралног значаја, јер се у средњевековним манастирима уопште физички труд и напор у пољу (на њиви) или на занатима сматрао не само као средство за самоодржање и обезбеђење животних услова, него и као начин самодисциплине, укроћивања чулних побуда или умеривање физичке снаге и јачања воље ради бољих подвига. Сам Спаситељ и апостоли бавили су се ручним радом и привређивањем. О деловању св. Саве на том пољу

постоје у нашем народу многа казивања и приче о његовим привредним поукама које имају реални повод у његовом стварању и раду, у настојању да се споји у животу идеално са практичним, корисно са узвишеним, да се рад оплоди приносима за одржање и добротворна дела, и да се зато на манастирским имањима створе угледна добра и заведе рационална економија. Отуда народна предања спомињу св. Саву уз разне радње сточара, ратара и занатлија, отуда у вези с тим многа заветовања и светковања, узимање његовог имена и дана за патрона и крсну славу (Ст. Димитријевић, св. Сава у народном предању и веровању). Све то говори о свестраном деловању св. Саве и његовом великом и неизмерном утицају на народни живот. Али више од свега има значаја духовни и морални препород који је он извео у свом народу.

Досветосавско доба, време које је претходило његовом раду и стварању код нас обиловало је површним и смућеним појмовима и осећала се заосталост у свему. Пре њега се је, како симболично вели нар. прича, мрак лопатама избацивао из кућа. Толико га је било много. Он је први научио да се прорежу прозори, па да кроз њих уђе светлост сунца и разсветли унутрашњост домова и очисти мрак. Ово се може односити на Савин морално-просветни утицај колико и на његов утицај у градитељству. Он је синтетички, у међусобној вези посматрао духовну и материјалну страну живота, породицу и кућу, цркву и државу, морал и социјално и економско стање своје средине. Освртао се увек на захтеве и потребе у народу које су време и прилике постављале, особито обзиром на ниски ступањ просвећености и запуштености у вери и моралу. Требало је разгонити мрак незнабоштва и варварства.

Он је целим својим животом и радом и свим настављањима указивао свом народу на значај врлине и духовног усавршавања. У томе постигнућу и тој моралној тежњи налазио је битну вредност људских напора. Врлине духа означио је као мисао свакога напретка и моралну личност

као највеће добро. Његова је мисао прожета идејом о Богу и неисцрпном љубављу према човеку. И његова просвећеност значи знање спојено са вером и надахнуто моралом, а не хладни интелектуализам и рафинирано експлоатисање и поробљавање човека сретствима и проналасцима науке, како би се могла обележити негативна страна данашње културе.

По св. Сави Бог је изворна светлост духа. Стога поглед људскога ума не треба да буде везан само за земљу, него да се управља и небу. Тамо је и отуда се јавило кроз Христа „видело свету“. Јединство знања, вере и морала – повезаност религиозних, моралних и научних истина у људском духу треба да чине основу културе и просвећености. Проучавање ствари и стицање знања треба да надахњава љубав према добру. Људи треба да носе Бога у себи и да га траже у сваком човеку. Живот у духу освећује тело и од материје ствара храм. Материја без духа претставља трулеж. У животу ваља тежити духовним начелима и преко њих освећивати материјалну стварност. Духовно гледање на ствари открива њихову праву вредност. Дух просветљује, зближава и сједињује удаљености. Стога живети духом значи бити моралан. И бити моралан јесте људски позив. Дужност је свакога опомињати се Бога и помагати ближњег, свако дело чинити с вером и љубављу. Овај императив хришћанске етике уједно је и главни упут светосавског просвећивања.

Св. Сава је био поставио себи за задатак да продуби и утврди пренету хришћ. науку и хришћ. морал на нашем народном тлу, и унесе их у основе народнога живота. Он се није могао осећати срећан и мирно гледати око себе нужде и неправде, бес и богатство једних, потиштеност и беду других, поквареност и непросвећеност већине. Савест га је опомињала и осећао је позив да помогне својима, да уместо неслоге унесе љубав, уместо неправде заведе бољи и сношљивији поредак, уместо паганизма нарави да унесе у народ здрави хришћански морал. Запуштеност своје земље, духовну заосталост народних маса и унутарњу разједињеност и

међусобице браће он је схватио као опасне слабости и недостатке које треба лечити утврђивањем хришћанског начина живота, преображавањем дотадашњих прилика и стварањем нових основа за даљи развитак. И успео је у томе. Светосавски дух и светосавска мисао, национално оваплоћено хришћанство и у најбољој форми прилагођено нашем народу ухватили су дубоко коријен у њему и испуњавали му душу и надахњивали га кроз све мене историје до наших дана. Св. Сава је унио и предао нашем народу оно што је носио у своме високом духу: побожност, племенитост и човечност. Предао му је своју живу и плодотворну веру, своје врлине и склоности, свој идеализам. Он му је улио мисао о Богу, научио га да побожно и честито живи, развио у њему племенитост и хуманост. Упутио га је путевима моралних закона и духовне слободе. Научио га је да поштује и воли „правду“, а да мрзи „кривду“. Он му је засадио у души и довео до сазнања начела која су га очувала у животној борби и морално га подигла.

Тако су из светосавске хришћанске етике дошли до нарочитог израза у нашем народу ови велики морални захтеви. Прво, да је главно и основно у животу: бити човек, слободан духом и достојан свога имена. Затим, да треба живети и радити часно, онако како Бог заповеда. Даље, да се увек треба држати и поступати у односу према другима по правди Бога истинога, држати се Божије правде, јер правда држи земље и градове. Тако су кроз ову етику надахнуту хришћанским духом: човечност и праведност постали главни принципи моралнога живота за наш народ, потпуно у складу са нашим националним карактером. Непосредно с овим значајна су два друга велика светосавска морална упута, усвојена и засведочена током наше историје. Прво, подређивање земаљских пролазних вредности вечним духовним вредностима. Затим, потреба самопожртвовања ради личног моралног уздицања и општега добра ближњих, овога народа и своје средине. Тиме су се надахнули кнез Лазар и косовски мученици који су претпоставили „небеско

царство“ земаљском. Томе је следовао и сав бољи део нашега народа, носећи небројена страдања и голготске муке. Тако је трајало и по томе се живело кроз векове. Тако је учила и вера и традиција. Преносило се тако песмом, причом и предањима. То је у резултату учинио наш народ слободним и изградило га морално. Светитељство и учитељство св. Саве унело је у душу српскога народа идеализам и поштовање према свему што је „свето и честито“. Оно му је оплемењило друштвене обичаје, морални поредак законодавство, науку и поезију. Спојило је у народном мишљењу и самом животу побожност и човечност, веру и дела, Научило га је сазнању да је морална чистоћа и вршење дужности и добрих дела једино нешто што даје животу вредност и лепоту и чини га достојним човека. Оно му је улило смисао за духовна прегнућа и хероизам душе. Тај смисао и цена људског достојанства, та готовост у самопожртвовању, и то дубоко осећање „за правду Бога истинога“, све је то ојачало народни карактер и дало му храбрости да истраје.

И мучеништво св. Саве после смрти, спаљивање моштију, имало је дубоког утицаја на нашу народну душу и наш народни морал. Развејани прах светитељев узбудио је духове и опоменуо савести. Колико је то потресно деловало на читав народ и његова душевна доживљавања. Колико се увреда отрпело и колико суза и молитава излило. Тиме је знатно појачана вера у Божју правду и Савино светитељство добило је у значају. Његово име још више постаје потсетник на славну прошлост, будитељ народне свести и наде на бољу будућност. Једна црта хероизма и мучеништва додаје се више уз ранија страдања. Карактер народни постаје чвршћи, идеализам узвишенији, морал строжији. И савест постаје осетљивија, буднија. Народ је научио да чисти и кали своју душу пред страхотама насиља, да се у ћутању прибира, да живи вером и снажи тајно у тишини. Тако, кроз све мене и догађаје историје за. минулих векова св. Сава је неумањено зрачио на душу српскога народа, чувао му савест и крепио морална осећања. Може се рећи

да се томе много и много дугује што је наш малени народ постао снажан и велик моралним и духовним добрима својим. А елементи етике, ношене светосавским духом: чврста вера у Божанску правду, утврђени појмови о праву и моралном

поретку, о дужностима и обавезама, о ономе што је свето и честито, ти елементи, спојени са осећањима према историји и традицији, чине основу за здрави духовни и морални наш народни живот у садашњости и његов даљи развитак.

Изворник: *Браћинство*, лист за вјерско и народно просвјешћавање, број 1, год. XV, Сарајево, јануар 1939, 1-11.

Азбучник имена

Абазовићи 37, 81, 83	Балотић, Марко 143	159	Војислављевићи 30
Адамов, П. М. 26	Балотић, Митар 143	Бугарин, Жељко 119	Војихна, ћесар 104
Ангеларије 158	Балтаци, Пилгрим 55	Булатовић, Ст. 55	Врбича, Машо 55, 159
Александар Невски, Свети 22	Балша 29		Врчевић, Вук 60
Алексићи 37, 83	Балша I 159, 161	Вакх, Свети 60, 67	Вујишић, Рајко 32
Амфилохије (Радовић),	Балша II 159, 161	Варнава (Росић), патријарх 125	Вујошевић, Рајка 32
митрополит 27, 45, 58, 73, 85,	Балша III 65, 161	Вартоломеј, Васељенски	Вук 15
87, 93, 116, 119, 126, 157, 160,	Балшићи 65, 71, 88, 159	патријарх 46	Вукадиновић, Вукадин 113
161	Балшић, Јелена Лазарева 159	Василије Острошки, Свети 33,	Вукановић, Стефан 31
Ана, Света 65, 136, 140, 144	Барди, Мехмед 161, 162	34, 102, 103, 104, 160, 169	Вукале, сердар 48
Анастасија, Света 113	Барци 37, 83	Василије (Петровић),	Вукашин Клепачки 100
Ангелина, преподобна 116, 122,	Батизићи 83	митрополит 33, 34, 48, 56, 64,	Вукашин, краљ 152, 153
140	Башовићи 83	160	Вукделић, Н. 55
Андрић, Ђорђе 55, 120	Берић, П. Душан 34	Василијевићи 113	Вукић, Предраг 19, 47
Антић, Драган 28	Бећировић, Радован-Требјешки	Васиљевић, Андрија 122	Вуковић, Божидар 7, 21, 32, 82,
Александар Македонски 100	57	Васиљевић, Лука 122	151
Аранитовић, Добрило 36	Бећковић, Матија 37, 85, 96, 98	Васовићи 82	Вуковић, Вићенцо 32
Арсеније, архиепископ 46, 140,	Бечановић, Андрија 72	Васо, војвода 158	Вуковићи 83
160, 178, 180	Бирбах, О. 55	Веселиновић, В. Милојко 48	Вуковић, Ђорђе 73
Арсеније III, (Чарнојевић) 37	Бици, Марин 30	Веселиновић, В. Мирко 26	Вуковић, Саво 7, 22
Арсеније IV Шакабента	Блажевић, Славенко 121	Вешовић, Радомир 44	Вуковић, Славица 124
(Јовановић), патријарх 61	Бобичићи 37	Вешовић, Радош 183, 188	Вукотић, Ј. 55
Асановић, Никола 122	Богдановић, Димитрије 28	Видосава 153	Вукотић, Крсто 53
Атанасије (Јевтић), епископ	Богишић, Валтазар 38, 39, 161	Вилотијевићи 37, 81, 83	Вукотић, Мирко 49
14, 28	Божих, Иван 30, 36, 38	Висарион, архимандрит 53	Вукотић, Петар Стев. 54
Ахмед 143	Бојић, Ана 122	Висарион, митрополит	Вукчевић, Јован 25
	Бојковић, кнежина 61	херцеговачки 91	Вукчић-Косача, Стјепан 96, 138
Бабић, Гордана 32	Бојовић, Вељко 43	Витковић, Д. 64	Вулетић, В. 55
Бабић, Драган 122	Бојовићи 37	Вјера, кнегињица 55	Вучетић, Андријана 113
Бабић, Кристина 111	Бојовић, Јован 19, 27, 45	Владимир, Свети 22	Вучић, Филип 122
Бабић, Слободан 122	Бојовић, Петар 81	Владиславић, Матеј 168	Вучковић, Никола 30
Бајазит, султан 104	Бонапарта, Наполеон 156	Владиславић, Мато (Матија)	
Бајовићи 81	Бошковићи 37, 40, 163	40, 41	Гаван 79
Бајчета, Милан 125	Бошковић, Милутин 36	Владиславић, Сава 40, 141, 168	Гаврило (Дожић), патријарх 63,
Бакић, Веселин 111	Бранковић, Ђурађ 91	Војводић, Момир 37	65, 72, 92
Бакић, Љ. 55	Брашњи 79, 80	Војиновићи 37, 83	Гаврило, митрополит 160
Бакић, Митар 53	Броз, Јосип Тито 40, 52, 88, 89,	Војиновић, Рајо 126	Гаговић, З. 54

- Георгије, Свети 81
 Герасим (Петрановић), епископ 62
 Герасимов, Јаков 114
 Герман (Ђорић), патријарх 30, 72
 Гиљфердинг, Александар 38
 Глоговац, Небојша 112, 129
 Њидић, Марко 72
 Гојнић, Л. 55
 Голијанин, Ј. 55
 Головићи 37, 83
 Горазд 158
 Горановић, Славко 117
 Грбовићи 37, 82, 83
 Грдан, војвода 80, 91
 Грдељевићи 81
 Гребљановићи 48
 Григорије Богослов, Свети 103
 Грујић, Рад. М. 26, 62
 Грујић, Божица 125
 Грчић 54
 Губеринић, Н. Радомир 37, 38
 Губеринић, П. Радомир 43, 44, 45
 Гувернадуновићи 159
 Давидовићи 81
 Давид, цар 151
 Данило (Дајковић), митрополит 30, 72
 Данило (Петровић), митрополит 33, 95, 160, 161, 186
 Даниловићи 79
 Даниловић, Теофил 40
 Даринка, књезица 49
 Дашић, Марија 123
 Дедијер 81
 Дедијер, Ј. 60, 81
 Дедовић, М. 55
 Делић, Јован 114, 135
 Делић, Таназије 140
 Денда, Саво 73
 Дервиш-бег 80
 Деспићи 81
 Деспоти 79
 Деспотовићи 54
 Димитријевићи 66
 Димитријевић, М. Стеван 26, 66, 69, 191, 192
 Димитрије, Свети 119
 Диоклецијан, цар 158, 159
 Дионисије (Миковић), 37, 38, 60
 Дјаченко, Наталија 113
 Дожих, М. 55
 Дојчевић, Вук 60
 Докићи 81
 Доментијан 47, 103, 147, 165, 166, 178, 190, 191
 Драгојевићи 81
 Дрљевић, Ј. 55
 Дрљевић, С. 55
 Дробњаци 83
 Дубак, Будимир 37
 Дукљанин, поп 164
 Дукљанин, цар 158
 Дуковићи 37, 83
 Дурковић-Јакшић, Љубомир 19, 21, 26, 29
 Дурутовић, Ленка 122
 Дучић, Нићифор 30, 32
 Душан, цар 30, 35, 88, 137, 161
 Ђаки, конте 55
 Ђекић, Зоран 111
 Ђекла 68
 Ђечевићи 27
 Ђечевић, Халид 27
 Ђоковић, Драгиша 43
 Ђондовић, Васо 125
 Ђорђе, Свети 28, 81, 100, 127, 159
 Ђорђевић, Јован 26
 Ђорђевић, Млађен 114, 120, 126
 Ђукановић, Трипко 53
 Ђукић, Д. 55
 Ђукићи 37
 Ђукић, Трифун 57
 Ђуковић, Л. Васо 62
 Ђурасовић, Глиго 41
 Ђурашковић, Љиља 129
 Ђурић, Ј. Војислав 28, 30, 32, 38
 Ђуровићи 40
 Ђуровић, Јагош 43
 Евгенија 102, 105
 Евдокимов, Павле 173
 Ераковићи 89
 Ердѣјановић, Јован 83
 Ефимија 104
 Ефросинија 105
 Жефаровић, Христифор 61
 Живановић, Синесије 62
 Живковић, Славко 119
 Жујовић, Драгиња 29
 Завида 158
 Зековић, Слободан 116
 Зимоњић, В. 55
 Зиројевић, Олга 28
 Злоковић, Максим 38, 40, 42
 Злоковић, Саво 40
 Злоковић, Томо Илин 41
 Зукорлић 162
 Иван-бег 186
 Иван, војвода 81
 Иванишевић 55
 Иванишевић-Вујошевић, Рајка 32
 Ивановић, Вук 54
 Ивановић, Јевтимије 24
 Иванчевић, И. С. 78
 Ивелић 148
 Ивелић, Василије 59, 66
 Ивић, Павле 138
 Ивошевић, Васо 32, 38, 42, 43, 183, 185
 Игњатовићи 79
 Иларион 71
 Иларион, митрополит 50, 53
 Иларион (Шишојевић), архиепископ 33, 47
 Илија, Свети 100, 150, 158
 Илић, Војислав 120
 Ираклије 71
 Иринеј (Гавриловић), патријарх 106
 Исаија 178
 Исаија, старац 91
 Исаија од Оногошта 101
 Исаковић, П. Велимир 49
 Јакобсон, Роман 147
 Јаков, апостол 177
 Јанковић, Ђорђе 74
 Јанковић, Милица 74
 Јастребов, Иван 30, 47
 Јеврем 22
 Јекатерина, Алексејевна царица 149
 Јелић, Радош 44
 Јевстатије Превлачки, Свети 115
 Јеремић, Вук 85, 106
 Јефтановићи 81
 Јоаким, Свети 65
 Јоаникије (Липовац), свештеномученик 19, 45, 59, 63, 72, 74, 100
 Јоаникије (Мићовић), епископ 83, 85, 90, 111, 113, 118, 121, 122, 123, 128, 135, 140, 150
 Јов 91
 Јован Богослов, Свети 61, 133, 177
 Јован Дамаскин, Свети 100
 Јован Златоусти, Свети 139, 147
 Јовановић, Блажо 45, 57
 Јован Владимир, Свети 112, 129, 158, 161
 Јован Крститељ, Свети 150, 174, 177
 Јован Лествичник, Свети 139
 Јовановић, Јован Змај 54
 Јован (Кантул), патријарх 91
 Јован Претеча, Свети 68, 69, 81
 Јован (Пурић), епископ 85, 102
 Јовановићи 81
 Јовановић, Ј. 55
 Јовићевић, Андрија 29
 Јовићевић, Н. 55

- Јововић, Лавиника 128
 Јововић, Миливоје 118
 Јововић, Ранко 119, 144
 Јојић, Кристина 125
 Јосиф, митрополит скопски 45
 Јосиф (Рајачић), патријарх 24, 25
 Јуришић 55
 Јусо 57
 Јустин (Поповић), преподобни 34, 92, 104, 164, 166, 169, 177

 Кадићи 37, 83
 Калезић, М. Димитрије 34
 Карађорђевићи 161
 Карађорђевић, краљ
 Александар 57, 149
 Карађорђевић, кнез Петар 49, 54
 Карађорђевић, Ђорђе 49, 55
 Карановић, Милан 83
 Караџић, Вук 35, 37, 38, 82, 99, 152, 162, 172
 Касалица, Велизар 124
 Касан 186
 Кашанин, Милан 28, 165
 Кеслер, Младен 120
 Кешељевић, Ј. 55
 Кирило, Свети 88
 Кирил Филозоф 31
 Климент 158
 Кнежевић, Ђорђе 112
 Кнежевић, Здравко 118, 124
 Кнежевић, Миодраг 124
 Кнежевић, Н. 55
 Кнежевић, Радомир 43
 Ковачевић, Марија 73
 Ковачевић, Миомир-Бели 117, 142
 Ковачевић, Шпиро 53
 Ковачевић, Шћепан 59
 Ковијанићи 37, 83
 Ковчевићи 37
 Козечић, Илија 143
 Козма Етолки, Свети 116
 Константин VII,
- Порфириогенит 71
 Контић, М. 55
 Коњевићи 83
 Коњокрадићи 81
 Копривица, Ђорђије 111, 121, 122, 123
 Косара, Света 161
 Косовић, Боривоје 73
 Косовчићи 37, 83, 117
 Косорић, Илија 142, 143
 Косорић, Оташ 142
 Костић, Васко 42, 74
 Костић, Милан 50, 53
 Костић, Н. Н. К. 55
 Костовић 42
 Кочовићи 83
 Коџа, Синан-паша 31, 91, 139, 145
 Крајишник, Мило 54
 Кривокапић, Ивана 120
 Кујунџићи 81
 Кукуљевић, Иван-Сакцински 66

 Лазаревић, Михајло 55, 73, 120
 Лакетићи 40
 Лакићевић, Драган 39
 Лазар, цар 35, 91, 105, 140, 169, 177, 193
 Лековић, Жарко 19, 75, 83, 112, 117, 129, 146
 Лековић, Милица 129
 Ломбардић, Христифор 40
 Лонгин 32
 Лончар, Ранко 73
 Лопушина 43
 Лубурић 142
 Лубурић, Андрија 37, 83
 Лука, апостол 80
 Лука (Анић), архимандрит 122, 133
 Луковић, Нико 62
 Лутовац, В. Милисав 44
 Лутовац, Зоран 114, 120, 122
 Лутовац, Јована 113
- Љепава, Д. 54
 Љондов, Петар 113
 Љубан 100
 Љубиша, Стефан Митров 60, 62, 72
 Љубојевић, Дивна 114

 Мавровић, Петар 32
 Макарије, монах 32
 Макарије, патријарх 91
 Максимовић, Десанка 154
 Малишић, Панто 113
 Маловићи 37, 81, 82, 83
 Мандић, Вуко 41
 Мандићи 37, 83
 Мандић, Момо 43
 Манојло, цар 98
 Марија Терезија 162
 Маријићи 81
 Маринковић, Боривоје 32
 Марко 57
 Марко, апостол 126
 Марковић, Бранислав 19, 68
 Марковић, Дивна 123
 Марковић, Марко 165
 Марковић, Ст. 55
 Марко, Свети 83
 Маркуш, Б. 55
 Мародић, Александар 50
 Мартиновић, Иван 26
 Мартиновић, К. 55
 Мартиновић, М. 55
 Мартиновић, С. Нико 32
 Мартиновић, С. Перо 35, 51, 52
 Масловарић, Саша 111
 Матавуљ, Симо 41
 Матановић, А. 55
 Матановић, Ст. 55
 Матановић, К. 55
 Махмуд-паша 142
 Машићи 37, 83
 М' Бо, Махтар-Амаду 168
 Медаковић, В. М. Г. 34
 Медаковић, Дејан 32
 Медведев, Дмитриј 149
 Меденица, М. 55
- Медић, Мојо 26
 Мемедовићи 37, 81, 83
 Методије, Свети 88, 158, 159, 160, 163
 Мештровић, Данило 73
 Мидаковић, Светозар 40
 Мијајловић, Радоман 112
 Мијушковић, М. 55
 Микић, Валентина 123
 Миклошич, Фр. 30, 66
 Миковић, Стана 37
 Милеуснић, Слободан 28
 Миликићи 83
 Милиновић, архиепископ 55
 Милица, кнегиња 102, 103
 Милица, царица 41
 Милковић, В. 55
 Миловић, Јевто 48
 Милојковић, Мирко 39
 Милошевић, Богобој 72, 73
 Милош, кнез 7, 22
 Милутин, краљ 190
 Миљковић, Бранко 120
 Минић, Н. 55
 Мирковић, Лазар 28
 Мировић, Јездо 142
 Мирослав 28, 151
 Митрофан Бан, митрополит 35, 54, 160
 Мићовић, Милутин 118, 152
 Михаило, кнез зетски 69
 Михаиловић, Ђ. Божо 32, 34
 Мојсије 8, 90, 134, 136
 Момчило, војвода 78, 152, 153
 Мошин, Владимир 30
 Мрат, Свети 69
 Мркоњић, Петар 83
 Мрњевић, Томко 65
 Мусић, Стеван 81
 Мусолини, Бенито 162
 Мустај-кадија 186

 Накићеновић, Сава 29, 41, 60, 61
 Наум 158
 Немања 15, 17, 18, 27, 28, 32, 37,

- 52, 56, 57, 58, 94, 138, 139, 148
 Немањић, Владислав 96, 138, 139, 144
 Немањић, Вукан 95, 138, 144, 151, 159, 161
 Немањићи 27, 28, 29, 47, 48, 52, 54, 57, 58, 59, 71, 80, 88, 91, 140, 151, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 178
 Немањић, Милутин 56
 Немањић, Првослав 158
 Немањић, Радослав 96, 138, 139
 Немањић, Стефан 56, 95, 104, 140, 144, 151
 Немањић, Страцимир 158
 Немањић, Урош 47
 Немировски, Евгениј Љубовић 31
 Ненадић, Ана 127
 Ненадовић, Матија 161
 Ненезић, С. 55
 Нерон 100
 Никола, Свети 30, 47, 60, 62, 63, 65, 67, 68, 81, 97, 111, 114, 120, 121, 150
 Николај (Велимировић), Свети 28, 92, 164, 165, 169, 173, 177, 190
 Николај Павлович, цар 100, 149
 Николај II 149
 Николић, Атанасије 23
 Николић, Вук 142
 Николић, Данијела 115
 Николић, Михаило 22
 Никишић 142, 143
 Нилевић, Борис 32
 Ничиновић, Нектарије 42
 Новаковић, Константин 24

 Обилић, Милош 186
 Оболенски, Димитрије 100, 136, 140
 Обрадовић, Доситеј 95, 172
 Обрадовићи 41
 Одовићи 37, 83
 Остојић, Радмила 115

 Павићевићи 37, 82, 83
 Павле, апостол 96, 100, 158, 165, 191
 Павле (Стојчевић), патријарх 46, 96
 Павле, епископ херцеговачки и милешевски 61
 Павловић, Јован 54
 Павловић, Љуба 81
 Павловић, Миодраг 140
 Павловић, Теодор 24
 Пајевићи 81
 Пајић, Анастасија 122
 Пајић, Јован 122
 Пајић, Стефанија 122
 Пајсеј (Јањевац), архиепископ 102, 103, 104
 Палибрк, Рајко 125
 Пантелејмон, Свети 148
 Пантовић, Бошко 113
 Паповић, Михаило 30
 Параскева, преподобна 104
 Паровић, Маринела 120
 Пашквали, Д. 54, 55
 Пејовић, Ђоко 34
 Пејовићи 37, 83
 Перишићи 37, 83
 Перовић, Гојко 154
 Песторић, Веселин 42
 Петар, апостол 28, 58, 151, 158, 177
 Петар Велики 148
 Петар (Јовановић), митрополит 22, 23
 Петар, књаз 55, 56
 Петар I (Петровић), Свети 33, 38, 46, 88, 100, 115, 118, 139, 155, 160, 161, 162, 169
 Петар II (Петровић), митрополит 33, 35, 48, 54, 88, 95, 107, 160, 162, 183, 185, 186
 Петка, Света 68, 104, 125
 Петковић, Р. Владимир 28
 Петковић, Сретен 29, 32
 Петковић, Тодор 55

 Петкович, К. Д. 28, 29
 Петрановић, Стево 49
 Петровић, Ђорђе-Карађорђе 22, 140
 Петровићи 48, 53, 88, 151, 159, 160, 161, 162, 163
 Петровић, краљ Никола 9, 15, 25, 34, 35, 37, 49, 50, 51, 52, 56, 82, 88, 148, 158, 160, 162
 Петровић, књаз Данило 35, 48, 49, 53, 54, 160, 161
 Петровић, књаз Мирко 35, 54, 55
 Петровић, М. Миодраг 28
 Петровић, П. 55
 Петровић, Петар 19, 71
 Пешић, Гавро 53
 Пижурице 163
 Платон (Јовановић), Свети 25
 Пољаци 79
 Попа, Васко 140
 Поповић, Ђуро 50, 51, 52, 57
 Поповићи 81, 83
 Поповић, К. Томо 41
 Поповић, Марко Миљанов 57
 Поповић, Мишо 112, 129
 Поповић, Михаил 49
 Поповић, Павле 164, 165
 Поповић, Петар 49, 50
 Поповић, Снежана 127
 Прашчевић, Анђела 123
 Првослав, жупан 151
 Превлачки Мученици 71, 73
 Пупин, Михаило 172
 Пурић, Снежана 125
 Пушеље 37, 83

 Радичевић, Бранко 35
 Радичевић, Филип 30, 32, 34, 49, 53
 Радовић, Арсеније 115
 Радовић, Јоко 40, 42
 Радовић, Р. 55
 Радоњић, Јован 69
 Радосављевић, С. 55
 Радуловићи 37, 81, 83

 Радуловић, Стојанка 127
 Раичевић, Јана 113
 Рајнвајн, М. 55
 Ракић, Слободан 126, 164
 Ракић, Викентије 22
 Рамадановић, М. 55
 Раонић, Анђела 113
 Растко 7, 15, 16, 17, 25, 27, 37, 48, 52, 76, 94, 125, 136, 140, 144, 148, 153, 164, 171, 172, 189
 Рафаиловићи 66
 Рафаиловић, Петар 41
 Рашовићи 81
 Ресулбеговићи 142
 Реџеп-паша 143
 Ровински, Аполонович Павле 38, 77, 78, 83
 Ројевић, Жељко 124
 Рок, Свети 68, 69
 Руварац, Д. 26
 Ружа 186

 Сава 158
 Сава, Освећени 65, 139, 148, 162
 Сава, Свети 7, 8, 9, 11, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193

- Сава II, Свети 31
 Сава (Петровић), митрополит 33
 Савић, Драган 121
 Савићи 81
 Савле 100
 Саладин, султан 139
 Салгети 120
 Самарџић, И. Стеван 38
 Сандићи 37, 83
 Селмановићи 80
 Сергије Радоњешки, Свети 67, 150
 Силуан, монах 36, 37, 147
 Сима, жупаница 66
 Симеон Дајабаски, Свети 92, 169
 Симеон, епископ горњокарловачки 72
 Симеон Мироточиви, Свети 19, 31, 47, 48, 56, 58, 61, 62, 66, 91, 96, 97, 98, 103, 135, 136, 137, 139, 140, 144, 151, 158, 160, 162, 164, 165, 177
 Симовић, Љубомир 96
 Симуновићи 37, 83
 Синдик, Р. Надежда 32
 Сковран, Аника 32, 120, 168
 Слијепчевићи 81
 Слијепчевић, Ђоко 28
 Сљусаренко, Оксана 122
 Спајић, Светлана 111
 Спасићи 55
 Срђа, Свети 60
 Стаматовић, Павле 23
 Станић, Милија 28
 Станиша 186
 Станишић, Душка 127, 169
 Станишићи 69
 Станковић, Корнелије 7
 Станко Новомученик, Свети 122, 126
 Станојевић, Станоје 28
 Старовићи 81, 83
 Стевановићи 163
 Стефан 15, 28
 Стефан, архиђакон Свети 25
 Стефан Високи, Свети 169
 Стефан Вукан 159
 Стефан Дечански, Свети 69, 160
 Стефан, епископ далматински 72
 Стефан, игуман 185
 Стефан Немања 48, 96, 98, 99, 140, 144, 151, 158, 164, 178
 Стефан Пиперски, Свети 95, 169
 Стефан Првовјенчани 35, 56, 71, 90, 138, 139, 158, 159, 177
 Стефан, Свети 22
 Стефан (Стратимировић), митрополит 25
 Стефан-Херцег 122
 Стешовић, Јелена 111
 Стојановић, Љуба 29, 30, 190
 Стојановић, Љубомир 125, 142
 Стојановић, Стеван Мокрањац 113
 Стојковић, Андрија 24
 Стојковић, Лазар 124, 133, 174
 Строје, жупан 66
 Суботић, Јелисавета 28
 Сужњевић 55
 Сундечић, Јован 120
 Тадић, Новица 140
 Тањевић, Стана 125
 Тањевић, Стојанка 125
 Тапушковић, Бранко 82
 Татаран, паша 81
 Твртко I 96, 138
 Текелија, Сава 7
 Текићи 81
 Текла, Света 68, 116
 Теодор, епископ вршачки 91
 Теодор, комоговински мученик 91
 Теодор I, Ласкар 96
 Теодосије Милешевац, 66
 Теодосије Светогорац 28, 93, 96, 103, 135, 146, 147, 165, 190, 191
 Теофан, епископ пермски 100
 Теофил, епископ 32
 Терзић, Александар 125
 Тесла, Никола 172
 Тешовићи 82
 Тирски, Вилхелм 146
 Толингер 54
 Томановић, А. 29
 Томашевић, М. 55
 Томић, Светозар 38, 78, 83
 Травањ, Г. 55
 Тујковић, Н. 55
 Ђеранићи 37, 81, 82, 83
 Ђетковић, Душица 120
 Ђирило 158, 159, 160, 163
 Ђирковић, Сима 29
 Ђоровић, Владимир 29, 30, 37, 38, 39, 59, 60, 61, 158
 Ђоровићи 37, 83
 Ђупић, Бранко 115
 Ђупић, Никола 29
 Уљаревић, Радомир 113, 176
 Урош, цар 102, 103
 Филарет (Мићевић), епископ 125, 172
 Хајдуковић, Илија 55, 60
 Хајдуковић, Ј. 55
 Хајдуковић, Н. 55
 Хамза, капетан 186
 Херцег-Стефан, Вукчић Косача 40
 Хребџановићи 160
 Цамблак, Григорије 104
 Цвекић, Љиљана 28
 Цвијић, Јован 38
 Цернић, Луција 29
 Церовић, војвода 54
 Црногорчевић, Младен 60, 61
 Црнојевић, Арсеније III 91
 Црнојевић, Ђурађ 31, 32, 91
 Црнојевић, Иван 32
 Црнојевићи 31, 71, 88, 161, 162
 Црњански, Милош 113, 178
 Чабаркапа, Ивана 125
 Чајкановић, Веселин 38
 Ченгић, Дедага 80
 Ченгић, Смаил-ага 80
 Чукић 60
 Чутурило 53
 Џексон 61
 Џонић, Урош 26
 Џуверовић, Радослав 36
 Шантић, Алекса 161
 Шаркиновић, Скендер 123
 Шаулић, Аница 38
 Шаулић, Новица 38, 39
 Шеваљевић, Горан 120
 Шекуларац, Божидар 29, 30, 32
 Шеровић, Д. Петар 19, 62, 64, 68, 69
 Шибелић, Видоје 43
 Шибелић, Милена 43
 Шијаковић, Богољуб 8, 85, 93, 97
 Шијаковић, Ђурђина 93, 94
 Шкеровић, Никола 57
 Шкриванић, Гавро 30
 Шкипина, Ненад 122
 Шљиванчанин, Мирчета 116, 127, 180
 Шобајић, Симо 47, 48
 Шпадијер 55
 Шпадијер, Ђуро 38
 Шћепан Мали, цар 48

Регистар географских назива

Азија 87	Беране 28, 44, 109, 113, 123, 131, 158, 176	63, 65, 67, 109, 115, 131, 154	Галилеја 177
Албанија 30, 158, 162	Беч 7, 24, 25, 61, 62, 165	Буковица 81	Гацко 80, 81
Александрија 95	Бечеј 24	Буљарица 61	Главати 61
Али-пашини извори 47	Бечкерек 24	Буче 37	Гласинац 81
Америка 171	Бигово 60, 67	Ваљевска Тамнава 81	Ѓилане 25
Андријевица 44, 109, 111, 131	Бијела 28, 40, 42	Васојевићи 29, 37, 38, 39, 44, 158	Голија 48, 122
Антиохија 95, 178	Бијело Поље 28, 31, 32, 39, 45, 47, 79, 80, 106, 109, 111, 114, 121, 131, 135, 151, 158	Васојевићка нахија 32	Голубовци 116
Арад 7, 22, 62	Билећа 122	Везиров мост 158	Горажде 32, 37
Арарат 17	Бистрица 44, 47, 151	Велебит 62	Горица 15, 127
Атос 136	Битољ 61	Велика пијаца 41	Горња села 40
Аустралија 171	Бихори 44	Велимље 29	Горње Полимље 47
Аустрија 7, 21, 22, 24, 25, 29, 60, 69	Бјелина 81	Венеција 32, 33	Горњи Бихор 44
Аустро-Угарска 43, 50, 162	Бјелићи 60	Видин 104	Горњи Карловац 73
Африка 171	Бјелице 28	Византија 56, 71, 94, 96, 136, 140, 161, 164	Горњи Милановац 28
Бабине 79	Бјелопавлићи 29, 33, 39, 180	Византијско царство 138	Горњи Морињ 61
Бабино Поље 44	Боан 43, 82	Вирпазар 30	Градац 55
Багдад 87	Божих 44	Витлејемска пећина 189	Градиште 61
Базјаш 166	Бојана 152, 153	Вишњево 65	Грађани 47
Балкан 31, 32, 45, 54, 87, 103, 162	Бојковића кнежевина 65	Владимир 165	Грахово 28, 39, 59, 66, 67
Банат 91, 156, 162	Бојник 82	Војводина 24, 139	Грбаљ 42, 60, 61, 65, 67, 161
Банија 59	Бока Которска 19, 29, 30, 32, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 168	Вражје језеро 39, 78	Грчка 62, 150, 177
Бања Лука 25, 61	Борова глава 80	Врање 25	
Бањани 29, 89	Босна 38, 59, 65, 81, 83, 96	Врањевштива 44	Далеки Исток 141
Баошићи 42	Босна и Херцеговина 25, 83, 122	Врањина 28, 29, 30	Далмација 32, 56, 59, 71, 73
Бар 35, 48, 55, 68, 69, 109, 112, 129, 131	Брајковача 43	Врачар 31, 66, 73, 97, 99, 102, 104, 135, 139, 140, 145, 155, 165, 167	Дамаск 100, 162
Баре Радовића 161	Братоножићи 29	Врбово 79	Даниловград 43, 56, 109, 116, 131, 157, 180
Бачка 23, 25, 50	Бугарска 95, 138, 144, 156, 162, 165, 166, 174, 178	Вретанија 64	Дврсно 67
Белегиш 25	Будање 44	Врмац 71	Депре 29
Београд 7, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 32, 34, 37, 38, 39, 44, 45, 48, 49, 50, 59, 60, 62, 63, 67, 74, 83, 92, 96, 97, 100, 111, 114, 120, 125, 139, 140, 145, 187	Будва 28, 29, 30, 39, 47, 60, 62,	Вршац 37	Дечани 105
		Уковар 25	Диоклитија 56, 64, 162
		Гаваново језеро 79	Доље 47
			Доња Ражаница 60
			Доњи Бинач 166
			Доњи Бихор 44
			Доњи Грбаљ 40, 47
			Доњи Загарач 56

Доњи Морињ 61	Игало 48	Корита 44	Луштица 28, 40, 42, 60, 61, 65, 66, 67, 72
Драгосава 37	Израиљ 90, 174	Корјенићи 29	
Дреп 47	Илирија 61	Косаница 82	
Дробњак 19, 29, 37, 39, 43, 75, 78, 80, 81, 82, 117, 142, 143, 152	Иловица 161	Косанчићев венац 140	Љељеница 79
Дубровник 42, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 68, 168	Италија 41, 43, 72	Косово 41, 80, 81, 91, 99, 100, 102, 106, 107, 122, 166, 175, 189, 190	Љешанска нахија 29
Дубровско 81	Јабланица 82	Косово и Метохија 103, 104, 149, 167	Љуштица 29, 38, 42
Дужи 29, 81, 83, 109, 117, 131, 142, 146	Јављен 48	Косово Поље 140	Мајсторовина 47
Дукља 29, 39, 158, 159	Јадран 25, 74, 165	Косорићи 143	Македонија 103, 158
Дунав 24, 103, 165	Јадранско море 103	Котор 40, 45, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 72, 74, 109, 120, 131, 161, 168	Мартинићка Градина 48
Дурмитор 31, 39, 47, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 89, 152, 153, 162	Језера 76, 77, 80, 82, 152	Крагујевац 22, 23, 24, 28	Метохија 166
	Језеро Светог Саве 76, 79, 83	Крајина 29	Мисир 174
	Јерусалим 95, 106, 145, 166	Краљевина Југославија 30, 36, 52, 57, 82	Михољска Превлака 71, 161
	Јордан 174	Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца 36	Мишићи 68, 69
	Јошица 40	Краљевина Србија 25, 55	Млетачка Република 72
Ђенаши 61, 65	Југославија 27, 30, 33, 38, 43, 44	Краљевина Црна Гора 57, 160	Мљетичак 80
Ђеновићи 42	Јудеја 162	Кратово 59	Мојдеж 60
Ђечевића махала 98		Кривошије 39, 40, 60, 67	Мојковац 29, 109, 121
Ђурмани 68	Калемегдан 140	Крижевица 44	Морача 15, 20, 29, 32, 39, 45, 59, 62, 64, 65, 143
	Каленић 28	Крс 44	Морача, ријека 27
Европа 8, 45, 87, 91, 136, 140, 164, 166, 168, 171, 172, 177	Кареја 137, 139, 147	Крсна стијена 44	Морињ 61, 65
Египат 139	Карловац 62, 160	Крстац 61, 65	Мориње 42
Еуфрат 178	Кијев 150	Кртоле 38, 40, 42, 64, 67	Москва 29, 34, 64, 150, 168
Ефес 12	Кикинда 24, 26	Крушевачка пијаца 41	Мостар 38, 81, 92
	Кина 141	Крушевице 40	Мратишић 81
Жабљак 43, 76, 78, 82, 109, 118, 131, 152	Кичево 25	Крушедол 91	
Ждребаоник 46	Кленак 29	Крш 46, 82	Народна Република Црна Гора 45
Железница 68	Клепци 100	Крштена вода 44	Нахарево 81
Житомислић 92	Клинци 61, 65	Куманово 25, 103	Немањин град 58
	Кључ 81	Кумбор 42	Немањина обала 57, 58, 99
Загарач 29	Кнежевина Србија 7, 22, 23, 24, 25	Кунфин 68	Немањића пут 44
Загора 61, 65	Кнежевина Црна Гора 25, 50, 52, 57	Куте 42	Неретва 59
Загреб 28, 30	Колашин 29, 30, 39, 44, 4755, 109, 119, 131, 144	Лагатор 44	Неродимље 102
Задар 42	Колубара 81	Лика 59, 92	Никеја 12, 71, 95, 138
Захумље 27, 28, 33, 122c	Ком 57	Лим 151	Никшић 28, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 43, 45, 59, 66, 83, 91, 101, 109, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 131, 133, 135
Звјезд 79	Комани 29	Лимска долина 151	Нил 178
Земун 7, 22, 24, 28	Комарница 81	Липа 100	Нови Сад 7, 22, 24, 25, 34, 64, 74
Зета 17, 27, 28, 29, 30, 33, 39, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 55, 56, 57, 60, 64, 65, 68, 71, 74, 87, 88, 91, 92, 99, 158, 159, 160, 162, 168, 181	Комови 159	Ловћен 57, 88, 92, 100	
Зупци 29, 55	Константинов град 12	Лопаре 81	Његуши 29, 38, 89, 159
	Константинопољ 138		
	Коњиц 79		
	Кореница 25		

Њемачка 140	Потарје 83	149, 161, 162, 165, 173	47, 69
Обарде 79	Почивала 29	Руска федерација 149	Скендерија 27, 33, 46
Обод 29, 31	Пошћење 81, 83, 117		Скопље 25, 29, 45, 103
Оногошт 83, 142, 143	Прасквица 61, 65	Сава 24	Солила 60
Ораховац 67	Пребиловци 92	Савезна Република	Солук 25
Острог 45	Превлака 28, 29, 30, 40, 42, 63, 64, 65, 72, 73, 74, 88, 91, 99, 168	Југославија 97	Солун 25
Отоманско царство 159	Преспа 158	Савина 29, 40, 41, 45, 60, 61, 66	Сомбор 24, 25
Охрид 91, 158	Призрен 25, 59, 92, 160	Савина вода 39, 47, 48, 76, 78, 80, 83, 89, 152	Сомина 29
Оциње 55	Пријепоље 29, 66, 89, 97, 135	Савина главица 40, 42, 47, 61	Социјалистичка Република
Очинићи 38	Приморје 27, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 38, 39, 42, 46, 57, 62, 63, 64, 68, 69, 72, 73, 83, 88, 91, 95, 97, 119, 126	Савина столица 47	Црна Гора 57
	Приштина 25	Савина стопа 152	Социјалистичка Федеративна Република Југославија 187
Палестина 165	Прњавор 24	Савинац 82	Спич 59, 65, 66, 68, 69, 70
Паљуси 81	Пуста Река 82	Савин бор 44, 47	Спреча 81
Панонија 165	Пустољани 81	Савино брдо 44	Спуж 48
Панчево 50		Савин вир 47	Србија 7, 21, 22, 26, 30, 31, 33, 36, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 68, 71, 72, 73, 74, 78, 81, 82, 83, 87, 88, 90, 91, 92, 95, 96, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 114, 120, 121, 122, 125, 126, 129, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 144, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 174, 177, 180, 181, 185, 188, 189, 190, 191, 193
Папани 68		Савини извори 47	Србина 40
Париз 34, 97		Савино ждријело 89	Срем 25, 59
Паштровићи 29, 32, 37, 48, 60, 61, 65, 68, 69	Рагуза 81	Савин камен 60	Сремска Митровица 24
Пераст 67	Радованић 60	Савини крши 47	Сремски Карловци 7, 22, 25, 26, 30
Перм 100	Радовићи 42	Савин кук 39, 47, 76, 78, 83, 89, 152	Срндаљице 80
Перућница 159	Рас 56, 158	Савин лакат 47, 79	Стара Србија 38, 60
Петроград 38	Расткова бара 48	Савино поље 44, 47	Стари Аеродром 127
Пећ 25, 28, 31, 88, 91, 102, 107, 145, 160, 166, 175	Расткове ливаде 48, 181	Савин поток 47	Стари Град 115
Пешта 7, 22, 24, 25	Рашка 25, 31, 44, 47, 48, 56, 57, 61, 87, 158, 164	Савова вода 94	Стон 28, 30
Пива 28, 29, 38, 39, 45, 78, 81	Режевић 61	Самобор 81, 83	Страшевина 109, 128
Пипери 29	Република Српска 122	Санцак 87	
Пирлитор 152, 153	Рибље језеро 39, 80	Сарајево 25, 38, 44, 81, 83, 194	Тавор 177
Пјешивци 28	Рибница 15, 27, 37, 56, 87, 144, 158	Света Гора 8, 17, 21, 37, 56, 80, 94, 95, 98, 125, 133, 136, 140, 144, 148, 150, 153, 158, 162, 166, 169, 171, 175, 177, 180	Тара, ријека 28, 29, 152
Плав 39, 44, 47, 109, 123, 131, 150	Рибница, ријека 27, 57	Света Гора Синајска 8	Текелија 22
Плужине 109, 124, 131, 174	Ријека Црнојевића 30, 34, 54	Света земља 67, 139, 147, 165	Тепца 81
Пљевља 28, 29, 31, 32, 36, 39, 45, 47, 81, 91, 109, 125, 131, 135	Ријечка нахија 29	Свети Никола, острво 67	Тиват 19, 30, 65, 71, 72, 73, 74, 88, 168
Поган 81	Рим 48, 57, 71, 88, 90, 91, 138, 147, 159	Сент-Андреја 140, 165, 166	
Подгорина 81	Римник 62	Синај 95, 162, 178	
Подгорица 27, 28, 29, 30, 32, 38, 39, 45, 46, 47, 52, 56, 57, 58, 83, 97, 101, 109, 112, 113, 116, 119, 122, 126, 127, 131, 151, 164, 169	Рисан 40, 42, 59, 62, 66	Славија 24	
Поди 60, 61, 67	Робаје 81	Славонија 92	
Подмалинско 28	Ровца 29	Слатина 44	
Полимље 83, 113	Рудине 28, 81	Сегедин 7, 23	
	Румија 161, 162	Скадар 25, 28, 30, 69, 152, 153, 158	
	Румунија 66	Скадарско језеро 29, 30, 32,	
	Русија 29, 30, 33, 44, 47, 50, 57, 62, 81, 94, 100, 114, 141, 148,		

- Тиватска Превлака 47
 Тигрис 178
 Тимок 25
 Титоград 29, 30, 32, 43, 45, 57, 159
 Топла 40, 41
 Тоци 79
 Травањ 55
 Травник 59
 Травунија 56
 Требиње 29, 92, 122, 142, 143
 Трново 95, 139, 144, 162, 166, 174
 Трст 7, 22, 24, 95, 165, 166
 Тузла 81
 Туња 67
 Турија 25
 Турска 29, 30, 31, 32, 33, 37, 80, 91, 104, 139, 142, 165, 186
 Тушиња 43

 Ђеклићи 28, 29
 Ђемовско 15

 Угарска 138
 Ужице 81
 Украјина 122
 Улцињ 109, 129, 131
 Ускоци 29, 39, 43

 Федеретивна Народна Република Југославија 67, 70
 Фенек 22
 Фиренца 91
 Фоча 124
 Фрутак 181
 Фрушка Гора 23, 102

 Халкидон 12
 Херцег Нови 29, 30, 40, 41, 42, 60, 62, 72, 74, 96, 105, 122
 Херцеговина 25, 27, 28, 32, 33, 35, 38, 40, 59, 79, 81, 89, 91, 92, 94, 96, 98, 136, 142, 143, 158, 162, 166
 Хималаји 152

- Хрватска 25, 163
 Хум 7, 12, 28, 30, 94, 136, 151, 158

 Цавтат 39
 Цариград 48, 62, 88, 95, 98, 138, 150, 165
 Цетиње 7, 19, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 74, 83, 88, 91, 92, 97, 115, 118, 119, 126, 145, 154, 155, 156, 160, 161, 162
 Црквине 29, 30
 Црмничка нахија 29
 Црна Гора 8, 18, 19, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 68, 69, 72, 73, 74, 78, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 107, 109, 114, 116, 119, 120, 121, 122, 126, 148, 149, 151, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 170, 181
 Црно језеро 39, 76, 77
 Цуце 28

 Чајниче 125
 Чево 28
 Черевих 25

 Шабат 28
 Шавник 43, 82, 109, 117, 131, 142, 146
 Шаран 29, 39, 43, 82
 Шибеник 24, 62, 83
 Шипачно 43
 Штип 59
 Штубак 149

СВЕТОСАВСКИ ЗБОРНИК 1 (2011)

Годишњак за светосавску културу у Црној Гори

издавачи

Митрополија црногорско-приморска (Цетиње)

Епархија будимљанско-никшићка (Никшић)

Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори (Подгорица)

приредио

Богољуб Шијаковић

стручни секретар

Никола Маројевић

графичко обликовање

Никола Кадовић

Штампа

Службени гласник, Београд

Цетиње, Никшић, Подгорица 2011.

тираж

1000